Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN

EĞİTİM BİLİMİNE GİRİŞ

Yeni YÖK Kur Tanımına Uygun 16. Baskı

PEGEM AKADEMİ

Prof. Dr. Mehmet Şişman

EĞİTİM BİLİMİNE GİRİŞ

ISBN 978-975-6802-10-6
DOI 10.14527/9789756802106

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

● Pegem Akademi
Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları
Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti'ye aittir.
Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı, mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.
Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.
Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Ağustos 2006, Ankara
16. Baskı: Ekim 2016, Ankara

Yayın-Proje: Elif Bultan
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarımı: Gürsel Avcı

Baskı: Ankamat Matbaacılık San. Ltd. Şti
30. Cadde 1344. Sokak No: 60 İvedik Organize Sanayi Bölgesi
/ANKARA (0312 394 54 94 - 394 54 95)

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 13256

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN

İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Eskişehir'de tamamladıktan sonra 1976 yılında Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. 1976–1986 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı çeşitli ortaöğretim kurumlarında ve Eskişehir Eğitim Enstitüsü'nde toplam on yıl öğretmenlik yaptı.

Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Anabilim Dalında, 1986 yılında Anadolu Üniversitesi'nde yüksek lisansını; 1993 yılında da Hacettepe Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı. Aynı anabilim dalında 1997'de doçent, 2003 yılında profesör oldu.

1986–1995 yılları arasında Anadolu Üniversitesi'nde görev yapan yazar, 1995 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'ne atandı. Bu üniversitede Eğitim Fakültesi'nin kuruluş çalışmalarını yürüttü ve 1998 yılında Eğitim Fakültesi'ne atandı. 2003–2005 yılları arasında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan yazar, Mart 2012 tarihinden itibaren YÖK Yürütme Kurulu Üyeliğine seçildiğinden Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nden ayrılmış olup, halen YÖK Yürütme Kurulu Üyesi olarak görevine devam etmektedir.

Eğitimle ilgili ulusal ve uluslararası çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunan yazar, *Örgüt Kültürü, Örgütler ve Kültürler, Öğretim Liderliği, Eğitimde Mükemmellik Arayışı, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Öğretmenliğe Giriş* kitaplarının yanında *Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi, Eğitim Planlaması ve Ekonomisi, Eğitim ve Okul Yöneticiliği El Kitabı, Bir İnsan Olarak Okul Müdürü, Okul Törenleri* adlı kitapların ortak yazarları, *Sınıf Yönetimi* adlı kitabın da editörleri arasında yer almaktadır. Ayrıca yazarın ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli bilimsel toplantı ve kongrelerde sunulmuş bildirileri bulunmaktadır.

ÖN SÖZ

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından eğitim fakültelerinde 1990'lı yılların ortasında gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları sonucunda, 1998–1999 öğretim yılından itibaren yeni eğitim programları uygulanmaya başlanmıştır. Daha sonra bu programlar, uygulamaların değerlendirilmesiyle tekrar gözden geçirilip, yeniden düzenlenmiş, 2006–2007 öğretim yılından itibaren de yeni programlar uygulanmaya başlanmıştır. Daha önceki programlarda *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* adı altında yer alan dersin adı, bu yeni düzenlemede *Eğitim Bilimine Giriş* olarak değiştirilmiştir. Ayrıca dersin içeriğinde de bazı değişiklikler yapılmıştır.

Bu dersin amacı, öğretmen adaylarına eğitimin çeşitli yönlerini ve öğretmenlik mesleğini kısaca tanıtmaktır. Dersin tanımında, eğitimin temel kavramları ve işlevleri, eğitimin felsefi, psikolojik, sosyal, politik, hukuki, ekonomik ve tarihi temelleri ile eğitim bilimlerinde yöntem, öğretmenlik mesleği, Türk eğitim sistemi, yirmi birinci yüzyılda eğitimde yeni yönelimler gibi konular yer almaktadır.

Bu kitabın hazırlanmasında konuların ayrıntısına girmeden eğitimin çeşitli yönleri ve öğretmenlik mesleği, ana çizgileriyle tanıtılmaya çalışılmıştır. Kitabın yazımında olabildiğince anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Her bölümün sonunda o bölümle ilgili çoğu Türkçe kaynaklardan oluşan bir kaynak listesi verilmiştir. İlgi duyan okuyucuların bu kaynakları inceleyerek konuları daha ayrıntılı olarak öğrenebileceği düşünülmüştür.

Kitabın bundan sonraki baskılarının, öğretim elemanlarından, öğrencilerden ve okuyuculardan gelecek yapıcı eleştiriler ve katkılar doğrultusunda daha elverişli hale gelebileceği düşünülmektedir.

Kitabın bu baskısının düzenlenmesinde katkılarından dolayı Dr. Elif Aydoğdu Özoğlu, Arş. Gör. Mikail Yalçın, Arş. Gör. Ayşe Dönmez ile Servet Sarıkaya, Ayşegül Eroğlu ve Didem Kestek başta olmak üzere Pegem Akademi takımına teşekkür eder, kitabın öğrencilere, öğretim elemanlarına ve okuyuculara yararlı olmasını dilerim.

Eskişehir — Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN

Ekim, 2016

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

Önsöz v
İçindekiler vii

1. BÖLÜM
EĞİTİMİN TEMEL KAVRAMLARI
(ss: 1 – 22)

İnsan ve Eğitim 3
Bir Hizmet Alanı ve Konusu Olarak Eğitim 4
Sosyalleşme ve Kültürlenme Süreci Olarak Eğitim 5
Bir Bilim ya da Çalışma Alanı Olarak Eğitim 5
Eğitim Konuları ve Türleri 6
Eğitimle İlgili Bazı Kavramlar 6
Eğitimle İlgili Bazı Tanım ve Sınıflamalar 7
Sosyal Bir Kurum Olarak Eğitim ve Okul 9
Eğitim Programı 10
Öğrenme ve Öğretme 12
Öğrenme Teorileri 13
Öğretim Stratejileri 14
Öğretim Yöntemleri 15
Öğretim Teknikleri 16
Öğrenme Stratejileri 17
Tartışma ve Araştırma Soruları 18
Değerlendirme Soruları 19
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 22

2. BÖLÜM
EĞİTİMİN AMAÇ VE İŞLEVLERİ
(ss: 23 – 44)

Eğitim ve Diğer Bilimler 25
Eğitimin Temel Amaç ve İşlevleri 26
Okulun Temel Amaç ve İşlevleri 28
Eğitim ve Okulun İşlevleriyle İlgili Sınıflamalar 29
Bireysel Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri 31
Sosyal-İnsani Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri 32
Kültürel Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri 32
Politik Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri 33
Teknik-Ekonomik Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri 33
Eğitsel Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri 34
Etkili Bir Eğitimin ve Okulun Özellikleri 34
Eğitimin İşlevleri Açısından Bazı Okul Akımları 35
- Seçkinler Eğitimi Akımı 36
- Sanat Eğitimi Akımı 37
- Çocuktan Hareket Akımı 37
- Kır Eğitim Yurdu Akımı 37
- İş Eğitim Akımı 37
- Üretim Okulu Akımı 38

Tartışma ve Araştırma Soruları 38
Değerlendirme Soruları 39
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 43

3. BÖLÜM
EĞİTİMİN TARİHİ TEMELLERİ
(ss: 45 – 64)

Avrupa'da Eğitimin Tarihi Geçmişi ... 46
Doğu Toplumlarının Tarihinde Eğitim ... 48
Türkiye'de Eğitimin Tarihi Gelişimi ... 50
Türklerde İslamiyet Öncesi Dönemde Eğitim ... 50
Türklerde İslamiyet Sonrası Dönemde Eğitim ... 50
Selçuklu Devleti Döneminde Eğitim ... 51
Osmanlı Devleti Döneminde Eğitim ... 52
Cumhuriyet Sonrası Türkiye'de Eğitim ... 57
Tartışma ve Araştırma Soruları ... 60
Değerlendirme Soruları ... 61
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar ... 64

4. BÖLÜM
EĞİTİMİN SOSYAL TEMELLERİ
(ss: 65 – 88)

Eğitimin Toplumsal Yönleri ... 67
Sosyal Bir Varlık Olarak İnsan ... 67
Toplum İçinde İnsanın Eğitimi ... 68
Toplumlarla İlgili Bazı Sınıflamalar ... 69
Bazı Toplumsal Süreçler ve Eğitim ... 69
Sosyal Yapı ve Eğitim ... 69
Sosyalleşme ve Eğitim ... 70
Sosyal Tabakalaşma ve Eğitim ... 71
Sosyal Hareketlilik ve Eğitim ... 72
Sosyal Kontrol ve Eğitim ... 73
Sosyal Bütünleşme ve Eğitim ... 74
Sosyal Değişme ve Eğitim ... 75
Teknolojik Değişmeler ve Okul ... 78
Sosyal Değişme Sürecinde Türk Eğitim Sistemi ... 79
Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi ... 80
Aile ve Eğitim ... 81
Tartışma ve Araştırma Soruları ... 83
Değerlendirme Soruları ... 84
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar ... 87

5. BÖLÜM
EĞİTİMİN HUKUKİ TEMELLERİ
(ss: 89 – 108)

Hukuk ve Eğitim 91
Bazı Uluslararası Belgelerde Eğitim 91
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde Eğitim 92
Çocuk Hakları Sözleşmesinde Eğitim 92
Türk Anayasalarında Eğitim 94
Milli Eğitimle İlgili Bazı Yasalar 96
Tevhid-i Tedrisat Kanunu 96
Milli Eğitim Temel Kanunu 96
Türk Milli Eğitiminin Amaçları 97
Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri 98
Eğitimle İlgili Diğer Yasal Belirleyiciler 101
Yükseköğretimle İlgili Yasalar 102
Tartışma ve Araştırma Soruları 103
Değerlendirme Soruları 104
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 107

6. BÖLÜM
EĞİTİMİN POLİTİK TEMELLERİ
(ss: 109 – 132)

Politika ve Eğitim 111
Eğitim Politikaları 111
Politik Sistemler ve Eğitim 112
Siyasal Kurum ve Eğitim 112
Demokrasi ve Eğitim 114
Politika Oluşturma Aracı Olarak Milli Eğitim Şuraları 115
Politika Oluşturma Birimi Olarak Kalkınma Bakanlığı 116
Kalkınma Planlarında Eğitim Politikaları 116
Politika Oluşturma ve Uygulama Organı Olarak Hükümet 118
AB Sürecinde Türkiye'de Eğitim Politikaları 120
Türkiye Ön Ulusal Kalkınma Planı 120
Orta Vadeli Programda Eğitim Politikaları 121
Modern Eğitim ve Okula İlişkin Bazı Eleştiriler 124
Tartışma ve Araştırma Soruları 128
Değerlendirme Soruları 129
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 132

7. BÖLÜM
EĞİTİMİN EKONOMİK TEMELLERİ
(ss: 133 – 160)

İnsan ve Ekonomi 135
Ekonomi İçinde İnsan 135
Beşeri Sermaye Kavramı 136
Eğitim ve Kalkınma 138
Eğitim ve Ekonomik Büyüme 139
Eğitimin Yatırım ve Tüketim Özelliği 140
Eğitimin Finansmanı 141
Eğitim Harcamaları 141
İşgücü Planlaması 144
Eğitim Ekonomisi 146
Eğitimin Bir Hizmet ve Mal Olması 146
Eğitim Talebi ve Özellikleri 147
Eğitim Arzı ve Özellikleri 150
Eğitimin Piyasası 150
Eğitimin Maliyeti 151
Eğitimin Bireysel ve Toplumsal Getirileri 153
Eğitimin Dışsallıkları 155
Tartışma ve Araştırma Soruları 156
Değerlendirme Soruları 157
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 160

8. BÖLÜM
EĞİTİMİN FELSEFİ TEMELLERİ
(ss: 161 – 184)

Felsefenin Başlıca Çalışma Alanları 163
Bazı Felsefi Akımlar ve Eğitime İlişkin Tezleri 165
İdealist Felsefe 166
Realist Felsefe 167
Pragmatik Felsefe 168
Varoluşçu Felsefe 169
Analitik Felsefe 170
Bazı Eğitim Akımları 170
Daimicilik (Perennializm) 171
Esasicilik (Essentializm) 171
İlerlemecilik (Progressivizm) 172
Yeniden Kurmacılık (Recontructionizm) 173
Varoluşçu Eğitim 174
İdeoloji ve Eğitim 177
Türkiye Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri 178
Tartışma ve Araştırma Soruları 179
Değerlendirme Soruları 180
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 183

9. BÖLÜM
EĞİTİMİN PSİKOLOJİK TEMELLERİ
(ss: 185 – 216)

Psikoloji ve Eğitim 187
Gelişimle İlgili Temel Kavramlar 188
Gelişim ve Gelişme 188
Büyüme ve Olgunlaşma 188
Hazırbulunuşluk 189
Öğrenme 189
Gelişimin İlkeleri 189
Gelişimi Etkileyen Etmenler 190
Katılım 190
Çevre 191

Bedensel Gelişim 192
Doğum Öncesi Dönem 192
Bebeklik Dönemi (0-2 Yaş) 192
Çocukluk Dönemi (2-6 Yaş) 193
İlköğretim Dönemi (6-12 Yaş) 193
Ergenlik Dönemi (12-18 Yaş) 194
Bilişsel Gelişim 194
Duyusal-Motor Dönemi (0-2 yaş) 195
İşlem Öncesi Dönem (2-7 Yaş) 195
Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş) 195
Soyut İşlemler Dönemi (12-18 yaş) 196
Piaget'in Bilişsel Gelişim Dönemleri ve Özellikleri 197
Ahlak Gelişimi 198
Gelenek Öncesi Düzey 198
Geleneksel Düzey 199
Gelenek Sonrası Düzey 199
Kişilik Gelişimi 200
Psiko-seksüel Gelişim 200
Psiko-sosyal Gelişim 201
Öğrenme Süreci 203
Refleksler 203
İçgüdüler 203
Öğrenme-Öğretme Teorileri 203
Davranışçı Yaklaşım 204
Klasik Koşullanma 205
Edimsel Koşullanma 206
Gözlem Yoluyla Öğrenme 206
Bilişsel Yaklaşım 206
Bilgiyi İşleme Kuramı 207
Yapısalcılık ya da Yapılandırmacılık Kuramı 208
Çoklu Zekâ Kuramı 209
Öğrenmeyi Etkileyen Etmenler 210
Hazırbulunuşluk 210
Olgunlaşma 211
Motivasyon 211
Dikkat 211
Pekiştireç 211
Aktif Katılım 212
Zaman 212
Tartışma ve Araştırma Soruları 212
Değerlendirme Soruları 213
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 216

10. BÖLÜM
BİR MESLEK OLARAK ÖĞRETMENLİK
(ss: 217 – 264)

Öğretmenlik Mesleği 219
Öğretmenlik Mesleğinin Bazı Özellikleri 220
Öğretmenlerin Hizmet Öncesinde Yetiştirilmesi 222
Öğretmen Adaylarının Seçilmesi 223
Öğretmenlik Meslek Bilgisi Dersleri 225
Öğretmen Yeterlilikleri 226
Öğretmenlerin Yeterlilik Alanları 227
Milli Eğitim Şuralarında Öğretmen Yetiştirme Konusu 228
Bir Öğretmende Bulunması Beklenen Genel Özellikler 229
Öğretmenin Rolleri 231
Öğretmenin Görevleri 232
Öğretmenlerin Hizmet İçinde Yetiştirilmesi 232
Öğretmenlerin Meslek Örgütleri 234
Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sistemi 235
Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmede Gelişmeler 236
Öğretmen Yetiştirme Çalışma Grubu 238
Tartışma ve Araştırma Soruları 239
Değerlendirme Soruları 240
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 243
EK-1 Öğretmen Yeterlilikleri 245
EK-2 Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Kısa Tarihçesi 258

11. BÖLÜM
EĞİTİM BİLİMLERİNDE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ
(ss: 265 – 288)

Eğitim Biliminde Araştırma Yöntemi 267
Bilim ve Bilimsel Bilgi 268
Bilim ve Paradigma 269
Bilim ve Teori 270
Bilimsel Yöntem 271
Bilimsel Araştırma Türleri 271
Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması 272
Bilimsel Araştırmanın Aşamaları 273
Araştırmayla İlgili Kaynakların Taranması 273
Araştırma Probleminin Belirlenmesi 274
Araştırmanın Önemi 275
Sayıltılar 275
Sınırlılıklar 275
Tanımlar 276
Yöntem 276
Araştırma Modeli 276
Evren 277
Örneklem 277
Verilerin Toplanması 277
Ölçme Araçlarının Geliştirilmesi 278
Eğitim Araştırmalarında Veri Toplama Yolları 280
Verilerin Analizi ve Yorumu 281
Sonuçlar ve Öneriler 282
Araştırma Raporunun Yazılması 282
Ek: Sosyal Bilimlerde Bilimsel Bir Araştırmada Bölümler (Örnek) 283
Tartışma ve Araştırma Soruları 284
Değerlendirme Soruları 285
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 288

12. BÖLÜM
TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMİNİN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

(ss: 289 – 324)

Türkiye Eğitim Sisteminin Yapısı 291
MEB Merkez Teşkilatı 293
Hizmet Birimleri 295
Bakan 296
Müsteşar ve Müsteşar Yardımcıları 296
Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı 296
Bakanlık Müşavirliği 297
İç Denetim Birimi Başkanlığı 297
Milli Eğitim Şurası 298
MEB Taşra (İl ve İlçe) Örgütü 298
MEB İl Örgütü 298
MEB İlçe Örgütü 300
MEB Yurt Dışı Örgütü 300
Örgün Eğitim 300
Türkiye Eğitim Sisteminde Okul Yapısı 301
Türk Eğitim Sisteminde Örgün Eğitim Kademeleri 302
Okul Öncesi Eğitim 302
Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi 302
Okul Öncesi Eğitimin Amaçları 303
Okul Öncesi Eğitim Kurumları 304
Okul Öncesi Eğitimin Önemi 305
İlköğretim 305
İlköğretimin Gelişimi 306
İlköğretimin Amaçları 306
İlköğretim Kurumları 307
Ortaöğretim 307
Ortaöğretimin Gelişimi 308
Ortaöğretimin Amaçları 308
Ortaöğretim Kurumları 308
Genel Ortaöğretim 308
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim 309
Özel Eğitim 312
Özel Eğitime Muhtaç Bireyler 312

Özel Eğitimin Gelişimi 313
Özel Eğitim Kurumları 313
Yükseköğretim 314
Yükseköğretimin Gelişimi 314
Yükseköğretimin Amaçları 315
Yükseköğretim Kurumları 316
Yaygın Eğitim 316
Yaygın Eğitimin Gelişimi 316
Türkiye'de Yaygın Eğitimin Gelişimi 317
Yaygın Eğitimin Amaçları ve İşlevleri 318
Yaygın Eğitim Veren Kurumlar 319
Tartışma ve Araştırma Soruları 321
Değerlendirme Soruları 322
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 324

13. BÖLÜM
YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA EĞİTİMDE YENİ YÖNELİMLER

(ss: 325 – 351)

Yirmi Birinci Yüzyılda İnsan ve Toplum 327
Bilim Anlayışındaki Değişmeler ve Eğitim Bilimi 328
Eğitim Biliminde Yeni Değerler 328
Eğitim ve Öğrenmede Yapılandırmacılık 331
Öğrenmeyle İlgili Yeni Yaklaşımlar 332
Çoklu Zekâ Kuramı 333
Eleştirel ve Yaratıcı Düşünce 334

Küreselleşme ve Eğitim 335
Bilgi Toplumunda Eğitim 336
Hayat Boyu Öğrenme 338
Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumu Eğitimi 340
Türkiye Eğitim Sistemi Yönünden Sonuçlar 340
Tartışma ve Araştırma Soruları 343
Değerlendirme Soruları 344
Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar 347

Dizin 349

1. BÖLÜM

EĞİTİMİN TEMEL KAVRAMLARI

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- eğitimle ilgili temel kavramları tanıyacak,
- eğitimin farklı tanımlarını öğrenecek,
- öğrenmeyle ilgili temel kavramların anlamını bilecek,
- eğitim ve öğrenme sürecini çözümleyebileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- İnsan ve Eğitim
- Bir Hizmet Alanı ve Konusu Olarak Eğitim
  - Sosyalleşme ve Kültürlenme Süreci Olarak Eğitim
  - Bir Bilim ya da Çalışma Alanı Olarak Eğitim
- Eğitim Konuları ve Türleri
- Eğitimle İlgili Bazı Kavramlar
- Eğitimle İlgili Bazı Tanım ve Sınıflamalar
- Sosyal Bir Kurum Olarak Eğitim ve Okul
- Eğitim Programı

- Öğretme ve Öğrenme
- Öğrenme Teorileri
- Öğretim Stratejileri
- Öğretim Yöntemleri
- Öğretim Teknikleri
- Öğrenme Stratejileri
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

İNSAN VE EĞİTİM

Bu kitapta insanın eğitiminden söz edilmiştir. İnsan, yaratılmışlar içinde *en mükemmel* varlık olup geliştirilebilir bir potansiyele sahip olarak dünyaya gelir. İnsanın içinde yer aldığı kültür, ortam ve yaşantıların zenginliğine göre, çeşitli yönlerden gelişimi ve eğitimi farklılaşır.

İnsan, genel olarak antropolojinin çalışma konusu olup çeşitli bilim alanları tarafından *biyolojik, sosyal, kültürel, psikolojik,* ekonomik bir varlık olarak görülür. Buna göre insan, felsefede, düşünen bir varlık; sosyolojide, sosyal bir varlık; dinde, inanan bir varlık; biyolojide, konuşan bir hayvan; ekonomide, üreten ve tüketen bir varlık olarak tanımlanır. Bu farklı tanımların her biri, karmaşık ve çok boyutlu bir varlık olan insana farklı açılardan yaklaşır. İnsanın sadece bir özelliğini ya da boyutunu öne çıkararak onu anlamak ve açıklamak mümkün değildir. Eğitimin konusu olarak insan, anlam ve değer oluşturan, yaşadığı dünyayı bunlara göre düzenleyen bir varlık olarak tanımlanabilir.

İnsanın üç boyutundan söz etmek mümkündür. Bu boyutlar; *insan doğası, insanın kişilik özellikleri ve kültürdür.* Birincisi, insan türüne özgü, insanlar arasındaki ortak olan özellikleri ifade eden insan doğası ya da fıtrattır. Örneğin, bütün insanlar korkar, sevmek ve sevilmek isterler. İkincisi, her insanı, diğerlerinden ayıran farklı kişilik özellikleridir. Kimi insanlar duygusal, kimi insanlar ise bazı konularda daha zeki ve yetenekli olabilirler. Üçüncüsü ise her insanın kendine özgü ve içinde yer aldığı insan topluluklarıyla paylaştığı kültürüdür. Kültür, gerek birey gerekse bir insan grubu açısından maddi ve manevi bazı öğeleri kapsar. Kültür, insanlar tarafından oluşturulan maddi ve manevi her şeydir. Eğitimle ilgili bütün uygulamaların temelinde bir insan anlayışı ve felsefesi ile tasarlanan bir toplum projesi vardır. İnsanlar, içinde yer aldıkları farklı sosyal ve kültürel çevrelere göre farklı eğitim yaşantıları, farklı alışkanlıklar, farklı değerler ve tutumlar kazanırlar.

Farklı biçimlerde tanımlanmasına karşılık genel olarak eğitim, *insanın olgun, erdem sahibi, mükemmel bir varlık haline gelme/getirilme süreci olarak görülebilir.* Eğitimle insanın insani özelliklerinin geliştirilmesi, kısaca insanın daha da insanlaştırılması amaçlanır. Eğitimin temel amaçlarından biri, insanın doğuştan sahip olduğu bazı yetenekleri ortaya çıkarmak ve geliştirmektir. Gerçekleştirilecek eğitimin insanı iyi yönde geliştirmesi beklenir. Eğitim, sadece insanı bütün yönleriyle geliştirmez aynı zamanda onun insani ve nitelikli bir hayat sürdürmesini de sağlamaktır. Bu yönüyle eğitim, değer oluşturma, insanı bu değerler doğrultusunda iyi ve güzele sevk etme, Alois Fischer'in ifadesiyle "geçici arzular dünyasından ebedi değerler dünyasına taşıma" işidir. John Dewey ve Farabi gibi düşünce insanları da eğitimin temel işlevinin ekonomik olmaktan çok ahlaki olduğunu vurgulamıştır.

Eğitim, kısaca *bir etkileme süreci* olarak tanımlanırsa, bu süreçte insanı iyi yönde etkileyerek sonuçta olumsuz etkenlerden etkilenmemesini öğretmek olarak da görülebilir.

BİR HİZMET ALANI VE KONUSU OLARAK EĞİTİM

Yukarıdaki kısa açıklamalara göre eğitim, insana yönelik bir hizmet olarak görülebilir. Bu hizmetin yerine getirilmesi sürecinde, geniş anlamda toplumda yaşayan her birey, bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir *eğitici/öğretici* olarak rol aldığı gibi aynı zamanda bir *eğitilen/öğrenen* durumundadır. Buna *sosyal öğrenme süreci* de denir ve bazı teoriler tarafından ayrıntılı biçimde açıklanmaya çalışılır. Kısaca eğitim, yaşam boyu devam eden bu karşılıklı etkileşime bağlı olarak bir *insanlaşma veya insanileştirme süreci* olarak görülebilir.

İnsanın yeryüzündeki macerasının başlamasıyla birlikte çağlar içinde onun eğitimi konusunda da çok söz söylenip yazılmıştır. Tarihi süreç içinde çeşitli dinler, filozoflar, ideolojiler, felsefe ve düşünce akımları, eğitim hakkında da birtakım tezler ve görüşler ortaya koymuştur. Bunların bir kısmı bu kitabın ileriki bölümlerinde tartışılmıştır. Dün ve bugün olduğu gibi gelecekte de eğitim konusundaki tartışmalar devam edecektir. Değişen bir dünyada ve toplumda, insanın da sürekli bir *inşa (oluşum)* halinde olduğu düşünülürse, insan ve onun eğitimi konusundaki süregelen tartışmalar doğal karşılanabilir. İşte eğitim, bir bakıma bu sürekli değişme sürecinde insana *yapılan bir yardım* olarak görülebilir. Bu yardımın temel amacı, insanı bulunduğu noktadan daha farklı, daha iyi bir konuma taşımaktır. Bu bakış açısına göre eğitim, aynı zamanda insanı iyi yönde *farklılaştırma süreci* olarak görülebilir.

İçinde yaşadığımız yüzyıl, insani konu ve sorunların ön planda olduğu bir yüzyıl görünümündedir. Günümüzde birçok konuda yapılan tartışmaların merkezinde insan ve onun eylemleri yer almaktadır. Yaşanan birçok toplumsal ve insani sorun da bazı yönleriyle eğitimle ilişkilendirilmektedir. Yani yaşanan çoğu insani ve toplumsal sorunların temelinde insanın eğitiminin söz konusu edildiği görülmektedir. Buna bağlı olarak da eğitim sistemi, eğitim programı, öğretim süreci, okul, öğretmen, eğitim ve okul yönetiminin niteliğinin sorgulandığı gözlenmektedir.

Sosyalleşme ve Kültürlenme Süreci Olarak Eğitim

Eğitim, *sosyalleşme ve kültürlenme* süreçleriyle eşanlamlı ya da bu süreçlerin bir parçası olarak görülür. Sosyalleşme, en yalın tanımıyla insanların içinde yer alacakları grup, topluluk, toplum, meslek ve örgütlerin üyeliğine hazırlanma sürecidir. Kültürlenme de söz konusu insan kümelerinin sahip olduğu kültürel özellik ve birikimlerini yeni üyelerine aktarması ve kültürün içselleştirilmesi sürecidir. Kültürlenmeyle ilgili olarak kasıtlı/amaçlı, zora dayalı ve rastlantısal/gelişigüzel kültürlenme süreçlerinden söz edilir. Bu anlamda planlı/formel eğitim, bir *sosyalleşme, amaçlı/ kasıtlı kültürlenme süreci* olarak ele alınır.

Bir Bilim ya da Çalışma Alanı Olarak Eğitim

Eğitim, aynı zamanda sosyal ve beşeri bilimler içinde bir bilim ya da çalışma alanı olarak görülür. Ancak eğitimin bağımsız bir bilim alanı olarak görülmesi, oldukça tartışmalı bir konudur. Bu alan, belirli bilgi, beceri ve değerlerin öğretilmesini ve öğrenilmesini konu edinir. Eğitim konusunu inceleyen bu alana *pedagoji, eğitim bilimi ya da eğitbilim* gibi adlar verilir. Ancak eğitim, birçok bilim alanının (*felsefe, sosyoloji, psikoloji, edebiyat, tarih, antropoloji, fizik* vb.) kesiştiği *disiplinler arası bir çalışma alanıdır.* Eğitim biliminin içinde de eğitimin çeşitli yönlerini inceleyen alt alanlar (*eğitim sosyolojisi, eğitim psikolojisi, eğitim yönetimi, eğitim planlaması, eğitim ekonomisi, ölçme ve değerlendirme* vb.) gelişmiştir.

Eğitimle yakından ilgili bir kavram da pedagojidir. Halen pedagoji (pedagogy), hem Batıda hem de Ortaasya Türk dillerinde Rusça'dan geçmiş haliyle "pedagogika" olarak kullanılır. Pedagoji, hem teorik hem de uygulamalı bir alandır. Bugün eğitim bilimi ifadesi, pedagoji yerine de kullanılmakla birlikte aslında eğitim bilimi, eğitimin bugününü ele alırken pedagoji, eğitimi geçmişten bugüne daha geniş bir bağlamda ele alır. Dolayısıyla eğitim bilimi ve pedagoji kavramları arasında anlamca benzerlikler ve farklılıklar vardır. Andragoji de yetişkinlerin eğitimini konu edinir.

Rusya Federasyonu'nda ve Orta Asya'da yaygın olarak bir de "etnopedagoji" terimi kullanılmaktadır. Etnopedagoji, pedagojinin bir alt alanı olarak geçmişten bugüne belirli bir toplumdaki eğitim uygulamalarını ele alır. Buna millî pedagoji ya da millî eğitim de demek mümkündür.

EĞİTİM KONULARI VE TÜRLERİ

Eğitim sözcüğü, başka sözcüklerle birlikte söz öbeği halinde kullanıldığında, anlamında bazı sınırlamalar yapılarak değişik konulardaki eğitimleri ifade eder. Eğitimde içerik söz konusu olduğunda ise birçok eğitim konusundan söz edilebilir: *Trafik eğitimi, beslenme eğitimi, din ve ahlak eğitimi, askerlik eğitimi* gibi. Eğitimde hedef kitleye göre, *halk eğitimi, çocuk eğitimi, kadın eğitimi, öğretmen eğitimi, yönetici eğitimi* biçimlerinde kullanılır. Eğitimde kullanılan araç-gereç, ortam ve yöntemleri ifade ederken de, *radyo-tv ile eğitim, bilgisayarla eğitim, uzaktan eğitim, yüz yüze eğitim* vb. biçimlerinde kullanılır. Eğitim, aynı zamanda okul tür ve kademelerini ifade etmek için de kullanılır: *Okulöncesi eğitim, ilköğretim, temel eğitim* vb. Şu halde eğitimle ilgili genel tanımlamalar yanında daha özel ve sınırlı tanımlamalar da yapılabilmektedir.

EĞİTİMLE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

Türkiye Türkçesinde *eğitim* sözcüğü, 1950'li yıllardan itibaren kullanılmaktadır. Eğitim kavramı, Türkçede *eğmek* fiilinden türetilmiş olup, sözlükte bükmek, uygulamak, öğretmek, yetiştirmek, geliştirmek, alıştırmak, egemenlik altına almak, yenilgiye uğratmak, ezmek, kırmak, yönlendirmek gibi anlamlara gelir. Daha önce eğitim yerine, *terbiye* sözcüğü kullanılmaktaydı. *Terbiye*, Arapça kökenli bir sözcük olup sözlük anlamında *artmak, düzeltmek, ıslah etmek, çocuk yetiştirmek* gibi anlamlara gelir.

Sözlükte eğitim kavramı, pedagojik yönden *geliştirmek, yetiştirmek, yetkinleştirmek* gibi anlamlara gelir. Kırgız Türkçesi'nde *terbiye* sözcüğünün sonuna "-la" eki getirilerek "tarbiyalamak" şeklinde fiil olarak kullanıldığında, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi insanla ilgili olarak onu her yönüyle eğitmek, geliştirmek, yetiştirmek anlamlarında kullanılır. Pedagojik yönden "tarbiya", çocuğa bakmak, onun sağlığına dikkat etmek, zekâsını geliştirmek, ahlaki davranışlar kazanmasını sağlamak, kısaca onu fiziksel, sosyal, psikolojik yönlerden geliştirmek anlamlarına gelmektedir. Kırgız Türkçesi'nde benzer anlamda kullanılan bir başka kavram da "tertip"tir.

Yukarıda söz edilen "terbiye" ve "tertip" kavramları, söyleniş farklılıklarına rağmen bütün Orta Asya Türk dillerinde yer alır. Ancak bu sözcükler, eski Türk lehçelerinde ve bu bağlamda eski Kırgız Türkçesinde bulunmayıp Türklerin İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır.

Arapça olan "terbiye" kavramı, "Rab" sözcüğünden türetilmiş bir mastar ve isimdir. Rab ise Allah'ın sıfatlarından biri olup "terbiye edici" anlamına gelir. Bir hadiste "beni rabbim terbiye etti, ne güzel terbiye etti" denilmiştir.

"Terbiye" sözcüğü, Türkiye Türkçesi, Uygur, Başkırt ve Tatar dillerinde de aynı şekilde "terbiye" olarak kullanılırken, Karakalpak, Kırgız ve Özbek dillerinde "tarbiya" şeklinde yazılıp söylenir. Kelime yapısında herhangi bir değişiklik olmamakla birlikte bazı ses değişmeleri meydana gelmiştir. Anlambilim yönünden terbiye, hemen bütün Türk dillerinde ortak anlamlar yüklenerek kullanılır. Terbiye, edep sözcüğüyle birlikte aynı zamanda ahlaki davranışlar kazanma süreci anlamında kullanılır.

Eğitim sözcüğünün Batı dillerindeki karşılığı, Latince *educere* sözcüğü olup *bakım ve yetiştirme* anlamlarına karşılık gelir. İngilizce *educate* ise *terbiye etmek, yetiştirmek, okutmak* gibi anlamlara gelir. *Education*, bilgi, beceri ve karakter geliştirme anlamına gelip Türkçede *terbiye, tahsil, tedris, maarif, eğitim, yetiştirme, irfan* gibi sözcüklerle karşılanır. *Training* ise mesleki ve teknik yönlerden bilgi ve becerilerin geliştirilmesini ifade eder. Bugün Türkçede *eğitim* sözcüğü, yerine göre çeşitli anlamlar yüklenerek kullanılır. İnsanla ilgili olarak ele alındığında ise *aklı, becerileri, bedeni, iradeyi, zihni, ruhu*, karakteri geliştirme anlamları vurgulanarak tanımlanır.

EĞİTİMLE İLGİLİ BAZI TANIM VE SINIFLAMALAR

Eğitim kavramı, kişilere göre farklı biçimlerde algılanıp tanımlanabilir. Örneğin Aristo, eğitimi *bireyin ahlaki davranışlar kazanma aracı* olarak görürken; Çiçero, *insan zihninin disipline edilmesi*; Descartes, *aklı doğru kullanmasını öğrenmek*; Rousseau, *doğuştan insanda bulunmayan ve yetişkinler tarafından kazandırılan her şey* olarak tanımlamışlardır. Kant da *insanın eğitim sayesinde insan olabileceğini* ileri sürmüştür. Bu tanımları artırmak mümkündür. Eğitimle ilgili bazı tanımlar şunlardır:

- *Yetişkinler tarafından yeni yetişenlere, sosyal yaşama hazırlamak için yapılan bir etkidir.*
- *Yeni yetişen kuşakların, toplumsal yaşama hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve kişilik kazanmalarıdır.*
- *Olgunlaşmaları için çocuk ve gençlere yardım etmektir.*
- *Toplumu ayakta tutabilmek için toplumda geçerlikte olan kural ve değerlerin yetişmekte olan nesle aktarılmasıdır.*
- *Toplumun kültürel muhtevasını kuşaktan kuşağa aktaran bir süreçtir.*

Bu tanımlar incelediğinde eğitim sözcüğünün, etkileme, amaç/işlev, süreç, sonuç kavramlarını vurgulayarak ele alındığı; nesnel ve öznel, formel ve informel, örgün ve yaygın olmak üzere farklı boyutlarda çözümlendiği ve tanımlandığı görülmektedir.

Etkileme Süreci Olarak Eğitim: Bu açıdan eğitimle ilgili *geniş* ve *dar* anlamda tanımlar yapılmaktadır.

Geniş anlamda eğitim, bireyin içinde yer aldığı çevrede, kendisi dışındaki bütün olup bitenlerin, nesnelerin, kurumların ve bireylerin, onun üzerindeki zihinsel, duygusal, sosyal yönlerden etkilerini ifade etmektedir. Bu etki, iyi ya da kötü yönde olabilir.

Dar anlamda eğitim ise, birey üzerinde kasıtlı ve amaçlı bir biçimde gerçekleştirilen etkileme süreci olarak görülür. Bu etkileme, zihinsel (bilişsel), duygusal (duyuşsal) ve devinimsel (psikomotor) düzeylerde, bireyde istenilen yönde bir değişme oluşturmayı amaçlar.

Süreç ve Sonuç Olarak Eğitim: Eğitim, hem bir faaliyet hem de bu faaliyetin sonucunu ifade eder. Buna göre eğitim, bir *süreç* ya da bu sürecin sonunda ortaya çıkan bir *ürün/kazanım* olarak ele alınır.

Süreç olarak düşünüldüğünde eğitim, yaygın biçimde *davranış değişikliği oluşturma süreci* olarak tanımlanır. Bu süreç, geniş anlamda insanın doğumundan ölümüne kadar geçen bütün süreyi kapsar. Hatta bazılarına göre eğitim, doğum öncesinden başlar.

Sonuç olarak ele alındığında ise eğitim, *bireyin yaşantısı içinde kazandığı bilgi, beceri, alışkanlık, değer ve tutumları* ifade eder. Kısaca eğitim, hem insanı *etkileme süreci,* hem bu etkileme sürecinin sonucu olan *kazanımlar* olarak görülebilir.

Nesnel ve Öznel Açılardan Eğitim: Eğitimle ilgili tanımlar, bir başka açından yine iki grupta toplanabilir. *Birinci grup tanımlarda* eğitim, daha *genel* ve *nesnel* açıdan ele alınmakta, içerik söz konusu edilmeyerek ve herhangi bir işlev yüklenmeyerek değerden bağımsız bir *süreç* olarak tanımlanır. Selahattin Ertürk'e göre eğitim, *bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istendik yönde değişme meydana getirme süreci* olarak tanımlanır. Bu tanımda *davranış*, bireyde gözlenen eylem, bilgi, beceri ve tutumları; *yaşantı*, bireyin çevreyle etkileşimini; *istendik* de amaçlı ve belli bir yönde olmayı ifade eder.

Eğitimle ilgili *ikinci grup tanımlar* ise daha *özel* ve *öznel* nitelikte ve değer yüklü tanımlar olup bu tanımlarda daha çok eğitimin *içerik* ve *işlevi* üzerinde durulur. Bu tanımlar, eğitim felsefelerine, kültürlere, tanım sahiplerince eğitim kavramına yüklenen çeşitli özel anlam ve işlevlere göre değişebilir. Bu tanımlar, genelde eğitim sürecinde kime, niçin, ne kazandırılacağını açıklar.

Formel ve İnformel Eğitim: Formel eğitim, belirli plan, program ve sürelere bağlı olarak gerçekleştirilen eğitimdir. Eğitim, aile, okul, işyeri gibi pek çok kurum ve örgütte, yaşamın çeşitli alanlarında söz konusudur. Ancak, eğitim denince akla ilk gelen yerlerden biri okuldur.

Formel eğitim, önceden hazırlanmış eğitim programlarına bağlı olarak gerçekleştirilen planlı eğitim etkinlikleridir. Okul, genel olarak formel eğitimin gerçekleştirildiği bir yerdir. Ancak eğitim, okulla ve formel eğitimle sınırlı değildir. Okul içinde ve dışında, yaşamın çeşitli alanlarında bir de *informel eğitim* söz konusudur.

İnformel eğitim, belirli bir plan ve programa bağlı olmaksızın kendiliğinden gerçekleşen eğitimi ifade eder. Bu eğitim, okulda, ailede, akran ve arkadaş grupları içinde, medya aracılığıyla, okuma, dinleme, gözleme, taklit gibi çeşitli yollarla gerçekleşir. Eğitim, insanın bütün yaşamını kuşatmakta, okuldan evvel ailede başlamakta, okulla devam etmekte, okul dışında toplum ve iş yaşamında, ömür boyu her yerde ve her zaman gerçekleşmektedir.

Örgün ve Yaygın Eğitim: *Örgün eğitim, okul gibi yapılar içinde belirli yaş gruplarına ve sürelere bağlı olarak gerçekleştirilen eğitimi* ifade eder. Örgün eğitim, genel olarak dört kademeden oluşur. Bu kademeler; okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kademeleridir.

Yaygın eğitim, örgün eğitim dışında gerçekleşen, halk eğitimi, yetişkin eğitimi, okul dışı eğitim, işbaşında eğitim gibi çeşitli biçimlerde adlandırılan eğitim faaliyetlerini kapsar. Bu eğitimin hedef kitlesi örgün eğitimden daha geniştir.

SOSYAL BİR KURUM OLARAK EĞİTİM VE OKUL

Eğitim, *toplumsal bir süreç ve toplumsal bir kurum* olarak ele alınır. Eğitimin, toplumun kültürüne göre biçimlendiği, bu yönüyle de sosyalleşme süreciyle birçok yönlerden kesiştiği söylenebilir. Eğitim, toplumsal bir kurum olarak ele alındığında, toplumsal sistemin bir alt sistemi olan kültürel sistemin bir öğesi olarak düşünülebilir. Diğer alt sistemler ise, sosyal, politik, ekonomik sistemlerdir.

Okul ve eğitimin çeşitli amaç ve işlevleri, farklı açılardan yaklaşıldığında farklı biçimlerde tanımlanır. Söz konusu amaç ve işlevler, bundan sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Burada okulun işlevleriyle ilgili kısa açıklamalarla yetinilmiştir.

İnsani Açıdan Okul: İnsani açıdan yaklaşıldığında okulun temel varlık nedeni, okulla ilişkili olan bütün insanların eğitimle ilgili birtakım ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamaktır. Bu açıdan okul ve eğitimin amaç ve işlevlerinin belirlenmesinde, eğitimle ilgili planlama sürecinde, okulla ilgili bütün paydaşların beklentilerinin dikkate alınması beklenir.

Rasyonel/İşlevsel Açıdan Okul: Okul, eğitim kurumunun bir birimi olarak görülür. Bu açıdan yaklaşıldığında okullar, diğer işletmeler ve örgütler gibi bel-

li amaçları gerçekleştirmek için oluşturulmuş araçlar ya da yapılar olarak kabul edilir. Burada, okulla ilgili her şeyin önceden belirlenmiş olması, okul içinde yer alan insanların da önceden belirlenmiş olan okul amaçlarını gerçekleştirmek için eylemde bulunmaları beklenir. Bu açıdan eğitimin ve okulun temel görevi, toplumsal istikrar, uyum ve bütünlüğü korumak ve sürdürmektir.

Sistem Teorisi Açısından Okul: Sistem teorisi açısından okul, çevreden aldığı birtakım girdileri (bilgi, insan, teknoloji, para vb.) kullanarak hizmet ya da ürüne çeviren ve çevreye sunan bir aygıt olarak görülür. Bu açıdan yaklaşıldığında okulla çevresi arasındaki karşılıklı bağımlılık öne çıkar. Okullar, belirli bir çevre içerisinde yer alır. O çevreye karşı birtakım sorumlulukları vardır.

Eleştirel Teori Açısından Okul: Eleştirel teori açısından okul, eleştirel bilincin kazanıldığı, toplumun içinde bulunduğu sosyal, politik, ekonomik değişkenleri dönüştürebilmek için gerekli olan eleştirel bilginin üretildiği, öğretildiği ve uygulandığı bir yer olarak görülür. Buna göre eğitim ve okul, toplumu bütün yönleriyle yeniden üretmenin bir aracı olarak görülür.

Nesnel Açıdan Okul: Okul, nesnel bir oluşum olarak ele alındığında, evrensel bir bakış açısından okul süreçleriyle ilgili olarak her okul için geçerli genel modeller geliştirilmeye çalışılır. Bu bakış açısında, okullar arasında farklılıklardan çok benzerlikler önplanda tutulmakta, bütün okulların ortak gerçekleri olabileceği varsayımından hareket edilmektedir. Dolayısıyla okul yönetimi ve eğitim programıyla ilgili merkezi olarak geliştirilen çeşitli model ve yaklaşımların, değişme planlarının her okula uygulanabileceği kabul edilir.

Öznel Açıdan Okul: Okul, öznel bir gerçeklik ve oluşum olarak görüldüğünde, önceden belirlenmiş sosyal gerçekliğinin olamayacağı, okullar arası farklılıklar olabileceği kabul edilir. Okul, içinde yaşayan insanların ve paydaşların birlikte inşa ettiği ve anlamlandırdığı, kendine özgü bir yaşama alanı olarak görülür. Buna bağlı olarak okulla ilgili her şeyin önceden belirlenemeyeceği, her okula özgü farklı sosyal gerçeklerin söz konusu olabileceği kabul edilir. Bu bakış açısı, okulu daha yerel bir düzlemde görür ve çözümler.

EĞİTİM PROGRAMI

Okulda eğitim, önceden hazırlanmış bazı plan ve programlara bağlı olarak gerçekleştirilir. Programla ilgili çeşitli tanımlar yapıldığı gibi, *eğitim programı, öğretim programı ders program* gibi çeşitli kavramlaştırmalar da vardır.

A. Eğitim Programı: Eğitim programı, çeşitli yaklaşımlar açısından farklı biçimlerde tanımlanabilir. Fatma Varış'a göre *eğitim programı, bir eğitim kuru-*

munun, çocuklar; gençler ve yetişkinler için millî eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük bütün etkinlikleri olarak tanımlanmıştır. Öğretim, ders dışı eğitsel çalışmalar, özel günlerin kutlanması, geziler, kurslar, rehberlik, sağlık vb. etkinlikler de bu tanım içinde yer almaktadır. Özcan Demirel de *eğitim programını, tasarlanan eğitim hedeflerinin gerçekleştirilmesi için öğretme-öğrenme durumlarını, uygulanacak yöntemleri, kullanılacak araçları ve ölçme araçlarını kapsayan ayrıntılı plan* olarak tanımlamıştır.

Eğitim Programının Öğeleri: Eğitim programıyla ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde, bu tanımlarda genel olarak dört boyutun yer aldığı görülmektedir.

a. *Öğrenciye kazandırılacak davranışların, eğitimin amaçlarının belirlenmesi,*
b. *Amaçlara ulaşmak için gerekli içeriğin ve öğrenme yaşantılarının seçilmesi,*
c. *Seçilen içeriğin, öğretme-öğrenme süreçleri içinde sunulması,*
d. *Öğretim-öğrenme sürecinin ve amaçlara ne ölçüde ulaşıldığının değerlendirilmesi.*

Yukarıdaki açıklamalara göre bir eğitim programının dört öğesinden söz edilebilir:

1. **Amaç (Hedef):** Düzenlenmiş yaşantılar yoluyla öğrencilere kazandırılması öngörülen davranış ve özellikleri ifade eder. Amaçlar, çeşitli biçimlerde sınıflandırılır. Bunlardan en yaygın olanı, Benjamin Bloom'un *bilişsel, duyuşsal (duygusal) ve devinimsel (psiko-motor)* amaçlar biçiminde yaptığı sınıflamadır. Eğitimde amaç, kısaca "*neden* ve *niçin?*" sorularına cevap oluşturur.

2. **İçerik (Müfredat):** Bir öğretim programında üzerinde durulacak konular ya da gerçekleştirilmesi öngörülen etkinliklerdir. Eğitimde içerik, kısaca "*ne öğretelim?*" sorusuna cevap verir.

3. **Eğitim Durumu (Öğretme-Öğrenme Etkinlikleri):** Öğrencilere istenilen davranışları kazandıracak öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi ve uygulanmasıdır. Eğitim durumları, *öğretme ve öğrenme* olmak üzere iki boyutta ele alınır. Eğitim durumlarında, öğretme-öğrenme etkinliklerinin belirlenmesi gereklidir. Eğitim durumu, kısaca "*nasıl öğretelim?*" sorusuna cevap verir.

4. **Değerlendirme (Sınama Durumları):** Eğitimde amaçlara ne ölçüde ulaşıldığının belirlenmesine ilişkin çalışmalardır. Düzenlenecek değerlendirme/sınama durumlarının, eğitimde ölçme ve değerlendirmede söz edilen ilkeler kapsamında *bilişsel, duyuşsal ve devinimsel* düzeylerde belirlenen hedefleri ölçebilecek bir nitelikte olması gereklidir. Değerlendirme, kısaca "*ne kadar öğrettik?, ne kadar öğrenme gerçekleşti?*" sorusuna cevap verir.

B. Öğretim Programı: Fatma Varış tarafından *öğretim programı,* içinde ağırlık taşıyan belli bilgi kategorilerinden (derslerden) oluşan, bir kısım okullarda beceri ve uygulamaya ağırlık veren, bilgi ve becerilerin eğitim programının amaçları doğrultusunda planlı bir biçimde kazandırılmasına dönük programdır. Buna göre öğretim programı, eğitim programının bir alt öğesi olarak ele alınmaktadır.

C. Ders Programı: Ders programı da okul öğretim programının bir alt öğesi olarak ele alınabilir. Fatma Varış'a göre *ders programı,* öğretim programlarında yer alan bilgi kategorilerinin (derslerin) ve etkinlik alanlarının, eğitimin amaçlarıyla ilişkili özel amaçlarını gerçekleştirmeleri için öğretim ilkelerini, konuların alt kategorilerini, değerlendirme esaslarını içeren, eğitim-öğretim programlarındaki esasları öğrenci davranışına dönüştüren programdır.

Buna göre ders programı, öğretim programı içinde yer alan çeşitli dersler ve bu derslerle ilgili eğitim etkinliklerinin sistematik biçimde düzenlenmesini ifade etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, öğretim programı içinde yer alan her bir dersle ilgili olarak öğrencide öngörülen davranış değişikliğini gerçekleştirebilmek için kullanılacak ders materyallerini, bunların kullanılmasında uygulanacak yöntemleri, uygulama sonunda gerçekleştirilecek değerlendirme ölçütlerini kapsar.

D. Örtük Program: Eğitim programı denildiğinde genel olarak formel eğitim ve ders içi etkinlikler akla gelir. Okul eğitiminde, program geliştirme çalışmalarında göz ardı edilen ders dışı etkinlikler de önemli bir yer tutar. Varış'ın yukarıdaki eğitim programı tanımı, geniş anlamda bu tür etkinlikleri de kapsar. İnsan yaşamının önemli bir parçasını oluşturan sosyal etkinlikler, çalışma ve ders içi etkinliklerin dışında kalan boş zamanların etkin bir biçimde değerlendirilmesi, *örtük program* ya da *program dışı sosyal etkinlikler* olarak ifade edilen bir konuyu gündeme getirmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin ders dışı zamanlarının etkin bir biçimde değerlendirilmesi açısından formel eğitsel etkinlikler dışında kalan zamanların da etkin bir biçimde planlanması gereği, alan yazına *örtük program* kavramını kazandırmıştır.

ÖĞRENME VE ÖĞRETME

Eğitimle yakından ilgili iki sözcük, *öğrenim/öğrenme ve öğretim/öğretme* sözcükleridir. Bu sözcüklerin yerine de geçmişte, *tahsil, tedris, ta'lim* gibi sözcükler kullanılmaktaydı. Eğitimle ilgili olarak öğretmek ve öğrenmek gibi sözcüklerin gündelik dilde başka anlamları da vardır. Orta Asya Türk dillerinden Kırgızcada öğretmek (üyrötüü), eğitimle uğraşan kişi, danışman anlamında kullanılır. Öğrenmek (üyrönüü) ise, öğreneni ve eğitilmekte olanı ifade eder.

Eğitimde "ne öğretelim ve nasıl öğretelim" sorularına farklı eğitim felsefeleri farklı cevaplar verir. İnsanlar, kendi dışındaki çevreyle etkileşimleri sonucu bazı bilgi, beceri, tutum ve alışkanlıklar kazanır. Bunlara eğitim yaşantıları da denir. Öğrenmenin özünü de bu yaşantılar oluşturur. Şu halde öğrenme, bireyde dış çevreden aldığı uyaranlara bağlı olarak oluşan "kalıcı izli değişimler" olarak tanımlanabilir. Söz konusu öğrenmeler, okulla sınırlı olmayıp yaşam boyu devam eder. İnsanın öğrenmelerine bağlı olarak hayata ilişkin tavrının da değişmesi ve farklılaşması beklenir.

Öğrenme ve öğretme konusu, eğitimin psikolojik temelleri bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

ÖĞRENME TEORİLERİ

İnsanın öğrenmesi, oldukça karmaşık bir süreç olup farklı teoriler tarafından farklı biçimlerde açıklanır. Öğrenme konusuna, *davranışçı, bilişsel, insancıl, biyo-fizyolojik, nörolojik* açılardan yaklaşan psikologlar, öğrenme olgusunu farklı biçimlerde açıklamış ve bazı bulgular ortaya koymuşlardır. Sınıftaki öğrenme-öğretme durumları düzenlenirken öğretmen, bu teorilerin bulgularından yararlanmalıdır. Son yıllarda bu konuda daha çok *yapılandırmacı* yaklaşımın etkileri baskın görünmektedir.

Yapılandırmacı yaklaşıma göre bireyler, bilginin edilgin bir alıcısı olmayıp bilgiyi kendileri oluşturmakta, yani yapılandırmaktadır. Kendi içinde *bilişsel yapılandırmacılık* ve *sosyal yapılandırmacılık* olarak ayrılan bu teorilerden birinci grupta yer alanlar, öğrenmede bireyin bilişsel yapısı üzerinde dururken sosyal yapılandırmacılar bireyin içinde yer aldığı bağlam, sosyal etkileşim, kültür ve dil gibi öğeler üzerinde durur.

İnsanlar, dış çevreden gördüklerini ve duyduklarını birtakım işlemlere tabi tutarak önceki öğrenme ve alışkanlıklarına da bağlı olarak yeniden örgütleyip kendi bilgi ve öğrenmelerini oluştururlar. Yapılandırmacı yaklaşıma göre öğrenme, bireyin öğrendiği eski ve yeni bilgileri karşılaştırması ve yeniden yapılandırması sonucunda oluşur. Bu yaklaşımda vurgu, öğretim/öğretme değil öğrenim/öğrenme üzerindedir.

Okul ve sınıf, birer öğrenme ortamıdır. Okul ve sınıftaki bütün etkinlik ve süreçlerin merkezinde öğrenme süreci yer alır. Öğretmen, öğrenme-öğretme faaliyetlerinde öğrencilerin öğrenmesi için hangi yolların ve araçların kullanılacağı, öğrenme için uygun çevrenin ne olduğu konusunda karar veren, kılavuzluk eden kişidir. Öğrenmeyi gerçekleştiren ise bireydir. Öğreticinin günümüzdeki yeni rolü,

öğrenmeyi, yani "nasıl öğrenileceğini öğretmek" olarak tanımlanır. Öğrenmeye ilişkin bazı yaklaşımlara dayalı olarak sınıf ortamının ve öğrenme sürecinin düzenlenmesinde kullanılabilecek öğretimle ilgili çeşitli strateji, yöntem ve teknikler geliştirilmiştir.

Strateji, sınıf içinde yapılacak bütün faaliyetlerin genel çerçevesi olarak tanımlanabilir. Dersin hangi mantık zincirine göre işleneceği, öğretmen ve öğrencinin konumu, bilgilerin aktarılma sırasını ve biçimini belirleyen sınırlar, seçilen stratejiye göre belirlenir.

Yöntem, seçilen öğretim/öğrenme stratejisinin uygulanması ve dersin hedeflerine ulaşmak amacıyla izlenen yollar olarak tanımlanabilir.

Teknik ise öğrenmeyle ilgili daha sınırlı faaliyetler olarak yöntemlerin uygulanması sırasında gerçekleştirilen etkinlikler veya yöntemlerin uygulanma biçimi olarak tanımlanabilir. Dersin hedeflerine, öğrencilerin özelliklerine ve ortamsal koşullara bağlı olarak öğrenme-öğretme sürecinde seçilebilecek bazı strateji, yöntem ve teknikler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

ÖĞRETİM STRATEJİLERİ

Her ne kadar alan yazında öğretim stratejileriyle ilgili farklı sınıflamalar yapılmışsa da genel olarak bunlar, üç ana başlıkta incelenmektedir.

1. Buluş Yoluyla Öğretim Stratejisi: Buluş yoluyla öğretim stratejisi, *Bruner* tarafından geliştirilmiş olup *bireyin kendi deneyimleri yoluyla yaparak ve yaşayarak öğrenmesi* ilkesine dayanır. Stratejinin uygulanmasında *tümevarımcı* bir mantık izlenir. Bu yaklaşıma göre öğretmen, sürekli ders sunusu yapan bir bilgi aktarıcısı değil; öğrencilerin öğrenmesine kılavuzluk eden kişidir. Öğretmenin temel görevi, öğrencinin merak duygusunu harekete geçirip yönlendirerek sorunun cevabını ona buldurmaktır. Burada temel ilke, öğrencinin çeşitli deneyimler yaşamasını ve öğrenilecek bilginin öğrenci tarafından bulunmasını sağlamaktır.

2. Sunuş Yoluyla Öğretim Stratejisi: Ausubel tarafından geliştirilen bu öğretim stratejisine göre birey, bilgileri hazır olarak alır. Diğer bir deyişle kavramlar, ilkeler, olgular, fikirler, öğrenici konumunda olan bireye sunulur; o da bunları alır. Bu yaklaşım, *ezberleyerek öğrenme yerine anlamlı öğrenmeye önem verdiğinden anlamlı öğrenme, öğrenci açısından düşünüldüğünde alış yoluyla öğrenme;* öğretmen açısından düşünüldüğünde de *sunuş yoluyla öğretme* olarak ifade edilebilir. *Ausbel'e* göre öğrenmenin anlamlı olması için bilginin mutlaka birey tarafından bulunması gerekmez; birey, kendisine sunulan bilgileri anlamlı olarak öğrenebilir.

Tümdengelimci mantıkla düzenlenen sunuş yoluyla öğrenmenin etkililiği için şu ilkelere uyulması önerilir:

(a) Öğrenciye sunulan materyallerin onun için anlamlı olması,

(b) Öğrencilerin yeni gelen bilgileri daha önceden sahip olduğu bilişsel yapılarla ilişkilendirerek anlamlı hale getirebilmesi için öğrenilecek materyalle ilgili önbilgilere sahip olması,

(c) Öğrencinin anlamlı öğrenmeye istekli ve onu gerçekleştirmeye kararlı olmasının sağlanması.

3. Araştırma Yoluyla Öğretim Stratejisi: Öğrencinin araştırma ve inceleme yapmasına dayalı olarak düzenlenen bu stratejide bilimsel düşünme ve araştırma basamakları uygulanır. Bir problemin çözümü için yola çıkan öğrenci, probleme ilişkin bilgiler üzerinde derinlemesine çözümlemeler yapar. Çözümleme sonuçlarını bir araya toplayarak bir senteze ulaşır. Sonuç olarak da bunlardan hareketle baştaki probleme ilişkin kendi çözüm önerisi olan teze ulaşır.

ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Yöntem, *hedefe ulaşmada izlenen en kısa yol* olarak tanımlanır. Öğretimle ilgili çeşitli yöntemlerden söz edilir. Bu yöntemlerin her birinin avantajları ve dezavantajları vardır. Öğrenme sürecinde en yaygın olarak kullanılan yöntemler ise aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1. Anlatma (Takrir) Yöntemi: Anlatım yöntemi, öğretmenin sahip olduğu bilgileri, öğrencilere ilettiği geleneksel bir yöntem olup okullarda en çok kullanılan yöntemdir. *Düz anlatım yöntemi* de denilen bu yöntem, sözlü anlatıma dayalı birçok dersin ve özellikle de sosyal derslerin öğretiminde çok sık kullanılır.

2. Tartışma Yöntemi: Tartışma, bir konu hakkında öğrencileri düşünmeye yöneltmek, iyi anlaşılmayan noktaları açıklamak ve verilen bilgileri pekiştirmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, bir konunun kavranması aşamasında karşılıklı olarak görüşler ortaya koyma, bir problemin çözüm yollarını arama ve değerlendirme çalışmaları yaparken kullanılır. *Büyük grup tartışması, küçük grup tartışmaları* gibi çeşitli uygulamaları söz konusudur.

3. Örnek Olay Yöntemi: Bu yöntem, bir durum, problem ve olayı incelemek ve nedenleri ortaya çıkararak çözüm yolları üretmek istendiğinde, olayı ve problemi merkeze alarak tartışmak amacıyla uygulanır. Bu yöntemin amacı, öğrencinin karar verme, seçme ve sonuca ulaşmayla ilgili yaşantılar geçirmesini sağlamaktır. Bu yöntemde yaşanmış olayların tercih edilmesi söz konusu ise de sınıf içi etkinliklere uyan bir gerçek olay bulunmaması durumunda öğrenciye gerekli yaşantıyı sağlamak amacıyla örnek olay da yazılabilir.

4. Problem Çözme Yöntemi: Bu yönteme göre konular, yaşamdan seçilir ve bir sorun veya soru biçiminde ortaya konur. Problem çözme yöntemi, yalnızca matematik ve fen bilimlerinde kullanılabilecek bir yöntem gibi görünse de bütün ders ve konularda uygulanabilir. Problem çözme, iyi ve sistemli düşünme demektir. Bu yöntem, bir problemin çözümünde genelleme ve sentez yapmada kullanılır. Daha çok araştırma yoluyla öğretme /öğrenme yaklaşımında bilişsel alanın uygulama düzeyindeki davranışların kazandırılmasında ve sentez yapma özelliklerini geliştirmede kullanılır.

5. Gösterip Yaptırma Yöntemi: Bu yöntem, herhangi bir işin, bir işlemin nasıl yapıldığının önce öğretici/öğretmen tarafından gösterilmesi, sonra da bunun öğrenciye yaptırılması esasına dayalıdır. Yöntem, *gösterme ve yaptırma* olmak üzere iki başlıkta incelenir. Bu yöntemde beceriler, uzman kişilerce en uygun biçimiyle basamaklar halinde gösterilir, gerekli açıklamalar yapılır, sonra da aynı işlemler öğrenciye yaptırılarak onun alıştırma ve uygulama yapması sağlanır. Uygulama sırasında öğrencilerin gözlenmesi, gerekli ipuçlarının verilmesi ve yanlışların anında düzeltilmesi önem taşır.

6. Bireysel Çalışma Yöntemi: Öğrencinin bir konuyu yaparak ve yaşayarak öğrenmesi esasına dayalıdır. Öğrencinin, bir konuyu kendi başına öğrenmek istediği ve bunun gerektirdiği durumlarda kullanılır. Daha çok *araştırma-soruşturma yoluyla öğrenme* stratejisinde kullanılır. Uygulama, analiz ve sentez düzeyinde davranışların kazandırılmasında etkilidir.

ÖĞRETİM TEKNİKLERİ

Yöntemlerin uygulanması sırasında öğretmen, çeşitli etkinlikler gerçekleştirir. Yöntemleri uygulamak adına yapılan bu faaliyetler, *öğretim teknikleri* olarak ifade edilir. Öğretim teknikleri, kendi içinde, *grupla öğretim teknikleri* ve *bireysel öğretim teknikleri* olarak iki ana gruba ayrılır. Yaygın kabul gören ve kullanılan öğretim teknikleri şöyle sıralanabilir:

1. Beyin Fırtınası: Beyin fırtınası, yaratıcı problem çözme gücünü geliştirmeyi amaçlayan bir grup tartışması tekniğidir. Beyin fırtınası, hayal yoluyla öğrenmeye imkân sağlayan bir öğretme tekniğidir. Eğitim alanında bu teknik, birçok farklı cevabın istendiği sorular ya da farklı çözüm yollarına ihtiyaç duyulan problemlerde başarıyla uygulanır. Bu teknik, öğrencilerin canlı ve yaratıcı fikirlerinin ortaya çıkmasını sağlar. Bu da ancak heyecanlı bir grup çalışmasıyla sağlanabilir. Grup içinde çalışmanın yararı, birinin öne sürdüğü görüşün başka öğrencilere uyarıcı etki yapmasıdır. Bu ortak çaba, bireysel çabadan daha başarılı sonuçlar verir.

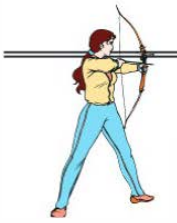
2. Soru Cevap Tekniği: Soru-cevap tekniği, sınıf etkinliklerinde soru sorulması ve cevap verilmesi yoluyla tartışmanın yürütüldüğü bir öğrenme tekniğidir. Bir başka tanımla, öğrencilere birtakım sorular sorarak, alınan cevapları eleştirerek kullanılan öğretim tekniğidir.

3. Rol Oynama Tekniği: Rol oynama, öğrencinin kendi duygu ve düşüncelerini başka bir kişiliğe girerek ifade etmesini sağlayan bir öğretme tekniğidir. Öğrencinin iyi rol yapabilmesi için yaratıcı düşünce önemlidir. Rol oynama, ön hazırlık ve temel özellikleri açısından *informel drama* ile *formel drama* arasında yer alır. Rol oynamada öğrenciler, informel dramada olduğu gibi, verilen bir rolü kendi yorumlarıyla istedikleri gibi oynar. Ancak informel dramaya göre öğretmen tarafından daha planlı bir biçimde düzenlenir. Rol oynama, *sosyodrama* olarak da adlandırılır. Diğer bir tanımla sosyodrama, öğrencilere, insan ilişkileri konusunda daha çok bilgi, beceri ve anlayış kazandırmayı öngören ve oyun tekniklerinden yararlanma temeline dayalı deneysel bir eğitim tekniğidir.

Yukarıdaki öğretim tekniklerinin yanında sınıf uygulamalarında, *benzetim tekniği, ikili ve grupla çalışma teknikleri, eğitsel oyunlar, altı şapkalı düşünme tekniği, mikro öğretim, bireyselleştirilmiş öğretim, programlı öğretim, sınıf dışı öğretim* vb. tekniklerden de söz edilebilir.

ÖĞRENME STRATEJİLERİ

Öğrenme sürecinde bireyin kullandığı farklı teknikler ve yollar vardır. Not alma, önemli noktaların altını çizme vb. yollar, bunlara örnek gösterilebilir. Bireyin öğrenme sırasında gerçekleştirdiği bu süreçlerin farkında olup onları yönlendirmesi, *biliş bilgisi* olarak adlandırılır. Bu bilgi, bireyin *neyi, nasıl, ne zaman, ne kadar hızla* öğrenebileceğine ilişkin bilgi olarak da görülebilir. Bu bilgi, bireyin potansiyelini kullanabilmesi ve etkili bir öğrenme süreci için önemlidir. Bu bilgi, *öğrenmeyi öğrenmek* olarak da ifade edilmektedir. Bu stratejiler, *tekrar stratejileri, anlamlandırma ve örgütleme stratejileri* olarak sınıflandırılabilir.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Her biriniz eğitimle ilgili birer tanım yapınız.
2. Yaptığınız tanımları diğer arkadaşlarınızla tartışınız.
3. Bu tanımlardan yola çıkarak ortak bir eğitim tanımı yapmaya çalışınız.
4. Eğitim ve öğrenme sürecinde okulun yerini tartışınız.
5. 'Yaşam boyu öğrenme', 'öğrenmeyi öğrenme' ne demektir? Tartışınız.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Eğitim, insana dönük bir hizmet olarak düşünüldüğünde, hangisi bu hizmetin temel amaçları kapsamında yer almaz?

A) İnsanı daha iyi bir noktaya taşıma
B) İnsanı farklılaştırma
C) İnsanı, daha da insanlaştırma
D) İnsanı mükemmelleştirme
E) İnsanı başkalarına bağımlı kılma

2. Eğitim, amaçlı bir sosyal ve kültürel süreç olarak düşünüldüğünde, okuldaki planlı eğitim-öğretim faaliyetleri, daha çok hangisiyle açıklanabilir?

A) Sosyalleştirme/Sosyalleşme
B) Gelişigüzel kültürlenme
C) Kasıtlı/amaçlı kültürlenme
D) Etkileme ve etkilenme
E) İnformel eğitim

3. "Öğretmen eğitimi" ifadesi, eğitimi daha çok hangi açıdan ele alan bir ifadedir?

A) Eğitimin hedef kitlesine göre
B) Eğitimin içeriğine göre
C) Eğitimin amacına göre
D) Eğitimin yöntemine göre
E) Eğitimin ortamına göre

4. Eğitim, bir bilim ya da çalışma alanı olarak ele alındığında, bunu aşağıdakilerden en iyi hangisi açıklar?

A) Doğal bir bilim/çalışma alanı
B) Disiplinler arası bir bilim/çalışma alanı
C) Pozitif bir bilim/çalışma alanı
D) Tarihsel bir bilim/çalışma alanı
E) Disiplinler üstü bir bilim/çalışma alanı

5. Eğitim, insanı manevi yönden geliştirmek olarak tanımlandığında, hangisi bu tanımın kapsamı dışında kalır?

A) Karakteri geliştirme
B) Ruhen geliştirme
C) İradeyi geliştirme
D) Bedenen geliştirme
E) Zihnen geliştirme

6. Geniş anlamda eğitim, insanın dışındaki bütün olay, insan ve nesnelerden onun üzerindeki etkileri olarak düşünüldüğünde hangisine vurgu yapılmış olur?

A) Etkileme süreci olarak eğitim
B) Sonuç olarak eğitim
C) İçerik olarak eğitim
D) Kazanım olarak eğitim
E) Sosyalleşme olarak eğitim

7. **Hangisi, formel eğitimi, informel eğitimden ayıran bir özellik değildir?**

A) Belirli sürelere bağlı olması
B) Belirli yaş gruplarına göre olması
C) Genelde okullarda gerçekleşmesi
D) Planlı ve amaçla olması
E) Her ortamda söz konusu olması

8. **Hangisi, yaygın eğitim kapsamında düşünülebilecek bir eğitim değildir?**

A) Halk eğitimi
B) Çıraklık eğitimi
C) Yetişkin eğitimi
D) Okul dışı eğitim
E) Aile ve kadın eğitimi

9. **Eğitim ve okulu, toplumsal bir kurum olarak toplumda istikrar, uyum, bütünleşme ve birliği sağlama aracı olarak gören bakış açısı hangisidir?**

A) Eleştirel
B) Öznel
C) Rasyonel/İşlevsel
D) İnsani
E) Sistemci

10. **Öğrenmeyi en iyi açıklayan ifade hangisidir?**

A) Bilgilendirme
B) Mantıklı düşünme
C) Farkına varma
D) Kalıcı izli davranış değişmesi
E) Mantık yürütme

11. **Bireyleri, bilginin edilgin bir alıcısı değil, bilginin oluşturucusu olarak gören yaklaşım hangisidir?**

A) Davranışçı yaklaşım
B) Yapılandırmacı yaklaşım
C) İnsancıl yaklaşım
D) Nörolojik yaklaşım
E) Bilişsel yaklaşım

12. **Sınıf içinde, öğrenme-öğretme sürecinde gerçekleştirilecek bütün etkinliklerin genel çerçevesini ifade eden kavram hangisidir?**

A) Strateji
B) Yöntem
C) Teknik
D) Teori
E) Yaklaşım

13. Hangisi, okullarda, özellikle sosyal alanla ilgili derslerde en çok kullanılan öğretim yöntemidir?

A) Örnek olay
B) Problem çözme
C) Anlatma/takrir
D) Gösterip yaptırma
E) Bireysel çalışma

14. Programla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi diğerlerini de kapsayıcı olup en üstte yer alır?

A) Gezi programı
B) Öğretim programı
C) Ders programı
D) Eğitim programı
E) Örtük program

15. Bir eğitim programında "neden ve niçin öğretelim?" sorusunun cevabını hangisi oluşturur?

A) İçerik/müfredat
B) Eğitim durumu
C) Değerlendirme
D) Süreç
E) Amaç/hedef

Cevaplar									
1. E	2. C	3. A	4. B	5. D	6. A	7. E	8. B	9. C	10. D
11.B	12.A	13.C	14.D	15.E					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Alimbekov, A. (2007). Etnopedagoji ve kırgız etnopedagojisinin temel kavramları, *Türk Yurdu,* 27(242).

Başaran, İ.E. (1984). *Eğitime giriş.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Bilhan, S. (1991). *Eğitim felsefesi.* Ankara: A.Ü. E.B.F Yayınları.

Demirel, Ö. (2003). *Öğretme sanatı.* Ankara: PegemA.

Demirel Ö. ve Kaya, Z. (2006). *Eğitim bilimine giriş.* Ankara: Pegem A.

Doğan, M. (1996). *Büyük türkçe sözlük.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Ergün, M., Ergerzer, B., Çevik, İ. ve Özdaş, A. (1999). (1999). *Öğretmenlik mesleğine giriş.* Ankara: Ocak.

Karslı, M. D. (Ed.). (2003). *Öğretmenlik mesleğine giriş.* Ankara: Pegem A.

Karip, E. (Ed.).(2007). *Eğitim bilimine giriş.* Ankara: Pegem A.

Keskinkılıç, K. (Ed.) (2006). *Eğitim bilimine giriş,* Ankara: Pegem A.

Küçükahmet, Küçükahmet, L., Değirmencioğlu, C., Er (Uğuzman), T., Öksüzoğlu, A. F., Özdemir, İ. E. ve Korkmaz, A. (2000). (2000). *Öğretmenlik mesleğine giriş.* Ankara:Nobel.

Ülken, H. Z. (1967). *Eğitim felsefesi.* İstanbul: Talim Terbiye Dairesi Yayını.

Özden, Y. (2003). *Öğrenme ve öğretme.* Ankara: Pegem A.

Şişman, M. (2005). *Öğretmenliğe giriş.* Ankara: Pegem A.

Şişman, M. (2002). *Eğitimde mükemmellik Arayışı.* Ankara: Pegem A.

Tozlu, N. (1997). *Eğitim felsefesi.* İstanbul: MEB Yayınları.

Varış, F. (1998). *Eğitimde program geliştirme.* Ankara: A.Ü. E.B.F. Yayınları.

2. BÖLÜM

EĞİTİMİN AMAÇ VE İŞLEVLERİ

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- eğitimin çeşitli yönlerden işlevlerini bilecek,
- eğitim ve okulun başlıca amaç ve işlevlerini öğrenecek,
- eğitim ve okulun işlevlerine ilişkin eleştirileri kavrayacak,
- farklı amaçlarla oluşturulan okul tiplerini tanıyacak,
- etkili bir eğitim-öğrenme için gereklilikleri analiz edebileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- Eğitim ve Diğer Bilimler
- Eğitimin Temel Amaç ve İşlevleri
- Okulun Temel Amaç ve İşlevleri
- Eğitim ve Okulun İşlevleriyle İlgili Sınıflamalar
- Bireysel Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri
- Sosyal-İnsani Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri
- Kültürel Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri
- Politik Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri

- Teknik-Ekonomik Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri
- Eğitsel Açıdan Eğitimin Amaç ve İşlevleri
- Etkili Bir Okulun Özellikleri
- Eğitimin İşlevleri Açısından Bazı Okul Akımları
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

EĞİTİM VE DİĞER BİLİMLER

Eğitim, disiplinler arası bir çalışma alanı olup birçok bilim alanıyla yakından ilişkilidir. Eğitim süreci açısından bilgi, öğrenme, eğitim programı gibi kavramlar, hemen bütün alanları kapsayıcıdır. Yani öğrenme içeriği söz konusu olduğunda doğa bilimlerinden sosyal bilimlere kadar birçok alan, eğitim programı ve öğrenme sürecinin içeriğini oluşturur. Farklı bilim ve çalışma alanları, eğitimin amaç ve işlevine de farklı açılardan yaklaşır. Eğitimin ilişkili olduğu bazı çalışma alanları aşağıda sıralanmıştır.

Eğitim ve Psikoloji: Eğitim ve psikoloji, her ikisi de insan davranışlarıyla ilgili alanlardır. Bu nedenle de iki alan birbiriyle yakından ilişkilidir. Psikolojinin araştırma sonuçlarının en yaygın olarak kullanıldığı alanlardan biri eğitimdir. Psikolojinin, eğitim psikolojisi, öğrenme psikolojisi ve gelişim psikolojisi gibi alt alanları, eğitimle yakından ilişkilidir. Ana-baba ve öğretmenler, öğrencileri anlama, tanıma ve onlara rehberlik etmede, gelişim ve öğrenme psikolojisinin araştırma ve bulgularından yararlanırlar.

Eğitim ve Sosyoloji: Sosyoloji, toplumları inceleyen bir bilim alanı olup toplumbilimi olarak da adlandırılır. Sosyoloji, toplumsal yapı, süreç ve kurumları inceler. *Sosyal psikoloji* de toplum içindeki insan davranışlarını konu edinir. Eğitim, aynı zamanda toplumsal bir konu olup, toplumların çeşitli özellikleri yanında çeşitli toplumsal süreçlerle de yakından ilişkilidir. Eğitimin alt çalışma alanlarından biri de eğitim sosyolojisidir. Eğitim sosyolojisi, makro ve mikro düzeyde, yani hem toplum hem de okul merkezli olarak eğitimin ve okulun sosyal yönlerini inceler.

Eğitim ve Antropoloji: Antropoloji, insanı ve onun ürettiklerini konu edinir. İnsanın ürettiği maddi ve manevi öğeler de kültürü oluşturur. Bir tanıma göre kültür, insanın ürettiği her şeydir. Antropolojinin alt çalışma alanı olarak sosyal-kültürel antropoloji, eğitimle yakından ilgilidir. Diğer yandan toplumların olduğu gibi kurumların, bu bağlamda eğitim kurumlarının ve okulların da tarihi süreç içinde kendilerine özgü geliştirdikleri kurumsal kültürleri vardır.

Eğitim ve Tarih: Tarih, toplumların geçmişini inceler. Çeşitli bilim alanlarının da kendi tarihlerinden söz edilebilir. Bunlardan biri de eğitim tarihidir. Eğitim tarihi ya da pedagoji, geçmişten bugüne eğitimle ilgili gündeme gelen çeşitli görüş, teori ve uygulamaları; toplumların eğitimle ilgili kurum ve uygulamalarını konu edinir. Bu bağlamda söz edilebilecek bir çalışma alanı da etnopedagojidir.

Eğitim ve Felsefe: Felsefe, eğitimle yakından ilgili alanlardan biridir. Felsefenin başlıca çalışma alanları olarak varlık felsefesi, bilgi felsefesi ve değerler felsefesi, eğitimle yakından ilgilidir. Geçmişten bugüne gündeme gelen farklı felsefe ve

akımların eğitimle ilgili tezleri de farklılaşır. Eğitimle ilgili her türlü uygulamanın arkasında bazı felsefi görüşler yer alır. Felsefe ve eğitim ilişkilerine bağlı olarak gelişen alt alanlardan biri de eğitim felsefesidir.

Eğitim ve Siyaset Bilim: Eğitim, aynı zamanda bir politika konusudur. Ulus devletlerin gelişmeye başlamasıyla birlikte ulusal eğitim sistemleri gelişir. Vatandaşların eğitimi, devletin bir görevi olarak görülür. Farklı siyasi görüşler ve politik sistemler, eğitime ilişkin farklı işlevlere vurgu yapar. Buna göre sosyalist eğitim, demokratik eğitim, liberal eğitim gibi farklı kavramlaştırmalar gelişmiştir. Eğitim sistemlerinin oluşturulup işletilmesinde başta siyaset bilim olmak üzere yönetimle ilgili diğer alanlardan da yararlanılır.

Bu bölümde, eğitimin amaç ve işlevleri, *bireysel, sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve eğitsel* açılardan kısaca özetlendikten sonra izleyen bölümlerde de eğitimin tarihi, sosyal, hukuki, politik, ekonomik, felsefi ve psikolojik temelleri özetlenmeye çalışılmıştır.

EĞİTİMİN TEMEL AMAÇ VE İŞLEVLERİ

Eğitimle ilgili bütün planlı faaliyetler, belirli amaçlara ulaşmak ve bazı işlevleri gerçekleştirmek içindir. Eğitim sistemlerinin dayandığı belirli bir eğitim felsefesi, bu felsefeye göre teorik olarak yetiştirilmesi tasarlanan bir insan tipi ve oluşturulmak istenen bir toplum modeli vardır. Farklı eğitim felsefeleri, eğitimde amaç, içerik, süreç, yöntem, ortam gibi konularda farklı noktalara vurgu yapar. Eğitimin amaç ve işlevleri, söz konusu eğitim felsefesinin içinde yer alır.

Eğitimin amaçları konusunda çeşitli görüşler vardır. Bunlar, zamana, toplumlara, ülkelerin yönetim ve eğitim felsefelerine göre farklılaşabilir. Örneğin Batı'da Eski Yunan'da ve Eski Roma'da eğitimin temel amacı, *siyasi otoriteye bağlı vatandaşlar yetiştirmek* olarak görülmüştür. Ortaçağ eğitiminde bütünüyle dini bir amaç güdülmüş, Rönesans'tan sonra ise eğitim, laik ve seküler (dünyevi) bir özellik kazanmıştır. Eğitimde genel amaç, *birey için mutlu bir yaşam hazırlamak* biçiminde düşünülmüştür. Buna göre eğitim, toplumlardaki sosyal, siyasi, kültürel, endüstriyel değişmelere paralel olarak farklı amaç ve işlevleri gerçekleştirmek için bir araç olarak görülmüştür.

Eğitimin amaçları, durağan bir yapıda olmayıp değişen beklenti ve ihtiyaçlara göre yeniden yorumlanmak ve belirlenmek durumundadır. Her ülke, kendi ihtiyaç ve özelliklerine, ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik alanlardaki çağcıl gelişme ve değişmelere bağlı olarak eğitim ve okul sistemlerini gözden geçirerek eğitime ilişkin yeni amaçlar ve işlevler belirler. Ülkelerin geleceğe ilişkin beklenti,

hedef ve vizyonları, eğitim ve okulun amaç ve işlevlerine de yansır. Böylece, ulusal eğitim sistemini; okulun amaç ve işlevlerini ülkenin genel amaçlarından ayrı ele almak mümkün değildir.

Eğitimle ilgili ulusal düzeyde belirlenen amaç ve işlevler yanında, eğitimden evrensel düzeyde gerçekleştirmesi beklenen temel amaçlar, insani değerlerin geliştirilmesi, kültürel farklılıklara karşı duyarlı insanlar yetiştirilmesi ve insan kaynaklarının kalitesinin artırılması konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Eğitim, günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından *uzun vadeli ve en değerli yatırım* olarak görülmektedir.

Türkiye eğitim sisteminin temel amaçları, eğitimle ilgili yasalarda yer alır. Bu amaçlar incelendiğinde, yetiştirilmek istenen insanın, hem millî ve manevi değerlere bağlı olması hem de çağcıl değişmelere uyum sağlaması beklenmektedir. Türk eğitim sistemi; felsefi açıdan teoride pragmatik felsefenin ve ilerlemeci eğitim akımının etkileri gözlenmektedir. Ancak uygulamada, genel olarak idealist felsefenin etkileriyle daimici ve esasici eğitim akımlarının etkileri gözlenmektedir. Son yıllarda ise eğitim programları yapılandırmacı felsefe ışığında yeniden hazırlanmıştır. Çağcıl tartışmalarda eğitim ve okul amaçlarının belirlenmesinde olabildiğince geniş bir katılım ve uzlaşmanın sağlanması, bunların sürekli geliştirilmesi gerekli görülür. Eğitimin amaçları, şu başlıklar altında ele alınabilir:

Ülkenin Amaçları/Uzak Amaçlar: Bunlar, bir bakıma bir ülkenin gelecekte ulaşmayı tasarladığı ekonomik, sosyal, siyasi hedefleri ifade eder. Örneğin, Türkiye'nin eğitimde uzak amaçları, sanayileşme, kalkınma, sosyal adalet ve sosyal barışı sağlama; herkesin mutlu ve refah içinde yaşadığı bir toplum yapısını oluşturma biçiminde ifade edilebilir.

Eğitim Sisteminin Amaçları: Eğitim sisteminin amaçları, ülkenin amaçlarının bir yorumu niteliğinde olup toplumun temel değer ve ideallerini, yetiştirilmek istenen insan tipinin genel niteliklerini yansıtır. Bu amaçlar, *Millî Eğitim Temel Kanunu'nda Genel Amaçlar* başlığı altında ifade edilmiştir.

Eğitim Kademelerinin ve Okulların Amaçları: Bu amaçlar, eğitim sisteminin amaçlarının ışığında hazırlanmış olup okul kademelerinin (okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim) ve okul türlerinin (ilköğretim okulu, lise, meslek lisesi) özel amaçlarını ifade eder. Bu amaçlar, okul kademeleri içinde yer alan çeşitli okullarda yetiştirilecek insanlara kazandırılacak genel nitelikler yanında özel nitelikleri kapsar.

Derslerin Amaçları: Bu amaçlar, okulların eğitim programlarında yer alan her bir dersle ilgili olarak öğrenciye kazandırılacak davranışları (bilgi, beceri, tutum, değer, alışkanlık) ifade eder.

Ünite ve Konuların Amaçları: Her bir ders kapsamında yer alan çeşitli üniteler ve bunlar içinde yer alan konularla ilgili olarak öğrencilere kazandırılacak davranışları ifade eder. Bu kapsamda yer alan amaçlar, dersin öğretmeni tarafından bundan önceki amaçların ışığında hazırlanır.

OKULUN TEMEL AMAÇ VE İŞLEVLERİ

Okul, sosyal, kültürel, ekonomik, politik yönlerden belirli bir çevrede yer alır. Buna bağlı olarak söz konusu çevrenin değerlerinden çok yönlü olarak etkilenir. Toplumsal kültür, okulun en önemli girdisidir. Buna göre okulun amaçları, onun içinde yer aldığı toplumun değerlerine göre oluşturulmak durumundadır. Okulların amaçları, bireysel ve toplumsal beklentileri karşılayıcı nitelikte olmalıdır.

Çağımızda yaygın olarak okulların temel amacı, eğitim ve öğrenmeyi sağlamak olarak görülür. Okulların amaçları, bazı yönlerden diğer örgütlerden ayrılır. Okulların amaçları, genel ve soyut nitelikte olup çoğunlukla açık ve net değildir, farklı yorumlara açıktır. Söz konusu amaçlar, çeşitli toplumsal kesimlerce etkilenmeye çalışılabilir. Okulların amaçlarına ulaşma düzeyini belirlemek ve buna ilişkin ölçütler belirlemek güçtür. Okulların amaçlarının gerçekleşmesinde okul içi ve okul dışı çeşitli değişkenlerin etkileri vardır.

Okul ve eğitimin amaç ve işlevleri, genelde ülkelerin ulusal amaçlarıyla birlikte ele alınır. Ancak küreselleşme sürecine bağlı olarak okulların, aynı zamanda uluslararası rekabet, ekonomik ve kültürel iş birliği, teknoloji ve bilgi değişimi, çevreyi koruma gibi konular açısından gerekli niteliklere sahip dünya vatandaşı yetiştirmesi beklenmektedir. Ulus devletler arasında karşılıklı bağımlılık, iş birliği, etkileşim ve sınırların geçirgenliğinin artmasıyla birlikte eğitimin uluslararası boyutu ve işlevleri de önem kazanmaktadır. Eğitimle ilgili ulusal hedef ve amaçlar yanında evrensel ve küresel boyutta amaç ve işlevler de söz konusu olmaktadır.

Toplumlar, toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli kurumlar ve örgütler oluşturmuştur. Bunlar, toplumun ihtiyacı olan mal ya da hizmetlerin üretilmesi amacıyla oluşturulmuş yapılardır. Okullar, genel olarak *hizmet üreten örgütler* olarak tanımlanır. Eğitim sistemi ve okullar, toplumsal ihtiyaçlardan biri olan eğitim ihtiyacını karşılamak için oluşturulmuştur.

Toplumbilimciler okulu, *sosyal bir sistem ve sosyal bir örgüt* olarak çözümlemekte, ona birtakım işlevler yüklemekte ve bazı okul modellerinden söz etmektedirler. Örneğin, Emile Durkheim okulu, *sosyal kişiliğin kazandırıldığı yer* olarak görmüştür. Ona göre birey, okulda toplumun beklentilerine göre yetiştirilmekte, yani sosyalleşmektedir. Max Weber ise okulu *bireylere birtakım becerilerin kazan-*

dırıldığı ve onların toplumsal yaşamdaki rollere hazırlandıkları bir yer olarak görmüştür. O da okulu, çeşitli rollere sahip bireylerin yer aldığı, belirli kurallara göre oluşturulup işleyen *bürokratik* bir yapı ya da örgüt olarak görmüştür. Bunun yanında okulun *sembolik, kültürel, manevi* yönlerine dikkati çeken, okulu birtakım manevi ritüellerin (törenlerin) yapıldığı, birtakım değerler üzerine kurulu bir yer ve bir topluluk olarak görenler de vardır. Bunlar da okulu bilgi ve beceri kazanma yeri olmaktan öte, kişiliğin kazanıldığı yer olarak görmektedirler.

Klasik açıdan örgütler, belirli mal ya da hizmetleri üretmek amacıyla oluşturulmuş yapılar olarak tanımlanır. Ürettikleri ürünlere göre örgütler arasında *mal üreten örgütler* ve *hizmet üreten örgütler* biçiminde bir sınıflama yapıldığında okul, hizmet üreten bir örgüt olarak görülür. Bu açıdan yaklaşıldığında okul, toplumun ihtiyaç duyduğu *eğitim hizmetinin üretildiği ve sunulduğu bir örgüt* olarak tanımlanır.

Toplumlarda eğitimin bir kamu girişimi ve toplumsal bir işlev olarak görülmesi, okul adı verilen yapıların oluşmasını sağlamıştır. Geleneksel anlamda okul denince akla bilgi gelmektedir. Okul, bilginin aktarıldığı yer olarak görülmektedir. Doğaldır ki bu bakış açısından öğretmenin rolü de bilgiyi aktarmak olarak algılanmaktadır. Ancak zaman içinde okul ve eğitim anlayışlarında bazı değişmeler olmuş; *bilgi merkezli okul, program merkezli okul, öğretmen merkezli okul, öğrenci merkezli okul* biçimlerinde nitelendirmeler yapılmıştır. Bunların yanında *öğretim, eğitim, kültür, kişilik, beceri, iş/meslek/üretim* gibi kavramlara vurgu yapılarak okulun ve eğitimin işlevleri tanımlanmaya çalışılmıştır.

Eğitimin ve okulun amaçlarından okulun işlevleri ortaya çıkar. Okul, diğer örgütler gibi birtakım amaçları gerçekleştirmek için oluşturulmuş bir yapı olarak görülür. Okulun formel ve informel boyutlarının işleyişinde amaçlar temel belirleyici olarak görülüp okulda gerçekleştirilen bütün eylem ve etkinliklere okul amaçlarının yol göstermesi beklenir.

EĞİTİM VE OKULUN İŞLEVLERİYLE İLGİLİ SINIFLAMALAR

Eğitimin işlevleri, genel olarak eğitimin amaçlarından çıkarılabilir. Amaçlar incelendiğinde, eğitimin hangi işlevleri gerçekleştirmek üzere düzenleneceği anlaşılmış olur. Bu işlevler, *açık (yasal)* ve *kapalı (gizli)* işlevler olarak sınıflanabileceği gibi, *bireysel (akademik ve akademik olmayan)* ve *toplumsal (sosyal, kültürel, ekonomik)* işlevler olarak da sınıflanır. Daha ayrıntıda ise bu işlevler, *sosyal/kültürel, siyasal, ekonomik, bireysel işlevler* biçiminde gruplandırılır. Bunların dışında söz konusu işlevler, *bölgesel/yerel, ulusal* ve *evrensel işlevler* biçiminde de sınıflandırılabilir.

Açık işlevler: Eğitimle ilgili yasalarda ifade edilen amaçlardan çıkarılan işlevlerdir. Örneğin, toplumun kültürel birikiminin yeni yetişen kuşaklara aktarılması, bireyin toplumun etkin bir üyesi haline gelmesi, kendini gerçekleştirmesi, iyi bir vatandaş, iyi bir üretici ve iyi bir tüketici olmasını sağlama gibi işlevler, eğitimin açık işlevleri arasında yer alır.

Kapalı işlevler: Resmi amaçlar içinde yer almamakla birlikte, eğitim kurumlarının uygulamada bireyin arkadaş ve tanıdık çevresini genişletmesi, statü kazanmasını sağlaması, bireyler için okulun bir koruma ve gözetim yeri olması, okulun bir sosyal denetim mekanizması olarak iş görmesi, çocukları toplumdaki çeşitli risk, tehlike ve tehditlerden koruması, toplumda suç işleme oranını azaltması, çocuğun erken yaşlarda iş yaşamında sömürülmesini önlemesi gibi işlevlerinden söz edilmektedir.

Aslında eğitimin işlevleri, eğitim felsefelerine, çeşitli sosyal teorilere ve ideolojilere, eğitim ve okula ilişkin bakış açılarına göre değişebilir. Bazı eğitim felsefelerinde görüldüğü gibi her felsefe, eğitime farklı bir açıdan yaklaşabilmektedir. Diğer taraftan sosyolojide egemen yaklaşımlar olarak örneğin *yapısal-işlevsel*, *çatışmacı ve eleştirel yaklaşımların* eğitimin ve okulun işlevlerine bakış açıları değişebilmektedir.

Örneğin, yapısal-işlevsel yaklaşım açısından eğitim, bir toplumsal değişme ve toplumsal hareketlilik aracı olarak görülürken çatışmacı ve eleştirel yaklaşımlar ise eğitimi, sosyal eşitsizlikleri yeniden üretme ve meşrulaştırma aracı olarak görmektedirler.

Bazıları, eğitimin teknik ve ekonomik işlevlerini, bazıları politik işlevlerini öne çıkarırken, kimileri bireysel işlevlerini, kimileri de toplumsal işlevlerini öne çıkarabilir. Farklı bilim alanlarında okulun farklı işlevlerine vurgu yapılır. Örneğin, eğitim psikolojisi açısından eğitim ve okulun bireysel işlevleri; eğitim sosyolojisinde, toplumsal işlevleri; iktisat biliminde, ekonomik işlevleri; siyaset biliminde de siyasal işlevleri vurgulanır. Literatürde genelde eğitimin işlevleri, yapısal-işlevsel yaklaşım açısından ele alınmaktadır. Burada da genel olarak konuya bu açıdan yaklaşılmıştır.

Toplumların geçmişinde, eğitimin toplumsal işlevleri ön planda olmuş, *devlet için insan yetiştirme* amacı güdülmüştür. Yakın geçmişte ise eğitimin bireysel boyutu önem kazanmaya başlamış, *insanı kendisi için yetiştirme* konusu öne çıkmıştır. Özetle, konuyla ilgili çeşitli felsefeler, teoriler, ideolojiler, bilimler (psikoloji, sosyoloji, iktisat, siyaset bilim) açısından; *ayrıca bölgesel/yerel, ulusal ve evrensel* boyutlarda yaklaşıldığında eğitimin farklı işlevlerine vurgu yapılabilir. Alan yazında eğitimle ilgili yapılan çeşitli tanımlarla eğitime yüklenen amaç ve işlevler incelendiğinde, özetle eğitim süreci sonunda bireylerin aşağıdaki özelliklere sahip olması beklenmektedir.

- Edebiyat, tarih, doğa bilimleri, matematik gibi geleneksel alanlara ilişkin bilgi sahibi olma,
- Zihinsel ve fiziksel yönlerden sağlıklı olma ve bazı beceriler geliştirme,
- Bilgiyi değerlendirme ve geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunabilme,
- Bir soruna ilişkin alternatif çözüm yolları arayabilme,
- Farklı bakış açılarını tanıma ve değerlendirebilme,
- Toplumda geçerli olan ahlaki normlara ilişkin bilgi sahibi olma,
- Kültür içinde sosyalleştirilme ve iyi bir vatandaş olabilme,
- İnsanlar arası sağlıklı ilişkiler kurabilme,
- Bir meslek sahibi olarak hayatını kazanabilme,
- Yaratıcı düşünebilme,
- Kültürel yönden takdir etme duygusuna sahip olma,
- Yaşanan çevreyle ilgili ve bireysel değerleri tanıma,
- Kendini, yeteneklerini ve amaçlarını tanıma,
- Olumlu bir benlik algısına sahip olma.

Aşağıda eğitimin işlevleri, alan yazında yaygın bir sınıflama biçimi olarak, *sosyal, siyasal, ekonomik, eğitsel ve bireysel işlevler* olarak ele alınmıştır.

BİREYSEL AÇIDAN EĞİTİMİN AMAÇ VE İŞLEVLERİ

Bireysel açıdan eğitim ve okulun, her öğrencinin kendi yeteneklerini keşfedip geliştirmesine; akademik ve akademik olmayan alanlarda birtakım bilgi ve beceriler kazanmasına yardımcı olması beklenir. Bunlar arasında, *öğrenme becerileri, temel okuma-yazma becerileri, sayısal beceriler, uygulamalı ve teknik beceriler, sosyal beceriler, politik bilinç kazanma, vatandaşlık hak ve sorumluluklarının farkında olma; fiziksel gelişim, estetik gelişim, ahlaki gelişim, kültürel gelişim, kişilik gelişimi gibi* işlevler yer alır.

Bunların yanında çevrenin olumsuz etkilerinden *bireyi koruma, sosyalleştirme, yetenekleri keşfetme ve sıralama, bilgi ve beceri kazandırma, bireysel yaratıcılığı ve kendine güveni geliştirme* de okul ve eğitimin birey açısından amaç ve işlevleri arasında görülür. Birey yönünden eğitimin insani amacı, kısaca, *bireyin sosyal, fiziksel, psikolojik yönlerden gelişimine, sahip olduğu potansiyeli tam olarak geliştirip kullanabilmesine imkân sağlamaktır.*

SOSYAL-İNSANİ AÇIDAN EĞİTİMİN AMAÇ VE İŞLEVLERİ

Toplumsal açıdan okul ve eğitimin temel amaç ve işlevi, ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda kalkınmış, gelişmiş, refah düzeyi ve hayat standardı yüksek insanlardan oluşan bir ülke olabilmesi için ihtiyaç duyulan özelliklere sahip vatandaşları ve insan gücünü yetiştirmek olarak özetlenebilir. Sanayileşme ve kalkınma sürecinde okul ve eğitim, ekonomik ve sosyal yönlerden kalkınmanın önemli bir aracı olarak görülmüştür. Eğitim sisteminden, ekonominin ve iş yaşamının ihtiyaç duyduğu nitelik ve nicelikte insan gücünü yetiştirmesi beklenir.

Bu açıdan eğitimin temel işlevi, bireyin sosyal becerilerini geliştirmesine, iyi bir toplum üyesi olmasına katkıda bulunmaktır. Okul, aynı zamanda gerek öğrenciler, gerekse onun içinde yer alan diğer insanlar için insani bir çalışma ve öğrenme ortamı hazırlamak ve sürdürmek durumunda olan bir yer olarak görülür.

Çevresel ve toplumsal açıdan yaklaşıldığında eğitim ve okul, büyük toplumun bir parçası olarak söz konusu toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya dönük işlevleri gerçekleştirmek durumundadır. Bu bağlamda eğitimin sosyal temellerinde ifade edildiği gibi söz edilebilecek başlıca işlevler, sosyal bütünleşme, sosyal hareketlilik, sosyal değişme ve gelişme, sosyal adalet ve eşitliği sağlama, öğrencileri sosyal rollere hazırlamadır.

Çatışmacı ve eleştirel teori taraftarlarına göre sosyal açıdan okul ve eğitim, mevcut sosyal sınıf yapısını ve sosyal eşitsizliği yeniden üretir. Giderek küreselleşen dünyada okul ve eğitimin, öğrencileri evrensel düzeyde sosyal uyum, uluslararası iş birliği gibi konularda da hazırlaması; ulusal, bölgesel, etnik, dini, cinsiyete dayalı ayrımcılıkları ortadan kaldırmaya hizmet etmesi beklenmektedir.

KÜLTÜREL AÇIDAN EĞİTİMİN AMAÇ VE İŞLEVLERİ

Bireysel açıdan yaklaşıldığında eğitim ve okul, öğrencilerin bireysel yaratıcılıklarını ve estetik duygularını geliştirmeye katkıda bulunmak; onları toplumun, inanç, değer ve normlarına göre sosyalleştirmek durumundadır. Eğitim ve okulun, sosyal bir kurum olarak sosyal kültürü aktarma ve kültürel bütünleşmeyi sağlama işlevinin yanı sıra, kültürel değişme ve yenileşmeyi sağlama, kültürü yeniden üretme gibi işlevleri de söz konusudur.

Okullar, kültür taşıyıcı yerlerdir. Okulların, toplumun mevcut kültürünü yeni yetişenlere aktarması, farklı yaşantılara sahip olup toplumun farklı kesimlerinden ve alt kültürlerden okula gelen öğrenciler arasında ortak kültür çevresinde ortak yaşantılar oluşturması, sosyal bütünleşmeyi sağlaması, çatışmaları azaltması, bireyler arasında ulusal amaç ve çıkarlar çevresinde birlik bilinci ve güç oluşturması beklenir.

Çatışmacı ve eleştirel teori açısından yaklaşıldığında ise okul, farklı toplumsal sınıflardan gelen öğrencileri farklı değer ve inançlara göre sosyalleştirir. Dolayısıyla eğitim ve okullar, öğrencilere farklı kültürel sermayeler kazandırır.

Uluslararası açıdan yaklaşıldığında ise okulların, farklı kültürlere karşı duyarlılığı teşvik etmesi, farklı bölge ve toplumlarda farklı, inanç, değer, norm ve geleneklerin varlığını kabullenmeyi, evrensel bir kültürün oluşumuna katkı sağlaması beklenir.

POLİTİK AÇIDAN EĞİTİMİN AMAÇ VE İŞLEVLERİ

Bireysel açıdan yaklaşıldığında eğitim ve okulun, öğrencilerin bir vatandaş ve toplum üyesi olarak hak ve sorumluluklarının bilincinde olmasını, olumlu davranış ve beceriler kazanmasını sağlaması gerekli görülür. Diğer yandan okul, öğrencileri, mevcut politik inanç, değer ve normlar içinde sosyalleştiren, politik olayları eleştirel bir biçimde tartışan bir yer olarak görülür. Aynı zamanda okulun, yönetici, öğretmen, öğrenci ve aileler arasında bir koalisyon oluşturarak politik güç yapısının istikrar ve dengesini sağlamaya hizmet edeceği düşünülür.

Okul, mevcut devlet ve hükümet otoritesini meşrulaştırır, politik yapının istikrarını sağlar, demokratik toplumlarda demokrasiye karşı duyarlılığı, politik değişme ve gelişmeleri destekler. Giderek uluslararasında gelişen karşılıklı bağımlılık, okul eğitiminin, gelişen küresel eğilimleri anlama, politik açıdan uluslararası koalisyonu sağlama, savaş karşıtı hareketleri ve uluslararası barışı destekleme; uluslar, medeniyetler, kültürler ve dinler arası çatışmaları giderme işlevlerini de öne çıkarmaktadır.

TEKNİK-EKONOMİK AÇIDAN EĞİTİMİN AMAÇ VE İŞLEVLERİ

Eğitim ve okulun teknik-ekonomik işlevleri, birey ve toplumun, teknik ve ekonomik yönden gelişmesi için gerçekleştirmesi gerekenleri kapsar. Birey açısından bu amaçlar, ekonomik yaşam ve iş yaşamı için gerekli olan bilgi, beceri ve davranışların kazandırılmasını ifade eder. Ekonomik açıdan yaklaşıldığında okul, hizmet üreten bir örgüt, bir yaşama alanı, bir işyeri olarak, kaliteli hizmetler ve ürünler üretmek, çalışanların ve paydaşların beklentilerini karşılamak durumunda olan bir örgüt olarak görülür.

Okulların, toplum ve ekonomik sistem için gerekli olan kaliteli insan gücünü yetiştirmesi, geleceğin işgücü ve vatandaşı olacak öğrencilerin ekonomik davranışlarını (üretim ve tüketimle ilgili beceri ve alışkanlıkları) etkilemesi beklenir. Giderek uluslararası ilişki ve iş birliğinin önem kazandığı çağcıl toplumlarda okul-

ların, aynı zamanda uluslararası rekabet, ekonomik iş birliği, teknoloji, bilgi değişimi, çevreyi koruma gibi yönlerden gerekli üstün nitelikli insan gücünü yetiştirmesi de beklenmektedir.

EĞİTSEL AÇIDAN EĞİTİMİN AMAÇ VE İŞLEVLERİ

Geleneksel anlamda eğitim, ekonomik, sosyal, politik, kültürel amaç ve değerleri gerçekleştirmek olarak algılanır. Dünyada çeşitli alanlarda gözlenen hızlı değişme ve gelişmeler, eğitimin kendisinin de bir amaç ve değer olarak görülmesini sağlamıştır. Eğitim, öğrenme ve gelişmeyi temsil etmektedir. Yukarıdaki alanlarda olduğu gibi eğitim bu değişme ortamında insan yaşamında gerekli bir öğe olarak görülmeye başlanmıştır. Buna bağlı olarak eğitimin yapı ve içeriğinin de sürekli değişmesi söz konusudur.

Bireysel açıdan yaklaşıldığında çağcıl okulların, öğrencilere nasıl öğrenileceğini, öğretmelere de nasıl öğretileceğini öğretmesi beklenir. Bir kurum olarak okullar, bilginin paylaşıldığı, eğitsel değişme ve gelişmelerin sistematik olarak denendiği ve geliştirildiği yerler olarak görülür. Toplumsal açıdan ise okullar, toplumun eğitim ihtiyacının sürekli olarak karşılandığı, bilginin paylaşıldığı yerler olarak görülür. Böylece okulların *öğrenen bir toplum* oluşturmada önemli bir rol üstlenmesi beklenir. Uluslararası açıdan okulun, toplumlar arasında karşılıklı değişim ve iş birliğini teşvik etmesi, küresel eğitimin gelişmesine katkıda bulunması beklenmektedir.

İnsanların, eğitimin ve okulun işlevlerine ilişkin beklentileri farklı olabilir. Bazı insanlar, eğitimin teknik ve ekonomik işlevlerine önem verirken, bazıları politik işlevlerine, bazıları bireysel işlevlerine, bazıları ulusal ve toplumsal işlevlerine önem verebilir. Yakın zamanlara kadar eğitimin uluslararası boyutuna pek önem verilmemiştir. Ancak küreselleşme sürecinde eğitimin bu boyutu da önemli olarak görülmeye başlanmıştır. Okulun işlevlerine ilişkin farklı inanç ve anlayışlar, okul yönetimi, okulun geliştirilmesi, eğitim planlaması gibi konularda da farklı strateji ve politikaların hazırlanmasına neden olur.

ETKİLİ BİR EĞİTİMİN VE OKULUN ÖZELLİKLERİ

Yirmi yılı aşkın bir zamandan beri Batılı gelişmiş ülkelerde okullar üzerinde yapılan çeşitli araştırma ve eleştirilere bağlı olarak eğitimi ve okulları iyileştirmek, ıslah etmek, geliştirmek, daha etkili hale getirmek için çalışmalarda bulunulmaktadır. Bu amaçla başarılı, etkili, iyi okullar olarak nitelendirilen çeşitli okullarda araştırmalar yapılmış, bazı ortak özellikler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalardan hareketle etkili okullarda genelde çok gözlenen bazı özellikler aşağıda sıralanmıştır.

1. Okul yöneticileri iyi bir öğretim lideridir.
2. Okulun amaç, misyon, vizyon ve felsefesi açıkça ortaya konmuştur.
3. Akademik başarı konusunda herkes yüksek beklentilere sahiptir.
4. Öğrencilerin gelişim ve performansı sürekli izlenir.
5. Güvenli ve düzenli bir okul iklimi vardır.
6. Aile ve toplumun okula destek ve katılımı sağlanır.
7. Okuldaki zamanın çoğu öğrenme etkinliklerine ayrılır.
8. Ortaklaşa planlamaya ve amaca dönük etkinliklere önem verilir.
9. Disiplin ve davranışlarla ilgili açık ve net politikalar vardır.
10. Okul kadrosunun geliştirilmesine dönük etkinliklere yer verilir.
11. Öğrenci katılımına ve sorumluluk üstlenmesine önem verilir.
12. Çalışanların iş birliğine, kararlara katılmasına ve ortak değerlendirmeye önem verilir.
13. Okul programı, öğrenciye temel becerilerin kazandırılması üzerinde yoğunlaşır.
14. Okulda bireylerden çok grupların yarışmasına önem verilir.
15. Öğretmen ve öğrenciler, üst düzeyde sorumluluk duygusuna sahiptir.
16. Her öğrencinin eğitimle bütünleşmesi sağlanır.
17. Öğrencilerin bireysel gelişimlerini sağlamaya dönük ekstra etkinliklere yer verilir.
18. Ezberden çok eleştirel düşünmeye önem verilir.
19. Örnek davranışlar ve başarılar anında ödüllendirilir.
20. Okulda çalışanlar arasında bir topluluk duygusu egemendir.
21. Okulda mükemmellik ve eşitliğe aynı oranda önem verilir.

EĞİTİMİN İŞLEVLERİ AÇISINDAN BAZI OKUL AKIMLARI

Okulların kuruluş, yapı, işleyiş ve işlevleri, toplumlara göre farklılaşabilir. Yakın zamanlara kadar Avrupa'da okullar, sosyal tabakalara göre (yüksek, orta, alt) kurulmuştur. Dolayısıyla ailenin bulunduğu sosyal tabakaya göre çocuğun gidebileceği okul da önceden belirlenmişti. Ancak uluslaşma süreci ve ulus devletlerin doğması, eğitimde fırsat ve imkân eşitliği ilkesinin kabul edilmesi, demokratikleşme hareketleri, kitlesel eğitim ve rekabet anlayışının egemen olmaya başlamasıyla birlikte bütün okullar, bütün vatandaşlara açık hale getirilmeye çalışılmıştır.

Okul sistemleriyle ilgili olarak çeşitli modeller geliştirilmiştir. Eğitim ve okul reformu konusundaki çalışmalar, Batılı ülkelerde her zaman güncel bir çalışma alanıdır. Ancak son yıllarda bu çalışmalar, daha çok *okul merkezli* bir biçimde sürdürülmektedir. Bu çalışmalar, geleneksel eğitimin eleştirisi içinde ortaya çıkmakta, okulları ıslah etmek, iyileştirmek, daha etkili hale getirmek için yapılması gerekenlerden başlayarak radikal okul eleştirilerine kadar uzanmaktadır.

Kemal Aytaç tarafından okul kuruluş sistemleri, *paralel hatlar sistemi, çatal sistemi ve merdiven sistemi* olmak üzere üç başlıkta toplanmıştır. Bunlardan *birincisi,* toplumsal sınıflara göre düzenlenmiş okul sistemlerini ifade eder. Buna göre her toplumsal sınıfa mensup çocukların gidebilecekleri okullar farklıdır. Avrupa okul sistemleri, geçen yüzyılın başlarına kadar genel olarak bu grupta yer almaktaydı.

İkincisi olan çatal sisteminde bütün öğrenciler için temel ortak bir eğitim söz konusu olup ilköğretim okulları herkese açıktır. Ortaöğretim, bu temel eğitim üzerine paralel hatlar olarak oluşturulmuştur. Bu kademede yer alan okullar arasında (Örneğin, Türkiye'de genel liseler ve meslek liseleri) karşılıklı geçişler oldukça zordur.

Üçüncüsü olan merdiven sistemi ise okul tür ve kademeleri arasında yatay ve dikey geçişlerin olabildiğince açık hale getirildiği okul sistemlerini ifade eder. Bu model, demokratik, yarışmacı ve eşitliğe dayalı bir toplum anlayışının ürünü olup mevcut ABD okul sistemleri genel olarak bu anlayışa dayanmaktadır. Türkiye'de de okul kuruluş sistemleri de yukarıdaki modellerin izlerini taşımaktadır.

Batılı ülkelerde gelişen ve Türkiye'de de taraftarlar bulan bazı okul modelleri, *Kemal Aytaç'ın* sınıflaması temel alınarak aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Seçkinler Eğitimi Akımı

Bu akım, okulu, eğitimin seçme/eleme işlevi olduğunu kabul eden anlayışa bağlı olarak esas itibariyle toplumda bazı özelliklere göre seçilmiş kişilere eğitim veren bir yer olarak görmüştür. Dolayısıyla herkes için eğitimin söz konusu olmadığı dönemlerde okul, toplumu yönetecek belirli sayıda seçkin bir grubun yetiştirilmesine hizmet eden yer olarak görülmüştür. Örneğin, *Platon'un* Devlet kitabında savunduğu eğitim, bu gruba girmektedir. Sonraki dönemlerde de okul, bireyleri yeteneklerine göre seçen bir yer olarak düşünülmüştür. Halen ABD okul sisteminin genel olarak bu anlayışa uygun düştüğü söylenebilir.

Sanat Eğitimi Akımı

Bu akım, genel anlamda 19. yüzyılın sonlarından itibaren Batılı toplumlarda meydana gelen kültürel kriz ve yabancılaşmaya karşı eğitimde güzel sanatları kullanarak toplumsal bir reform yapmayı savunan bir akımdır. Özel anlamda ise *İş Okulu Akımı* kapsamında okul programında yer alan resim, beden eğitimi, müzik, el işi gibi beceriye dönük dersleri gözden geçirmeyi gerekli gören bir akımdır. Kültürel yabancılaşmayı önlemek için sanat, kültür ve estetikle ilgili konulara ağırlık verilmesini savunan bu akım, okullar üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Çocuktan Hareket Akımı

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde gündeme gelen bu akımın öncülüğünü *Çocuk Yüzyılı* adlı eseriyle tanınan *E. Key* yapmış, anılan eser adeta bu akımın programını oluşturmuştur. Bu akım, çocuğu yetişkinlerden farklı, kendine özgü bir varlık olarak görmüştür. Dolayısıyla yetişkinlerin ölçüleriyle onu değerlendirmek uygun görülmemiştir. Çocuğu doğuştan iyi olarak gören akım, geleneksel okulları eleştirmekte, bunları çocuğun özgürlüğünü kısıtlayan yerler olarak görmektedir. Cezalandırmaya karşı çıkmakta ve çocuğun özgürlüğünü ve dini baskılardan uzak olmasını savunmaktadır. Bilgi ve öğrenme merkezli okul yerine, eğitim ve oyun merkezli okulu savunmaktadır. Savunduğu tezlerle bu akım, natüralist felsefenin izlerini taşımaktadır. *Maria Montessori* de akımın diğer bir temsilcisidir. Akım, daha sonra eğitimle ilgili gelişen görüşleri oldukça etkilemiştir.

Kır Eğitim Yurdu Akımı

Bu akım da 19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmış olup şehir kültürüne ve entelektüel eğitime karşı bir tepki olarak gelişmiştir. Bu akımda da okulda bilgi aktarma ikinci planda görülüp eğitim öne çıkarılmakta, öğrencilerin doğanın kucağında, doğa ile iç içe yetiştirilmesi savunulmaktadır. Bu tür okulların ilk örneklerini, ortaçağda gelişen manastırların oluşturduğu söylenebilir. Akımın gelişmesinde Alman idealist felsefesinden etkilenen *H. Leitz*'in etkileri olup o, esas itibariyle Almanya için millî bir okul modeli geliştirmek istemiştir. Eğitimin ahlaki yönüne önem vermiş, değişik yaş gruplarındaki çocuklar için üç ayrı yatılı kır okulu kurmuştur. Benzer görüşler başkalarınca da savunulmuştur.

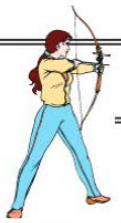
İş Eğitimi Akımı

Yirminci yüzyılın başlarında gündeme gelen bu akım, liberal görüşleri savunanların geliştirdiği *iş okulu* ile sosyalist görüşleri benimseyenlerin savunduğu

üretim okulu (politeknik okul) biçiminde iki boyutta gelişmiş, etkileri yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. Geleneksel okulları eleştiren iş okulu taraftarları, okulların ezbere dayalı öğretim yaptığını eleştirerek ezberci ve edilgin eğitime karşı çıkmıştır. Verilecek bilginin, yaşamın sosyal, mesleki, politik gereklerinden yola çıkılarak belirlenmesini istemekte, okulda çocukların iş ve el becerilerinin geliştirilmesini savunmaktadırlar. Okulların programlarına iş dersinin konulmasında da bu akımın etkileri olmuştur. Eğitimde yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi savunan *John Dewey* de bazı görüşleriyle bu akım içinde yer alır. Akımın diğer bir temsilcisi de *O. Decroly*'dir.

Üretim Okulu Akımı

İş Okulu Akımı, *Üretim Okulu* akımıyla birlikte yeni bir boyuta taşınmıştır. Bu akım, esas itibariyle *Karl Marx*'ın görüşlerinden etkilenmiştir. O, *zihinsel, bedensel ve politeknik eğitim* olmak üzere üç tür eğitimden söz etmiş, eğitimin daha çok maddi üretimle ilişkisine dikkati çekmiştir. Akımda, insan yaşamında işin önemli bir yeri olduğu vurgulanarak eğitimden insanın maddi üretim becerilerini artırması beklenmiştir. Temel görüşleri, "*iş içinde, iş aracılığıyla, iş için eğitim*" biçiminde özetlenmektedir. Bu okul modeli, başta Rusya olmak üzere diğer sosyalist ülkelerde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu okulun etkileri altında gelişen diğer bir akım da sınıfsız toplum kurmayı amaçlayan *kolektif eğitim* akımıdır. Bu akım, Türkiye'de köy enstitülerinin kurulmasında da etkili olmuştur.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Türkiye'de çeşitli okul kademelerinin amaçlarını ve işlevlerini araştırınız.
2. Türkiye'de eğitimin öne çıkan işlevlerini tartışınız.
3. Günümüzde okullar, kendilerine yüklenen işlevleri ne ölçüde yerine getirmektedir? Tartışınız.
4. Size göre ideal bir eğitimin ve okulun işlevleri ve özellikleri ne olmalıdır?

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. İnsan ve kültürü temel inceleme konusu olarak ele alan ve bu yönüyle eğitimle yakından ilgili olan alan hangisidir?

A) Sosyoloji
B) Antropoloji
C) Tarih
D) Felsefe
E) Psikoloji

2. Dünyada eğitimin seküler/dünyevi ve laik bir nitelik kazanması, hangi tarihsel olaylarla birlikte gelişir?

A) Millî devletlerin kurulması
B) Aydınlanma felsefesi
C) Rönesans ve reform hareketleri
D) Büyük keşiflerin yapılması
E) Sanayi devrimi

3. Türkiye eğitim sisteminde Cumhuriyetten sonra eğitimin amaçlarının belirlenmesinde, teorik olarak hangi felsefenin etkisi görülür?

A) Pragmatizm
B) Realizm
C) Natüralizm
D) Varoluşçuluk
E) İdealizm

4. Eğitim sisteminin amaçları hiyerarşik olarak düşünüldüğünde en üstte hangisi yer alır?

A) Eğitim sisteminin amaçları
B) Eğitim kademelerinin amaçları
C) Okulların amaçları
D) Ülkenin amaçları/uzak amaçlar
E) Derslerin amaçları

5. Eğitimin ve okulun amaçlarının niteliğiyle ilgili olarak hangisi söylenemez?

A) Çok geneldir
B) Soyut niteliktedir
C) Farklı yorumlara açıktır
D) Amaçlara ulaşılma düzeyini belirlemek güçtür
E) Okul dışı toplumsal etkilere kapalıdır

6. Okul, üretim gerçekleştiren bir örgüt olarak düşünülürse, daha çok hangisiyle nitelendirilir?

A) Mal üreten örgüt
B) Hizmet üreten bir örgüt
C) Aracı bir örgüt
D) Güvenlik örgütü
E) Sosyal bir örgüt

7. Eğitim ve okulla ilgili yasalarda ve yönetmeliklerde yer alan okulun işlevleri, daha çok hangisi kapsamındadır?

A) Evrensel işlevler
B) Meşru işlevler
C) Kapalı işlevler
D) Açık işlevler
E) Gizli işlevler

8. Eğitimi, sanayinin ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştirme aracı olarak gören birisi, eğitimin hangi işlevini öne çıkarmış olur?

A) Ekonomik
B) Politik
C) Bireysel
D) Eğitsel
E) Sosyal

9. Farklı bilim alanlarının genel olarak eğitim ve okulun işlevlerine ilişkin yaklaşımları, hangisi için geçerli değildir?

A) Psikoloji - bireysel işlevler
B) Sosyoloji – toplumsal işlevler
C) İktisat – ekonomik işlevler
D) Siyaset bilim – politik işlevler
E) Pedagoji – kültürel işlevler

10. Devletle insan ve toplum ilişkileri bağlamında eğitimin işlevleri, geçmişten bugüne nasıl bir değişme göstermiştir?

A) Ulusal işlevlerden çok uluslararası işlevleri gerçekleştirme
B) Yerel ve bölgesel işlevlerden öte ulusal işlevleri gerçekleştirme
C) Devlet için vatandaş yetiştirmekten öte bireyi kendisi için yetiştirme
D) Sosyal ve kültürel işlevlerden çok ekonomik ve politik işlevleri gerçekleştirme
E) Ulusal işlevler yerine küresel işlevleri gerçekleştirme

11. Çocukları çevrenin olumsuz etkilerinden uzak, güvenli bir ortamda gözetim altında bulundurma, okulun hangi işlevleri kapsamında görülür?

A) Kapalı işl evler
B) Açık işlevler
C) Akademik işlevler
D) Güvenlik işlevleri
E) Yasal olmayan işlevler

12. Hangisi, birey açısından genel olarak eğitimin bireysel işlevleri kapsamında görülmez?

A) Temel okuma –yazma becerileri kazanma
B) Sayısal uygulamalı ve teknik beceriler kazanma
C) Sosyal ve politik beceriler kazanma
D) Fiziki, ahlaki, sosyal, kültürel gelişim
E) Uluslararası ilişkileri geliştirme

13. Eğitimin, bireylerin üretim ve tüketimle ilgili beceri ve alışkanlıklarını etkileme işlevi, hangisi kapsamında yer alır?

A) Sosyal işlevler
B) Ekonomik işlevler
C) Kültürel işlevler
D) Politik işlevler
E) İnsani işlevler

14. Eğitimin, toplumu ortak değerler ve normlar çevresinde bütünleştirme işlevi, daha çok hangisine vurgu yapar?

A) Politik işlevler
B) Demokratik işlevler
C) Kültürel işlevler
D) Ulusal işlevler
E) Uluslararası işlevler

15. Bir okulda farklı görüş, inanç, yaşantı ve değerlere sahip bireylerin, karşılıklı anlayış içinde bir arada yaşamasını sağlama, okulu nitelendirmede daha çok hangisine vurgu yapar?

A) Bir çatışma yeri olarak okul
B) Bir mozaik olarak okul
C) Bir bürokrasi olarak okul
D) Bir koalisyon olarak okul
E) Bir topluluk olarak okul

16. Etkili bir okul oluşturmada en belirleyici olan hangisidir?

A) Eğitim programı
B) Öğretmen
C) Öğrenciler
D) Okul çalışanları
E) Okul müdürü

17. Okulun ve eğitimin seçme ve eleme işlevine vurgu yapan okul akımı hangisidir?

A) Çocuktan hareket akımı
B) Seçkinler eğitimi akımı
C) İş eğitimi akımı
D) Üretim okulu akımı
E) Sanat eğitimi akımı

18. Eğitimin temel işlevini, en yetenekli insanları seçerek elit insan yetiştirme olarak gören akım hangisidir?

A) İş eğitimi akımı
B) Sanat eğitimi akımı
C) Seçkinler eğitimi akımı
D) Üretim okulu akımı
E) Çocuktan hareket akımı

19. Etkili bir okulda, okulu etkili kılmada en belirleyici bulunan öğe hangisidir?

A) Okul müdürü
B) Öğretmenler
C) Öğrenciler
D) Ana-babalar
E) Okul ortamı

20. Hangisi, toplumlarda bütün okulların, toplumun her kesiminden insanlara açık hale getirilmesinde belirleyici olan olay ve durumlardan biri <u>değildir</u>?

A) Demokratikleşmenin gelişmesi
B) Fırsat eşitliği anlayışının gelişmesi
C) Rekabetçi anlayışın benimsenmesi
D) Uluscu görüşlerin gelişmesi
E) Ulus devletlerin gelişmesi

Cevaplar									
1. B	2. C	3. A	4. D	5. E	6. B	7. D	8. A	9. E	10. C
11.A	12.E	13.B	14.C	15.D	16.E	17.B	18.C	19.A	20.D

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Aytaç, K. (1981). *Çağdaş eğitim akımları.* Ankara: A.Ü. DTC. Fakültesi Basımevi.

Balcı, A. (2001). *Etkili okul ve okul geliştirme.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Balcı, A. (1995). *Okul geliştirme.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Bursalıoğlu, Z. (1991). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış.* Ankara: Pegem Yayınları.

Cheng, Y. C. (1996). *School effectiveness and school- based management.* A Mechanism for Development, London: The Falmer Press.

Çelik, V. (1997). *Okul kültürü ve yönetimi.* Ankara: Pegem Yayınları.

Ergün, M. (1992). *Eğitim ve toplum.* Ankara: Ocak Yayınları.

Ertürk, S. (1973). *Eğitimde program geliştirme.* Ankara: M. T. Ü.

Şişman, M. (2002). *Öğretim liderliği.* Ankara: Pegem A Yayınları.

Şişman, M. (2002). *Eğitimde mükemmellik arayışı*-Etkili Okullar-. Ankara: PegemA.

Şişman, M. ve S. Turan. (2001). *Eğitimde toplam kalite yönetimi.* Ankara: PegemA.

Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi.* Ankara: AÜ EBF Yayınları.

Varış, F. (1997). *Eğitimde program geliştirme.* Ankara: Alkım Yayınları.

Yero, J. L. (2002). The meaning of education. Teacher's Mind Resources. http://www.Teachers-Mind.com (27.08.2009).

3. BÖLÜM

EĞİTİMİN TARİHİ TEMELLERİ

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- eğitimin tarihi temellerini kavrayacak,
- Türk toplumunda eğitimin tarihi geçmişini tanıyacak,
- geçmişten bugüne eğitimdeki gelişmeleri kavrayacak,
- geçmişle bugün arasındaki ilişkileri, eğitim ekseninde açıklayabileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- Avrupa'da Eğitimin Tarihi Geçmişi
- Doğu Toplumlarının Tarihinde Eğitim
- Türkiye'de Eğitimin Tarihi Gelişimi
- Türklerde İslamiyet Öncesi Dönemde Eğitim
- Türklerde İslamiyet Sonrası Dönemde Eğitim
  - Selçuklu Devleti Döneminde Eğitim
  - Osmanlı Devleti Döneminde Eğitim
  - Cumhuriyet Sonrası Türkiye'de Eğitim
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

AVRUPA'DA EĞİTİMİN TARİHİ GEÇMİŞİ

Eğitim, insanlığın tarihi ile başlar. Eğitimin tarihi, öğrenme ve öğretmenin tarihidir. En ilkel toplumdan en gelişmiş toplumlara kadar her toplumda eğitim söz konusudur. Henüz yazının kullanılmaya başlanmadığı toplumlarda informel bir eğitim söz konusu olup çocuklar aile ve kabile ortamında büyüklerini rol modeli alarak gözleyerek ve taklit ederek öğrenmekte ve eğitilmekte idi. Zaman için yazının keşfedilmesiyle eğitim etkinlikleri de formel bir nitelik kazanmaya başladı. İnsanlığın tarihinde ilk uygarlıklar Doğuda gelişmiş olup Eski, Mısır, Mezopotamya, Çin ve Hint medeniyetlerinde yazının gelişimine paralel olarak formel eğitim etkinlikleri de gelişmeye başlamıştır.

Batıda ilk çağ filozoflarından bu yana eğitimle ilgili çeşitli görüşler ve uygulamalar gündeme gelmiştir. Eğitimin ayrı bir çalışma ya da bilim alanı olarak görülmesi ve gelişmeye başlaması ise yakın zamanlardadır. Bugünkü Batı uygarlığının ve kültürünün temeli, *düşünce,* hukuk ve *ahlak* sistemleri yönünden, Eski Yunan ve Eski Roma kültürleriyle birlikte Hıristiyan inanç sistemine dayanır. Dolayısıyla eğitimle ilgili çeşitli anlayış ve uygulamalarda da bunların etkileri vardır.

Antik devir'de eğitim, genel olarak müzik ve beden eğitimine önem verilmiştir. Eğitimden, bedeni ve zihni gelişim yanında ruh ve ahlak temizliği anlaşılmaktaydı. Eski Yunanda şehir devletlerinde eğitimin temel amacı, çocukları yetişkin yaşamına ve rollerine hazırlamak idi. Eğitim, bu dönemde sadece asiller için söz konusu idi. İnsanlara kazandırılması öngörülen temel değerler ise *kahramanlık, savaşçılık, şan ve şöhret, ahlak ve ruh güzelliği* idi.

Isparta Şehir Devleti'nde devletin askeri özelliğine bağlı olarak eğitimde *"emir, itaat, disiplin, savaşçılık"* gibi askerlikle ilgili değerlere ve askeri eğitime önem verilerek beden terbiyesi önemsenmiştir.

Atina Devleti'nde ise devletin demokratik niteliğine bağlı olarak *"zihinsel eğitim"* ön planda olmuştur. Devletin niteliğine göre eğitimin niteliği de farklılaşmakta idi.

Eski Yunan'da eğitim söz konusu olduğunda ilk akla gelen isimler, Sokrat, Eflatun, Aristo olmaktadır. Söz konusu filozofların başka konularda olduğu gibi eğitim konusunda da bazı görüşleri günümüze kadar ulaşmıştır. Sofistler de insanı eğitilebilir bir varlık olarak görmüşler, eğitimin merkezinde güzel konuşmaya yer vermişlerdir.

Hellenist dönem'de, kültürel yaşamın gelişimine paralel olarak zihinsel eğitim de gelişmiş, çeşitli okullar açılmış, yeni felsefe akımları doğmuştur.

Eski Roma'da *aile eğitimi* ön planda olmuştur. Eğitimin temel amacı, *iyi vatandaş yetiştirmek* olarak görülmüştür. Bu dönemde eğitim, Eski Yunan kültüründen etkilenmiştir. Ancak Yeni Çağ'a kadar Avrupa'da genelde eğitimle ilgili yazılanlarda Roma kaynaklarına referans verilirken Yakın Çağ'da gelişen hümanist

akımlarla birlikte tekrar Eski Yunan kaynaklarına dönülmüştür. Dönemin meşhur eğitimcileri, Cato, Marcus, Cicero, Seneca, Marcus Quintilianus, Plutarch'tır.

Antik Hıristiyan Çağ'da Batı'nın, Eski Yunan ve Roma eğitim anlayışı, Hıristiyanlık etkisiyle değişmeye başlamıştır. Daha önceki dönemlerde genel olarak insan, *dünyevi bir varlık olarak* görülmekte ve devletin bir parçası olarak vatandaşlık eğitimine önem verilmekte iken Hıristiyanlıkla birlikte, *din ve tanrı merkezli bir eğitim anlayışı* egemen olmuş, uzun süre etkili olacak olan skolastik eğitim başlamıştır.

Ortaçağ'da, Hıristiyanlığın etkisi, başta eğitim ve bilim alanları olmak üzere çeşitli alanlarda devam etmiştir. Bu çağda, Antik Çağ'dan gelen gramer ve retorik okulları devam etmiş, başka okullar da açılmıştır. Ortaçağ'da manastırlarda da dini eğitim verilmekteydi. Bunun yanında diğer eğitim biçimleri olarak *şövalye eğitimi*, meslek örgütlerinde *meslek eğitimi*, vakıf ve belediyelere bağlı okullarda gerçekleştirilen eğitimlerden söz edilebilir. Batı'da üniversitelerin gelişmesi de 13. ve 14. yüzyıllara rastlamaktadır. Orta Çağ eğitimi, daha sonra dayağı ön plana çıkaran bir eğitim olarak eleştirilmiştir.

Rönesans Dönemi'nde, kültür ve düşüncede yeniden doğuş söz konusu olup, Antik döneme yeniden bir ilgi gündeme gelmiş; yaşam, yeni baştan yorumlanmaya başlanmıştır. Dinin yerine, eğitimde *sanat* ve *estetik* ön plana çıkmış, kilise doğmaları geri planda kalmıştır. Düşünce planında gelişen insancıl akım, eğitimi de etkilemiş, eğitimin merkezinde *insan* yer almıştır. Bu akım, İtalya, Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya gibi ülkelerde etkili olmuştur. Luther, İncili Almanca basıp yayımlayarak, eğitim, kültür ve siyaset hayatında yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde Almanya'da Erasmus, insancıl düşüncenin eğitim alanında en büyük temsilcisini oluşturmaktadır.

Kilise ve politik alanlardaki reform hareketleri eğitimi de etkilemiştir. Reform hareketleri, bir yönüyle Antik Hıristiyanlığa yeniden dönüşü ifade etmekte olup Hıristiyanlığa dayalı yeni bir insan tipi yetiştirilmek istenmiştir. Gerek Rönesans, gereksez Reform hareketlerinin ortak yanı, Ortaçağ doğmatizmine ve skolastik düşünceye karşı çıkmaları, insana değer vermeleridir. Bu dönemde oratya çıkan Hümaniz akımı, Ortaçağ karanlığından bunalan insanın bir kurtuluş limanı olarak antik Yunan ve Latin eserlerine sığınma arayışıdır. Böylece insanlar, kendileri dışındaki bir yaratıcı yerine hayatın merkezine kendilerini koyarak, insan merkezli bir dünya tasarlamaya başlamışlardır.

Yöntem Çağı olarak nitelendirilen 17. yüzyılda eğitim ve öğretimin planlanması, eğitim programlarının güncelleştirilmesi, yeni öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi, üzerinde durulan temel konulardır. Bu dönemde yetişen eğitimciler arasında *Jan Amos Comensky* (1592-1670) *Büyük Didaktika* adlı eseriyle tanınır, eğitimde *ahlaklı ve dindar bir insan* tipinin yetiştirilmesini öngörür. Bunun yanında yine dini merkeze alan başka akımlar gelişmiştir.

Aydınlanma Çağı olarak nitelendirilen 18. yüzyıl da *insanı merkeze alan* bir çağdır. Bu çağda akılcı (rasyonal) düşünce gelişmeye başlamıştır. *Felsefede egemen akımlar olarak rasyonalizm, ampirizm, natüralizm* gibi akımlar gelişmiştir. Çağın parolası ise *insan aklının* kullanılması'dır. Bu çağda büyük düşünürler arasında Descartes, Spinoza, Bacon, Locke, Hume, Hobbes gibi isimlerden söz edilebilir.

Aydınlanma düşüncesi, *akıl ve doğaya dönmeye vurgu yapar,* insanın dünyadaki mutluluğuna önem verir, *dini ahlak yerine, doğal ahlaktan; vahye dayalı din yerine, akla dayalı doğal dinden* söz edilir. Bu dönemde *faydacılık* (utilitarizm) ve *hazcılık* (hedonizm) önplana çıkar. Bu çağın düşünce akımları eğitimi de doğrudan etkilemiştir. Aydınlanmacı düşünce, Avrupa'nın değişik ülkelerinde, farklı eğitim anlayış ve akımlarının doğmasına neden olmuştur. Bu bağlamda İngiltere'de *Locke*; Fransa'da *Condillac, Diderot, Rousseau*; Almanya'da *Humboldt, Kant, Fichte, Schiller, Hegel, Goethe* gibi düşünürler, görüşleriyle farklı eğitim anlayışlarını temsil etmişlerdir. Bunlar, *insan, milliyet, devlet, estetik, ahlak, kişilik gibi* kavramlara vurgu yapan eğitim anlayışlarıdır.

Endüstrileşme Çağı'nda da farklı eğitim görüşleriyle tanınan kişiler arasında *Pestalozzi* (sosyal eğitim), *Herbart* (eğitici öğretim), *Fröbel* (okulöncesi eğitim), *Tolstoy* (hürriyetçi eğitim) sayılabilir. Bunların dışında bu dönemde *sosyalist eğitim, pozitivist eğitim, irrasyonalist eğitim* gibi bazı akımlardan söz edilebilir. Batı eğitim felsefesi ve eğitim tarihi içinde gelişen bazı eğitim anlayışları, bu kitabın *Eğitimin Felsefi Temelleri* bölümünde özetlenmiştir.

DOĞU TOPLUMLARININ TARİHİNDE EĞİTİM

Doğu, insanlık tarihinin ve uygarlıkların, bilim ve kültürün eşiği, ilk kaynağı olarak kabul edilir. Latince meşhur bir atasözü, bu gerçeği *"ışık doğudan gelmiştir [Ex Oriente Lux]"* ifade etmektedir. Doğulu toplumlar, kendi aralarında kültürel yönden ortak birtakım özelliklere sahip oldukları gibi farklı özellikler de taşımaktadır. Dini inançlar yönünden Doğu toplumları, Batı'ya göre daha fazla çeşitlilik gösterir. Doğu uygarlıkları denince akla, *Eski Çin, Eski Hint, Eski Mısır, Eski Türkler, Mezopotamya ve İran* gibi kültür ve medeniyetler gelir. Doğulu toplumların geçmişinde de eğitim, genelde dini inançlara göre biçimlenmiştir. Bu etkiler, geçmişten bugüne süregelmiştir.

Tarihi kaynaklarda, Çinlilerde M. Ö. 2000'li yıllardan itibaren başlayan örgün eğitim kurumlarından söz edilir. Çinlilerde eğitim anlayış ve uygulamalarında *Konfüçyüzm*'ün etkileri gözlenmektedir. Bu inanç sistemi, söz konusu toplumun sosyal yaşamında halen de etkilerini sürdürmektedir. Bu inanç sistemine göre Konfüçyüsün, insanları eğitmek için gönderildiği kabul edilmiş olup o okumaya önem vermiş ve ilk okulu açmıştır. *Konfüçyüs*, özellikle dilin önemi üzerinde

durmuştur. Eski Çin hükümdarları da eğitim ve öğretime önem vermişlerdir. Eski Çin'de çeşitli okullar açılmıştır. Ancak bu okullar, genelde erkekler içindi.

Hint kültürüne ait ilk yazılı belgeler, M. Ö. 2●●●'li yıllara ait, dini özellikteki vedalardır. Bunlar, dini nitelikte şarkı ve ilahilerden oluşmaktadır. Hintlilerde *Brahman* adı verilen din adamları, aynı zamanda toplumda birer öğretmen rolü de üstlenmişlerdi. Bu toplumda da eğitim, genelde dini mahiyette olup temel amaç, insanın ahlaki, manevi ve ruhi yönlerden geliştirilmesidir. Mezopotamya bölgesinde gelişen uygarlıklarda ve Eski Mısır'da da genelde Hintlilere benzer mahiyette bir eğitim söz konusudur.

Doğuda İslam inancının doğup gelişmeye başlamasıyla birlikte bu inanç sistemini benimseyen toplumlarda eğitim, genelde söz konusu dinin ilkelerine göre gerçekleştirilmiştir. Diğer ilahi dinler olarak Hıristiyanlık ve Yahudiliğin kutsal kitaplarında doğrudan eğitim ve öğretimle ilgili ilkelere pek rastlanmamasına karşılık İslam dininde, gerek Kuran'da, gerekse Hz. Muhammed'in hadislerinde eğitim, bilim ve öğretimle ilgili ilkelere çokça rastlanmaktadır.

İslam'ın insana yaklaşımı iyimser olup insanın doğuştan iyi olduğu kabul edilmektedir. Kuran'da bir ayette *"biz insanı en güzel biçimde yarattık(95/4)"* denilmektedir. İnsan, doğuştan saf ve tertemiz olarak dünyaya gelen, eğitilmeye muhtaç bir varlık olarak görülmektedir. Peygamberin görevi de insanları eğitmektir. *"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"* ayeti, *"Ben bir öğretmen olarak gönderildim, İlim tahsil etmek, kadın ve erkek her müslümana farzdır", "Hikmet, mü'minin yitik malıdır; nerede bulsa alır", "İlim Çin'de de olsa tahsil ediniz"* gibi hadisler, bu gerçeği doğrulamaktadır. 'Terbiye' *Kuran*'da geçen Allah'ın sıfatlarından *Rab*'dan türemiş bir terimdir. Böylece Allah, aynı zamanda bir *terbiye edici, büyütücü, yetiştirici* olarak sıfatlandırılmıştır.

Bugünkü öğretim sözcüğü ise İslam'da "tebliğ" ile ifade edilmektedir. Tebliğ, bir mesajı başkasına bildirme, ulaştırma anlamına gelir. İslam peygamberi Hazreti Muhammed (S.A.V.), savaşta esir düşen öğretmenleri, okuma-yazma bilmeyenlere okuma-yazma öğretmek koşuluyla serbest bırakmıştır. Sonraki dönemde İslam ülkelerinde eğitim ve öğretim konusunda pek çok kitap yazılmıştır. Yaygın ve örgün öğretim kurumları açılmıştır. Öğretmenlik (muallimlik) de bir meslek olarak gelişmiştir. İbni Haldun'un, *Mukaddime* adlı kitabında *"öğretimin bir meslek ve sanat olduğuna dair fasıl"* adlı bir bölüm yer almaktadır. İslam ülkelerinde eğitim, genelde ders yapılan yer anlamına gelen "medrese" çevresinde şekillenmiştir.

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN TARİHİ GELİŞİMİ

Tarihe baktığımızda Türklerin üç ayrı uygarlık dairesi içinde yaşadıkları görülür. Bunlar, *İslam Öncesi ya da Orta Asya-Uzak Doğu Uygarlık Dairesi, Orta Doğu Uygarlığı ya da İslami Dönem, Batı Uygarlığı ya da Tanzimat Sonrası Dönem* olmak üzere üç başlıkta ele alınabilir. Eğitimle yetiştirilmek istenen insan tipleri de bazı yönleriyle bu dönemlere göre farklılıklar gösterir. İslam öncesi dönemde *güçlü, cesur, kahraman* ya da kısaca *alp tipi insan*; İslami dönemde bunlarla birlikte *alp-eren* ya da *gazi-derviş tipi* ya da *takva sahibi, memur tipi insan*; bugün içinse *iyi insan, iyi vatandaş ve iyi üretici* özelliklerine sahip insan yetiştirmek temel amaç olmuştur. Aşağıda Türk toplumlarında eğitimin tarihi temelleri kısaca açıklanmıştır.

TÜRKLERDE İSLAMİYET ÖNCESİ DÖNEMDE EĞİTİM

Tarihte çeşitli Türk toplulukları yer almasına karşılık İslam öncesi dönem kısaca, *Hunlar; Göktürkler ve Uygurlar* olmak üzere üç alt başlıkta ele alınabilir:

Hunlar, kısmen göçebe halinde yaşayan Bozkır kültürüne mensup Türk toplumlarıdır. Bu yaşamın gerektirdiği bazı özellikler, eğitimle yeni yetişen çocuklara kazandırılmaya çalışılmıştır. Bunlar, *güçlü, iyi bir savaşçı ve asker olma, ata binme, kılıç kullanma* gibi özelliklerdir. Bunların yanında, madeni eşya yapımı, dokumacılık gibi el becerilerinin geliştirilmesine de önem verilmiştir. Hunlar, din olarak Şamanizm'e inanmaktaydı. *Şaman ve kam* adı verilen şairler, toplumda aynı zamanda öğretmen rolüne de sahiptiler.

Göktürkler, Göktürk alfabesi olarak bilinen gelişmiş bir alfabeye ve yazı diline sahip olup yazılı belgeleri günümüze kadar ulaşabilen Türk topluluklarıdır. Toplumun temel değerleri, Göktürk Yazıtları'ndan çıkarılabilir. Bunlar, *bilgi ve bilgeliğe önem verme, cesaret, kahramanlık, yönetme ve egemenlik arzusu* gibi değerlerdir.

Uygurlar, Uygur alfabesi olarak bilinen bir alfabe ve yazı diline sahiptirler. Okur-yazarlık ve bilgi düzeyleri Göktürkler'e göre daha yüksektir. Çeşitli yazılı eserler bırakmışlardır. Yerleşik hayata geçerek kentte yaşamaya başlayan topluluklardır. Eski inançlarını bırakarak din olarak Maniheizm'i benimsemişlerdir. Uygurlarda da *bilgi ve bilgelik* önemli değerlerdir. Birçoklarına göre dünyada ilk defa basım tekniğini kullanan toplum Uygurlardır. Böylece onlar matbaanın ilk mucidi de sayılırlar.

TÜRKLERDE İSLAMİYET SONRASI DÖNEMDE EĞİTİM

Türklerin İslamı kabul etmeleriyle birlikte yaşamlarında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. İlk defa düzenli eğitim veren kurumlar da bu dönemde oluşmaya başlamıştır. İslam dininin okuma, bilgi, bilim ve bilim insanını (bilge, alim)

öven ilkeleri, Türklerin bunlara değer vermesi sonucunu doğurmuştur. Orta Asya'da Karahanlılar döneminden itibaren bir bilim ve kültür hayatı gelişmeye başlamıştır. *Semerkant, Taşkent, Buhara, Kaşgar* gibi kentler, birer kültür merkezi haline gelmiş, çok sayıda medrese açılmıştır. Karahanlılar döneminde *Farabi, Biruni, İbn-i Sina, Yusuf Has Hacip, Kaşgarlı Mahmut, Edip Ahmet Yükneki, Ahmet Yesevi* gibi eğitim tarihi yönünden önem taşıyan bazı kişiler yetişmiştir.

Selçuklu Devleti Döneminde Eğitim

Selçuklular döneminde devlet başkanları, sanatkâr ve bilginlere, eğitim ve öğretime önem vermişlerdir. Örgün eğitim kurumu olarak medrese sistemi, Selçuklular döneminde gelişerek Osmanlılarda yaygınlaşmaya devam etmiştir. Selçuklularda ilk medreseler, 1040 yılında Nişabur'da Tuğrul Bey tarafından yaptırılmıştır.

Nizamiye Medreseleri: Bu medreseler, Alpaslan döneminde padişahın da katkılarıyla Nizamül'mülk tarafından Bağdat'ta açılmıştır. Bu medreselerde dini ve edebi derslerin yanı sıra felsefe ve pozitif bilimlerle ilgili dersler yer almıştır. Bu medreseler, devletin çeşitli kademelerine eleman yetiştirmiştir. Her medreseye bir *müderris* ve bir *muid* (yardımcı) atanmaktaydı. Öğrenciler, burslu ve yatılıydı. Temel gelir kaynakları vakıflardı. Kaynaklarda, sadece Bağdat medreselerinde 6000 dolayında öğrencinin eğitim gördüğü yer almaktadır.

Medreseler dışında bu dönemde ilköğretimin verildiği *küttap* adı verilen kurumlar açılmıştır. Buralarda temel okuma-yazma, aritmetik bilgileri yanında dini eğitim verilmekteydi. Bunlar dışında cami ve mescitler, saraylar, kitapçı dükkânları, bilim insanlarının (ulema) evleri, kütüphaneler, birer yaygın eğitim kurumu olarak iş görmüştür. Selçuklularda şehzade ve sultanlara danışmanlık yapan, eğitim veren *atabegler* (ata hoca) de önemli idi.

Ahilik Sistemi: Selçuklular döneminde Türk eğitim tarihi yönünden önemli bir kurum, bir esnaf örgütü olup esnaf ve sanatkârlara dönük eğitim veren *Ahilik örgütüdür*. Ahi, Arapça bir kelime olup kardeş anlamına gelir. Ahilik, bir lonca sistemi olup küçük esnaf, usta, kalfa ve çıraklara meslek öncesi ve meslek içinde meslek eğitimi veren bir sistemdir. Öğretimde görevli olanlara da *muallim, pir ve ahi* gibi adlar verilmekteydi. Ahilik, mesleki ve dini nitelikte bir örgüttür. Ahilik, dini, sosyal, siyasi, askeri, kültürel, eğitsel işlevleri olan, kendi üyeleri arasında olduğu kadar toplumda da yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamaya çalışan bir tür sivil toplum örgütüdür.

Eğitim tarihi açısından yaklaşıldığında Ahilikte eğitimin temel amacı, iyi/olgun insan (kamil insan) yetiştirmektir. *Eğitim, mesleki, ahlaki ve askeri* niteliktedir. Mesleki eğitim işyerlerinde, ahlaki eğitim zaviyelerde, askeri eğitim de askerlik kurumu içinde gerçekleştirilmekteydi. Ahilik, bunların ötesinde bir yaşama biçimi olarak Cumhuriyet dönemine kadar etkisini sürdürmüştür. Selçuklular döneminde Türk eğitim tarihi yönünden önemli isimler arasında *Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana Celalettin Rumi, Nasrettin Hoca* gibi isimler sayılabilir.

Osmanlı Devleti Döneminde Eğitim

Osmanlılarda eğitim, genelde devletin himaye ve denetiminde olmuştur. Osmanlı devletinde otoriteyi temsil eden üç ayaktan biri *ulema/ilmiye sınıfı* idi. Bu sınıf, eğitimin yürütülmesini de üstlenmişti. Dolayısıyla devlet, bu sınıfı iktidara ortak ederek kontrol altına da almış oluyordu. Ayrıca bu sınıf, iktidarın uygulamalarına da bir meşruiyet kazandırıyor, uygulamanın İslam inancına uygun olup olmadığını onaylıyordu.

Osmanlılarda eğitim söz konusu olduğunda ilk akla gelen kurum, Selçuklulardan devralınan medreselerdir. Medrese eğitimi, her ne kadar doğa bilimlerinin ağırlıklı olarak yer aldığı dönemler olmuşsa da İslam ekseninde oluşmuştur. Bunun yanında *tekkeler*, bugünkü anlamda bir *yaygın eğitim* kurumu olarak eğitimi tabana yaygınlaştırma işlevi üstlenmiştir. Bu bağlamda tekkenin yetiştirdiği insan *âlim* değil fakat *arif/irfan sahibi* insan olarak nitelendirilmiştir. Ârif insanlar, öğrendikleri ilimleri aynı zamanda uygulamakla da mükellef olma yönleriyle sadece öğrenmeyi ön plana alan âlimden ayrışmaktadır.

Medreseler: Osmanlılarda devlet adamlarının ya da zenginlerin cami yanında medrese yaptırmaları bir adet olduğundan bunlar en ücra yerlere kadar yayılmıştır. Medreseler, parasız ve yatılı olması, mezunlarına istihdam olanağı sağlaması yönüyle tercih ediliyordu. Daha önce Selçuklularda gelişen medrese sistemi, Beylikler ve Osmanlılar döneminde de yaygınlaşarak devam etmiştir. Osmanlı döneminde ilk medrese, 1331'de İznik'te Orhan Bey zamanında kurulmuştur. Küçük bir manastır medreseye dönüştürülerek dönemin meşhur âlimi Davud-ı Kayseri'ye tahsis edilmiştir. Özellikle ilk dönem Osmanlı padişahları bilim ve bilim insanına çok önem vermiştir. Fatih döneminde İstanbul'da açılan *Fatih Medresesi* ile Kanuni döneminde açılan *Süleymaniye Medresesi* meşhurdur.

Osmanlılar döneminde açılan medreseler, kendi içinde çeşitli düzeylerde eğitim vermekteydi. Buralarda ağırlıklı olarak dini eğitim verilmekte olup devletin ihtiyaç duyduğu alanlarda *(müderris, kadı, din görevlisi, devlet memuru)* insan gücü de bu kaynaktan yetişmiştir.

Onaltıncı yüzyıldan itibaren toplumun çeşitli kesimlerinde gözlenen yozlaşma, medreselerde de hissedilir olmuş; yüzyılın sonlarından itibaren medreseler eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Öğrenci ve müderrislerin disiplini kaybolmuş, akli ve pozitif bilimler programlardan çıkarılmış, programlarda sadece dini bilimlere yer verilmiş, doğmatik bir anlayış egemen olmaya başlamıştır. Medreselerin doğmatizme yönelmesinde Mısır'ın alınmasından sonra Anadolu'ya getirilen ulemanın da önemli bir payı olmuştur. Kimi devlet adamı ve ulemanın çocuklarına daha çocuk yaşında birtakım unvanlar verilmeye başlanmış, bu durum *beşik uleması* olarak nitelendirilen bir sıfatın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bunların yanında ehliyet ve liyakat göz ardı edilerek rüşvet ve kayırmacılık egemen olmaya başlamıştır. Vakıf sisteminde de bir yozlaşma gündeme gelmiş, vakıflar, çıkar aracı haline gelmeye başlamış, siyasete bulaşmışlardır.

Bu dönemde yaşanan bir başka durum da medrese ve tekke (tasavvuf ehli) arasındaki çatışmadır. Medreselerin tutuculuğuna karşılık tekke mensupları daha geniş düşünebiliyordu. Oysa bu dönemde Batı'da tam tersi bir durum gerçekleşerek kilisenin doğmalarından uzak, akli ve deneye dayanan bilimler gelişmeye başlamıştır.

Sıbyan Okulları: Medrese sistemi dışında Osmanlılarda *darüt'talim (öğretim evi), mektephane, mektep, darü'l ilim (ilim evi), muallimhane, taş mektep* gibi adlar verilen ilköğretim kurumları vardı. Bunlar, genel olarak mahalle mektebi veya yaygın olarak da sıbyan mektebi olarak tanımlanır. Bu okullar, padişahlar, valide sultanlar, devlet adamları, zenginler ve vakıflar tarafından yaptırılmakta idi. Bunlar, genelde her caminin yanında yer alıp giderleri hayır sahipleri, vakıflar ve halk tarafından karşılanmaktaydı. Buralarda ağırlıklı olarak dini eğitim verilmekteydi. Bu okullar, zorunlu olmayıp 5-6 yaşlarındaki kız ve erkek çocukların 3-4 yıl süreyle devam ettikleri yerlerdi. Okulların öğretmenleri, mahalle halkının saygı duyduğu, danıştığı, ölüm, evlenme, doğum törenlerinde de görev yapan birer din görevlisi durumunda olup mahalle halkı üzerinde oldukça etkili idiler. Buralarda kadınlar da ders verebiliyordu.

Bu dönemde halk arasında kâğıt ve kitaba karşı [Kur'an'dan dolayı] derin bir saygı vardı. Bilgiye sahip olduğu halde bazı insani değerlere sahip olmayanlar hoş karşılanmıyordu. Kaynaklara göre 1860'lı yıllara gelindiğinde Osmanlı Devleti sınırları içinde 12.000 dolayında sıbyan mektebi bulunmaktaydı. Ancak devlet sınırları içinde ne kadar sıbyan mektebi olduğunu kestirmek mümkün değildir.

Enderun Mektebi: Enderun, Osmanlılarda, elit (aydın) yetiştirmeye dönük bir öğretim kurumudur. Enderun, öğrencilerini daha çok müslüman olmayan teb'adan devşirme yoluyla alan ve onları ileride görev alacakları devlet bürokrasisindeki rollere hazırlayan bir saray okulu idi. Devşirme sistemi, ülkedeki

Hıristiyan çocuklarının toplanarak Yeniçeri Ocağı ve saray hizmetlerinde kullanılmak üzere eğitilmesine dayalı bir sistemdir.

Enderun'un asıl kurucusu Fatih Sultan Mehmet olup bu okul, oda adı verilen yedi bölüm ya da kademeden oluşmaktaydı. Her oda, saraydaki çeşitli hizmetlere bakmaktaydı. Programlarında din ve edebiyatla ilgili dersler yanında beden eğitimi, tarih ve matematikle ilgili dersler de yer almaktaydı. Kaynaklara göre Enderundan, 1850'ye kadar 79 sadrazam, üç şeyhülislam, 36 kaptan-ı derya olmak üzere çok sayıda devlet adamı yanında mimar, şair, ressam, tarihçi yetişmiştir. Bu okul, Tanzimat dönemine kadar etkin bir şekilde varlığını devam ettirmiş, bu tarihlerden sonra ise etkisi kaybolmuştur. II. Meşrutiyet (1908) döneminde bir önemi kalmadığı için kaldırılmıştır.

Yukarıdaki eğitim kurumlarının yanında Osmanlı Devleti döneminde askerî ve sivil alanlarda insan gücü yetiştiren *tophane, tüfekhane, mehterhane* gibi birimler de bulunuyordu. Buralarda daha çok askerî personel yetiştiriliyordu ve orduda çalışıyorlardı, ancak bu kişiler sivil alanda da hizmet veriyorlardı.

Osmanlıların ilk döneminde eğitim tarihi yönünden önemli isimler arasında ilk Müslüman matbaacı olan *İbrahim Müteferrika* önemli bir yer alır. Müteferrika 1728'de ilk defa bir sözlük basımı yaparak Müslümanlardan biri olarak matbaayı kullanmıştır. Matbaanın kullanılmasına Şeyhülislâm ve diğer âlimler destek olmuşlardır. Matbaanın geç gelmesinin asıl nedenleri arasında, halk arasında okuma yazma oranının hayli düşük olması ve dünyevî konulara olan ilgisizlik başta gelir. Osmanlı klasik döneminde *Amasyalı Hüseyin Oğlu Ali, Tarik'ül Edeb (Terbiye Yolu), Kınalızâde Ali, Ahlâk-ı Alâî (Yüksek Ahlâk)* eserleriyle, bunların dışında *Yazıcıoğlu Mehmet, Hacı Bayram Veli, Katip Çelebi, Koçi Bey, Erzurumlu İbrahim Hakkı* çeşitli eserleriyle eğitim, bilim ve kültür dünyasının önemli isimler arasında yer almaktadır.

Osmanlı Yenileşme Dönemi olarak bilinen 1773'ten Tanzimat Fermanı'nın yayımlandığı 1839'a kadar geçen dönemde Osmanlı Devleti, Batılı ülkeler karşısında üst üste aldığı yenilgiler sonucu başta askerlik kurumu olmak üzere çeşitli alanlarda birtakım yenilikler yapma gereğini hissetmiştir.

Eğitimde yenileşme hareketleri de bazı askeri okulların açılmasıyla başlamıştır. İlk askeri okullar arasında *Mühendishane-i Bahr-i Hümayun (Askeri Deniz Okulu, 1773) Mühendishane-i Berr-i Hümayun (Askeri Kara Okulu, 1795), Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu, 1834), Musika-i Hümayun (Askeri Mızıka Okulu, 1834) ve Mekteb-i Tıbbıyye (Tıp Okulu, 1827)* sayılabilir.

Bu dönemde, II. Mahmut (1808-1839) tarafından ilk defa bir fermanla herkes için ilköğretim zorunluluğu getirilmiştir. Yeni bir okul türü olarak da ***Rüştiye Mektepleri*** (1838) açılmıştır. Sıbyan mekteplerini bitirenler burada iki yıl eğitim görmekteydi.

Tanzimat Sonrası Dönem'de yeni okullar açılmaya devam edilmiştir. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda eğitimden hiç söz edilmemesine karşılık bu dönemde ilk defa doğrudan öğretmen yetiştirmek üzere öğretmen okulları (Darülmuallimin-i Rüşdi-1848) açılmaya başlanmıştır. ***Rüştiye, idadi, sultani*** adları altında orta dereceli okullar açılmıştır. Rüştiye ve idadiler, ilk planda askeri nitelikte olup diğer askeri okullara öğrenci hazırlamaya dönük okullardı. Doğrudan kızlar için orta dereceli okulların açılması da yine bu dönemde gerçekleşmiştir. 1856 Islahat Fermanı ile Osmanlı topraklarındaki azınlıklara istedikleri bölgede okul açma izni verilmiştir. Böylece azınlık ve yabancı okulları hızla ve denetimsiz biçimde çoğalmaya başlamıştır.

Ondokuzuncu yüzyıla kadar Osmanlı'da mektep ve medreseler, şeyhülislamlık makamına bağlıydı. 1839'da ise eğitimle ilgili işler yeni kurulan *Meclis-i Umur-ı Nafia (Yararlı İşler Kurulu)* tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Daha sonra eğitim işleriyle ilgili olarak *Mekatib-i Rüşdiye Nezareti (Rüştiye Okulları Bakanlığı)* kurulmuştur. 1845'de *Meclis-i Maarif-i Muvakkat'ı, (Geçici Eğitim Kurulu)* 1846'da *Meclis-i Maarif-i Umumiye (Genel Eğitim Kurulu)* oluşturulmuş, eğitim işleri de yeni kurulan *Mekatib-i Umumiye Nezaretine (Genel Mektepler Bakanlığı)* devredilmiştir.

Eğitim Bakanlığının Kurulması: 1857'de kurulan *Maarif-i Umumiye Nezaretiyle (Genel Eğitim Bakanlığı)* ilk defa sadece eğitimle ilgili olmak üzere bir bakanlık kurulmuş oldu. 1861'de de bu bakanlığın görevlerine ilişkin bir layiha yayımlanmıştır. Bunu takiben 1869'da da *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Genel Eğitim Tüzüğü)* yayımlanmıştır. Eğitim sistemi, bu nizamnameye göre yeni baştan düzenlenmiştir. Buna göre milli eğitim örgütü, bugünküne benzer biçimde merkez ve taşra örgütü; ilk, orta ve yükseköğretim kademeleri olarak düzenlenmiştir. Bu nizamnamede ilköğretimin zorunlu olması ilkesi de yer almıştır.

Rüştiyeler ve İdadiler: Söz konusu Nizamnamede hane sayısı 500'ün üstünde olan yerleşim birimlerinde rüştiyelerin açılması öngörülmüştür. 1845'te askeri okullara öğrenci hazırlayan bir okul türü olarak ortaya çıkan idadilerin mülki kısmı, ilk defa Ahmed Cevdet Paşa'nın marifeti ile 1873'te açılmıştır.

Sultaniler: Bu dönemde açılan bir başka okul türü de statüsü ve prestiji hayli yüksek olan *sultaniler*'dir.

Lise düzeyinde eğitim vermesi düşünülen sultanilerin il merkezlerinde açılması öngörülmüştür. Diğer sivil okullar olarak *Ziraat Mektebi* (1847), *Orman Mektebi* (1857), *Mekteb-i Mülkiye* (1859), *Maadin (maden) Mektebi* (1873) gibi okullar yanında, erkekler ve kızlar için sanat öğretmeye dönük bir çeşit çıraklık eğitim merkezleri niteliğinde çeşitli alanlarda birer kurs niteliğinde ayrı mesleki ve teknik okullar açılmıştır.

Osmanlı Üniversitesi: İlk üniversitenin çekirdeği de bu dönemde atılmıştır. 1863'te fizik, kimya, astronomi, coğrafya, jeoloji gibi konularda başlatılan halka dönük bazı konferanslarla *Darülfünun'nun* (fenler evi/ diğer adıyla ilk Osmanlı Üniversitesi) temeli fiilen atılmış oldu. *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne* göre (1869) Darülfünun, hikmet ve *edebiyat, hukuk, doğa bilimleri* ve *matematik* bölümlerinden oluşmaktaydı. Darülfünun, 1870'de kendi binasında törenle açıldı. Bu okul, zaman zaman çeşitli nedenlerle kapatılmış olsa da 1901'de II. Abdülhamid'in isteğiyle açıldı ve bundan sonra hiç kapanmadı.

Azınlık ve Yabancı Okulları: Osmanlı Devleti, sadece Müslümanların bir devleti değildi. İçerisinde çok farklı topluluklar olup bunlar içinde Hıristiyanlar, Yahudiler, Ermeniler, Rumlar, Araplar vb. pek çok etnik ve dinî unsur vardır. Bu unsurlar yüzyıllardır farklı eğitim kurumları sayesinde kültürlerini ve kimliklerini rahat bir şekilde devam ettirmişlerdir. Devletin tabii tebaasının okullarına azınlık okulları denir. Bir de Özellikle Tanzimat yıllarından itibaren Osmanlı Devleti içinde tabii tebaası olmadığı halde, azınlıkları ve Müslümanları etkilemek için yabancı devletler tarafından açılan okullar vardır. Bunlara da yabancı okulları denir. Azınlık okulları, söz konusu toplulukların en eski zamanlarından beri vardır. İlk yabancı okul ise 16. yüzyılda açılmış ama asıl gelişmesini 19. yüzyılda yaşamıştır.

II. Mahmut ve sonraki dönemde devlet adamlarının yabancılara ve azınlıklara ait okullar üzerindeki tasarrufları sınırlı kalmıştır. Zira bu dönemden sonra azınlıklar ve yabancılar, devlet üzerinde etkili olmaya başlamışlardır. Özellikle Islahat Fermanı ile azınlık ve yabancı okullarının hızla çoğalmasının yasal olarak önü açılmıştır. Azınlık ve yabancı okulların çoğalmasında ve denetiminde öncelikli sorumlu olanlar, taşra memurlarıdır. Onların göz yummaları ve gelişmelerden merkezî idareyi hızlı ve etkili bir şekilde haberdar etmemeleri, bu okulların çoğalmasına ve zararlı faaliyetler içine girmelerine neden olmuştur. Bu okulların öğrenci ve öğretmen sayıları hakkında bilgi vermek hayli güçtür. Zira çoğu okul ruhsatsız olduğu için nerede, ne zaman kaç kişiyle kurulduğu, ne kadar süre faaliyet gösterdiği vb. konularda bilgiler edinmek hayli zordur. Bu okullar, bulundukları bölgenin imkânlarına göre kısa aralıklarla açılıp kapanmışlardır. Sağlıklı bir fikir vermesi açısından 1900 yılında Osmanlı topraklarında sadece Amerikalılara ait 460 okulun faaliyet gösterdiği söylenebilir. Burada yaklaşık 5000 civarında öğretmen ve 20 binin üzerinde öğrenci vardır. Bunun dışında İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya, İtalya, İran ve Rusya'nın Osmanlı devleti sınırları içinde yüzlerce okulu faaliyet göstermekte idi.

Tanzimat döneminde eğitimin modernleşmesinde, yeni okulların açılmasında ve ülke topraklarının tamamına yayılmasında başta bazı devlet adamları olmak üzere dönemin aydınlarından Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ebuzziya Tevfik, Münif Paşa, Ali Süavi, Selim Sabit, Hoca Tahsin Efendi, Ahmed Midhat Efendi

gibi gazeteci, eğitimci, felsefeci, şair ve yazarların da katkıları olmuştur. Burada Darülmuallimîn'in ve mülkî idadilerin kurucusu, Ahmed Cevdet Paşa'yı önemle hatırlamak gerekir. Cevdet Paşa, dört defa Maarif Nazırlığı yapmış, birçok ders kitabı hazırlamış, eğitim müfettişliğinde bulunmuş, yeni okullar ve programlar açmış ve farklı düzeylerde ders vermiş büyük bir âlimdir. Bu dönemde eğitim, batılılaşmanın bir aracı olarak görülmüştür.

II. Abdülhamid Dönemi'nde (1878-1908) eğitimdeki gelişmeler hızla artarak devam etmiştir. Eğitim tarihçisi Osman Ergün, II. Abdülhamid zamanını "her bakımdan ilerleme ve gelişme" dönemleri olarak tanımlar. Öyle ki bu dönemde özellikle ilk ve ortaöğretimde onlarca kat artışlar olmuştur. Özellikle ilk ve orta öğretim kurumları ülkenin en uzak köşelerine kadar yayılmıştır. Eğitimin merkez ve taşra teşkilatı tam anlamıyla örgütlenmiştir. Okul öncesi eğitimin temeli atılmış, görme ve işitme engellilere yönelik okullar eğitime başlamıştır. Eğitimde teftiş ve denetim başlamıştır. Eğitim için yeni vergiler ve gelir kalemleri ihdas edilmiştir. Özellikle yükseköğretim, teknik ve sanat eğitimi alanında ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Hukuk Mektebi, Yol ve Köprü Mektebi, Orman Mektebi, Baytar Mektebi, Ziraat Mektepleri ve bazı mühendislik okullarıyla, güzel sanatlar, mimarlık, ticaret alanlarında bazı okullar açılmıştır. Görme ve işitme engellilere yönelik özel öğretim okulları yanında Çoban Mektebi de açılmıştır. Orta düzeyli memur yetiştirmek için Aşiret Mektebi açılmış ancak uzun ömürlü olamamıştır.

Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1918) özellikle öğretmen yetiştirme konusu üzerinde durulmuş, ilk defa öğretmen örgütleri kurulmuş (*Encümen-i Muallimin* başta olmak üzere), eğitimde pek çok alanda nicel artışlar sağlanmış, eğitim programları güncellenmiştir. Ayrıca bu dönemde medreselerin ıslahına yönelik önemli adımlar da atılmıştır. 1913'te *Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkatı* (Geçici İlköğretim Kanunu) çıkarılmıştır. Bu dönemde açılan okullar arasında demiryolu, polis, maliye, belediye, vakıflar, sıhhiye alanlarında memur yetiştirmeye dönük okullarla tiyatro (Darülbedayi) ve konservatuar (Darülelhan) okulları sayılabilir. İlk defa bu dönemde kızlara yönelik üniversite (Darülinas), anaokullarına öğretmen yetiştirme okulu da açılmıştır. Yine bu dönemde eğitim ve öğretmen konularıyla ilgili yüzlerce dergi meslekî yayın çıkarılmıştır. II. Meşrutiyet yıllarında Avrupa'daki eğitim uygulamaları yakından takip edilmiş, Avrupa'ya çok sayıda öğrenci gönderilmiş ve oradan eğitimciler getirilmiş, birçok eğitim kitabı Türkçeye çevrilmiş, yeni eğitim uygulamaları denenmiştir.

Cumhuriyet Sonrası Türkiye'de Eğitim

Anadolu'nun işgal edilmesi, eğitimi olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Cumhuriyet öncesinde, 1919-1922 Kurtuluş Savaşı yıllarında bazı yazar ve öğretmenler, özellikle miting ve konferanslardaki konuşmalarıyla, gazete ve dergilerdeki

yazılarıyla ve bizzat cephede bulunarak bu mücadeleye destek vermişlerdir. Ancak bu güçlükler arasında 1921'de Ankara'da bir *Maarif Kongresi* toplanabilmiştir. M. Kemal Atatürk bu kongreyi açış konuşmasında milli eğitimle ilgili temel görüşlerini açıklamış, öğretmenleri gelecekteki kurtuluşun saygıdeğer öncüleri olarak nitelendirmiştir.

Atatürk'ün Öngördüğü Eğitimin Temel İlkeleri: Atatürk'e göre eğitimden beklenen, öncelikle Türkiye'nin bağımsızlığına ve geleneklerine düşman öğelerle mücadele gereğinin öğretilmesi, eğitimin milli olması, bilime dayanması, yararlı, üretici, erdem, düzen ve disiplin sahibi insanlar yetiştirmesi, toplumu cehaletten kurtarması, bilgi ve ahlak seviyesini yükseltmesi, yetenekleri ortaya koymasıdır. 1924'te Samsun'da öğretmenlere hitaben yaptığı bir konuşmada da *"Cumhuriyet sizden, fikren, ilmen, fennen, bedenen güçlü ve yüksek kişilikli muhafızlar; fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister"* demiştir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu: Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanında bir dizi adımlar atılmıştır. Bu dönemde eğitim, öncelikli bir alan olarak ele alınmıştır. Cumhuriyet sonrası Türkiye'de okur-yazarlık oranı düşüktü. Öncelikle bu konuda bir seferberlik başlatılmıştır. 1924'te *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ile bütün okullar Maarif Nezareti'ne bağlanmıştır. Bu dönemde yapılanlar arasında, *eğitimle ilgili bazı toplantılar (heyet-i ilmiyeler), okuma-yazma seferberliği ve millet mekteplerinin açılması, Latin alfabesinin kabulü, eğitimde demokratikleşme ve laikleşme, kadın eğitimine önem verilmesi, milli dil ve tarih anlayışının gelişmesi, dil ve tarih kurumlarının kurulması sayılabilir.*

Bu dönemdeki önemli bazı atılımlar, Maarif Vekili Mustafa Necati zamanında gerçekleştirilmiştir. Amerikalı felsefeci John Dewey de Atatürk'ün davetiyle 1924'te Türkiye'ye gelerek kendisine Türkiye eğitim sistemiyle ilgili bir rapor hazırlatılmış, söz konusu raporda Türk eğitim sisteminin geliştirilmesi için çeşitli öneriler sunulmuştur. Bunun yanında sayıları yüzü geçen yabancı uzman getirilerek Türk eğitim sistemi yeniden tasarlanmak istenmiştir. Bakanlık merkez örgütü, bu dönemde yeniden yapılandırılmış, öğretmenliğin cazip bir meslek olması için çalışmalar yapılmış, eğitim ve öğretmenlik mesleğiyle ilgili yayınlara ağırlık verilmiştir.

Millet Mektepleri: Cumhuriyet sonrasında ilk planda *yaygın eğitim* kapsamında bir okuma-yazma seferberliği başlatılmış, bu amaçla 1928'de *millet mektepleri* açılmıştır. Harf inkılabını yerleştirmek ve halka siyasal eğitim vermek amacıyla açılan millet mekteplerine 15-45 yaş arasındaki vatandaşlar devam etmiştir. Bunlar, sabit ya da gezici; öğleden sonra ya da akşamları hizmet veren dört ay süreli kurslar niteliğindeydi. Bu kurslarda temel okuma-yazma ve vatandaşlık bilgileri verilmekteydi.

Halk Evleri: 1930'lardan itibaren köylerde *Halk Okuma Odaları* açılmıştır. 1911'de açılan Türk Ocaklarının yerine 1932'de *Halk Evleri* getirilerek, çeşitli konularda CHP'nin ilke ve politikalarını halka anlatmak için eğitim, sanat, spor, ziraat vb. konularda faaliyetler yürütmüştür. Bunların sayısı 1938'de 209'a ulaşmıştır. Cumhuriyet sonrası dönemde ilk, orta ve yükseköğretimde önemli sayısal gelişmeler sağlanmıştır. 1933'te *İstanbul Darülfünunu*, o dönemde yapılan inkılaplara tarafsız kaldığı ve gerekli desteği vermediği gerekçesiyle kaldırılarak yerine *İstanbul Üniversitesi* kurulmuştur. Yeni üniversitenin gelişmesi için Almanya'dan gelen bilim adamlarının önemli katkıları olmuş ve onlar sayesinde eğitimde nicel artışlar sağlanmıştır.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Geçmişten bugüne toplumlarda eğitim anlayışı, hangi değerler çevresinde biçimlenmiştir?
2. Eğitim ve felsefe tarihinde yer alan bazı düşünce insanlarının eğitimle ilgili görüşlerini araştırınız.
3. Türk eğitim tarihinde, dönemlere göre nasıl bir insan tipi yetiştirilmek istenmiştir? Niçin?
4. Osmanlı dönemi eğitim sisteminin özgün uygulamaları, önemli kişileri ve kurumları hakkında neler söylenebilir?
5. Bugünkü eğitim sistemimizle geçmişi karşılaştırarak farklı yönlerini belirleyiniz.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Batı'da hangi çağ ya da dönemde, eğitimde dinin yerine sanat ve estetik, ön plana çıkmıştır?

A) Rönesans döneminde
B) Antik Hıristiyan çağda
C) Yöntem çağında
D) Aydınlanma çağında
E) Endüstrileşme döneminde

2. Tarihsel olarak Batı düşüncesi, Batı'lı kaynaklardan daha çok hangisinden beslenmiştir?

A) Hıristiyan inanç sistemi
B) Eski Yunan düşüncesi
C) Eski Roma düşüncesi
D) Bizans kültürü
E) Endülüs kültürü

3. Batı'da 17. Yüzyılda (Yöntem Çağı) yetişen ve Büyük Didaktika adlı eseriyle bilinen eğitimci hangisidir?

A) Herbart
B) Rousseau
C) Erasmus
D) Comensky
E) Sokrat

4. Batı'da aydınlanma düşüncesi/felsefesi, daha çok hangi kavramlara vurgu yapar?

A) Sezgi ve irade
B) Ruh ve estetik
C) Akıl ve doğa
D) Din ve inanç
E) Zeka ve zihin

5. Rönesans ve reform hareketlerinin ortak vurgusu nedir?

A) Tanrı merkezli bir dünya
B) İnsanın mutluluğu
C) Din ve sanat uyumu
D) Akıl ve inanç birlikteliği
E) Doğmatik ve skolastik düşünceye karşı çıkış

6. Eski Hint kültüründe din adamı olarak öğretmenlik rolü de üstlenen aşağıdakilerden hangisidir?

A) Konfüçyüs
B) Brahman
C) Buda
D) Nirvana
E) Hindu

7. En eski Türklerde yetiştirilmek istenen insan tipi, hangisiyle ifade edilebilir?

A) Dindar insan
B) Derviş tipi insan
C) Alp tipi insan
D) Alp–eren tipi insan
E) Gazi–derviş tipi insan

8. Orhun Yazıtları olarak bilinen, Bilge Kağan, Kültigin ve Vezir Tonyukuk adına dikilip Türklere özgü ilk tarihi belgeleri oluşturan yazıtlar aşağıdakilerden hangisine aittir?

A) Göktürkler
B) Karahanlılar
C) Uygurlar
D) Hunlar
E) Moğollar

9. Türkler, Orta Asya'da bugünkü Özbekistan'da, İslam'ın da etkisiyle hangi dönemden iitibaren, eğitim, bilim ve kültür hayatı geliştirmeye başlar?

A) Selçuklular
B) Osmanlılar
C) Hunlar
D) Karahanlılar
E) Uygurlar

10. Bağdat'ta açılan ve Nizamiye Medreseleri olarak bilinen medreseler, Nizamülmülk tarafından hangi dönemde açılmıştır?

A) Anadolu Beylikleri Dönemi
B) Selçuklular Dönemi
C) Osmanlılar Dönemi
D) Karahanlılar Dönemi
E) Gazneliler Dönemi

11. Selçuklular döneminden itibaren Anadolu'da gelişen bir esnaf örgütü olup, eğitim tarihi yönünden de önemli olan kurum aşağıdakilerden hangisidir?

A) Küttap
B) Zaviye
C) Tekke
D) Lonca
E) Ahilik

12. Medreselerde görevli öğretmenler, genelde hangi adla anılırdı?

A) Müderris
B) Muallim
C) Pir
D) Ahi
E) Derviş

13. Osmanlı döneminde ilk medreseler nerede açılmıştır?

A) Bursa'da
B) Bilecik'te
C) İznik'te
D) İstanbul'da
E) Eskişehir'de

14. Osmanlı Devleti'nde en meşhur medreselerden Süleymaniye ve Fatih Medreseleri, aşağıdaki illerden hangisinde kurulmuştur?

A) Erzurum
B) Sivas
C) Konya
D) İstanbul
E) Bursa

15. Osmanlılarda ilköğretimin verildiği okulların en yaygın adı, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Rüştiyeler
B) İdadiler
C) Medreseler
D) Sultaniler
E) Sıbyan mektepleri

16. Osmanlılar'da saraydaki çeşitli görevlere eleman yetiştiren ve Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulan okul hangisidir?

A) Enderun Mektebi
B) Fatih Medresesi
C) Sultani
D) Rüştiye
E) İdadi Mektebi

17. Osmanlılarda hangi padişah tarafından bir fermanla ilk defa herkes için zorunlu eğitim getirilmiştir?

A) III. Selim
B) II. Mahmut
C) IV. Murat
D) II. Abdülhamit
E) Fatih Sultan Mehmet

18. Osmanlılarda ilk öğretmen okulu ne zaman açılmıştır?

A) 18 Mart 1908
B) 24 Mart 1911
C) 16 Mart 1848
D) 31 Mart 1898
E) 23 Mart 1839

19. Osmanlılarda ilk öğretmen dernekleri ne zaman kurulmuştur?

A) Tanzimat Dönemi
B) Mutlakiyet Dönemi
C) Cumhuriyet Dönemi
D) Meşrutiyet Dönemi
E) Yenileşme Dönemi

20. Cumhuriyetten sonra halka okuma yazma öğretmeyi amaçlayan ve Atatürk'ün başöğretmenliğini kabul ettiği kurum hangisidir?

A) Halk evleri
B) Okuma odaları
C) Okuma yazma kursları
D) Eğitmenli okullar
E) Millet mektepleri

Cevaplar									
1. A	2. B	3. D	4. C	5. E	6. B	7. C	8. A	9. D	10. B
11.E	12.A	13.C	14.D	15.E	16.A	17.B	18.C	19.D	20.E

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Aytaç, K. (1972). *Avrupa eğitim tarihi.* Ankara: AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Aytaç, K. (1985). *Avrupa Okul Sistemlerinin Demokratlaştırılması.* Ankara: AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Bilim, Y. C. (1998). *Türkiye'de çağdaş eğitim tarihi.* Eskişehir: AÜ. Edebiyat Fak. Yay.

Bilim, Y. C. (1984). *Tanzimat devrinde türk eğitiminde çağdaşlaşma.* Eskişehir: AÜ. Yayınları.

Cicioğlu, H. (1995). *Türkiye cumhuriyetinde ilk ve ortaöğretim* (Tarihi Gelişimi). Ankara: AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Dewey, J. (1939). *Türkiye maarifi hakkında rapor.* İstanbul: Devlet Basımevi.

Ergün. M. (1996). *II. Meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri* (1908-1914). Ankara: Ocak Yayınları.

Erken. V. (1998). *Ahilik: Bir sivil örgütlenme modeli-.* Ankara: Seba İlmi Araştırmalar Dizisi.

Kafadar, O. (1997). *Türk eğitim düşüncesinde batılılaşma.* İstanbul: Vadi.

Koçer, H. A. (1980). *Eğitim tarihi I.* Ankara: AÜ. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Kodaman, B. (1988). *Abdülhamit devri eğitim sistemi.* Ankara. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Şişman, M. ve Turan, S. (2002). *A critical examination of the turkish press reflections on john dewey and his reports about the turkish educational system.* Paper presented at the *annual meeting of the american educational research association,* New Orleans, LA, USA, 1-5 April.

Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1993). *Osmanlı imparatorluğunda eğitim ve bilgi üretim sisteminin dönüşümü.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tozlu, N. (1991). *Kültür ve eğitim tarihimizde yabancı okullar.* Ankara: Akçağ.

TÜBİTAK. (1983). Atatürk ilkeleri ışığında Türk eğitim sistemi-Bilimsel Toplantı-(18-20 Kasım 1983). Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Yücel. H. A. (1993). *Milli eğitimle ilgili söylev ve demeçler.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

4. BÖLÜM

EĞİTİMİN SOSYAL TEMELLERİ

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- bireyle toplum arasındaki ilişkileri kavrayacak,
- toplumsal kurum ve süreçlerle eğitimin ilişkisini anlayacak,
- ailenin eğitimdeki rolünü kavrayacak,
- toplumsal değişme ve eğitim ilişkilerini çözümleyebileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- Eğitimin Toplumsal Yönleri
- Sosyal Bir Varlık Olarak İnsan
- Toplum İçinde İnsanın Eğitimi
- Toplumlarla İlgili Bazı Sınıflamalar
- Bazı Toplumsal Süreçler ve Eğitim
  - Sosyal Yapı ve Eğitim
  - Sosyalleşme ve Eğitim
  - Sosyal Tabakalaşma ve Eğitim
  - Sosyal Hareketlilik ve Eğitim
  - Sosyal Kontrol ve Eğitim

- Sosyal Bütünleşme ve Eğitim
- Sosyal Değişme ve Eğitim
- Teknolojik Değişmeler ve Okul
- Sosyal Değişme Sürecinde Türk Eğitim Sistemi
- Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi

📖 Aile ve Eğitim

📖 Tartışma ve Araştırma Soruları

📖 Değerlendirme Soruları

📖 Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

EĞİTİMİN TOPLUMSAL YÖNLERİ

Eğitimle toplum arasındaki ilişkiler ve eğitimin sosyal yönleri, eğitim sosyolojisinin temel çalışma konusudur. Eğitim sosyolojisi alanında eğitimle toplum, toplumsal kurumlar, toplumsal süreçler arasındaki ilişkiler, makro ve mikro düzeylerde, yani büyük toplum ve okul merkezli olarak ele alınır. Bu kapsamda eğitimle ilişkili olarak ele alınan başlıca konular, *toplumsal kurumlar, sosyal tabakalar, sosyal statü ve roller, sosyal süreçler, sosyal değişme, eğitim politikaları, eğitim planlaması, meslekler, kültür, hukuk* gibi konulardır.

Her insan, bir toplum içinde dünyaya gelir ve eğitilir. Toplum olmadan bireyin, birey olmadan da toplumun olması mümkün değildir. Şeyh Edebali bu gerçeği "İnsanı yaşat ki toplum yaşasın" şeklinde ifade etmiştir. Buna göre esas olan bireyin değil bir bütün olarak toplumun eğitilmesidir. Toplum ise toplumsal kurumların (din, hukuk, politika, ekonomi, eğitim, aile) oluşturduğu bir bütündür. Toplum, farklı sosyal teoriler tarafından farklı biçimlerde tanımlanmasına ve çözümlenmesine karşılık sadece bir insan kalabalığı olmayıp manevi öğelerin oluşturduğu bir bütündür.

Her insan, dünya toplumunun bir üyesi olmanın yanında aynı zamanda daha küçük topluluk ve toplumların üyesidir. Buna bağlı olarak eğitim, yerel, ulusal ve uluslararası toplum yönlerinden ele alınır. Geleneksel toplumlardan modern toplumlara kadar her toplumda biçim ve kapsamı değişmekle birlikte eğitim söz konusudur.

SOSYAL BİR VARLIK OLARAK İNSAN

İnsan, birden çok bilim alanının bir inceleme konusu olup *eylemde bulunan, arzu eden, özgürlük isteyen, otoriteye bağlanan, çalışan, üreten, değer ve kültür oluşturan, inanan, konuşan, bilen, öğrenen, eğitilebilen, "sosyal bir varlık"* olarak tanımlanır. Toplumsal açıdan insanın önemli bir özelliği, sosyal bir varlık olmasıdır. İnsan, geliştirilebilir bir potansiyele sahip olarak dünyaya gelirken, kendinden önceki insanlar tarafından hazırlanan bir dünyada ve ortamda kendini bulmakta, diğer insanların yardımına ihtiyaç duymaktadır. Kendinden öncekilerin oluşturduğu bir toplum ve ürettiği kültür içinde büyümekte, gelişmekte, eğitilmekte ve kendini geliştirmektedir.

Toplum ve Ulus/Millet: Ortak ilgi, kültür ve ihtiyaçlar çevresinde bir araya gelen ve birbiriyle etkileşen insan grubudur. Her toplumun içinde, daha yerel boyutta küçük topluluk ve gruplar yer alır. Büyük toplum, bir bakıma bu küçük grup ve toplulukların bir toplamıdır. Ulus (millet) sözcüğü ise toplumdan farklı anlamlar ifade eder. Kısaca ulus, belirli sınırlar içinde oluşturulmuş siyasal örgütlenmedir. Bir ulus içinde farklı toplumlar yer alabilir.

İnsan ve Toplum İlişkileri: İnsanın toplum içindeki yeri, öteden beri hep tartışılan konulardan biridir. Bu tartışmaların kimisinde bireye, kimisinde de topluma öncelik verilmekte, böyle bir yaklaşımda da biri diğerine feda edilmektedir. Örneğin sosyalist sistemlerde birey topluma feda edilirken, kapitalist sistemlerde de toplum bireye feda edilebilmektedir. Kimi görüşler de bu iki uç görüşü uzlaştırmaya çalışmaktadır.

Sosyal Bir Varlık Olarak İnsan: Aristo'dan beri insan, sosyal bir varlık olarak tanımlanmıştır. Buna göre denilebilir ki her insanın kendine özgü bir *bireysel* yanı, bir de içinde yer aldığı topluma ve kültüre göre biçimlenen bir *toplumsal* yanı (sosyal kişilik) vardır. İnsanın tek başına yaşaması söz konusu olmayıp onun yaşamı, belirli bir toplum içinde anlam kazanır. Toplumdan uzak bir çevrede yetişen bir insanın insani özellikleri de gelişmez.

Öğrenebilir-Eğitilebilir Varlık Olarak İnsan: İnsanın diğer canlılardan ayrılan önemli bir yönü, *öğrenebilir ve eğitilebilir* bir varlık olmasıdır. Hayvanların davranışlarının genelde doğuştan sahip oldukları içgüdü ve reflekslerden oluşmasına karşılık insan davranışlarının çoğu, sonradan öğrenilen davranışlardır. İnsan, doğuştan sahip olduğu bazı refleksler dışında birçok şeyi sonradan öğrenmek durumundadır. İnsanın öğrenebilir ve eğitilebilir olması, onu başkalarına bağımlı kılmaktadır. İnsan yavrusu, dünyaya geldiğinde bir hayvan yavrusundan bile daha acizdir.

TOPLUM İÇİNDE İNSANIN EĞİTİMİ

Her insan, doğuştan bazı genetik (irsi) özelliklere sahip, benzersiz bir varlık olarak dünyaya gelir. Sosyologlar, insanın doğuştan getirdiği bu kendine özgü biricikliğine sonradan ikinci bir benlik ya da sosyal-kültürel kişilik eklendiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla toplumların sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, dini özelliklerine göre insanların sosyal kişilikleri de farklılaşabilir. Antropolojide yapılan araştırmalar, insan doğasının gelişmeye açık olduğunu, bu nedenle de insanın içinde doğup yetiştiği ortam, toplum ve kültüre göre biçimlendiğini ortaya koymuştur.

İnsanın eğitilip geliştirilmesi, toplumların çeşitli özelliklerine göre farklılaşır. Eğitimin tarihi temellerinde görüleceği gibi geleneksel toplumlarda insan, genelde toplum ve devlet için eğitilip yetiştirilmiştir. Farklı uygarlık dönemlerinde, farklı toplumlarda, farklı siyasal sistemlerde insanlara kazandırılması öngörülen değer, davranış ve özelliklerin de farklılaştığı görülür. Yine tarihi süreç içinde eğitimin felsefi temelleriyle de ilişkili olarak farklı toplumlarda seçkinler eğitimi, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi, sanat eğitimi, doğada eğitim, iş eğitimi gibi farklı eğitim ve okul görüşleri ortaya çıkmıştır.

TOPLUMLARLA İLGİLİ BAZI SINIFLAMALAR

Toplum bilimlerinde toplumlarla ilgili olarak birtakım sınıflamalar yapılır. Bunlar, *tarım toplumu, sanayi toplumu, sanayi sonrası toplum, bilgi toplumu; geleneksel toplum, modern toplum, postmodern toplum; cemaat tipi toplum, cemiyet tipi toplum* gibi sınıflamalardır. Bir başka sınıflama da *bireyci toplumlar* ve *kolektivist toplumlar* biçimindedir. Batı toplumları genelde birey merkezli toplumlar olup eğitimle ilgili gelişen bazı görüşler de insanın bireyselliğine vurgu yapmıştır. Doğu toplumları ise bu ayırımda genelde kolektivist toplumlar sınıfında yer almıştır. Toplumların bu özellikleri, toplumun çeşitli alanlarını olduğu gibi eğitimle ilgili anlayış ve uygulamaları da etkiler. Örneğin bireyci toplumlarda okuldaki öğrenme ve öğretme süreçleri de genel olarak bu anlayışa uygun olarak işlemektedir.

Aslında bir toplumda bireysellik ya da bireycilikle toplumculuğun dengelenmesi gerekir. Aşırı bireyselleşme, bencillik, ilişkilerde soğukluk ve resmiyete neden olduğu gibi, aşırı toplumculuk da bireylerin bireysel girişimlerini, yaratıcılıklarını, bireyselliklerini köreltebilir. Birey-toplum ilişkileri kapsamında geçmişten bugüne süren tartışmalar, günümüzde *bireysel alan* ve *kamusal alan* biçiminde yapılan tartışmalarda bir başka boyutta devam etmektedir.

Toplum denilen yapı, bazı kurumlardan meydana gelir. Söz konusu kurumlar, birtakım toplumsal işlev ve ihtiyaçları karşılamak için oluşturulmuştur. *Sosyal sistem yaklaşımı* açısından yaklaşıldığında toplumsal kurumlar birbiriyle ilişkili ve etkileşim içinde olan yapılar olarak kabul edilir.

BAZI TOPLUMSAL SÜREÇLER VE EĞİTİM

Toplumların birbirinden farklı özellikleri, toplumsal süreçleri olduğu kadar eğitimle ilgili uygulama ve süreçleri de etkilemektedir. Aşağıda bazı toplumsal özellik ve süreçlerle eğitim arasındaki ilişkilere kısaca yer verilmiştir.

Sosyal Yapı ve Eğitim

Sosyal yapı, sosyolojinin temel çalışma konularından biridir. Yapı, birtakım öğelerin toplamı olarak tanımlanır. Nasıl ki madde, atomların bir toplamı ise toplum da insanların belli kurallara bağlı olarak bir araya gelmesinden meydana gelen bir yapıdır. Sosyal yapı, toplumun devamlılığını sağlayan maddi ve manevi öğelerin belirli kurallara göre birleşmesiyle oluşur. Buna, toplumsal örgütlenme, toplumsal ilişkiler sistemi de denir. Sosyal yapı, sosyal rollerden ve faaliyetlerden meydana gelir. Sosyal yapı, sosyal düzen ve sosyal sistem ifadelerini de kapsar. Sosyal düzen, daha çok siyasi sistemi ifade eder. Sosyal sistem ise sosyal yapıyı

incelemede kullanılan bir kavram olup sosyal yapı içinde daha çok sosyal davranışı, yani insan davranışını konu edinir. Sosyal yapının en önemli öğelerinden biri kültürdür. Kültür, sosyal yapıyı bütünleştiren, uyum, istikrar, süreklilik sağlayan bir unsurdur. Kültürü korumak, aktarmak ve geliştirmek, eğitimin de temel işlevi olarak görülür.

Sosyalleşme ve Eğitim

Sosyalleşme (toplumsallaşma) süreci, psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve eğitim alanlarında çeşitli yönleriyle açıklanmaya çalışılır. Sosyalleşme, genel olarak *bir grup ya da topluma ait olmayı, bireyin söz konusu grup ya da toplumun üyeliğine hazırlanmasını* ifade eder. Sosyolog E. Durkheim'e göre insan, sosyalleşme süreciyle *doğal bir varlık olmaktan sosyal bir varlık* konumuna geçer. Böylece insanın doğuştan sahip olduğu kendine özgü biricikliğine ikinci bir benlik olarak *sosyal kişilik* boyutu eklenir. Ona göre sosyalleşme ile eğitim eşanlamlı ve birbirine benzer süreçler olup eğitim, planlı bir sosyalleşme sürecinden başka bir şey değildir.

Sosyalleşme Sürecinin Başlangıcı: Sosyalleşme ailede başlar. Her aile, kendi yaşam biçimini ve ailede önem verilen değerleri çocuklarına kazandırır. Ailelerin içinde bulundukları sosyal tabakalara göre ve aileyle ilgili bazı özelliklere bağlı olarak bu değerler farklılaşabilir. Aile, aynı zamanda bir okul öncesi eğitim kurumu olarak görülür.

Her toplum, üyelerini kendi beklentileri doğrultusunda yetiştirmeye çalışır. Bu yetiştirme ve yetişme süreci, doğumla birlikte ailede başlamakta, mahallede, okulda, iş yaşamında devam ederek bireyin bütün yaşamını kuşatır. Buna göre sosyalleşme ve eğitim, birbirine benzer ve birbiri içinde yer alan süreçler olarak görülebilir. Her ikisi de doğumdan ölüme kadar devam eden süreçlerdir. Birey, yaşamı boyunca katıldığı her grupta ve üstlendiği her yeni role bağlı olarak sürekli yeniden sosyalleşir.

Sosyalleşme süreci, bireyle toplum ve grup arasındaki karşılıklı etkileşime dayanan bir süreçtir. Bu süreçte her ne kadar bireyin de toplumu ve grubu etkilemesi söz konusu ise de toplum ve grubun birey üzerindeki etkisi baskındır. Sosyalleşme süreci sonunda bireyin, toplumun ve grubun kültürünü içselleştirmesi, böylece aralarında bir uzlaşma ve uyumun sağlanması beklenir.

Sosyalleşme Sürecinde Rol Alan Öğeler: Sosyalleşme sürecinde çeşitli kurumlar ve faktörler rol oynar. Bunların başlıcaları, *aile, oyun ve akran grupları, okullar, iş yerleri, siyasal örgütler, dini kurum ve cemaatler, vakıflar, dernekler, kulüpler (spor, sanat vb.) ve iletişim araçlarıdır*. Buna göre okul ve eğitim, bireyin sosyalleşmesinde önemlidir. Okula gelen her öğrenci, belli bir sosyalleşme süreci

içerisinde, okul öncesinde aile ve yakın çevresinde bazı davranışlar ve alışkanlıklar kazanarak gelmiştir. Bu davranışlar, eğitsel açıdan istendik ya da istenmedik yönde olabilir. Okulda da formel eğitimin yanında informel eğitim kapsamında aynı zamanda bir sosyalleşme süreci de söz konusudur. Eğitim ve okul, bu süreçte kazanılan davranışları onaylamak/pekiştirmek ya da değiştirmek/düzeltmek durumunda olabilir. Dolayısıyla her türlü eğitsel etkinliklerde bireylerin içinde yer aldıkları sosyalleşme süreci dikkate alınmalıdır.

Sosyal Tabakalaşma ve Eğitim

Yerleşik hayata geçmiş toplumlarda insanlar, toplum içinde belirli rol ve konumlarda olur. Öteden beri insanlar toplumda asiller ve köleler; köylüler ve işçiler; yönetenler ve yönetilenler; üst tabakadakiler, orta tabakadakiler ve alt tabakadakiler gibi farklı biçimlerde sınıflanmıştır. Bu ayrımlar, sosyologların dikkatini çekmiş ve çeşitli toplumlarda ortaya çıkan bu ayırımlarda belirleyici olanın ne olduğunu araştırmışlar, bazı teoriler geliştirmişlerdir. Bu ayrımlar, aynı zamanda bir eşitsizlik durumu olmaktadır. Yani toplumlarda bazı insan grupları, diğerlerine göre daha güçlü ve imtiyazlı konumda olabilmektedir. Bu da toplumsal tabakalaşmayı doğurmaktadır.

Sosyal tabaka, kısaca benzer özelliklere sahip insanların oluşturduğu bir zümre demektir. Bazı sosyologlar, aralarında anlamca farklar olmakla birlikte tabaka ile, sınıf, zümre, statü, kast ifadelerini aynı anlamda kullanmıştır. Bunlardan tabaka kavramı daha kapsamlıdır. Bazı sosyologlar, sosyal tabakalaşmayı doğal olarak görürken bazıları da buna karşı çıkmış ve tabakalaşmamış, yani sınıfsız toplumu savunmuştur. Toplumlardaki tabakalaşmayı açıklayan bütüncül bir yaklaşım yoktur.

Geçmişte bazı toplumlarda eğitim kurumları, sosyal tabaka ve sınıflara göre oluşmuştur. Birçok ülkede alt tabaklarda yer alan ailelerin çocukları meslek liselerine yönlendirilirken üst tabalarda yer alanlar ise, statüsü daha yüksek okul ve alanlara yönlendirilebilmektedir. Ancak demokratikleşme sürecine, eğitimde fırsat ve imkân eşitliği, sosyal eşitlik, adalet, genellik, demokrasi gibi ilkelerin kabul edilmesine bağlı olarak eğitim kurumları, her sosyal tabakadan insana açık hale getirilmeye çalışılmaktadır. Buna karşılık başta ailevi etmenler olmak üzere birçok etmen, insanların eğitimden eşit oranda yararlanmasını engellemektedir.

Sosyal Hareketlilik ve Eğitim

Sosyal hareketlilik, bir toplumdaki sosyal tabakalar içinde ya da arasında yer değiştirmek suretiyle bireylerin statülerinde meydana gelen değişmeleri ifade eder. Esas itibariyle yatay ve dikey olmak üzere iki tür sosyal hareketlilikten söz edilir.

Yatay hareketlilik, bireyin aynı sosyal tabakada kalmak koşuluyla bir statüden eşdeğer bir başka statüye geçmesini ifade eder. Örneğin, A okulunda öğretmen olan birinin B okuluna müdür yardımcısı olarak atanması, fazla bir statü değişikliğine neden olmayacaktır.

Dikey hareketlilik ise bireyin bir sosyal tabakadan başka bir sosyal tabakaya geçmesini ifade eder. Bu geçiş, daha üst bir tabakaya olabileceği gibi daha alt bir tabakaya da olabilir. Örneğin bir lisede öğretmen olan birinin çalışarak lisansüstü eğitim görmesi ve üniversitede öğretim üyesi olması, yukarıya doğru bir sosyal hareketliliktir.

Demokratik toplumlarda olabildiğince yukarıya doğru sosyal hareketliliğin gerçekleşmesi beklenir ve teşvik edilir. Ancak bunu sağlayan ve etkileyen çeşitli etmenler vardır. Köyden kente göç, insanlar arasında ayırım gözetilmemesi, temel insan hak ve özgürlüklerinin kabul edilmesi, bireylere fırsat ve imkân eşitliğinin tanınması, rekabet ve yükselme arzusunun olması gibi etkenler, bunlar arasında sayılabilir. Yukarıya doğru hareketlilik, ancak *açık ve demokratik toplumlarda* söz konusu olabilir. Bir tabakadan diğerine geçmenin mümkün olmadığı kapalı ve *geleneksel toplumlarda* ise yukarıya doğru bir sosyal hareketliliğin gerçekleşmesi de mümkün değildir.

Fırsat ve imkân eşitliğinin kabul edildiği ülkelerde bireyler kendi çabalarıyla üst tabakalara yükselebilmektedir. Ancak bu fırsatlardan yararlanan bireylerin sayısı sınırlı kalırsa, sosyal tabakalar arasında yaşam koşulları yönünden büyük farklılıklar ve eşitsizlikler söz konusu olursa, bu durum, sosyal hareketliliğe de sınırlılıklar getirir, toplumsal çatışmaları artırır, aynı zamanda toplumsal bütünleşmeye de zarar verir.

Eğitim, üst sosyal tabakalara doğru dikey sosyal hareketlilikte önemli bir faktör olmaktadır. Eğitimin bu etkisi, toplumda bireylere eğitim konusunda tanınan fırsat ve imkân eşitliğine bağlıdır. Günümüzde ilköğretim ve orta öğretim düzeyinde alınan bir eğitim, sosyal hareketliliği sağlamada yeterli olmamakta, yüksek öğrenim daha belirleyici olmaktadır. Ancak yükseköğretimde de resmi-özel, merkez-taşra üniversiteleri, Türkçe veya yabancı dille eğitim veren üniversiteler, mezunlarına farklı statüler kazandırmaktadır.

Aile ve öğrencilerin eğitimden beklentilerinden biri de toplumsal hareketlilikle ilgilidir. Aileler, çocukları için daha iyi bir yaşam ve gelecek düşünerek onları, sağlanan fırsatlar ve imkânlar ölçüsünde eğitimden üst düzeyde yararlanmaya teşvik etmektedirler. Toplumun alt tabakalarında yer alan insanlar için eğitim, yegâne bir sosyal hareketlilik aracı olmaktadır.

Sosyal Kontrol ve Eğitim

Sosyal kontrol, bir toplumun üyesi olan bireylerin, toplumun benimsediği kurallara uygun biçimde davranmaya zorlanmasıdır. Toplumsal kontrol, bir toplumdaki insanlar arasında bütünleşme, uyum ve istikrarın sağlanmasında ve sürdürülmesinde önemli bir role sahiptir. İnsanlar, doğuştan her ne kadar farklı genetik özelliklere sahip olarak dünyaya gelmekte ise de sosyalleşme sürecine bağlı olarak bir toplumun üyesi olan insanları, diğer toplumların insanlarından ayıran bazı ortak özellikler olabilir. *Bir Türk* ya da bir *İngiliz* denince, toplumdaki insan ilişkileri ve davranışlar yönünden belli özellikler öne çıkmaktadır. Dolayısıyla bu ortak özellikler, bir toplumu oluşturan insanlara sosyalleşme süreciyle birlikte toplumsal kontrol mekanizmalarına bağlı olarak kazandırılmaktadır.

Sosyal Kontrol Araçları: Sosyal kontrol, yazılı kurallar (yasalar) ya da yazılı olmayan kurallarla (gelenekler, değerler, normlar) sağlanır. Bir toplumda yazılı kurallar denince ilkin akla merkezi otorite tarafından belirlenen yasa, yönetmelik vb. kurallar gelir. Yazılı olmayanlar ise toplumda önem verilen milli, dini, ahlaki nitelikte normlar, ilke ve değerlerdir. Bir toplumda toplumun benimsediği ortak kurallara uygun olarak davranan insanlar, şu ya da bu biçimde ödüllendirilirken, uygun davranmayanlar da değişik biçimlerde (ayıplama, kınama, hapsetme) cezalandırılır.

Eğer toplumlar arasında *rasyonel toplum ve geleneksel toplum* biçiminde bir ayırım yapılırsa, bunlardan birincisinde toplumsal kontrol sürecinde daha çok yazılı kurallar öne çıkarken ikincisinde ise daha çok yazılı olmayan kuralların öne çıktığı söylenebilir. Toplumsal kontrol sürecinde, insan doğasına ilişkin iyimser veya kötümser bakış açıları da etkili olmaktadır.

Eğitim ve Sosyal Kontrol: Eğitim, bir toplumda aynı zamanda bir toplumsal kontrol mekanizması olarak iş görür. Eğitim, *istendik davranış kazandırma süreci* olarak tanımlandığında, bu süreçte onaylanan davranışlar değişik biçimlerde sözlü (aferin, bravo), yazılı (takdir, teşekkür belgesi) maddi/parasal (burs, kredi) olarak ödüllendirilmekte, pekiştirilmekte; onaylanmayan davranışlar da değişik biçimlerde (uyarma, kınama, okuldan uzaklaştırma vb.) cezalandırılmaktadır. Günümüzde insan davranışının kontrolünde dışsal kontrol mekanizmalarından

daha çok içsel kontrol mekanizmalarına önem verilmektedir. Bu da ancak bireylerin birtakım değerleri içselleştirerek ona uygun davranışlar göstermeleri ve kendi kendilerini kontrol edebilmeleriyle mümkün olabilir.

Sosyal Bütünleşme ve Eğitim

Sosyal bütünleşme, bir toplumda yaşayan insanların *düşünce, amaç ve idealle-rindeki ortaklığı ve benzerliği* ifade eder. Bu anlamda eğitimin toplumsal bütünleşmede önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Toplumsal değişmeyle eğitim arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda eğitimin hem bir *istikrar*, hem de bir *değişme* aracı olduğu kabul edilir. Burada önemli olan nokta, sosyal değişmelerle sosyal istikrar ve bütünleşme arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Eğitimin özünde bir farklılaştırma da olduğuna göre, bireyler arasındaki farklılıklar arttıkça, toplumsal birlik ve bütünleşmenin bundan zarar göreceği beklenebilir. Bireylerin bireysel farklılıklarının tanınması, bireysel ilgi ve yönelimlerine değer verilmesi yanında, bireyin çıkarları ile toplumun genel çıkarları arasında bir dengenin de sağlanması gerekir.

Bir toplumda toplumsal bütünleşmeyi sağlayan çeşitli mekanizmalardan söz edilebilir. Toplumu oluşturan bireyler arasında birlik ve bütünleşmeyi sağlayan temel araçlardan biri, ortak kültür *(inanç, değer, sembol ve idealler)*dür. Şu halde eğitimin, bir toplumda yaşayan bireyleri, kendi bireselliklerini ve alt kültürlerini koruyarak ortak bir kültür çevresinde birleştirmesi ve böylece sosyal bütünleşmeye katkı sağlaması beklenir.

Toplumsal bütünleşmenin sağlanabilmesi başka koşullara da bağlıdır. Bunlardan birkaçı, toplumda sosyal adalet, fırsat ve imkân eşitliği ve gelir dağılımında dengenin sağlanmasıdır. Bunlar gerçekleşmediğinde ise toplumsal bütünleşme zarar görür. Bu durum, aynı zamanda kültürün değerler ve anlam dünyasında da bazı çatlakların meydana gelmesine ve parçalanmalara neden olur.

Toplumda huzur ve güven ortamının sağlanıp sürdürülmesi, toplumsal bütünleşmeye bağlıdır. Toplumda bireyler ve gruplar arasındaki kin, nefret ve düşmanlıklar, toplumsal bütünleşmeye zarar verir. Bu nedenledir ki bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de toplumsal bütünleşme bağlamında birlik, beraberlik, kardeşlik, barış, uzlaşma kavramlarına sıkça vurgu yapılır. Sosyal bütünleşme açısından sosyal yaşamda önemli iki değer, adalet ve eşitlik olduğu gibi bunlar okul yaşamında da önemlidir. Okuldaki her türlü uygulamada bunların gözetilmesi, hiçbir şekilde ayrımcılık yapılmaması, sosyal bütünleşme yönünden son derece önemlidir.

Sosyal Değişme ve Eğitim

Toplumlar, durağan özelliklerinin yanında dinamik özellikler gösterir. Sosyal değişme, toplumun dinamik yönünü ifade eder. Değişmenin özünde bir farklılaşma olup bu kavram, *bir durumdan başka bir duruma geçişi* ifade eder. Sosyal değişme kavramı ise kısaca, toplumsal yapı ve davranışlarla sosyal kültürün maddi ve manevi öğelerindeki değişmeleri kapsar. Sosyolojide sosyal değişme konusu ayrıntılı olarak ele alınır ve bazı teorilerle açıklanır. Bu teorilerin bir kısmında maddi öğelerdeki değişmelerin daha hızlı, manevi (inanç, tutum ve değerler) öğelerdeki değişmelerin ise daha yavaş gerçekleştiği ileri sürülür.

Değişmeyle İlgili Kavramlar: Değişme, herhangi bir değer yargısı taşımayan bir kavramdır. Ancak *yenileşme, gelişme, ilerleme, büyüme, kalkınma, inkılâp, çağdaşlaşma, yozlaşma* gibi kavramlar ise bir değer, nitelik, amaç ve yön ifade eder. Sonuçları yönünden toplumlardaki değişmelerin bir kısmı, *gelişme, ilerleme, yenilik, yenileşme* olarak nitelendirildiği gibi bazıları da *eskiye dönüş, gerileme ve yozlaşma* olarak nitelendirilir.

Toplumsal Değişmenin Kapsamı: Toplumsal değişme, geniş anlamda toplumsal hayatın çeşitli alanlarında *(aile, kültür, üretim, tüketim, yönetim, insan ilişkileri, bilim, teknoloji, iletişim, dil, sanat, ahlak, eğitim, öğretim, roller ve statüler, cinsel tutum ve davranışlar* vb.) gözlenen farklılaşmaları ifade eder. Söz konusu değişmeler, bazen hızlı, bazen yavaş; bazen kendiliğinden bazen planlı bir biçimde veya zorla gerçekleşebilir. Toplumsal yaşama ilişkin bazı değişmeler, kendiliğinden plansız bir biçimde, bazıları ise devlet, hükümetler, kurumlar tarafından planlı bir biçimde gerçekleştirilir.

Değişme, bazen ürkütücü ve kaygı verici olabilir. Çünkü değişme, sonuçları itibariyle bir belirsizlik taşır. Onun için insanlar, bazen mevcut durumu sürdürmeyi, istikrarın kaynağı olarak görür ve bazı değişmelere karşı çıkar. Örneğin, bazı sosyal değerlerdeki değişmeler, önemli bir sosyal sorun olarak görülür.

Toplumların tarihine bakıldığında, meydana gelen bazı siyasi, ekonomik, kültürel, teknolojik değişmelerin eğitimi de etkilediği görülür. Türk toplumunda, özellikle Osmanlı döneminde II. Mahmut'tan başlayarak toplumsal yaşamın bazı alanlarında değişim ihtiyacı hissedilmiş, Osmanlı yenileşme döneminden başlayarak Batılı ülkeleri model almak suretiyle birçok alanda bir takım planlı değişiklikler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde de bu çabalar devam etmiştir. Eğitim kurumları da bunlar arasında yer alır.

Sosyal Değişme Sürecinde Eğitim: Eğitimde değişme söz konusu olunca pek çok şey akla gelir. Günümüzde eğitim alanındaki değişmelere bakıldığında, *eğitim felsefeleri, eğitim ve öğrenme teorileri, eğitim ve öğrenme amaçları, öğretim programları, öğretim teknolojileri, öğrenme yöntem ve teknikleri, eğitim sistemi ve okul yapıları, yönetim anlayışları* gibi birçok değişmeden söz edilebilir. Eğitimle ilgili bazı değişmeler, başka alanlardaki değişmelerin etkisiyle gerçekleşir. Bazı eğitim akımlarında (ilerlemecilik, yeniden kurmacılık) ileri sürüldüğü gibi eğitim, bir sosyal değişme aracı olarak görülür. Eğitimle toplumsal değişmeler arasında, tek yönlü bir ilişkiden çok karşılıklı bir ilişki vardır. Yani eğitim, toplumsal değişmenin hem öznesi (etkileyicisi) hem de nesnesi (etkileneni) durumundadır. Burada karşılıklı bir neden-sonuç ilişkisinden söz edilmekle birlikte bunun derecesini belirlemek oldukça güçtür.

Eğitim alanı, bazı alanlardaki değişmelerden *(bilim, teknoloji, yeni uzmanlık alanları, toplumsal beklentiler)* etkilenmekte, buna göre de kendi içinde bazı değişmeleri *(eğitim sistemleri, eğitimin amaçları, öğretim araç ve yöntemleri, yeni programlar, yeni okullar)* gerçekleştirerek toplumsal değişmelere uyum sağlamaya çalışır. Toplumsal değişmeler, eğitimle ilgili karar vericileri, eğitimcileri ve ana babaları, yeni arayışlara sevk eder. Eğitim, toplumsal değişmelerin doğurduğu bazı sorunların üstesinden gelmek, toplumsal değişmeler sonunda insanları yeni durumlara uyarlamak, değişmelerin gerekli kıldığı insan tipini yetiştirmek için de bir araç olarak görülür.

Sosyal Değişme Aracı Olarak Eğitim: Bazı eğitim anlayışlarında belirtildiği gibi eğitimin temel işlevlerinden birisi, toplumun mevcut kültürel birikimini yeni yetişen kuşaklara aktarmak, böylece toplumsal bütünleşmeyi ve sürekliliği sağlamaktır. Bu durum, eğitimin muhafazakâr, yani tutucu yönünü oluşturur. Ancak diğer taraftan eğitim, söz konusu kültürü geliştirme, zenginleştirme, gerektiğinde değiştirme aracı olarak görülür. Günümüz eğitim anlayışlarında, bireylere eleştirel düşünmenin öğretilmesi, araştırıcı, sorgulayıcı, yaratıcı, yenilikçi bireylerin yetiştirilmesi öngörülmektedir. Buna göre de eğitim, toplumsal değişmeleri belirleyici bir faktör olarak görülmektedir.

Siyasi tarih incelendiğinde toplumlarda gerçekleşen büyük inkılâp ve ihtilal hareketleri sonrasında iktidara sahip olanların öncelikle ele aldıkları konulardan biri de eğitim alanı olmuştur. Bu anlamda eğitim, yeni yönetimin ideolojisini bireylere benimsetmede, yeni bir insan ve toplum tipi oluşturmada bir araç olarak görülür. Bu durumda korunması ya da değiştirilmesi gerekenler konusundaki tercih önemli olup toplumlarda gözlenen toplumsal çatışmaların bir kısmı da bu noktada yoğunlaşır.

Sosyal Değişme Sürecinde Eğitim Sistemleri: Bugünkü eğitim sistemleri, toplumların tarihinde zorunlu eğitimin gündeme gelmesiyle birlikte oluşturulmuştur. Türk eğitim tarihine bakıldığında, bugünkü eğitim sisteminin temelleri, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti döneminde atılmıştır. O günden bugüne eğitim sisteminde birçok değişme meydana gelmiştir. Bu değişme süreci tamamlanmış değildir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim sisteminin çeşitli yönleri üzerinde yürütülen proje ve çalışmalara bağlı olarak sürekli birtakım yenilik ve değişmeler, yeniden yapılanmalar gözlenmektedir. Eğitimle ilgili yasa ve yönetmeliklerdeki değişmeler, eğitim programları, okul türleri, eğitim süresi, okul kademeleri arasındaki geçişler, sınavlar, öğretmen atamaları, yönetici atamaları gibi sistemin çeşitli yönleri üzerinde sürekli değişmeler gözlenmektedir.

Sosyal Değişme Sürecinde Öğretmen: Öğretmenlerin toplumsal değişme sürecinde önemli bir yeri ve rolü olduğu kabul edilir. Kimi eğitim akımları bu süreçte öğretmeni temel aktörlerden biri olarak görür. Öğretmenlerin bu süreçteki rolü, *okul içi ve okul dışı* olmak üzere iki boyutta ele alınabilir. Öğretmenlerin okul içi etkileri, esasen eğitimin toplumsal değişmedeki rolüyle yakından ilgilidir. Eğitimin, kültürü aktarma, geliştirme, değiştirme, bireylerin sosyalleşmesini sağlama işlevlerini yerine getirmesinde ve öğrencide davranış değişikliği oluşturmada öğretmenin etkileri kaçınılmazdır. Öğrenci için öğretmen, sadece bilgi taşıyıcısı ve aktarıcısı olmamakta; o, aynı zamanda çeşitli görüş, tutum ve davranışlarıyla öğrencileri bilinçli ya da bilinçsizce etkilemekte, rol modeli olmaktadır.

Okul dışı çevre yönünden ise öğretmen, içinde yer aldığı toplumun anlayış ve kanılarının değişmesinde önemli bir rol oynayabilir. Bazen toplumsal değişme ve dönüşüm sürecinde öğretmenlerden liderlik rolü oynaması beklenir. Türkiye'de Cumhuriyetten sonra Atatürk, öğretmenlerden böyle bir rolü üstlenmelerini beklemiş, bunu çeşitli konuşmalarında ifade etmiştir. Ancak öğretmenin bu etkisi, onun entelektüel yönden gelişmişlik düzeyine, iletişim, insan ilişkileri ve ikna becerilerine bağlıdır. Ayrıca bu etki, toplumda öğretmene duyulan güvenle de yakından ilgilidir. Öğretmen, ülkede aydınlar grubunun bir temsilcisi olarak düşünüldüğünde, toplumla ilişkilerinde topluma yabancılaşmadan yaklaşması gerekir. Aksi halde, örneklerine çokça rastlanan bir *öğretmen-halk çatışması* söz konusu olabilmektedir.

Türkiye'de Tanzimat'tan itibaren süre gelen Batılılaşma hareketleriyle birlikte bir eski-yeni çatışması da yaşanmaktadır. Bu süreçte, birçok edebiyat eserinde *(araba sevdası, yeşil gece, vurun kahpeye, çalıkuşu, yaban)* rastlandığı gibi bir *öğretmen-halk veya aydın-halk çatışması* da gözlenmektedir. Çatışmalardan olumlu bir sonuç çıkarılması ve yararlanılması, çatışmanın iyi yönetilmesine ve uzlaşmanın sağlanmasına bağlıdır. Aksi halde toplum, bu çatışmalardan büyük bir zarar görür.

Teknolojik değişmelere bağlı olarak öğretmen açısından bir tartışma konusu, söz konusu teknolojik değişmelerin öğretmenin rolünde ne tür değişmelere neden olabileceğidir. Acaba bilgi teknolojisi, öğretmenin yerini alabilecek midir? Sanal okulda öğretmenin yeri ne olacaktır? Ancak bu noktada öğretmenin yerini tutabilecek bir aracın söz konusu olamayacağı, öğretmene daha çok iş düşebileceği ileri sürülmektedir. Öğretmenlerin gelişen eğitim-öğretim teknolojilerini tanıyan ve kullanabilen kişiler olarak yetiştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal Değişme Sürecinde Öğrenme: Öğretme-öğrenme sürecinde giderek ağırlık öğrenmeye doğru kaymakta, öğretmenin rolü "öğrenmeyi öğretmek" olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde öğrenen örgütle birlikte öğrenen okul ifadesi de sıkça kullanılmaktadır Yani okullardaki öğrenme-öğretme sürecinin muhatabı sadece öğrenciler olmamakta, okullar ve öğretmenler, kendilerini sürekli yeniden üretmek, değişmelere, yeniliklere hızla uyum sağlamak durumundadır.

Bunların yanında öğrenmeyle ilgili olarak sürekli alternatif yöntemler geliştirilmekte; *yaşam boyu öğrenme, işbirliğine dayalı öğrenme, keşfedici öğrenme, proje yöntemiyle öğrenme, doğrudan öğretim, bireyselleştirilmiş öğrenme, yapılaştırılmış öğrenme, birleştirilmiş program* vb. konular, öğrenmeyle ilgili tartışılan konular arasında yer almaktadır.

Bilgi toplumu ve bilgi ekonomisi, üstün niteliklere sahip insan gücü gerektirmektedir. Bu insan, bilgi yüklü insan olmaktan çok gerekli bilgiye gerekli olduğu anda ulaşabilen, bilgiyi sınıflayabilen, çözümleyebilen, bilgiden yararlanabilen, bilgiyi sorun çözmeye uygulayabilen ve yeni bilgiler üretebilen insan olacaktır. Bunun için de bilgi çağının insanı, öğrenmeyi bir yaşam biçimi olarak gören, sürekli öğrenme arzusu içinde olan insan olacaktır. Dolayısıyla öğrenme okulla ve okul programıyla sınırlı olmaktan çıkmakta, öğrenmenin merkezi okul dışına kaymakta, yaşamın bütün alanlarını kapsamaktadır.

Teknolojik Değişmeler ve Okul

Gelişen bilgi teknolojileri, okul eğitimine yeni boyutlar getirmekte, *uzaktan (açık) öğretim, programlı öğretim, bilgisayarlı eğitim, bilgisayar destekli öğretim, bilgisayara dayalı öğretim, bilgisayardan öğrenme, internetle öğretim, sanal okul (internete dayalı)* gibi konular, eğitimde bilgi teknolojilerine bağlı olarak yapılan tartışmalar arasında yer almaktadır. Toplumsal hayatın çeşitli alanlarında giderek yaygınlaşan teknoloji kullanımı, okul yönetimi ve öğrenme sürecinde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Teknolojinin okullarda yaygın olarak kullanılması, teknolojinin alımı, bilgisayar laboratuarlarının oluşturulması, eğitim yazılımları, öğretmenlerin eğitimi gibi sonuçlar doğurmaktadır.

Bilgisayarlar ve buna bağlı diğer teknolojiler, eğitim sistemleri ve okulları değişmeye zorlamaktadır. Bilgisayarlar, 1970'li yıllarda okullara girmeye başlamıştır. Türkiye, teknolojiyi okullarda etkin kullanma konusunda gelişmiş ülkelere oranla geç kalmasına karşın, bilgisayarlar 1980'li yıllardan başlayarak okullarda artarak kullanılmaya başlanmıştır.

Teknoloji, okul yönetimi süreçlerinde de yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Teknoloji, okul yönetiminde öğrenci işleri, personel işleri, mali işler, büro işleri, satın alma işlemleri, yazışmalar, bilgi depolama (arşiv), kütüphane işleri, araştırma, planlama, iletişim gibi birçok konuda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu durum, yöneticilere zaman kazandırmakta, işlerin daha hızlı yapılmasını sağlamaktadır.

Sosyal Değişme Sürecinde Türk Eğitim Sistemi

Türkiye, içinde yaşadığımız dönemde, ekonomik, siyasal, kültürel, eğitsel yönlerden çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Eğitim açısından yaklaşıldığında Türkiye, insan kaynakları, finansman, alt yapı yetersizliği gibi bir takım sorunlar ve yetersizliklerle karşı karşıyadır. Temel eğitimle ilgili sorunlarını bile tam olarak çözememişken üniversite önlerinde yığılan yüz binlerce gencine yüksek öğretim imkânı sunamamaktadır. Batıya giden beyin göçüne ise bir türlü engel olamamaktadır. Birçok öğrencisini Batılı ülkelere lisansüstü eğitime göndermekte, büyük miktarda bedeller ödemektedir. Halen, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde yurt dışında binlerce öğrenci eğitim görmektedir.

Toplumsal değişmelerin farkında olan ülkeler, eğitime ilişkin amaçlarını sürekli gözden geçirmekte, sürekli gelecek merkezli düşünerek gelecek yüzyılın insanını yetiştirmeye dönük amaçlar belirlemekte, planlamalar yapmaktadır. Türkiye'de ise 1996-2000 yıllarını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, yirmi birinci yüzyılın başında Türk insanının hangi özelliklere sahip olması gerektiğine ilişkin olarak laik, evrensel, cumhuriyetçi, ulusal kültürü geliştirici, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusu gelişmiş, bilim ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek insanlar yetiştirme hedeflenmiştir.

2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise, milli eğitimin, yaşam boyu öğrenme yaklaşımıyla, bilgiye ulaşma yol ve yöntemlerini öğreten, etkin bir rehberlik hizmeti içeren, yatay ve dikey geçişlere imkân veren, yetki devrini ve fırsat eşitliğini esas alan bir sistem bütünlüğü içinde yeniden düzenleneceği ifade edilmektedir. Ayrıca okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılacağı, temel eğitimin 12 yıla çıkarılacağı, teknoloji ve bilgisayar kullanımına ağırlık ve-

rileceği, yüksek öğretime geçişin yeniden düzenleneceği ifade edilmektedir. Türkiye'nin, bu amaçlar yanında, bunların ötesinde yirmi birinci yüzyıl için eğitimle ilgili yeni hedefler belirlemesi de kaçınılmaz olmaktadır.

Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi

Avrupa Birliği'ne girme hazırlığı içinde olan Türkiye, eğitim sisteminde de bu yönde bazı reformlar yapmak durumundadır. Bu amaçla, *Milli Eğitim Bakanlığı* bünyesinde *Avrupa Eğitimi Araştırma-Geliştirme Kurulu adı altında bir kurul, ayrıca, Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Dairesi Başkanlığı* (Ulusal Ajans) oluşturulmuş ve çalışmalara başlamışlardır.

AB bünyesinde yer alan eğitim ve gençlik programları, *Socrates Programı (Genel Eğitim), Comenius Programı (Okul Eğitimi), Grundtvig Programı (Yetişkin Eğitimi), Erasmus Programı (Yükseköğretim)* gibi bir dizi alt programlardan oluşmaktadır.

Socrates programı, sekiz faaliyet alanını kapsamakta olup bunlar şu başlıklardan oluşmaktadır: *Erasmus* (Yükseköğretim), *Comenius* (Üniversite öncesi okul eğitimi), *Grundtvig* (Yetişkin eğitimi ve yaşam boyu eğitim), *Minerva* (Açık-uzaktan eğitim ve eğitimde bilgi ve iletişim teknolojileri), *Lingua* (Avrupa dillerinin öğrenilmesi), *Observation and Innovation* (Eğitim sistem ve politikalarının izlenmesi ve yenileştirilmesi), *Joint Actions* (Diğer Avrupa programları ile ortak faaliyet ve çalışmalar), *Accompanying Measures* (Faaliyet alanlarında yer almayan destek faaliyetleri).

Socrates, esas itibariyle yükseköğretim kurumları arasında karşılıklı öğrenci değişimi programıdır. Öğrenciler, Avrupa birliğine dahil ülkelerde 3-12 ay arasında eğitim görebilme fırsatına sahip olmakta, bu sürede alınan ders ve krediler, öğrencilerin kendi üniversitesinde de kabul edilmiş olmaktadır. Bu değişim kapsamına öğretim elemanları da girmektedir.

Erasmus programının amacı, Avrupa'da yüksek öğretimin kalitesini artırmak ve Avrupa boyutunu güçlendirmektir. Erasmus programı, *Karşılıklı Öğrenci ve Öğretim Elemanı Değişimi, Karşılıklı Değişimin Örgütlenmesi, Avrupa Kredi Transfer Sistemi, Yoğun Programlar, Müfredat Geliştirme Projeleri* gibi çalışma alanlarından oluşmaktadır.

Socrates ve Erasmus programları, Avrupa Birliğine dâhil ülkelerde üniversitelerin programlarına Avrupa perspektifi kazandırmayı amaçlamaktadır.

Comenius (okul eğitimi) programı, okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim alanlarında yoğunlaşmakta, bu kademelerde yer alan öğrenci, öğretmen, eğitim personeli, okul-aile dernekleri, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, özel sektör ve sosyal ortaklıkları kapsamaktadır.

Birliğin mesleki eğitim alanındaki projelerini kapsayan *Leonardo da Vinci* ve genel eğitimi kapsayan *Socrates* programlarının birinci aşaması, 1995-1999 yılları arasında tamamlanmıştır. İkinci dönem çalışmaları ise 2000-2006 yıllarını kapsamaktadır.

Küreselleşme sürecinde giderek eğitim alanında uluslararası ilişkiler ve işbirliği artmaktadır. Avrupa Birliği, *Erasmus* projesi kapsamında 2000'li yıllardan itibaren yüksek öğretim öğrencilerinin %25'inin en az bir akademik yıl, Avrupa Birliğine bağlı diğer bir üniversitede eğitim görmesini öngörmektedir. ABD, benzer bir projeyi *Yurt Dışında Eğitim* yoluyla yürütmektedir. Bu durum, üniversite programları arasında eşdeğerlik, kalite, standartlık, nitelik, akreditasyon gibi konuları gündeme getirmektedir. Türkiye'de de üniversiteler, bu kapsamda rektörlüğe bağlı birer *Enformatik Merkezi* oluşturarak söz konusu projeye katılmak için hazırlıklara başlamıştır. Avrupa birliği eğitim Programları hakkında ayrıntılı bilgiler, DPT bünyesinde oluşturulan AB Eğitim ve Gençlik Programları Dairesi'nin (Ulusal Ajans) web sayfasından ayrıca e-posta yoluyla elde edilebilmektedir.

AİLE VE EĞİTİM

Aile, ana-baba, çocuklar ve bunların kan bağıyla bağlı bulunduğu diğer akrabalardan oluşan sosyal bir gruptur. Aile, nikâh adı verilen bir sözleşmeye dayalı olarak kurulan evlilik kurumunun bir birimidir. Aile, evrensel nitelikte, en eski, en küçük toplumsal bir gruptur. En ilkel toplumlardan en modern toplumlara kadar aile, yapı ve işlevleri yönünden bazı değişmelere uğramış olsa da hep var olmuştur. Aile karşıtı bazı akımlar da gelişmiş ise de pek rağbet görmemiştir.

Aileyi salt biyolojik gereksinimlerin karşılandığı bir yer olarak görmek, onun tarihi, kültürel, ahlaki, hukuki boyutlarını görmezlikten gelmektir. Aile, bunların dışında ekonomik, sosyal, eğitsel boyutları da olan bir yapıdır. Ayrıca, ailenin kutsal bir yönü de vardır.

İşlevsel Açıdan Aile. Aile, duygusal temeller ve değerler üzerine kurulan; sevgi, saygı, özveri, yardımlaşma gibi değerlerin ve birincil ilişkilerin egemen olduğu bir yerdir. İnsanın ev dışında ve işyerinde geçen zamanının dışında gündelik zamanının önemli bir bölümü, aile içinde dinlenme, uyuma, yeme-içme gibi biyolojik ve psikolojik gereksinimleri karşılamaya ayrılır. Bunun yanında aile, in-

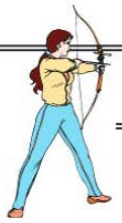
sanların temel gereksinimlerini karşıladıktan sonra kalan zamanlarını okuyarak, ibadet ederek, eğlenerek, ekonomik ve eğitsel etkinliklerde bulunarak geçirdikleri bir yerdir.

İşlevsel açıdan yaklaşıldığında *ailenin, biyolojik, ekonomik, sosyal, eğitsel* yönlerden çeşitli işlevlerinden söz edilir. Konumuz açısından ailenin temel işlevleri, *sosyalleşme, boş zamanları değerlendirme ve eğitim işlevleri* olmaktadır. Sosyalleşmeden söz ederken bireyin bu sürece aile içinde girdiğini, dolayısıyla ailenin, çocuğun üyesi olduğu ilk toplumsal örgüt olduğunu belirttik. Her aile, kendi çocuğunu ödül-ceza yöntemiyle onayladığı davranışları ödüllendirip pekiştirerek kazandırmaya; onaylamadığı davranışları da çeşitli biçimlerde cezalandırarak *(eline vurma, azarlama, dövme vb.)* ortadan kaldırmaya çalışır. Çocuklar, ailede değer verilen, kabul edilen davranış, adet, gelenek ve alışkanlıkları, başta ana ve babalar olmak üzere diğer aile üyelerini rol modeli alarak sosyal öğrenme süreci içinde gözleyerek ve taklit ederek öğrenir. Her aile, çocuğuna, yeme-içme alışkanlıklarından eğlenme alışkanlıklarına kadar kendi yaşam biçimini, önem verdiği değerleri, bilinçli ya da bilinçsiz olarak kazandırır.

Ailenin Eğitim İşlevi. Ailenin diğer önemli bir işlevi eğitimdir. Aile, çocuğa ilk eğitimin verildiği yerdir. Her şeyden önce aile, bir okulöncesi eğitim kurumu olarak kabul edilir. Ailenin bu işlevinin bir kısmını eğitim kurumları üstlenmektedir. Ancak aile, hiçbir zaman çocuğun eğitiminden kendini bütünüyle soyutlamış olamaz. Çocuk, okul yaşamına başladığında da aile, çocuğun eğitimi konusunda ona yardımcı olmak, yol göstermek, yöneltmek, yönlendirmek, okulla işbirliği yapmak durumundadır. Bu amaçla okullarda bazı örgütler de *(okul aile birlikleri gibi)* kurulmaktadır. Ailenin, çocuğun bedensel, fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal, ahlaki ve dil gelişiminde olduğu kadar okul başarısında da önemli bir yeri ve rolü vardır. Çocuğun söz konusu yönlerden sağlıklı bir biçimde gelişebilmesi, aile ortamıyla yakından ilişkilidir.

Günümüz toplumlarında kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve bunların aile ortamına da girmeleri, ailelerin bu araçların zararlı ve yıkıcı etkilerine karşı seçici davranmalarını gerekli kılmaktadır. Bunun sağlanamadığı durumlarda söz konusu araçlar, sadece yeni yetişenleri değil, yetişkinleri de etkilemekte, böylece bu araçlara bağlı olarak popüler bir kültür oluşmaktadır. Bu durumda aileye dönük eğitim de gerekli ve önemli olmaktadır. Zaten okulun işlevi, sadece öğrencileri değil, aynı zamanda aileleri de eğitmektir. Eğitimde varılmak istenen son hedef de kolay etkilenmeyen insanlar yetiştirmektir.

Ailenin Özellikleri ve Eğitim. Araştırmalarda, ailenin çeşitli özellikleri ile eğitim arasındaki ilişkiler üzerinde durulmaktadır. Ailenin özellikleri, çocuğun gelişimini olduğu kadar okul başarısını da etkilemektedir. *Anne ve babanın eğitim düzeyleri, meslekleri, ailedeki çocuk sayısı, bunların cinsiyeti, ana-baba-çocuk ilişkilerinin mahiyeti, ailenin ekonomik ve sosyal durumu, ailenin bulunduğu yerleşim birimi* gibi birtakım özelliklerle eğitim arasında da ilişkiler olabilir. Bunun için de okulun ve öğretmenlerin, çocuğun aile çevresini yakından tanıması önemlidir.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Eğitimin bireysel yönü ile sosyal yönü nasıl dengelenebilir?
2. Eğitimin sosyal hareketlilik ve sosyal kontrolü sağlama işlevini Türkiye açısından tartışınız.
3. Eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini Türkiye açısından tartışınız.
4. Teknolojik değişmelerin Türk eğitim sistemine etkilerini tartışınız.
5. Aile yapısındaki çözülmenin eğitsel sonuçlarını tartışınız.
6. Türk eğitim sisteminde değişmesi gereken yönleri tartışınız

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdaki kavramlardan hangisi, diğerlerine göre nicel yönden görece daha büyük bir insan topluluğunu ifade eder?

A) Cemaat
B) Grup
C) Ulus
D) Kalabalık
E) Toplum

2. Sosyal yapının en önemli unsuru olarak bu yapıyı bütünleştiren, toplumda uyum, istikrar ve süreklilik sağlayıcı olarak görülen kavram hangisidir?

A) Kültür
B) Davranış
C) Rol
D) Etkileşim
E) Sosyalleşme

3. Aşağıdakilerden hangisi, sosyalleşme sürecinin ilk başladığı yer olarak görülür?

A) Okullar
B) İş yerleri
C) Mabetler
D) Aile
E) Mahalle

4. Sosyalleşme, en genel tanımıyla ne demektir?

A) Toplumla ilgili olma
B) Toplumun üyeliğine hazırlanma
C) Toplumla ilişkiler kurma
D) Topluma katılma
E) Toplumla bütünleşme

5. Sosyalleşmeyle eğitim arasındaki ilişkiler kapsamında aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Her ikisi de yaşam boyu devam eder.
B) Sosyalleşme ve eğitim, birbirleriyle iç içe süreçlerdir.
C) Sosyalleşme, genelde informel eğitim kapsamında yer alır
D) Sosyalleşme ve eğitim, yaşamın her alanında söz konusudur.
E) Eğitim, daha çok ailede, sosyalleşme ise okulda gerçekleşir.

6. Bir toplumda çocukların, farklı sosyal tabakalar için oluşturulmuş ayrı okullara gönderilmesi; hangisiyle ifade edilebilir?

A) Yeteneklere göre sınıflandırılma
B) İlgilere göre yöneltme
C) Sosyal eşitsizlik
D) Sosyal adalet
E) Toplumsal işbölümü

7. **Eğitim, daha çok hangi tür hareketlilikte önemli bir etken olarak görülür?**

A) Yukarıya dikey sosyal hareketlilik
B) Aşağıda sosyal hareketlilik
C) Yatay sosyal hareketlilik
D) Fiziksel hareketlilik
E) Entelektüel hareketlilik

8. **Yoksul bir köylü çocuğunun okuyarak öğretim üyesi olması, sosyal hareketlilik kapsamında aşağıdakilerden hangisine örnektir?**

A) Köyden kente göç
B) Sosyal adalet
C) Fırsat ve imkân eşitliği
D) Yukarıya dikey hareketlilik
E) Demokratikleşme

9. **Modern toplumlarda insan davranışını kontrol etmede daha çok hangisi öne çıkmaktadır?**

A) Gelenekler
B) Töreler
C) Sosyal normlar
D) Ortak değerler
E) Yazılı kurallar

10. **Eğitimde onaylanan öğrenci davranışının ödüllendirilip onaylanmayan davranışın cezalandırılması, sosyal yönden eğitimin hangi işlevine örnektir?**

A) Sosyal hareketlilik
B) Sosyal kontrol
C) Sosyal bütünleşme
D) Sosyal değişme
E) Sosyal tabakalaşma

11. **Eğitimin bir toplumu oluşturan bireyleri bütünleştirme işlevi, hangisiyle ifade edilebilir?**

A) İnsanların bir arada olması
B) İnsanların toplu halde yaşamaları
C) İnsanların birbirine yardım etmesi
D) İnsanların ortak değer ve idealleri paylaşması
E) İnsanların diğerlerinin farkında olması

12. **Aşağıdaki kavramlardan hangisi, yön, hedef, amaç ifade etmesi yönüyle diğerlerinden farklı ve nötr bir kavramdır?**

A) Kalkınma
B) Değişme
C) Büyüme
D) Modernleşme
E) Çağdaşlaşma

13. Aşağıdakilerden hangisi, sosyal değişme ve eğitimin birbiriyle ilişkileri kapsamında yer almaz?

A) Eğitim, sosyal değişmelerden etkilenir
B) Eğitim, sosyal değişmeleri etkiler
C) Sosyal değişme, eğitimden bağımsızdır
D) Eğitim ve sosyal değişme, iç içedir
E) Eğitim, sosyal değişmelere uyum sağlama aracıdır

14. Cumhuriyet sonrası dönemde öğretmenlere yüklenen sosyal rol, değişme açısından daha çok hangisiyle ifade edilebilir?

A) Sosyal değişmeye liderlik
B) Sosyal değişmeye uyma
C) Sosyal değişmeyi başlatma
D) Sosyal değişmeden etkilenme
E) Sosyal değişmeleri izleme

15. Hangisi toplumsal kurumlardan biri değildir?

A) Aile
B) Eğitim
C) Politika
D) Ekonomi
E) Sosyal yapı

Cevaplar									
1. C	2. A	3. D	4. B	5. E	6. C	7. A	8. D	9. E	10. B
11.D	12.B	13.C	14.A	15.E					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Adem, M. (1981). *Eğitim planlaması.* Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları.

Akdeniz, S. (1994). *Eğitim sosyolojisi.* İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Akyüz, H. (1991). *Eğitim sosyolojisinin temel kavram ve alanları.* Ankara: MEB.

Avcı, N., Taşçı, N. C., Derman, D., Erdoğan, N. ve Köymen, Ü. (1993). *Enformasyon toplumu ve eğitim sistemlerine etkileri.* Ankara: MEB.

Başar, E. (1994). *Eğitim sosyolojisi.* Samsun: Eser Matbaası.

Bilhan, S. (1986). *Eğitim sosyolojisi.* Ankara: DTCF Yayınları.

Bilgiseven, A. K. (1987). *Eğitim sosyolojisi.* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Celkan, H. Y. (1989). *Ziya Gökalp'ın eğitim sosyolojisi.* İstanbul: MEB.

Doğu Batı Dergisi. (2002). *Küreselleşme özel sayısı,* Yıl 5, S. 18.

DPT (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma plan* (2001-2005). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (2006). *Dokuzuncu beş yıllık kalkınma plan* (2007-2013). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

Eğitim Araştırmaları Dergisi. (2002). *Küreselleşme ve eğitim özel sayısı.* S. 6.

Ergün, M. (1992). *Eğitim ve toplum.* Ankara: Ocak Yayınları.

Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları,* (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lyotard, F. (1992). *Postmodern durum,* (Çev. A. Çiğdem). Ankara. Vadi Yayınları.

Özden, Y. (1999). *Eğitimde yeni değerler.* Ankara: Pegem A Yayınları.

Öztürk, H. (1979). *Eğitim sosyolojisi.* Ankara: Utku Yayınları.

Şişman, M. (2005). *Öğretmenliğe giriş.* Ankara: Pegem A.

Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi.* Ankara: AÜ EBF Yayınları.

Yeni Türkiye Dergisi. (1998). *21. Yüzyıl özel sayısı I.* Ocak -Şubat, Yıl 4, Sayı 19.

Yeni Türkiye Dergisi. (1998). *21. Yüzyıl özel sayısı II.* Mart-Nisan, Yıl 4, Sayı 20.

5. BÖLÜM

EĞİTİMİN HUKUKİ TEMELLERİ

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- dünyada eğitimle ilgili evrensel bazı düzenlemeleri tanıyacak,
- Türkiye'de eğitimi düzenleyen bazı yasaları bilecek,
- Türk millî eğitiminin temel ilkelerini kavrayacak,
- eğitimle ilgili uygulamaları eğitim hukuku kapsamında çözümleyebileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- Hukuk ve Eğitim
- Bazı Uluslararası Belgelerde Eğitim
  - İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde Eğitim
  - Çocuk Hakları Sözleşmesinde Eğitim
- Türk Anayasalarında Eğitim
- Millî Eğitimle İlgili Bazı Yasalar
  - Tevhid-i Tedrisat Kanunu
  - Millî Eğitim Temel Kanunu
- Türk Millî Eğitiminin Amaçları

- Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri
- Eğitimle İlgili Diğer Yasal Belirleyiciler
- Yükseköğretimle İlgili Yasalar
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

HUKUK VE EĞİTİM

Toplumsal yaşamı düzenleyen yazılı kurallar bütününe hukuk denir. Bu kurallar, toplumsal yaşamın çeşitli yönlerini kapsamakta olup bunlardan biri de eğitim alanıdır. Bugün dünya ülkelerinde eğitim, sosyal bir kurum ve kamu hizmeti olarak görülmekte, dolayısıyla zorunlu temel eğitim, hemen bütün ülkelerde devlet okullarında parasız olarak sunulmaktadır. Eğitim hakkı da temel insan hakları kapsamında yer almakta, bunu düzenleyen çeşitli ulusal yasalarla birlikte uluslararası düzeyde anlaşma ve belgeler bulunmaktadır. Bugün *eğitim hukuku* olarak adlandırılan bir alandan da söz edilebilir.

Zorunlu eğitim, toplumların tarihinde yakın zamanlarda gündeme gelen bir konudur. Bu eğitim, özellikle imparatorlukların dağılması ve ulus (millî) devletlerin ortaya çıkmasıyla önem kazanmış ve bunu sağlamaya dönük çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye'nin tarihinde eğitimle ilgili ilk yasal düzenlemeler de Osmanlı Devleti zamanında gerçekleşir. Bugünkü eğitim sisteminin yasal temelleri o zaman oluşturulur ve zaman içinde geliştirilir. Türkiye'de eğitimi düzenleyen pek çok yasa ve yönetmelik vardır. Burada bunların hepsinden söz etmek mümkün değildir. Aşağıda eğitimin hukuki yönü, bazı uluslararası belgelerle ulusal düzeyde Anayasa ve Millî Eğitim Temel Yasası'na göre ana çizgileriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Eğitimle ilgili hukuki belgelere MEB'in web sayfasından ulaşılabilir.

Öğretmenler, görevlerini yerine getirirken toplumsal yaşamı düzenleyen hukuk kurallarını göz önünde bulundurmak durumunda olduğu gibi eğitimle ilgili çeşitli yasa ve yönetmeliklerde kendilerine yüklenen rol ve sorumlulukları da yerine getirmek durumundadırlar.

BAZI ULUSLARARASI BELGELERDE EĞİTİM

Türkiye'de mevcut millî eğitim sistemiyle ilgili politika ve uygulamaları belirleyen uluslararası ve ulusal düzeyde bazı düzenlemeler vardır. Uluslararası belgeler arasında Türkiye'nin de üye olduğu ve imza koyduğu *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Anayasası, Çocuk Hakları Bildirgesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim, Kültür Örgütü (UNESCO), Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Helsinki Nihai Senedi, Paris Anlaşması, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT),* gibi belgeler ve kuruluşlar, üye ülkelerin ulusal eğitimine ilişkin de bazı ilkeler getirmiştir. Aşağıda, Türkiye eğitim sistemine dayanak oluşturan *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*yle *Çocuk Hakları Bildirgesi*'nde eğitimle ilgili yer alan maddeler verilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde Eğitim

Bu bildirge, *Birleşmiş Milletler Örgütü*'ne üye devletlerce bütün insanlara tanınan temel hakları kapsar. 10 Aralık 1948'de kabul edilen ve Türkiye'nin de altına imza koyduğu 30 maddelik bu bildirgenin eğitimle ilgili görülen bazı maddeleri aşağıda verilmiştir.

1. "Bütün insanlar, hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit olarak doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla hareket etmelidirler" *(madde 1)*.
2. "Herkes, hiçbir yönden, özellikle ırk, renk, cins, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir inanç, millî veya toplumsal köken, servet veya herhangi diğer bir fark gözetmeksizin bu bildirgede ilan olunan bütün haklardan ve bütün hürriyetlerden faydalanabilir" *(madde 2)*.
3. "Herkes, vicdan, din, düşünce özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din ya da kanaat değiştirme özgürlüğünü, dinini ya da kanaatini tek başına ya da topluca ve açık olarak ya da özel olarak öğrenme, uygulama ve açıkça belirtme özgürlüğüne sahip olmayı gerektirir" *(madde 18)*.
4. "Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, hiç olmazsa temel eğitim evrelerinde parasız olmalıdır. Temel eğitim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanabilmelidir. Yükseköğretim, yeteneklere göre herkese açık olmalıdır. Eğitimin amacı ise insan kişiliğini tüm olarak geliştirmek, insan hakları ve temel hürriyetlerine karşı saygıyı güçlendirmek olmalıdır. Eğitim, bütün milletler, ırk ve din grupları arasındaki anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirmeli, barışın korunması için birleşmiş milletlerin gayretini teşvik etmelidir. Çocukların görecekleri eğitim ve öğretim tarzını tayin etmede ilk olarak aile yetkilidir" *(madde 26)*.

Çocuk Hakları Sözleşmesinde Eğitim

Çocuk haklarıyla ilgili *Çocuk Hakları Bildirgesi*, 1959'da *Birleşmiş Milletler Teşkilatı Ekonomik ve Sosyal Haklar Konseyi'nin İnsan Hakları Komisyonu* tarafından hazırlanarak Birleşmiş Milletler Kurulu'nda oybirliği ile kabul edilmiştir. Bu bildirge, 10 maddeden oluşup çocuklarla ilgili, medeni, sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitsel hakları kapsamaktadır.

Yine Birleşmiş Milletler Örgütünce hazırlanan ve 20 Kasım 1989'da kabul edilen ve 54 maddeden oluşan *Çocuk Hakları Sözleşmesi*'nin eğitimle ilgili 28 ve 29. maddeleri ise özetle şunları kapsamaktadır:

Taraf olan ülkeler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde aşama aşama gerçekleştirilmesi görüşünden hareketle;

1. İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler.
2. Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların bütün çocuklara açık olmasını sağlarlar. Gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız hale getirmek için uygun tedbirleri alırlar.
3. Uygun olan bütün araçları kullanarak yükseköğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler.
4. Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilebilir hale getirirler.
5. Okullarda düzenli bir biçimde öğrenci devamının sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için gerekli tedbirleri alırlar *(madde 28)*.
6. Ayrıca, taraf olan ülkeler, çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler.
7. Çocuğun kişiliğinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin olabildiğince geliştirilmesi,
8. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Anlaşması'nda benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi,
9. Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, yaşadığı veya geldiği ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi,
10. Çocuğun anlayış, barış, hoşgörü, cinsiyetler arası eşitlik, gerek etnik, ulusal, dini gruplar ve yerli halktan olsun; gerekse bütün insanlar arasında dostluk ruhuyla özgür bir toplumda yaşantıyı sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması,
11. Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi esastır *(madde 29)*.
12. Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini 29-30 Eylül 1990 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde düzenlenen *Dünya Çocuk Hakları Zirvesi*'nde imzalamıştır. Türkiye, sözleşmenin 17, 29 ve 30.maddelerini, 1923 tarihli *Lozan Anlaşması* hükümlerine ve *Türkiye Anayasası*'na uygun yorumluma hakkını saklı tutarak 9 Eylül 1994'te onaylamıştır.

Yukarıdaki iki sözleşmenin dışında Birleşmiş Milletler Teşkilatınca hazırlanarak genel kurulca kabul edilip çocuklarla ilgili çeşitli konuları düzenleyen ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi, hukuki bazı konuları kapsayan başka düzenlemeler de vardır.

TÜRK ANAYASALARINDA EĞİTİM

Anayasa, devletin kuruluşu ile vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen temel yasadır. Türkiye'nin geçmişinde bireylerin hak ve özgürlüklerini belirlemek amacına dönük ilk çalışmalar, *Osmanlı Devleti* döneminde *Sened-i İttifak (1808)* ve *Gülhane Hattı Hümayunu*/Tanzimat Fermanıdır (1839). Bugünkü anlamda ilk anayasa ise 1876'da hazırlanan *Kanun-i Esasi*'dir. Bu yasa, daha sonra yürürlükten kaldırılmış, 1909'da bazı değişikliklerle yeniden yürürlüğe girmiştir. Bundan sonra 1921'de ve 1924'te yasada bazı değişiklikler yapılmıştır. Aşağıda Türk anayasalarında eğitimle ilgili yer alan maddeler verilmiştir.

Kanun-i Esasi (1876), öğretim etkinliğinin serbest olduğu, belli olan yasaya uymak kaydıyla her Osmanlının genel ve özel öğretim iznine sahip bulunduğu, bütün okulların devletin gözetimi altında olduğu, ilköğretimin bütün bireyler için zorunlu olduğu ilkesini getirmiştir.

Teşkilat-ı Esasiye (1924) kanununda eğitimle ilgili bir madde yer almış, "İptidai tahsil (ilköğretim) bütün Türkler için mecburi ve devlet mekteplerinde meccanidir (parasızdır)" denilmiştir *(madde 87)*.

1961 Anayasası'nda eğitimle ilgili hususlar üç ayrı maddede belirtilmiştir. Buna göre,

1. "Din eğitim ve öğretimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır" *(madde 19)*.
1. "Eğitim ve öğretim, devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir. Özel okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okullarıyla istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir. Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz" *(madde 21)*.
1. "Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama, devletin başta gelen ödevlerindendir. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlamak amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime muhtaç olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır" *(madde 50)*.

Yasada üniversitelerle ilgili hususlar da burada söz edilmeyen 120. maddede açıklanmıştır.

Türkiye, 1960'dan sonra planlı kalkınma dönemine girmiştir. 1961 Anayasasına göre planlama, devletin bir görevi olarak tanımlanmıştır. *1961'de Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)* kurularak eğitim planlaması çalışmaları Millî Eğitim

Bakanlığı ile koordineli bir biçimde DPT tarafından yapılmaya başlanmıştır. O günden bugüne beş yıllık dönemleri kapsayan kalkınma planları hazırlanmıştır. Bunlardan sonuncusu, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı olup 2007-2013 yıllarını kapsamaktadır.

1982 Anayasası'nda eğitimle ilgili görülen bazı maddeler aşağıda verilmiştir. Bu anayasada eğitimle ilgili hususlar genel olarak *"Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi"* başlığı altında 42. maddede yer almakla birlikte, anayasanın diğer maddelerinde açıklanan *"Din ve Ahlak Eğitimi"* (madde 24), *"Düşünce ve Kanaatleri Açıklama ve Yayma Hürriyeti"* (madde 26), *"Bilim ve Sanat Hürriyeti"* (madde 27), *"Ananın ve Çocuğun Korunması ve Aile Planlaması Öğretimi"* (madde 41), *"Gençliğin Korunması"* (madde 58), *"Yabancı Ülkelerde Çalışan Vatandaşların Çocuklarının Eğitimi"* (madde 62) gibi konular da eğitim hakkıyla yakından ilgilidir. Mevcut Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre,

1. "Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Din ve ahlak eğitim ve öğretimi, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi, ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır..." *(madde 24).*
2. "Kimse eğitim-öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.
3. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz.
4. Eğitim ve öğretim hürriyeti, anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.
5. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir.
6. Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımı yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

7. Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.
8. Türkçe'den başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır" *(madde 42)*.

Bu anayasanın 130. ve 131. maddeleri de yükseköğretim kurumlarına ilişkin hükümleri kapsamaktadır. Bunlardan birincisinde üniversiteler, ikincisinde de yüksek öğretim üst kuruluşu olarak Yüksek Öğretim Kurulu ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır.

MİLLÎ EĞİTİMLE İLGİLİ BAZI YASALAR

Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Türkiye millî eğitim sistemine temel oluşturan yasal dayanaklardan biri, *Tevhid-i Tedrisat* (Öğretimin Birleştirilmesi) *Kanunu*'dur. Kanun, altı maddeden oluşmaktadır. Bu kanunla 1924'e kadar bir taraftan Maarif Vekaleti'ne, diğer taraftan da Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti'ne ya da özel vakıflara bağlı olarak faaliyet gösteren eğitim-öğretim kurumlarının tamamı, devletin gözetim ve denetimi altına alınarak Maarif Vekaleti'ne bağlanmıştır. Ayrıca, bu kanunla din uzmanları yetiştirmek üzere Darülfünun'da bir ilahiyat fakültesi kurulması, imamlık-hatiplik gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesinde görevlendirilmek üzere de memur yetiştirilmesi için ayrı okulların (imam-hatip okulları) açılacağı hükme bağlanmıştır.

Millî Eğitim Temel Kanunu

Bu kanun, 1973'te hazırlanmış olup mevcut Türkiye millî eğitim sisteminin düzenlenmesinde esas olan amaçlar, ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri, Devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümleri bir sistem bütünlüğü içinde kapsamaktadır.

TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI

Genel Amaçlar: Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulunan Atatürk millîyetçiliğine bağlı, Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip hür ve bilimsel düşünme gücüne sahip bireyler yetiştirmek.
3. Gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
4. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;
5. Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır *(madde 2).*

Özel Amaçlar: Türk millî eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçlara ve aşağıda sıralanan temel ilkeler uygun olarak tespit edilir.

TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN TEMEL İLKELERİ

1. Genellik ve Eşitlik: Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz *(madde 4)*.

2. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları: Millî eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir *(madde 5)*.

3. Yöneltme: Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yerleştirilirler. Millî Eğitim Sistemi, her bakımdan, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir. Yöneltmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metotlarından yararlanılır *(madde 6)*.

4. Eğitim Hakkı: İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar *(madde 7)*.

5. Fırsat ve İmkân Eşitliği: Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır *(madde 8)*.

6. Süreklilik: Fertlerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır. Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir *(madde 9)*.

7. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Millîyetçiliği: Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk millîyetçiliği temel olarak alınır. Millî ahlak ve millî kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ve evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir. Millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Millî Eğitim Bakanlığı'nca gereken tedbirler alınır *(madde 10)*.

8. Demokrasi Eğitimi: Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk millîyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez (madde 11).

9. Laiklik: Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilkokul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır (madde 12).

10. Bilimsellik: Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir. Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması, bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır. Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir; bu yöndeki çalışmalar maddi ve manevi bakımdan teşvik edilir ve desteklenir (madde 13)

11. Planlılık: Millî eğitimin gelişmesi, iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim-insan gücü-istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir. Mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla tespit edilir ve her derece ve türdeki örgün ve yaygın mesleki eğitim kurumlarının kuruluş ve programları bu kademelere uygun olarak düzenlenir. Eğitim kurumlarının yer, personel, bina, tesis ve ekleri, donatım, araç, gereç ve kapasiteleri ile ilgili standartlar önceden tespit edilir ve kurumların bu standartlara göre optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi sağlanır (madde 14).

12. Karma Eğitim: Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkan ve zorluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir (madde 15).

13. Eğitim Kampüsleri ve Okul ile Ailenin İşbirliği: Aynı alan içinde birden fazla örgün ve/veya yaygın eğitim kurumunun bir arada bulunması halinde eğitim kampüsü kurulabilir ve bunların ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere eğitim kampüsü yönetimi oluşturulabilir. Eğitim kampüsü bünyesindeki ortak açık alan, kantin, salon ve benzeri yerlerin işlettirilmesi veya işletilmesi kampüs yönetimince

yerine getirilir. Bu şekilde elde edilen gelirler, kampüsün ortak giderlerinde kullanılır. Eğitim kampüslerinin kuruluşu, yönetiminin oluşumu, gelirlerinin harcanması ve denetlenmesi ile bu fıkrada belirtilen diğer hususlar Maliye Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığınca müştereken hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında işbirliği sağlanır. Bu amaçla okullarda okul-aile birlikleri kurulur. Okul-aile birlikleri, okulların eğitim ve öğretim hizmetlerine etkinlik ve verimlilik kazandırmak, okulların ve maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak üzere; aynî ve nakdî bağışları kabul edebilir, maddi katkı sağlamak amacıyla sosyal ve kültürel etkinlikler ve kampanyalar düzenleyebilir, okulların bünyesinde bulunan açık alan, kantin, salon ve benzeri yerleri işlettirebilir veya işletebilirler. Öğrenci velileri hiçbir surette bağış yapmaya zorlanamaz. Okul-aile birliklerinin kuruluş ve işleyişi, birlik organlarının oluşturulması ve seçim şekilleri, sosyal ve kültürel etkinliklerden sağlanan maddi katkılar, bağışların kabulü, harcanması ve denetlenmesi ile açık alan, kantin, salon ve benzeri yerlerin işlettirilmesi veya işletilmesinden sağlanan gelirlerin dağıtım yerleri ve oranları, harcanması ve denetlenmesine dair usul ve esaslar, Maliye Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığınca müştereken hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde, gerekli görülen hallerde il millî eğitim müdürlükleri; il sınırları içerisinde bulunan bir veya birden fazla eğitim kampüsü yönetiminin veya okul-aile birliğinin işlettirebileceği veya işletebileceği yerlere ilişkin ihaleleri bunlar adına yapmaya yetkilidir.

Eğitim kampüsleri ve okul-aile birliklerinin gelirleri, genel bütçe gelirleri ile ilişkilendirilmeksizin eğitim kampüsü yönetimi ve okul-aile birliği adına bankalarda açılan özel hesaplarda tutulur.

Eğitim kampüsü yönetimleri ve okul-aile birlikleri, bu madde kapsamında yapacakları işlemler ve düzenlenen kâğıtlar yönünden damga vergisi ve harçlardan muaf; bunlara ve bunlar tarafından yapılan bağış ve yardımlar ise veraset ve intikal vergisinden müstesnadır.

14. Her Yerde Eğitim: Millî eğitimin amaçları yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır. Resmi, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, millî eğitimin amaçlarına uygunluğu bakımından Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetimine tabidir (madde 17).

Kanunun bundan sonraki kısımları, Türk millî eğitim sisteminin genel yapısını *Örgün Eğitim* (okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim) ve *Yaygın Eğitim* olmak üzere iki başlıkta düzenleyen bölümlerle, *Öğretmenlik Mesle-*

ği, Okul Binaları ve Tesisleri, Eğitim Araç ve Gereçleri, Eğitim ve Öğretim Alanındaki Görev ve Sorumluluk, Son Hükümler bölümlerinden oluşmaktadır.

EĞİTİMLE İLGİLİ DİĞER YASAL BELİRLEYİCİLER

Yukarıdaki temel yasalara bağlı olarak Türkiye'de millî eğitim sistemiyle ilgili birtakım konuları düzenleyen, başka yasalarla birlikte *kanun hükmünde kararnameler, tüzükler, yönetmelikler, yönergeler ve genelgeler* vardır. Başlıca yasalar arasında *Maarif Teşkilatına Dair Kanun, Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, İlköğretim Kanunu* sayılabilir.

Eğitim sisteminin yönetiminde, diğer kamu kurumları çalışanları için uyulması gerekli olan başta 657 sayılı *Devlet Memurları Kanunu* olmak üzere, diğer kanunlara ve yönetmeliklere göre işlem yapılır. Burada bunların hepsinden söz etmek mümkün olmadığı için zaman zaman örnekler vermekle yetinilmiştir. Millî eğitimle ilgili mevzuat kitapları bu konuda yöneticilerin başvuru kitapları arasında yer alır. Aşağıda kanun, tüzük, yönetmelik, kararname, yönerge ve genelgenin tanımları verilmiştir.

Kanunlar: TBMM iç tüzük kurallarına göre çıkarılan ve toplumsal yaşamın çeşitli alanlarını kapsayan yazılı metinler olup kanun yapma yetkisi anayasaya göre TBMM'ne aittir. Eğitimle ilgili konularda *İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu* gibi çıkarılmış çeşitli kanunlar vardır.

Tüzükler: Kanunlardan sonra en güçlü hukuk metinleri olup kanuna uygun olmak kaydıyla bakanlar kurulu tarafından kanunun uygulamasına ilişkin bazı hususları açıklamak üzere tüzükler çıkarılmakta, Cumhurbaşkanının onayından sonra Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girer. Örneğin, *Türk Bayrağı Tüzüğü, MEB Teftiş Kurulu Tüzüğü, Sicil Tüzüğü* gibi tüzükler bunlar arasındadır.

Yönetmelikler: Yönetmelikler, tüzüklerden sonra gelen hukuk metinleri olup başbakanlık, diğer bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kanunlara uygun olarak kendi görevleriyle ilgili kanun ve tüzüklerin uygulamasına ilişkin bazı hususları açıklamak üzere yönetmelikler hazırlayabilirler. Millî eğitimle ilgili çeşitli konuları düzenlen çok sayıda yönetmelik vardır. *İl ve İlçe Eğitim Müdürlükleri Yönetmeliği, MEB Aday Memurlarının Yetiştirilmesine İlişkin Yönetmelik, MEB Sicil Amirleri Yönetmeliği, MEB İlköğretim Müfettişleri Başkanlıkları Yönetmeliği, MEB Disiplin Amirleri Yönetmeliği, Okul-Aile Birliği Yönetmeliği, Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği, Disiplin Kurulları Yönetmeliği, Okullarda Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği* vb. gibi yönetmelikler bunlar arasındadır.

Kararnameler: Bakanlar kurulu başta olmak üzere müsteşar ve genel müdürlerden oluşan üst düzeydeki kurullar tarafından bazı konularla ilgili olarak hazırlanan metinlere kararname denir. Üst düzeydeki bazı memurların atama metinlerine de kararname denir ve söz konusu memurlar, üç imzalı kararname (cumhurbaşkanı, başbakan, bakan imzalı) ile atanırlar. Millî eğitimle ilgili çeşitli konuları düzenleyen bir çok kararname vardır. Okul yönetici ve öğretmenlerinin atama yazılarına aynı ad verilir.

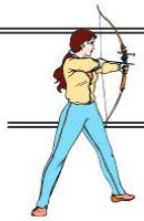
Yönergeler: Yönergeler, belirli bir konuyla ilgili yapılacak işlemleri ve işlem basamaklarını düzenleyen metinlerdir. Eğitimde bazı konularla ilgili olarak yapılacak işlemleri düzenleyen çeşitli yönergeler vardır. Örneğin, *MEB İlköğretim Müfettişleri Başkanlıkları Rehberlik ve Teftiş Yönergesi, Toplam Kalite Yönetimi Uygulama Yönergesi* gibi.

Genelgeler: Kanun ve yönetmelerin kapsamında yer alan bazı hususların uygulanmasıyla ilgili olarak diğer kurumlarda olduğu gibi Millî Eğitim Bakanlığı'nda da bütün eğitim- öğretim kurumlarını ilgilendiren bazı emir ve duyurular şeklinde, genelge olarak nitelendirilen yazılı metinlerle ilan edilir ve duyurulur. Millî eğitimle ilgili yeni çıkarılan ya da değişiklik yapılan, *yasa, tüzük, yönetmelik, yönerge ve genelgeler*, her ay yayımlanan *Tebliğler Dergisi*'nde yer alır.

YÜKSEKÖĞRETİMLE İLGİLİ YASALAR

Anayasa ve *Millî Eğitim Temel Kanunu* ışığında Türkiye'de yükseköğretimi düzenleyen ayrı yasalar ve yönetmelikler vardır. Türkiye'de yükseköğretimle ilgili temel yasalardan biri 2547 sayılı *Yükseköğretim Kanunu*'dur. Bu kanun, *amaçlar, kapsam, tanımlar, genel hükümler, üst kuruluşlar, yükseköğretim kurumları, öğretim elemanları, çalışma ve denetim, öğretim ve öğrenciler, memurlar ve diğer görevliler, disiplin ve ceza işleri, mali hükümler ve çeşitli hükümler* başlıklı bölümlerden oluşur. Yüksek öğretimle ilgili bir diğer kanun, 2914 sayılı Yükseköğretim *Personel Kanunu*'dur. Bunların dışında yine yükseköğretimle ilgili çeşitli hususları düzenleyen bazı *yönetmelikler* vardır.

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), 2547 sayılı *Yüksek Öğretim Kanunu* ile 1981'de kurulmuş olup yüksek öğretim sistemini düzenleyen, kendine verilen görev ve yetkileri gerçekleştirmekle yükümlü kamu tüzel kişiliğine sahip özerk bir kuruluştur. YÖK, mevcut yasaya göre 21 kurul üyesinden meydana gelmektedir. YÖK, özerk bir yapıya sahip olup bütçe yönünden Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır. Eğitimle ilgili başta öğretmen yetiştirme konusu olmak üzere bazı konularda MEB ile koordinasyon sağlar.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. İnsan hakları ve çocuk hakları sözleşmelerinin eğitimle ilgili maddelerini ülkemiz açısından tartışınız.
2. 1982 Anayasasının eğitimle ilgili 42. maddesini uygulama açısından yorumlayınız.
3. Türk millî eğitiminin dayandığı temel ilkeleri, uygulama yönünden tartışınız.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Toplumsal yaşamı düzenleyen yazılı kurallar bütününe genel olarak ne denir?

A) Kanun
B) Norm
C) Töre
D) Gelenek
E) Hukuk

2. Tarihsel açıdan bakıldığında eğitime ilişkin hukuki düzenlemelerin ve zorunlu eğitimin gündeme gelmesiyle hangisi arasında ilişki vardır?

A) Milli devletlerin kurulması
B) Sanayileşme süreci
C) Aydınlanma süreci
D) Rönesans Hareketleri
E) Reform hareketleri

3. Aşağıdakilerden hangisi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde eğitimle ilgili yer alan hususlardan biri değildir?

A) Herkes eğitim hakkına sahiptir.
B) Herkes, din ve düşünce özgürlüğüne sahiptir.
C) Temel eğitim, zorunlu ve parasız olmalıdır.
D) Yüksek öğretim, yeteneklilere açık olmalıdır.
E) Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanmalıdır.

4. Aşağıdakilerden hangisi, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde, bu sözleşmeye imza atan ülkeler için öngörülen eğitsel uygulamalar kapsamında yer almaz?

A) İlköğretimi herkes için parasız ve zorunlu hale getirirler.
B) Yükseköğretimi, yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler.
C) Çocukların akademik ve diğer alanlarda rekabetçi bir arayışla yetişmesini sağlarlar.
D) Eğitim ve meslek seçimiyle ilgili bilgi ve rehberlikten herkesin yararlanmasını sağlarlar
E) Okula devamın sağlanması ve terk oranlarının düşürülmesi için tedbir alırlar.

5. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda (1982) eğitimle ilgili konular "Eğitim ve Öğretim Hak ve Ödevi" başlığı altında hangi maddede açıklanmıştır?

A) 25. madde
B) 42. madde
C) 36. madde
D) 22. madde
E) 66. madde

6. Hangisi Anayasa'da eğitimle ilgili yer alan hususlardan biri değildir?

A) Kimse eğitim–öğretim hakkından yoksun bırakılamaz
B) İlköğretim, kız ve erkek herkes için zorunludur
C) Ortaöğretim ve yükseköğretim, devlet okullarında parasızdır
D) Türkçeden başka dil eğitim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadili olarak okutulamaz
E) Eğitim ve öğretim hürriyeti, anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

7. Cumhuriyetten sonra bütün eğitim kurumlarını Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlayan kanun aşağıdakilerden hangisidir?

A) Tevhid-i Tedrisat Kanunu
B) Teşkilat-ı Esasiye Kanunu
C) Maarif Nezaretine Dair Kanun
D) İlköğretim ve Eğitim Kanunu
E) Millî Eğitim Temel Kanunu

8. Milli Eğitim Temel Kanunu, ne zaman kabul edilmiştir?

A) 1924
B) 1936
C) 1946
D) 1961
E) 1973

9. Hangisi Türk Millî Eğitiminin dayandığı temel ilkelerden biri değildir?

A) Genellik ve eşitlik
B) Evrensellik
C) Yönetme
D) Ferdin ve toplumun ihtiyaçları
E) Laiklik

10. Eğitimle ilgili hukuki düzenlemeler içinde, güçlülük yönünden en alt düzeyde hangisi yer alır?

A) Kanunlar
B) Tüzükler
C) Yönetmelikler
D) Genelgeler
E) Yönergeler

11. Türkiye'de yükseköğretimi düzenleyen kanun, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Millî Eğitim Temel Kanunu
B) Yüksek Öğretim Kanunu
C) Yüksek Öğretim Personel Kanunu
D) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
E) Üniversite Kanunu

12. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda aşağıdakilerden hangisi <u>yer almaz?</u>

A) Eğitimin genel amaçları
B) Eğitimin temel ilkeleri
C) Eğitim sisteminin genel yapısı
D) Öğretmenlik Mesleği
E) Millî Eğitim Bakanlığı'nın yapısı ve işleyişi

13. Aşağıdakilerden hangisi, Osmanlı Devletinden bugüne geliştirilen anayasalardan biri <u>değildir?</u>

A) Sened-i İttifak (1808)
B) Kanun-i Esasi (1876)
C) Teşkilat-ı Esasiye (1924)
D) T.C. Anayasası (1961)
E) T.C. Anayasası (1982

14. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda eğitimle ilgili hangi amaçlar açıklanmıştır?

A) Okulların amaçları
B) Okul kademelerinin amaçları
C) Özel amaçlar
D) Genel amaçlar
E) Derslerin amaçları

15. Bir ülkede okulların, çeşitli ırk, zümre ve sosyal sınıflar için ayrı ayrı açılması, Türk millî eğitiminin hangi ilkesiyle çelişir?

A) Bilimsellik
B) Karma eğitim
C) Genellik ve eşitlik
D) Fırsat ve imkan eşitliği
E) Eğitim hakkı

Cevaplar									
1. E	2. A	3. D	4. C	5. B	6. C	7. A	8. E	9. B	10. D
11.B	12.E	13.A	14.D	15.C					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Adem, M. (1995). Eğitim *politikası*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989).

Hatipoğlu, T. (1995). Yükseköğretim *mevzuatı*. Ankara: Selvi Yayınevi.

İlköğretim Kanunu (222 sayılı kanun).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948).

Millî Eğitim Temel Kanunu (1739 sayılı kanun).

MEB. (2000). Millî Eğitimle İlgili Mevzuat. (1, 2, 3). İstanbul: MEB.

SHÇEK. (1999). *BM çocuk haklarına dair sözleşme*, Ankara.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982).

UNICEF. (1998). *Çocuk haklarına dair sözleşme*-Uygulama Elkitabı. Ankara: Ajans –Türk Basın.

Yükseköğretim Mevzuatı (2005). Ankara: Yalın Yayıncılık

6. BÖLÜM

EĞİTİMİN POLİTİK TEMELLERİ

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- politika ve eğitim politikası kavramlarının anlamını bilecek,
- eğitim, siyaset ve demokrasi ilişkilerini çözümleyebilecek,
- eğitimde hükümet program ve politikalarının yerini kavrayacak,
- Türkiye'nin eğitim politikalarını çözümleyebileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- Politika ve Eğitim
- Eğitim Politikaları
- Politik Sistemler ve Eğitim
- Siyasal Kurum ve Eğitim
- Demokrasi ve Eğitim
- Politika Aracı Olarak Milli Eğitim Şuraları
- Politika Oluşturma Birimi Olarak Kalkınma Bakanlığı
- Kalkınma Planlarında Eğitim Politikaları
- Politika Uygulama Organı Olarak Hükümet
- Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Eğitim Politikaları
- Orta Vadeli Programda Eğitim Politikaları

- Modern Eğitim ve Okula İlişkin Bazı Eleştiriler
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

POLİTİKA VE EĞİTİM

Politika, Latince kökenli bir sözcük olup zamanla anlamında bazı değişmeler olmuştur. *Şehir yaşamı ve bu yaşamı düzenleme* anlamına gelen politika kavramı hakkında İlk çağ filozofları Eflatun ve Aristo'dan bu yana pek çok şey söylenmiş ve bu bağlamda politika ve eğitim ilişkileri de analiz edilmiştir. Bu sözcükle eşanlamlı kullanılan Arapça kökenli bir sözcük de siyasettir.

Toplumların tarihinde eğitimin bir politika konusu olarak ele alınması ve milli eğitim politikalarının oluşturulup uygulanması, yakın yüzyıllarda ulus devletlerin doğup gelişmeye başlamasıyla birlikte önem kazanır. Günümüzde eğitim, özellikle zorunlu eğitim, bir kamu politikası olarak planlanıp uygulanmaktadır. Hemen bütün ülkelerde eğitim, giderek özelleşmenin gündeme gelmesiyle birlikte ağırlıklı olarak kamu tarafından sunulan bir hizmet olarak görülür.

Politikalar, bir konudaki karar ve uygulamalara rehberlik eden planlardır. Politika, bireysel ve kurumsal yönlerden ele alınabilir. İnsanların geleceğe dönük bazı bireysel plan ve politikaları olduğu gibi, hükümetlerin, eğitim bakanlıklarının, işletmelerin ve okulların da bazı politikaları vardır.

Politika oluşturma, bir konuyla ilgili öncelik ve alternatiflerin belirlenmesi ve bunlar arasından bir tercihte bulunulması sürecidir. Söz konusu politikanın konusu, parasal, idari ya da başka konularla ilgili olabilir. Tıpkı karar verme sürecinde olduğu gibi politika oluşturma sürecinde de politika konusu belirlenir, politikalar oluşturulur, kararlar verilir, politikalar uygulanır ve uygulama sonuçları değerlendirilir. Bu yönüyle politikalar, belirli amaçlara ulaşmak için izlenecek yollar olarak görülebilir. Politika oluşturma ve uygulama, dinamik bir süreç olup, zaman içinde belirlenen ve uygulanan politikalar değerlendirilir ve yeniden düzenlenir.

EĞİTİM POLİTİKALARI

Gelişmiş ülkelerde *eğitim politikaları* analizi, başlı başına bir çalışma alanıdır. Eğitim politikaları, kısaca eğitim sistemi ve okulların yönetimiyle ilgili belirlenen ilke, yasa ve kurallar toplamıdır. Eğitim politikasının başlıca konuları, *eğitim kurumlarının alt yapı yatırımları, okul ve sınıfların büyüklüğü, bireylerin okul tercihleri, eğitimde özelleşme, öğretmen yetiştirme, öğretmen istihdamı, öğretmen maaşları, eğitim programları, öğretim yöntemleri, eğitimde öncelikler, öğrencilere kazandırılacak temel değerler, mezuniyet için yerine getirilecek temel gereklilikler* gibi konular olabilir. Kısaca eğitime ilişkin politikalar, eğitimle ilgili yasa ve yönetmelikler oluşturma, eğitimle ilgili işleyiş ve uygulamaları düzenleme, eğitim hizmetlerinin vatandaşlara sunulup dağıtılmasına ilişkin olabilir. Bu politikalar, devlet, hükümet, bölge ve okul düzeyinde söz konusu olabilir.

POLİTİK SİSTEMLER VE EĞİTİM

Politik sistemler, siyaset biliminin çalışma konusudur. Siyaset biliminin ve felsefesinin başlıca çalışma konuları, devlet, hükümet, özgürlük, adalet, haklar, yasalar, mülkiyet hakkı gibi konulardır. Bu konular üzerinde ilkçağ filozoflarından bu yana çalışmalar yapılmaktadır. Siyaset bilimi, başlı başına bir sosyal bilim alanı olup politikaların teori ve uygulamasıyla ilgili çalışmalar yapar, politik sistem ve davranışları inceler. Çağdaş siyaset biliminin başlıca çalışma konuları arasında ise hükümet, siyasi ideolojiler, rejimler, siyasi akımlar, politik felsefe yer alır. Bunların yanında uluslararası düzeyde bazı konular da siyaset biliminin çalışma konuları arasındadır.

Politik Sistem. Belirli bir güç yapısı içinde yer alan insan gruplarından meydana gelir ve bazı parçalardan oluşur. Bunlar, belirli sınırlar içinde birbiriyle karşılıklı ilişki ve etkileşim içindedir. Söz konusu politik sistem içinde, siyasi örgütler, ilgi ve çıkar grupları (partiler, baskı grupları, sendikalar vb.), sosyal kurumlar yer alır. Politik sistem, bu grupların işlevlerini ve birbiriyle ilişkilerini düzenler. Bu yapı içinde yer alan kurumlardan biri de eğitim kurumudur. Eğitim, hemen bütün ülkelerde bir kamu politikası konusu olarak ele alınıp uygulanmaktadır. Kamu yönetimi de kamu politikalarının bir uygulama alanıdır.

Politik Sistemler ve Eğitim. Günümüzde politik sistemlere göre eğitimle ilgili politikaların belirlenip uygulanması farklılık gösterir. Türkiye'de eğitimle ilgili politikalar, genelde merkeziyetçi bir anlayışla devlet ve hükümetler tarafından oluşturulmakta ve uygulanmaktadır.

Geçmişten bugüne devletin oluşumu ve siyasal yönetim biçimleriyle ilgili birtakım modeller söz konusu olmuştur. Bunlar, çok genel bir sınıflama ile tek adam yönetimine dayalı (otokrasi), belirli bir seçkin grup ya da zümrenin yönetimine dayalı (aristokrasi) ve çoğunluğun kendi kendini yönetimine dayalı (demokrasi) sistemler olarak sınıflandırılır. Siyasal sistemin özelliğine göre devlet ve eğitim ilişkileri, eğitim sistemi ve okulların yapı ve işleyişi de farklı biçimlerde ortaya çıkar. Bunlar arasında karşılıklı bir etkileşim vardır.

SİYASAL KURUM VE EĞİTİM

Günümüzde eğitim, toplumsal bir kurum olarak görülmekte, temel eğitim, devletin bütün vatandaşlarına parasız sunmak durumunda olduğu bir görev olarak kabul edilmektedir. Geçmişte, bugün olduğu gibi örgün eğitim, bütün vatandaşlara verilmesi gerekli görülen bir hizmet olarak algılanmıyordu. Ancak modern ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte eğitim, devletin temel işlevleri arasında önemli bir yer aldı ve bütün vatandaşlar için temel eğitim zorunluluğu getirildi.

Siyasal Sistemler ve Eğitim Sistemi. Eğitim hizmetlerinin planlanması ve yönetimi, günümüzde ülkelerin siyasal sistemlerine, yönetim biçimlerine göre farklılık gösterir. Her ülke ve her siyasal sistem, kendi değerlerini eğitim aracılığıyla yeni yetişen kuşaklara kazandırmak ister. Hiçbir siyasal sistem, kendine düşman bireyler yetiştirmek istemez. Bu durum devleti, ülkedeki eğitim hizmetlerini planlama ve denetlemeye sevk eder. Günümüzde eğitimle ilgili tartışma konularından biri de devlet ve siyasal kurumlarla eğitim kurumu arasındaki ilişkilerdir.

Günümüzde hemen bütün ülkelerde bilim ve eğitim, bir devlet politikası olarak ele alınmakta, eğitime ilişkin temel politikalar, yasalar, ilkeler, planlar, programlar, devlet ve hükümetler tarafından düzenlenmekte ve uygulanmaktadır. Bunların yanında eğitim için gerekli fiziki, finans ve insan kaynakları da büyük ölçüde devletçe sağlanmaktadır. Özel öğretim kurumları da devletten gerekli bütçe, teşvik ve kredileri almaktadır. Dolayısıyla devlet, eğitim kurumları üzerinde doğrudan bir kontrol yetkisine sahip olmaktadır.

Siyasi Sistemler ve Eğitim Politikaları. Günümüzde eğitim politikalarının oluşturulup uygulanması, ülkelerin siyasi sistemlerine göre, *merkezi hükümetler* ya da *yerel hükümetler* veya *yerel yönetimler* tarafından veya birlikte yürütülür. Siyasal sistemin *demokratik* ya da *totaliter* nitelikte olması da politik kurumla eğitim kurumunun ilişkilerinin niteliğini belirler.

Sosyal sistem yaklaşımına göre bütün toplumsal kurumların karşılıklı ilişki ve etkileşim içinde oldukları kabul edilir. Dolayısıyla siyasal kurumla eğitim kurumunun da böylesi bir etkileşim içinde olması kaçınılmazdır. Bir yandan siyasal kurum, eğitim kurumunu etkilemekte ve eğitimin siyasal bir işlevi olarak öngörülen niteliklere sahip vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamakta iken, diğer taraftan da eğitim, ülkenin yönetim kadrolarında görev yapacak bireylerin yetiştirilmesini sağlamaktadır.

Devletin eğitim kurumları üzerindeki denetimi ve devletin beklentileri doğrultusunda, *devlet için vatandaş yetiştirme* arzusu, mevcut siyasal sistem ve uygulamalara karşı çıkan ve onları eleştiren insanların yetişmesini bütünüyle önleyemez. Çünkü günümüzde eğitimden beklenen, aynı zamanda araştıran, düşünen, eleştiren, sorgulayan bireyler yetiştirmektir. Bu bağlamda okul, aynı zamanda politik bir örgüt olarak bireylere politik bir bilinç kazandırmak, gelecekte daha iyi bir toplumsal yaşam için düşünce ve politikalar üretmek durumundadır.

Eğitime politika karıştırılmaması, eğitimin politika üstü bir kurum olması, eğitim sisteminde sık sık değişikliklerin yapılmaması gerektiği, sık ifade edilen konulardır. Bu tartışmalar, genelde eğitimin ve okulun devletin politik olmayan bir işlevi gibi görülmesinden kaynaklanmaktadır. Eğitimin politika dışı bir girişim

olarak görülmesi, bütünüyle bir efsanedir. Demokratik toplumlarda okullar, demokratik hak ve sorumluluklarının bilincinde olan katılımcı bireyler yetiştirmekle görevlidir. Bu durumda politika ve eğitim ilişkileri kaçınılmaz olarak ortaya çıkar.

DEMOKRASİ VE EĞİTİM

Demokrasi ve eğitim ilişkileri, 20. yüzyılın başlarında felsefeci John Dewey tarafından ele alınmıştır. Bu bağlamda demokratik eğitim konusu da gündeme gelmiştir. Demokratik ülkelerde eğitim ve okulun, demokrasinin ilkelerine göre düzenlenmesi ve yönetilmesi öngörülür.

Demokrasi. Geleneksel anlamda demokrasi, halkın egemenliğine dayalı bir yönetim biçimi olarak tanımlanır. Günümüzde ise demokrasi, yarışmacı açık seçimler sonucu çoğunluğun yönetimi olarak tanımlanır. Demokrasi denince, bireysel hak ve özgürlükleri güçlü bir biçimde koruyan, vatandaşlar arasında eşitliği sağlamak için çaba gösteren, zengin, güçlü ve yoksul arasında ayırım yapmayan, vatandaşları siyasal süreçlerle ilgili olarak sürekli bilgilendiren bir yönetim biçimi anlaşılır.

Demokrasi Eğitimi. Bir ülkede demokrasi, ancak onun ilke ve değerlerini benimseyen insanların yetiştirilmesiyle gelişebilir. Demokratik ülkelerde *demokrasi eğitimi*, eğitim programlarında ve uygulamalarında yer alır. Dolayısıyla eğitim yoluyla demokrat insanların yetiştirilmesi amaçlanır. Türk milli eğitiminin temel ilkelerinden biri de demokrasi eğitimi ilkesidir.

Demokratik Eğitim. Demokratik ülkelerde eğitimle siyasal kurumlar arasındaki ilişkiler, eğitim kurumlarının kurulup işletilmesi, bireylere kazandırılacak değer ve davranışların demokratik ilke ve değerlerlere dayalı olması öngörülür. Yani, gerek okul yönetiminde, gerekse okuldaki eğitim-öğretim süreçlerinde, sınıf yönetiminde, demokratik ilke ve değerlerin yaşama uygulanması, katılımcı bir demokrasi kültürünün kazandırılması önem kazanır.

Demokratik eğitim, terim olarak özgürlük temelli eğitimle eş anlamlıdır. Çünkü demokrasi, politik bir sistem olduğu kadar bireysel özgürlüklerin de temeli olup, özgürlükler bir eğitim sistemi içinde gelişebilir. Bir toplumda demokrasinin iyi işlemesinde üç önemli kurum belirleyici olur. Bunlar; devlet (dolayısıyla çalışılan işyeri), okul ve ailedir. Demokrasinin bir yaşam biçimi olarak toplumda yerleşebilmesi için bu üç kurumun değerlerinin birbirini desteklemesi gerekir. Bunun için okulun demokratik değerlerle yönetilmesi, demokratik bir ortamın hazırlanması ve okulda demokratik bir eğitimin sunulması önemlidir

Günümüz demokratik toplumlarında eğitimden beklenen, vatandaş olmanın gerektirdiği hak ve sorumlulukları bilen, özgür, eleştirel düşünebilen, sosyal sorunlara duyarlı, demokratik özelliklere sahip bireyler yetiştirmektir. Böylece demokratik ülkelerde devlet, eğitim kurumları üzerinde bir denetim yetkisine sahip olduğu gibi bireyler de devletin karşısında bütünüyle edilgin bir konumda olmayıp demokratik kurallar ve yasalar çerçevesinde vatandaşlık haklarını bilme ve kullanma yetkisine sahip olmaktadırlar.

Geçmişte, Batıda özellikle Rönesans ve Reform hareketleri öncesinde insanların belirli grup ve güçlerin etkisi altında yetiştirildiği görülür. Daha sonra ortaya çıkan *rasyonalizm, hümanizm, varoluşçuluk* gibi felsefi akımlar, insana ilişkin farklı bakış açıları getirmiş, insanın özgürlüğüne ve bireyselliğine önem vermiş ve vurgu yapmışlardır. Bu görüşler, bazı siyasal görüş ve ideolojilerle de desteklenmiştir.

Özetle geçmişte, Eski Yunan düşüncesinden başlayarak özellikle Ortaçağ boyunca eğitim, toplum ve devlet için, onun beklentileri doğrultusunda vatandaş yetiştirme olarak görülmüştür. Buna karşı gelişen görüşler ise, bireyin özgürlüğüne ve bireyselliğine önem vererek *devlet için hizmet eden birey yerine, birey için hizmet eden devlet* anlayışını savunmuşlardır. Aslında bu konuda da karşılıklı bir ilişki ve sorumluluğun olduğu söylenebilir. Günümüzde eğitimden beklenen işlevlerden biri de toplumu, bütün kurumlarıyla birlikte sürekli yeniden üretmektir.

POLİTİKA OLUŞTURMA ARACI OLARAK MİLLİ EĞİTİM ŞURALARI

Talim ve Terbiye Kurulu, başlangıçta eğitimle ilgili bir politika oluşturma birimi olarak düşünülmüş ve kurulmuş olmakla birlikte, bu işlevini büyük ölçüde yitirmiştir. Talim ve Terbiye Kurulunun koordinatörlüğünde toplanan en geniş katılımlı toplantılar olarak Milli Eğitim Şuraları, bir politika belirleme aracı olarak görülebilir. İçinde çeşitli çalışma komisyonlarının oluşturulduğu Milli Eğitim Şuraları'nda çeşitli kamu kurumlarından, devlet dairelerinden, meslek örgütlerinden, üniversitelerden seçilen temsilciler katılır. Bu şuralarda eğitimle ilgili ulusal düzeyde güncel sorunlar ele alınır, oluşturulan çeşitli komisyonlar tarafından raporlar hazırlanır, sorunların çözümü için öneriler geliştirilir ve Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulur. Bu konular, herhangi bir ekonomik planla ilişkili değildir. İlki 1939 yılında olmak üzere bugüne kadar 19 Milli Eğitim Şurası yapılmıştır. 19. Milli Eğitim Şurası 2-6 Aralık 2014 tarihleri arasında Antalya'da toplanmıştır. 19. Milli Eğitim Şurası'nın ana konuları şu dört başlık altında toplanmıştır: Öğretim Programları ve Haftalık Ders Çizelgeleri, Öğretmen Niteliğinin Artırılması, Yönetici Niteliğinin Artırılması, Okul Güvenliği.

POLİTİKA OLUŞTURMA BİRİMİ OLARAK KALKINMA BAKANLIĞI

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 1960 Anayasası'nda planlamanın, devletin bir görevi olduğu ilkesinin yer almasından sonra Başbakanlığa bağlı bir müsteşarlık olarak örgütlenmiştir. 08.06.2011 tarihinde yürürlüğe giren Bakanlıkları yeniden düzenleyen Kanun Hükmünde Kararname ile DPT'nin isminin ve kamu idareleri içindeki statüsü değiştirilerek Kalkınma Bakanlığı haline dönüştürülmüştür. Günümüzde Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Bakanlığı olarak hizmet vermektedir. Kalkınma Bakanlığı' nın görevleri arasında ülkenin doğal, beşeri ve iktisadi her türlü kaynak ve imkânlarını tespit ederek takip edilecek iktisadi, sosyal ve kültürel politika ve hedeflerin belirlenmesinde Hükümete müşavirlik yapmak, Hükümetçe belirlenen amaçlar doğrultusunda makro ekonomik, sektörel (sosyal ve iktisadi) ve bölgesel gelişme alanlarında, ulusal ve yerel düzeyde analiz ve çalışmalar yaparak kalkınma planı, orta vadeli program, yıllık programlar, stratejiler ve eylem planları hazırlamak sayılabilir. Bu kurum içinde ulusal düzeyde eğitim planlaması çalışmaları, Sosyal Planlama Dairesi'nin görev alanına girmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yer alan Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı da Kalkınma Bakanlığı ile işbirliği halinde kalkınma planlarının hazırlanmasına ve eğitim planlaması çalışmalarına katılmaktadır.

KALKINMA PLANLARINDA EĞİTİM POLİTİKALARI

Türkiye'de planlı kalkınma döneminin başlangıcından, yani 1963'den başlayarak bugüne kadar beşer yıllık süreleri kapsayan dokuz kalkınma planı hazırlanmıştır. 2007–2013 yıllarını kapsayan 9. Beş Yıllık Kalkınma Planında eğitimle ilgili belirlenen temel, ilke, amaç ve politikalar özetle şöyledir:

1. *Toplumsal gelişmenin sağlanması amacıyla; düşünme, algılama ve sorun çözme yeteneği gelişmiş, Atatürk ilkelerine bağlı, demokratik, özgürlükçü, milli ve manevi değerleri özümsemiş, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji kullanımına ve üretimine yatkın, sanata değer veren, beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı, bilgi çağı insanı yetiştirilecektir.*
2. *Eğitim sistemi, insan kaynaklarının geliştirilmesini desteklemek üzere, yaşam boyu eğitim yaklaşımıyla ve bütüncül olarak ele alınacak; sistemin etkinliği, erişilebilirliği ve fırsat eşitliğine dayalı yapısı güçlendirilecektir.*
3. *Okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla öğretmen ve fiziki altyapı ihtiyacı karşılanacak, eğitim hizmetleri çeşitlendirilecek, toplumsal farkındalık düzeyi yükseltilecek, erken çocukluk ve ebeveyn eğitimleri artırılacaktır.*

4. *İlköğretimde okul terklerinin azaltılması için başta kırsal kesime ve kız çocuklarına yönelik olmak üzere gerekli tedbirler alınacak ve ortaöğretime geçiş oranları yükseltilecektir.*
5. *Öğretmen açığı bulunan alanlarda ihtiyacın karşılanması için üniversite kontenjanları artırılacak, öğretmenlerin bölgelere ve yerleşim yerlerine göre dengeli dağılımı sağlanacak, özlük haklarında hizmet yaptıkları yerleşim yerleri ve hizmet şartları itibarıyla farklılaşmaya gidilebilmesine imkân sağlanacaktır.*
6. *Eğitimin yaygınlaştırılmasında merkezi idarenin yanı sıra mahalli idareler, gönüllü kuruluşlar ve özel sektörün katkısı artırılacaktır.*
7. *Ortaöğretim; program türünü esas alan, yatay ve dikey geçişlere imkân veren, etkin bir rehberlik ve yönlendirme hizmetini içeren esnek bir yapıya kavuşturulacaktır.*
8. *Programlar geniş tabanlı ve modüler esasa göre düzenlenecektir.*
9. *Eğitimde kalitenin artırılması amacıyla, yenilikçiliği ve araştırıcılığı esas alan müfredat programları ülke geneline yaygınlaştırılacak, öğrenciler bilimsel araştırmaya ve girişimciliğe teşvik edilecektir.*
10. *Kalabalık sınıf mevcutları düşürülecek, ikili eğitim uygulaması azaltılacaktır. Her kademedeki eğitim tesislerinin etkin kullanılabilmesi için standartlar ve ortak kullanım imkânları geliştirilecektir. Okulların bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısı, eğitim yazılımları öncelikli olmak üzere güçlendirilecek, yenilenen müfredatın gerektirdiği ortamlar ve donanım sağlanacaktır.*
11. *Müfredat programlarındaki ve eğitim yöntemlerindeki değişiklikler dikkate alınarak öğretmen yeterlilikleri sürekli olarak geliştirilecek, gereken yeterliliklerin kazandırılabilmesi için hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimde etkin yöntemler uygulanacaktır.*
12. *Yeni kurulan üniversiteler başta olmak üzere, öğretim üyesi ihtiyacını karşılamak amacıyla yurtiçi ve yurtdışında öğretim üyesi yetiştirme programlarına devam edilecektir.*
13. *Bilgi toplumuna geçiş sürecinde ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilebilmesi için yabancı dil öğretimi etkinleştirilecek, bilgi ve iletişim teknolojilerinin derslerde kullanılmasını sağlayacak yöntemler geliştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır.*
14. *Toplumda yaşam boyu eğitim anlayışının benimsenmesi amacıyla e-öğrenme dahil, yaygın eğitim imkanları geliştirilecek, eğitim çağı dışına çıkmış kişilerin açık öğretim fırsatlarından yararlanmaları teşvik edilecek, beceri kazandırma ve meslek edindirme faaliyetleri artırılacaktır.*

15. *Özel eğitim gerektiren öğrencilerin eğitiminde kaynaştırma yöntemine öncelik verilecek ve mevcut okulların fiziki koşulları uygun hale getirilecektir.*
16. *Yükseköğretim kurumlarında finansman kaynakları geliştirilecek ve çeşitlendirilecek; öğrenci katkı paylarının, mali gücü olmayan başarılı öğrencilere burs ve kredi sağlanması şartıyla yükseköğretimin finansmanındaki payının artırılmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.*
17. *Eğitime ayrılan özel kaynaklar eğitimde fırsat eşitliğine imkân sağlayacak şekilde yönlendirilecektir. Bütün eğitim kademelerinde özel sektörün payı artırılacak, kamu kaynaklarının en fazla ihtiyaç duyan kesimlere yönlendirilmesi sağlanacaktır. Etkin bir kalite değerlendirme ve denetim sistemi kurulması koşuluyla özel yükseköğretim kurumlarının açılabilmesine imkan sağlanacaktır.*
18. *Eğitim sisteminin etkinliğinin artırılması, eğitime ayrılan kaynakların daha verimli kullanılması, öğrenciler ve aileleri üzerindeki mali, sosyal ve psikolojik yüklerin hafifletilmesi amacıyla eğitim sistemi, sınav odaklı yapıdan kurtarılacaktır. Yükseköğretime giriş sistemi; öğrencileri programlar hakkında yeterli düzeyde bilgilendiren, ilgi ve yeteneklerini ortaöğretim boyunca çok yönlü bir süreçle değerlendiren, okul başarısına dayalı ve müfredat programlarıyla daha uyumlu bir yapıya kavuşturulacaktır.*
19. *Ortaöğretim ve yükseköğretime hazırlık dershanelerinin özel okullara dönüştürülmesine yönelik teşvikler sağlanacaktır.*
20. *Milli Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatında hizmet esasına dayalı bir yapılanmaya gidilecek, kurumsal kapasite güçlendirilecek, taşra teşkilatlarına ve eğitim kurumlarına yetki ve sorumluluk devredilmesi sağlanacaktır.*
21. *Yükseköğretim Kurulu, standart belirleme, koordinasyon ve planlamadan sorumlu olacak şekilde yeniden yapılandırılacaktır. Yükseköğretim kurumlarının, şeffaflık, hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda idari ve mali özerkliğe sahip olmaları ve yerel özelliklere uygun şekilde uzmanlaşmaları sağlanarak, sistemin rekabetçi bir yapıya kavuşması desteklenecektir.*
22. *Kaliteli eğitim imkânlarının yaygınlaştırılması amacıyla eğitim kurumlarında kalite güvence sistemi kurulacak, kalite standartları belirlenerek yaygınlaştırılacak, eğitim kurumlarının yetkileri ve kurumsal kapasiteleri artırılacak, performans ölçümüne dayalı bir model geliştirilecektir.*

POLİTİKA OLUŞTURMA VE UYGULAMA ORGANI OLARAK HÜKÜMET

Merkezi düzeyde eğitim politikaları, TBMM ve hükümet tarafından belirlenir ve uygulanır. Cumhuriyetin ilanından önce Atatürk'ün başkanlığında kurulan ilk hükümetten başlayarak eğitim konusu, Cumhuriyetten sonra kurulan çoğu hükümet programlarında yer alan bir konudur. Bunun yanında siyasi partilerin programlarında da birbirinden farklı önceliklere yer veren eğitim politikaları yer alır. 61. hükümetin (2011) TBMM'de okunan programında eğitimle ilgili yer alan bazı hususlar şunlardır:

1. *Okulların bilgi teknolojileri altyapısı geliştirilecek,*
2. *Eğitimin kalitesi iyileştirilecek,*
3. *Özel öğretime daha çok kaynak ayrılacak,*
4. *Öğretmenlerin toplumdaki sosyo-ekonomik seviyeleri artırılacak,*
5. *Okulöncesi eğitime daha geniş kitlelerin erişimi sağlanacak,*
6. *İlk ve ortaöğretimde tekli eğitime geçmek kaydıyla sınıflarda azami 30 öğrencinin eğitim görmesi sağlanacak,*
7. *Bilişim okur-yazarlığı artırılacak,*
8. *Mesleki ve teknik eğitim sistemi etkin hale getirilecek,*
9. *Yükseköğretim sistemi tüm yönleriyle reforme edilecek. Bu sayede üniversitelerin daha özerk olacağı ve kendi özgün gelişme alanları içerisinde yarışacağı rekabetçi bir ortam oluşturulacaktır. YÖK sadece üniversiteler arasında koordinasyon, akreditasyon sağlayan ve kalite standartları belirleyen bir kurum haline dönüştürülecek,*
10. *Üstün yetenekli çocukların eğitimine önem verilecek,*
11. *2023 yılında tüm okullarda her türlü bilgi teknolojisinin yaygın ve eksiksiz olarak kullanıldığı eğitim ortamlarını oluşturulacak. Tüm okullar, öğretmenler ve öğrenciler arasında kesintisiz bir elektronik iletişim ortamı sağlanacak. FATİH Projesi ile eğitim ve öğretim teknolojilerinde çağın gerektirdiği teknolojik gelişmelere uygun ve dünyaya örnek olacak yeni bir uygulamaya geçecek,*
12. *Fikri, vicdanı ve irfanı hür gençlerin yetişmesi dönüşüm çalışmalarının özünü oluşturarak, eğitim yönetimi, öğretmen yetiştirme süreçleri, müfredat, eğitim ortam ve araçları dönüşüm sürecini destekleyecek şekilde güçlendirilecek,*
13. *Eğitim sistemi; kaliteyi yükselten, okulu öne alıp sınava hazırlık süreçlerini azaltan, şekle ve törenselliğe değil içerik ve işlevselliğe önem veren, öğrenciyi ve aileleri rahatlatan bir anlayışla yapılandırılacak,*
14. *Tüm eğitim kademelerinde milli değerleri ve uluslar arası standartlar esas alınarak eğitim sistemi tamamen gözden geçirilecek ve kaliteyi merkeze alan bir dönüşüm programı uygulanacak,*
15. *Yurt içi ve yurt dışında öğretim üyesi ve bilim insanı yetiştirme ve değişim programlarının hacmi ve çeşitliliği artırılacak,*
16. *Bilim insanlarının özlük hakları ve çalışma şartlan iyileştirilecek,*
17. *Yükseköğretim kurumlarının mali kaynakları çeşitlendirilecek,*
18. *Yükseköğretimde yurt sayısı ve kapasitesi artırılacak, mevcut yurtların kalitesi geliştirilecek,*
19. *Yükseköğretimde burs miktarları artırılacaktır.*

AB SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE EĞİTİM POLİTİKALARI

Avrupa Birliği, söz konusu birliğe üye ülkeler için ortak bir eğitim sistemi ve ortak eğitim politikaları öngörmemektedir. Ancak birliğe üye ve aday ülkelerin ulusal eğitim politikalarına dolaylı katkılarda bulunmayı, üye ülkeler arasında bu konuda işbirliğini, eğitimin kalitesinin yükseltilmesini hedeflemektedir.

Türkiye, aday olduğu Avrupa Birliği'ne girme hazırlığı içinde eğitim sistemini Avrupa ülkelerinin standartlarına çıkarmayı planlamaktadır. Bu bağlamda zorunlu temel eğitim 12 yıla çıkartılmıştır. Kopenhag Zirvesi'nde (1993), aday ülkelerin AB ile tam üyelik görüşmelerine başlayabilmek için demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı, pazar ekonomisi uygulama ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabete karşı koyma; siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine uyma, üyelik yükümlülüklerini üstlenme koşullarını sağlamaları istenmiştir. Türkiye, bu konularda gerekli çalışmaları ve hukuki düzenlemeleri gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Eğitim alanı, AB'nin ekonomik ve siyasal bütünleşmesinin yanında kültürel ayağını oluşturmaktadır. AB eğitim politikasının temel amacı; ortak kültür çevresinde Avrupalılık bilincini geliştirmek, bu süreçte öğrenci ve öğretmenleri eğitmek, Avrupa vatandaşını yetiştirmektir. AB, üye ülkeler için bağlayıcı ortak bir eğitim politikası öngörmemekle birlikte genel ilkeler çevresinde eğitim sistemlerinin uyumlaştırılması, Avrupa'nın geleceği açısından kaçınılmaz görülmektedir. Bu amaçla uygulanan AB eğitim programlarının temel amaçları şunlardır:

1. *Avrupa dillerinin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması,*
2. *Diplomaların karşılıklı olarak denkliğinin tanınması,*
3. *Öğrenci ve öğretmen hareketliliğinin sağlanması,*
4. *Avrupa vatandaşlığının güçlendirilmesi,*
5. *Eğitim-öğretim kurumları arasında işbirliğinin geliştirilmesi,*
6. *Eğitime ilişkin bilgi ve deneyimlerin paylaşılması, açık ve uzaktan öğretimin geliştirilmesi,*
7. *Eğitimde teknoloji kullanımı,*
8. *Mesleki eğitimin iyileştirilmesi.*

TÜRKİYE ÖN ULUSAL KALKINMA PLANI

Avrupa Birliğinin 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB üyeliğine aday bir ülke olduğu, Avrupa stratejisi doğrultusunda reformlarını hızlandıran bir katılım öncesi stratejiden yararlanması kararlaştırılmıştır. Bundan sonra 2001

yılında AB Konseyi, Türkiye ile AB arasında Katılım Ortaklığı Belgesi'ni onaylamış, T.C Hükümeti ile AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programı (UP) kabul etmiştir.

Avrupa Komisyonu, UP'ın bir eki olarak Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yönlerden AB'ye uyumuna yönelik 2004-2006 dönemlerini kapsayan Bir *Ön Ulusal Kalkınma Planı* (ÖUKP) hazırlamasını istemiştir. Bu plan, katılım öncesi mali yardımların programlanmasına ilişkin stratejik bir çerçeve oluşturmaktadır. ÖUKP, Türkiye'nin 2001–2023 yıllarını kapsayan uzun vadeli stratejisi dikkate alınarak hazırlanmıştır. DPT Müsteşarlığı koordinatörlüğünde, sivil toplum örgütlerinin de katılımıyla hazırlanan ön ulusal kalkınma planında başlıca hedefler şöyle ifade edilmiştir:

1. Ön ulusal kalkınma planında öngörülen önceliklere göre, eğitim sisteminin geliştirilmesi, ekonominin ihtiyacı olan nitelikli iş gücü ihtiyacını karşılayacak ve uluslararası rekabet gücünü artıracak şekilde sürdürülecektir.
2. Eğitim sistemi, herkes için hayat boyu öğrenme yaklaşımıyla, etkin rehberlik hizmetini içeren, fırsat eşitliğini gözeten, üretime dönük eğitime ağırlık veren bir bütünlük içinde yeniden düzenlenecektir.
3. Bu kapsamda ilköğretimde başlatılmış olan yeniden düzenleme çalışmaları, ortaöğretimi, yükseköğretimi ve yaygın eğitimi kapsayacak şekilde hızlandırılarak sürdürülecektir.

ORTA VADELİ PROGRAMDA EĞİTİM POLİTİKALARI

Türkiye'de stratejik amaçlara bağlı olarak kamu politikaları için 2012–2014 yıllarını kapsayan orta vadeli bir program hazırlanmıştır. Programın sosyal ve ekonomik alanlarda sağlanan gelişmelerin daha sağlam bir zeminde sürdürülmesine katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Programda yer alan amaç ve önceliklere göre, uygulamanın izlenmesi, değerlendirilmesi, bakanlar kuruluna bilgi verilmesinden Kalkınma Bakanlığı sorumlu görülmüştür.

2012-2014 Dönemini kapsayan Orta Vadeli Programında ise yine eğitimin, işgücü talebine duyarlılığının artırılması ve işgücü piyasasında talep edilen nitelik ve nicelikte insan gücünün yetiştirilmesi amaçlanmış ve bu çerçevede;

- İş dünyasının talep ettiği nitelikteki işgücünün yetiştirilmesi amacıyla eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyum, hayat boyu öğrenme perspektifinde girişimcilik kültürünün benimsenmesi ve temel beceri ve yetkinliklerin kazandırılması yoluyla güçlendirilecektir.

- Mesleki eğitimin payı ve kalitesi artırılacak, özel sektör ve meslek örgütlerinin mesleki eğitim sürecine idari ve mali yönden aktif katılımının sağlanması için düzenlemeler yapılacaktır.
- Ulusal Yeterlilik Çerçevesi oluşturularak eğitim ve öğretim programları ulusal meslek standartlarına göre güncellenecek ve uyumlaştırılacaktır.

Ayrıca düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, yeni fikirlere açık, özgüven ve sorumluluk duygusuna sahip, demokratik değerleri ve milli kültürü özümsemiş, farklı kültürleri yorumlayabilen, paylaşıma ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, bilgi toplumu gereklerini haiz bireyi yetiştirmek eğitim politikasının temel amacıdır. Eğitim sisteminde kaliteyi yükselten bir dönüşüm programı kapsamında;

- Okul türlerinin azaltıldığı, programlar arası esnek geçişlerin olduğu ve öğrencilerin ruhsal ve fiziksel gelişimleri ile becerilerini artırmaya yönelik sportif, sanatsal ve kültürel aktiviteleri daha fazla içeren ve sınav odaklı olmayan bir müfredat dönüşüm programı uygulanacaktır.
- Öğretmen yetiştirme ve geliştirme sistemi, öğretmen ve öğrenci yeterliliklerini esas alan bir performans sistemini de içerecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.
- Eğitimde kalite, rekabet, verimlilik ve fırsat eşitliğini artırmaya yönelik olarak okulları merkeze alan bir örgütlenme ve bütçe sistemi çerçevesinde eğitim yönetimi yeniden yapılandırılacaktır.
- Eğitimin tüm kademelerinde okullaşma oranları artırılacak, donanım ve fiziki altyapı geliştirilecek, bilgi ve iletişim teknolojileri etkin bir şekilde kullanılacak, eğitime erişimde bölgeler ve cinsiyet itibarıyla dengesizlikler azaltılacaktır.
- Eğitimin her kademesinde alternatif finansman modelleri geliştirilecek, özel sektörün eğitim yatırımları kalite odaklı bir anlayışla teşvik edilecektir.
- Orta ve yükseköğretimde öğrenci ve öğretim elemanı değişimi ve hareketliliğini artırmaya yönelik uluslararası programlar artırılarak sürdürülecek ve katılım yaygınlaştırılacaktır.
- YÖK, üniversiteler arasında koordinasyon sağlayan ve kalite standartları belirleyerek denetleyen bir kurum haline dönüştürülecek, üniversitelerin idari ve mali özerklikleri artırılmak suretiyle yükseköğretim sisteminin rekabetçi bir yapıya kavuşması sağlanacaktır.

- Artan üniversite ve öğrenci sayısına bağlı olarak ortaya çıkan öğretim üyesi gereksinimi karşılanacaktır.

2013-2015 Dönemini kapsayan Orta Vadeli Programında da önceki programlara benzer biçimde eğitimin, işgücü talebine duyarlılığının artırılması ve işgücü piyasasında talep edilen nitelik ve nicelikte insan gücünün yetiştirilmesi amaçlanmış ve bu çerçevede;

- İş dünyasının talep ettiği nitelikteki işgücünün yetiştirilmesi amacıyla eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyum; hayat boyu öğrenme perspektifinde girişimcilik kültürünün benimsenmesi ile temel beceri ve yetkinliklerin kazandırılması yoluyla güçlendirilecektir.
- Mesleki eğitimin payı ve kalitesi artırılacak, özel kesim ve meslek örgütlerinin mesleki eğitim sürecine idari ve mali yönden aktif katılımının sağlanması için düzenlemeler yapılacaktır.
- Ulusal Yeterlilik Çerçevesi oluşturularak eğitim ve öğretim programları ulusal meslek standartlarına göre güncellenecek ve uyumlaştırılacaktır.

Düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, yeni fikirlere açık, özgüven ve sorumluluk duygusuna sahip, demokratik değerleri ve milli kültürü özümsemiş, farklı kültürleri yorumlayabilen, paylaşıma ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, bilgi toplumu gereklerine haiz bireyler yetiştirmek eğitim politikasının temel amacıdır. Eğitim sisteminde 12 yıllık kademeli eğitim uygulamasına geçilmiş olması da dikkate alınarak kaliteyi yükselten bir dönüşüm programı kapsamında;

- Eğitimde kalite, rekabet, verimlilik ve fırsat eşitliğini artırmaya yönelik olarak okulları merkeze alan bir örgütlenme ve bütçe sistemi çerçevesinde eğitim yönetimi yeniden yapılandırılacaktır.
- Eğitimin her kademesinde alternatif finansman modelleri geliştirilecek, özel sektörün eğitim yatırımları kalite odaklı bir anlayışla teşvik edilecektir.
- Eğitimin tüm kademelerinde okullaşma oranları artırılacak, donanım ve fiziki altyapı geliştirilecek, bilgi ve iletişim teknolojileri etkin bir şekilde kullanılacak, eğitime erişimde bölgeler ve cinsiyet itibarıyla dengesizlikler azaltılacaktır.
- Okul türlerinin azaltıldığı, programlar arası esnek geçişlerin olduğu ve öğrencilerin ruhsal ve fiziksel gelişimleri ile becerilerini artırmaya yönelik sportif, sanatsal ve kültürel aktivitelerin daha fazla yer aldığı, sınav odaklı olmayan bir müfredat dönüşüm programı uygulanacaktır.

- Öğretmen yetiştirme ve geliştirme sistemi, öğretmen ve öğrenci yeterliliklerini esas alan bir performans sistemini de içerecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.
- Orta ve yükseköğretimde öğrenci ve öğretim elemanı değişimine ve hareketliliğine yönelik uluslararası programlar artırılarak sürdürülecek ve bu programlara katılım yaygınlaştırılacaktır.
- YÖK, üniversiteler arasında koordinasyon sağlayan, kalite standartlarını belirleyen ve denetleyen bir kurum haline dönüştürülecektir. Üniversitelerin idari ve mali özerklikleri artırılmak suretiyle yükseköğretim sisteminin rekabetçi bir yapıya kavuşması sağlanacaktır.
- Artan üniversite ve öğrenci sayısına bağlı olarak ortaya çıkan öğretim üyesi gereksinimi karşılanacaktır.

2014-2016 Dönemini kapsayan Orta Vadeli Programda eğitimle ilgili politikalar bağlamında şu iki madde yer almaktadır:

- Eğitim sisteminde, bireylerin kişilik ve kabiliyetlerini geliştiren, hayat boyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde işgücü piyasasıyla uyumunu güçlendiren, fırsat eşitliğine dayalı, kalite odaklı dönüşüm sürdürülecektir.
- Kamu harcamalarının tahsisinde eğitim öncelikli sektör olmaya devam edecektir.

Benzer şekilde konuların 2015-2017 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programda da yer aldığı görülmektedir. Bu programda eğitimle ilgili şu iki maddeye yer verilmiştir:

- Eğitim sisteminde, bireylerin kişilik ve kabiliyetlerini geliştiren, hayat boyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde işgücü piyasasıyla uyumunu güçlendiren, fırsat eşitliğine dayalı, kalite odaklı dönüşüm sürdürülecektir.
- Harcama programları özellikle büyümeyi destekleyecek kamu altyapı yatırımlarında, teşviklerde, bölgesel kalkınmada, eğitim alanında ve Ar-Ge desteklerinde kullanılacak şekilde önceliklendirilecektir.

MODERN EĞİTİM VE OKULA İLİŞKİN BAZI ELEŞTİRİLER

Günümüzde hiçbir ülke eğitimle ilgili sorunlarını bütünüyle çözmüş değildir. En gelişmiş ülkelerde bile eğitimle ilgili pek çok sorun tartışılmaktadır. Bunun yanında mevcut eğitim ve okul anlayış ve uygulamaları da çeşitli yönlerden eleştirilmektedir. Aşağıda eğitim ve okul konularındaki bazı eleştirilerden kısaca söz edilmiştir.

1. ***Yönteme Hayır*** kitabı yanında bilimine ilişkin başka kitaplarıyla da tanınan P. Feyerabend'e göre çağdaş eğitim, öğrencilere bazı kuram ve efsaneleri öğretmekten başka bir şey değildir. Çağdaş eğitimde büyükler, doğa ve toplumla ilgili konularda çocuklara uzman kişiler olarak tanıtılır. Onlardan da büyüklerin sözlerini dinlemeleri, onlara uymaları ve onları taklit etmeleri beklenir.

Feyerabend bilim ve aklın ürettiği bilginin dışında alternatif bilgi kaynaklarının da olabileceğini, bilgi üretmenin salt bilim adamlarının bir görevi olmadığını savunmakta, sıradan insanların da bilimsel araştırma süreçlerine katılabileceğini ileri sürmektedir. Ona göre, eğitimde çocukların hayal güçlerinin, eleştirel düşünme ve alternatifler üretebilme becerilerinin geliştirilmesi gerekir. Çağdaş eğitimin, çocukları geliştirmek yerine daha çok körelttiğini, öğretmenlerin onlara çok bilgili, zeki ve örnek insanlar olarak tanıtıldığını, böyle bir öğretmen karşısında öğrencilerin de kendi kapasitelerini tam olarak ortaya koyamadıklarını ileri sürer.

2. ***Okulsuz Toplum*** adlı kitabıyla tanınan Ivan Illich, kitabında çağdaş okulları eleştirmiştir. Ona göre okul denilen kurumun varlığı bütünüyle ortadan kaldırılmalı, bunun yerine *Öğrenim Ağları* olarak nitelendirdiği bir hizmet birimi geliştirilmelidir. Illich'e göre okullar, bütünüyle ideolojik bir eğitim gerçekleştirmektedir. Okul programı, yerleşik düzeni benimsetmeye çalışmakta, otoriteye bağlı bireyler yetiştirmektedir. Illich'e göre okul, mevcut toplumsal hiyerarşiyi meşrulaştıran, insanları kategorilere ayıran, eşitliği sağlama yerine sürekli yeniden üreten bir kurumdur. Okul, adeta "olmazsa olmaz" biçiminde kutsal bir mit (efsane) haline getirilmekte, toplumsal miti yaratmakta ve sürdürmektedir. Okullar, eğitimin kurumsallaşmasını sağlamakta, öğrencilerde bilişsel gelişimi, rasyonel düşünmeyi ve zihinsel bağımsızlığı sağlamak yerine, teknik bilgi, bürokrasi ve uzmana bağımlılığı öğretmektedir. Ona göre, insanın öğrenmelerinin çoğu, okul dışında gerçekleşir. Mevcut haliyle okul, adeta diploma ve sertifika dağıtan bir kuruma dönüşmüştür. Çünkü işgücü seçimi bu belgelere göre yapılmaktadır.

Illich'e göre okul, bireylerin davranış ve yaşam alanlarını daraltmakta, bireyin davranışları, üyesi olduğu kurumlar tarafından belirlenmektedir. Okul, bürokrasinin kurallarına göre oluşturulup işleyen bir örgüttür. Zorunlu bir program, öğretmen ve öğrencinin rolleri, devam zorunluluğu, bir dizi kayıt ve belgecilik, bunun tipik örnekleridir. Diğer taraftan okul, her şeyin ölçülebileceği anlayışını yerleştirmekte; insanın zekâsı, becerileri, bilgisi, değerleri, hayalleri vb. her şey hazırlanan ölçme araçlarıyla ölçülmeye çalışılmakta ve nicelleştirilmektedir. Oysa ona göre insanın kişisel gelişimi ölçülemez.

İllich'e göre okul, adeta paketlenmiş mallar pazarlayan bir işletmeye dönüşmüş, bir bilgi paketi halindeki program, müşterilere pazarlanmakta, tüketicilerin (öğrencilerin) de yaşamlarını buna göre düzenlemeleri beklenmektedir.

Okul, öğrencileri bir yarışa sokmakta, sürekli olarak tüketim arzularını teşvik etmekte (yeni kurslar, yeni dersler vb.) ilerleme inancını yerleştirmektedir. Okul, toplumun kaynaklarının büyük bir kısmını (insan, para, fiziksel kaynaklar) tüketmekte, öğrencilerden çok öğreticilere hizmet etmektedir. Teknoloji ve bürokrasinin yaygınlaşması, insan yaşamının kurumlar tarafından kuşatılmasına ve onun mutsuzluğuna neden olmakta, insanı yabancılaştırmaktadır.

3. ***Ezilenlerin Pedagojisi*** adlı kitabında P. Freire da çağcıl okul eğitimine yönelik bazı eleştiriler yapmıştır. Freire, eğitime ilişkin eleştirilerini, her ne kadar içinde yaşadığı toplumlardaki gözlemlerine dayalı olarak yapmışsa da bunların evrensel bir boyutunun da olduğunu ileri sürerek görüşlerini, ezenler-ezilenler, bankacı eğitim, diyalog, idrak (algılama), yabancılaşma, özgürleşme, problem tanımlayıcı eğitim gibi kavramlar çerçevesinde ifade etmiştir.

Freire, kapitalist sömürü toplumunu, Marksist terminolojiye dayalı olarak ezenler ve ezilenler biçiminde sınıflayarak böylesi bir toplumda eğitimin rol ve işlevini açıklamaya çalışmıştır. Eleştirdiği eğitimi, bankacı eğitim sistemi olarak nitelendirmekte, bunun yerine, problem tanımlayıcı eğitim olarak adlandırdığı eğitimi önermektedir. Okul eğitimi, öğrencinin düşünmesini engellemeye dönük, ezbere dayalı bir eğitimdir. Öğretmen, yatırımcı; öğrenci ise yatırım yapılan kişidir. Bilgi, kendilerini bilen konumuna koyanların (öğretmenlerin) hiçbir şey bilmediğine inanılanlara (öğrencilere) bir armağanıdır. Okulda eğitim, anlatıma dayalı olup öğretmen gerçekle ilgisi olmayan düşüncelerle öğrencinin kafasını doldurmaktadır. Öğrenci ise kendisine yardımcı olunacak bir kişi, bir nesnedir. Bu eğitim modelinde öğretmen, her şeyi bilen, düşünen, konuşan, anlatan, seçen, kuralları belirleyen, disiplin sağlayandır. Öğrenci ise edilgen bir varlık olarak sadece sabırla dinleyendir.

Freire'ya göre her insan, diğer insanlarla yüzleşerek, diyalog kurarak dünyasına eleştirel biçimde bakabilir; böylece, kendi bireysel ve sosyal gerçeklerini ve gerçekliğin çelişkilerini keşfedebilir. Mevcut eğitim sisteminde ise eğitilmiş insan, uysallaştırılmış, uyumlu hale getirilmiş insandır. Bu durum, ezenlerin amaçlarına hizmet etmektedir. Egemen sınıf, kendi kültürünü ve değerlerini, ezilenlere dayatır, onların kültür ve değerlerini aşağılar. Ezenlerin huzuru, ezilenlerin içinde yaşadıkları dünyayı ne ölçüde içselleştirdiklerine ve ne kadar az sorguladıklarına bağlıdır.

Freire'ya göre öğretmen-öğrenci ayırımı ortadan kaldırılarak her ikisi de aynı anda hem öğretmen hem öğrenci olmalı, birbirinden öğrenmelidir. Bu kategorik ayırım, güce dayalıdır. Öğretmen, öğrenciye göre daha güçlüdür. Öğretmen-öğrenci ilişkisi, özne-nesne ilişkisi biçimdedir. Bu ilişki biçimi ortadan kaldırılmalıdır.

İnsanın kendi otantik gerçeğini fark edebilmesi için *özgürleştirici eğitim* gerekir. Düşünmeyi engelleyen ve düşünceyi kısıtlayan, mekanik, statik, yaratıcılığı ortadan kaldıran, "bankacı eğitim" modeli yerine, "problem tanımlayıcı eğitim" uygulanmalıdır. Bu modelde öğretmen ve öğrenci, eşit koşullarda diyaloga katılır, eleştirel düşünerek birer araştırmacı olarak ortaklaşa çalışırlar. Eğitimin amacı, öğrencinin kafasına bilgi doldurmak değil, algılamayı (idrak) sağlamaktır. Bu eğitimde bireyler, dünyayı durağan olarak değil, zaman içinde dönüşen bir gerçeklik olarak algılar. Bankacı model ise gerçeği mitler (efsaneler) oluşturarak gizlemeye çalışırken bu model mitleştirmeyi bozmaya çalışır.

4. ***Özgür Okul*** kitabıyla ve Londra'ya 150 km uzaklıkta Summerhil adında kurduğu yatılı bir okulla bilinen *A. S. Neil, Rousseau*'nun Emile kitabında ifade ettiği gibi çocuğun doğuştan iyi olduğunu, fakat okulun, okulda verilen eğitimin içeriğinin ve toplumun onu kötü yaptığını savunur. Ona göre okulda özerk, tam demokrasi ve özyönetim olmalıdır. Her türlü kararlar öğrenciler tarafından verilmelidir. Öğretmen, sadece yol gösterici olmalıdır. Ona göre okulların yapısı otoriter bir nitelikte olup otoriter aileden gelen çocuk, okulda da yine kendini otoriter bir yapı içinde bulmakta, bu yapı içinde kendini ifade edememekte, duygularını bastırmaktadır. Bu da sonuçta, mutsuzluk, saldırganlık, düşmanlık üretmektedir.

Neil, mevcut ahlak eğitiminin çocukların duygularını bastırmalarına neden olduğunu, çocuğu kötü yapanın da bu ahlak eğitimi olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre her türlü düşmanlıktan uzak mutlu bir yaşam ve dünya, çocuğun özgürce eğitilmesiyle olanaklıdır. Özgürlüğün, belli bir ideolojinin öğretilmesiyle kazandırılamayacağını, ancak her insanın kendi düşünce ve inançlarını seçme özgürlüğüne sahip olmasıyla gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir. Okulda oyunun önemli bir yer tuttuğunu ve çocuğun doğasında da oyun olduğunu belirterek çocuğun oyunda kendini özgürce ifade edebileceğini belirtmiştir. Neil, ideal bir okul için düşündüklerini kurduğu okulda gerçekleştirmeye çalışmış, okuldaki tüm kararlar, herkesin eşit bir biçimde katıldığı toplantılarda verilmeye çalışılmıştır.

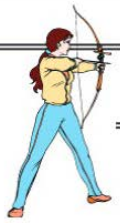
5. ***Özgür Eğitim*** adlı kitabında J. Spring, diğer okul eleştirmenlerinin (Freire, Illich, Neill, Stirner, Godwin, Reich, Tolstoy vd.) okula ilişkin tezlerini tartışarak kendi görüşlerini genelde özgürlük kavramı kapsamında dile getirir. İki tür eğitimden söz eden Spring, bunlardan birincisinin düzen, plan ve rasyonellik kavramları çevresinde oluştuğunu ileri sürer. Bu eğitim anlayışına göre toplum, bir makine, insanlar da bu makinenin birer parçası olarak görülür. Çocuk da toplum için biçimlendirilecek bir nesne olarak algılanır. Önerdiği ikinci modelde ise eğitimin amacı, bireysel özerkliğin ve özgürlüğün artırılmasıdır.

6. ***Zorunlu Eğitime Hayır*** adlı kitabında K. Baker, bir anne olarak kızı Marie'yi 14 yaşına geldiğinde niçin okula göndermediğinin gerekçelerini kendisine

anlatmaktadır. O da sadece zorunlu eğitime değil, bütünüyle okula karşı çıkar. Fransız eğitim sistemini eleştirerek okulları, yetişkinlerin çocuklar üzerinde uyguladığı katı disiplinle bir cezaevi, çocuklara gardiyanlık yapılan yerler olarak görür. Ona göre ana-babaların ekonomik yaşamda üretim etkinliklerine katılmasıyla okul da çocukların gözetim altında tutulduğu bir yer olarak hizmet görmektedir.

Baker'a göre okul, toplumu bir "makine" olarak kabul eden anlayışa dayalı olarak bireyleri seçer, rolleri dağıtır, itaati aşılar. Okul, mevcut kültürü aktarmakla öğrencilerin otoriteye itaati içselleştirmelerini sağlar. Okul, ona göre devletin köle yetiştirmek için oluşturduğu bir kurumdur. O da diğer eleştirmenler gibi okulun sezgisel ve yaratıcı düşünceyi geliştirmediğini, bunun yerine üretimi artırmaya dönük itaat kültürünü aşıladığını, toplumsal eşitsizlikleri yeniden ürettiğini ileri sürer.

Baker, kitabında Illich'ten de sık sık referanslar vererek onun da ileri sürdüğü disiplin, diploma ve sertifika türü belgelere karşı çıkmakta, insanın edindiği bilgilerin, okuldan çok yaşam içinde kazanıldığını ileri sürer. Baker, okulların, öğrencileri sürekli yarışmaya teşvik ettiğini, işçi çocuklarının çok az bir kısmının yüksek öğrenimden yararlanabildiğini savunur. Ona göre okul, çocuğun önüne ulaşılmak üzere birtakım hedefler koymamalı, çocukluğunu bütün yönleriyle yaşayabileceği bir kuruma dönüştürülmelidir.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Eğitim politikaları ile hükümet politikaları arasındaki ilişkiyi tartışınız.
2. Türkiye'de son seçimlerde en fazla oy alan üç partinin programında yer eğitim politikalarını inceleyiniz. Birbiriyle örtüşen ve farklılaşan yanlarını belirleyiniz.
3. Türkiye eğitim politikalarını, diğer ülkelerin eğitim politikalarıyla karşılaştırınız.
4. Türkiye'nin geleceği ile eğitim politikaları arasındaki ilişkiyi tartışınız.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Hangisi, politik sistem içinde yer alan öğelerden biri değildir?

A) Siyasi partiler
B) Baskı grupları
C) Sendikalar
D) İlgi ve çıkar grupları
E) Meslek odaları

2. Hangisi, Türkiye'de eğitimde ulusal politikalar oluşturma konusunda öncelikli bir konu değildir?

A) Öğretmenlerin yetiştirilmesi ve istihdam şekli
B) Eğitimde alt yapı yatırımları
C) Öğrencilerin, okul ve öğretmen tercihleri
D) Eğitim programları
E) Eğitimde öğrencilere kazandırılacak özellikler

3. Eğitimle ilgili politikaların oluşturulup uygulanmasında, hangisi günümüzde öne çıkan bir konu değildir?

A) Merkeziyetçi politikalar
B) Okul merkezli yönetim
C) Yerel yönetimin katılımı
D) Veli ve toplumun katılımı
E) Eğitimde yerelleşme

4. Hangisi, demokrasinin tanımında yer almaz?

A) Halkın egemenliği
B) Yarışmacı açık seçimler
C) Çoğunluğun yönetimi
D) Vatandaşa kapalı kamusal uygulamalar
E) Bireysel hak ve özgürlükler

5. Hangisi, demokrasi ve eğitimin ilişkileri kapsamında gündeme gelen bir ifade değildir?

A) Okul yönetiminde demokrasi
B) Kamu yönetiminde demokrasi
C) Sınıf yönetimde demokrasi
D) Öğrenme–öğretme sürecinde demokrasi
E) Eğitim sisteminin yönetiminde demokrasi

6. Türkiye, planlı kalkınma dönemine ne zamandan sonra girmiştir?

A) 1940'dan sonra
B) 1950'den sonra
C) 1960'dan sonra
D) 1970'den sonra
E) 1980'den sonra

7. Türkiye'de eğitim politikaları, ağırlıklı olarak nasıl oluşturulup uygulanmaktadır?

A) Bölgesel
B) Merkezi
C) Yerel
D) Okul merkezli
E) İl düzeyinde

8. Türkiyede beş yıllık kalkınma planları, hangi birimce hazırlanır?

A) Milli Güvenlik Kurulu
B) İç İşleri Bakanlığı
C) Sanayi Bakanlığı
D) Devlet Planlama Teşkilatı
E) Milli Eğitim Bakanlığı

9. 2012 yılı itibariyle Türkiye kaçıncı kalkınma planı uygulamaktadır?

A) Altıncı B) Yedinci
C) Sekizinci D) Onuncu
E) Dokuzuncu

10. Eğitimde bir politika belirleme aracı olarak bugüne kadar kaç defa Milli Eğitim Şurası toplanmıştır?

A) Onyedi B) Ondört
C) Onbeş D) Onaltı
E) Onsekiz

11. Şu anda Türkiye'de Cumhuriyetten bugüne kaçıncı hükümet işbaşındadır?

A) 57 B) 58 C) 59
D) 60 E) 61

12. Hangisi AB eğitim programlarının temel hedefleri içinde yer almaz?

A) Avrupa dillerinin öğrenilmesi ve yaygınlaşması
B) Eğitimde milli bilincin güçlendirilmesi
C) Avrupa vatandaşlığının güçlendirilmesi
D) Eğitimde işbirliği, bilgi ve deneyimlerin paylaşılması
E) Karşılıklı diploma denkliğinin sağlanması

13. **Hangisi ulusal düzeyde eğitim politikalarının** belirlenmesi kapsamında **yer almaz?**

A) Milli eğitim şuraları
B) Hükümet programı
C) İl planlama kurulu
D) Devlet Planlama Teşkilatı
E) Beş yıllık kalkınma planları

14. **Hangisi, AB sürecinde aday ülkelerin, tam üyelik görüşmelerine başlayabilmek için 1993'te Kopenhag Zirvesinde sağlaması öngörülen koşullar kapsamında yer almaz?**

A) Hukukun üstünlüğünü sağlama
B) İnsan hakları ve azınlık haklarına saygı
C) Pazar ekonomisi uygulama
D) AB eğitim sistemiyle bütünleşme
E) AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabete karşı koyma

15. **Hangisi, Okulsuz Toplum adlı kitabı ve modern eğitim ve okula ilişkin radikal eleştiriyle bilinir?**

A) I. Illich
B) P. Feyerabend
C) P. Freire
D) K. Baker
E) J. Spring

Cevaplar									
1. E	2. C	3. A	4. D	5. B	6. C	7. B	8. D	9. E	10. E
11.E	12.B	13.C	14.D	15.A					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Adem, M. (1977). *Türk eğitiminin ekonomik politikası.* Ankara: Bilim.

Baker, K. (1991).*Zorunlu eğitime hayır.* (Çev. A. Sönmez). İstanbul: Ayrıntı.

Chubb, J. E. ve Moe, T.M. (1990). *Politics, markets & america's schools.* Washington, D. C.: Brookings Institution.

Crowson, R. L., Boyd, W. L., and Mawhinney, H. B. (1996). *The politics of education and the new institutionalism.* Washington, D. C. : Falmer Pres.

DPT (1967). *İkinci beş yıllık kalkınma planı* (1968-1972). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (1985). *Beşinci beş yıllık kalkınma planı* (1985-1989), Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (1989). *Altıncı beş yıllık kalkınma planı* (1990-1994). Ankara: Başbakanlık t Matbaası.

DPT (1995). *Üçüncü beş yıllık kalkınma planı* (1973-1977). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (1996). *Yedinci beş yıllık kalkınma planı* 1996-2000, Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı* (2001-2005). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (2006). *Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı* (2007-2013). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT(1979). *Dördüncü beş yıllık kalkınma planı* (1979-1983).Ankara:Başbakanlık Matbaası.

Feyerabend, P. (1991). *Yönteme hayır.* (Çev: A. İnam). İstanbul: Ara.

Feyerabend, P. (1991). *Özgür bir toplumda bilim.* İstanbul: Ayrıntı.

Freire, P. (1995). *Ezilenlerin pedagojisi.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Güneş, H. ve Güneş, M. (2003). *Türkiye'de eğitim politikaları ve sivil toplum.* Ankara: Anı.

Heck, R. H. (2004). *Studying educational and social policy.* London: Routledge.

Hesapçıoğlu, M. (2001). *Türkiye'de makro düzeyde insan kaynakları planlaması.* Ankara: Anı.

Illıch, I. *Okulsuz toplum.* (1985). (Çev: T. T. Üstün). Ankara: Birey ve Toplum Yay.

MEB. (1993). *Hükümet programlarında eğitim.* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (1993). *Kalkınma planlarında eğitim.* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Peters, B. G. (1993). *American public policsy: promise and performance.* New Jersey: Chatham House Publishers.

Spring, J. (1997). *Özgür eğitim* (Çev: A. Ekmekçi). İstanbul: Ayrıntı.

Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006). (2003). Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1995) Ankara: Seçkin Yayınevi.

Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. (2013). *Orta vadeli program* (2011-2013). http://www.bumko.gov.tr/TR,42/orta-vadeli-program.html (12.09.2013)

Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. (2013). *Orta vadeli program* (2012-2014). http://www.bumko.gov.tr/TR,42/orta-vadeli-program.html (12.09.2013)

Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. (2013). *Orta vadeli program* (2013-2015).

http://www.bumko.gov.tr/TR,42/orta-vadeli-program.html (12.09.2013)

Wikipedia Sözlük. http://en.wikipedia.org/wiki/Education_policy (17.08.2010).

Wirt, F. M. ve Kirst, M. W. (2009). *The political dynamics of american education.* California: McCutchan.

7. BÖLÜM

EĞİTİMİN EKONOMİK TEMELLERİ

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- insanla ekonomi arasındaki ilişkileri kavrayacak,
- ekonomi içinde insan faktörünün yerini bilecek,
- eğitimin ekonomik açıdan çözümlemesini yapacak,
- toplumsal ve ekonomik kalkınma sürecinde eğitimin yerini kavrayacaksınız.

Bölümün İçindekiler

- İnsan ve Ekonomi
- Ekonomi İçinde İnsan
- Beşeri Sermaye Kavramı
- Eğitim ve Kalkınma
- Eğitim ve Ekonomik Büyüme
- Eğitimin Yatırım ve Tüketim Özelliği
- Eğitimin Finansmanı
- Eğitim Harcamaları
- Iş gücü Planlaması

- Eğitim Ekonomisi
- Eğitimin Bir Hizmet ve Mal Olması
- Eğitim Talebi ve Özellikleri
- Eğitim Arzı ve Özellikleri
- Eğitimin Piyasası
- Eğitimin Maliyeti
- Eğitimin Bireysel ve Toplumsal Getirileri
- Eğitimin Dışsallıkları
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

İNSAN VE EKONOMİ

İnsanların toplum halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte ekonomik faaliyetler de artmıştır. İnsanlar, yaşamak için birtakım ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. İnsan ihtiyaçları, sürekli artmakta ve çeşitlenmekte, buna bağlı olarak uzmanlaşma ve iş bölümü gelişmektedir. İnsan ihtiyaçlarını gidermeye dönük üretim faktörleri (toprak, emek, sermaye ve girişimci) ise kıt ve sınırlıdır.

Bilim insanları, ekonomi olarak adlandırılan faaliyetleri tanımaya yönelik teoriler ve birtakım araçlar geliştirmeye çalışmışlardır. Geliştirilen bu araçların bir bilim dalı haline gelmesi sonucu *iktisat bilimi* doğmuştur. İktisat biliminin uğraştığı temel sorun, kıt kaynaklar ve bunlarla giderilmek zorunda olan çok sayıda insan ihtiyaçlarıdır.

İktisat bilimi, bir yönüyle 'tercih bilimi' olarak tanımlanır. Kaynakların kıtlığı, üretim ve tüketim sırasında alternatif maliyetler ortaya çıkarır. Üretilmek istenen bir malın alternatif maliyeti, o malın üretilmesiyle üretilemeyen diğer mallardır. Bir tüketimi yapabilmek için eğer başka malların tüketiminden vazgeçmek gerekiyorsa, o malın tüketiminin alternatif maliyeti de tüketilemeyen diğer mallardır.

İktisat bilimi, kaynakların alternatif kullanım alanları arasında en verimli şekilde kullanılmasını ve tüketim maddelerinin alternatifi bulunan tüketim alanları arasında en etkin biçimde tüketilmesini sağlamak için verimli yöntemler bulmaya çalışan bir bilim dalıdır. Bir ekonomide, kaynakların tam ve etkin kullanılması gerekir. Bu kaynaklardan biri de insan kaynağıdır. Bir ülkenin insan kaynağı ise en değerli kaynaktır.

EKONOMİ İÇİNDE İNSAN

İnsan, ekonomik yapı içinde üretici ve tüketici olarak rol alır. Ekonomik faaliyetler içinde insanın yerinin belirlenmesi karmaşık bir süreçtir. İnsan, bir yandan kaynakları toplar, bu kaynakları kendi bulduğu yöntemleri kullanarak bir üretim sürecinden geçirerek kullanıma hazır maddeler oluşturur. Bu durumda insan ekonomik faaliyetin öznesidir. Üretilen bu maddenin tüketilmesi sürecinde ise insan, ekonomik faaliyetin bir nesnesidir. Ayrıca insan, aldığı üretim, bölüşüm, tüketim kararlarıyla ve geleceğe yönelik ürettiği politikalarla ekonomik hayatı etkiler. İnsanın ekonomik davranışları ise çeşitli etmenlerden etkilenir.

Üretim Sürecinde İnsan: Bir üretimin gerçekleşmesinde temel unsur insandır. Üretim aşamasında insan, niteliksiz veya nitelikli iş gücü olarak rol alır. Üretimle ilgili bir başka konu, nüfusun istihdamıdır. İstihdam artışı ya da azalışı, üretimin artmasını ya da azalmasını ve kaynakların etkin kullanılmasını etkiler. Diğer yandan istihdam edilebilecek iş gücünün çalışmaması, başka sosyal sorunların kaynağı olur.

Bölüşüm Sürecinde İnsan: Bölüşümün hangi ölçütlere göre yapılacağı, ülkeleri ekonomik sistem tercihiyle karşı karşıya getirir. Bölüşümde insan, sayısal büyüklüğü yönünden dikkati çeker. Buna ek olarak nüfusun istihdam, yaş, cinsiyet, eğitim vb. bileşenleri de bağımlılık katsayısı aracılığıyla bölüşümde başka tartışmaları gündeme getirir. Bağımlılık katsayısı, bir ülkede çalışan nüfusun kendisiyle birlikte bakmak zorunda olduğu insan sayısını gösteren bir katsayıdır. Toplumda bölüşümün adaletli bir şekilde yapılabilmesinin engelleri bugün bile aşılmış değildir.

Tüketim Sürecinde İnsan: Tüketim, üretim ve bölüşümle ilişkili olarak nüfusun sayısı ve tüketim alışkanlıkları tarafından belirlenir. Nüfusun sayısal büyüklüğü, tüketici talebi şeklinde ekonomiye yansıyarak tüketimin hacmini belirler. Tüketim alışkanlıkları, bu hacmin mal ve hizmet bileşenlerinin belirlenmesinde yol gösterici olur. Birincisinde iktisatçı, milli gelir, istihdam, ekonominin genel dengesi ve fiyat hareketleri gibi karmaşık sorunların çözülmesiyle yüz yüze gelir. İkincisinde, ülkenin iktisadi kaynakları ve nüfusun ihtiyaçlarının uyumlaştırılması gereği ortaya çıkar. İnsanın ekonomi ile ilişkileri şöyle özetlenebilir:

1. İnsan, üretilen mal ve hizmetlerin tüketicisidir. İhtiyaçların giderilmesi için tüketim zorunludur.
2. İnsan, ekonomide yaratılan katma değerin üreticisidir. İnsan ekonomi içinde emek olarak yer almakta; ayrıca emekle birlikte diğer üretim faktörlerini bir araya getiren girişimci rolünü üstlenmektedir.
3. İnsan, nüfus sayısı yönüyle ekonomiyle ilişkili olup nüfus, ekonomik faaliyetleri belirlediği gibi nüfusun artışı da kişi başına düşen geliri azaltıcı bir rol oynar.
4. İnsanın vereceği kararlar, ekonomiyi etkiler. Ekonomik ve ekonomi dışı kararlar ekonomiyi, yani üretimi ve tüketimi etkiler.

BEŞERİ SERMAYE KAVRAMI

Beşeri sermaye, insanın zihinsel ve fiziki iş yapabilme yeteneğini geliştiren ve gelecekte gelir elde etme potansiyelini ve verimliliğini artıran; eğitim, öğrenim, işbaşında yetiştirme, tecrübe gibi yollarla kazanılan alışkanlıklar; sağlık, beslenme, barınma, iş ve ücret konusunda bilgi edinme ve daha iyi iş imkânları için yer değiştirme gibi faktörler tarafından oluşturulan; insan üzerinde biriken ve zamanla eskimesinden ya da modasının geçmesinden dolayı değerini yitiren, maddi olmayan sermaye veya kaynak türüdür.

Beşeri sermaye kısaca, iş gücünün verimlilik ve kalitesini artırarak gelecekteki gelir düzeyini yükselten etmen ve etkinlikler olarak tanımlanır. Burada ön plana çıkan iki konu, eğitim ve öğrenimdir. Ancak bu durum, diğer faktörlerin önemsiz olduğu anlamına gelmez.

Emeğin kalitesindeki farkın kaynağı, doğuştan var olan zihinsel ve fiziksel yetenekler yanında, eğitim ve tecrübeyle kazanılan özellikler olabilir. Emeğin kalitesinin artması, geliri de artırır. Kaliteli iş gücünün üretime katkısı, niteliksiz iş gücünden daha fazladır. Bazı meslek sahiplerinin yüksek kazançları, eğitime yaptıkları yatırımın getirisi olarak görülebilir.

Eğitim, verimliliğe, yani girdi ile çıktı arasındaki ilişkinin iyileştirilmesine katkıda bulunur. Eğitim ve verimlilik arasında doğrudan ve evrensel bir ilişki kurmak mümkün olmasa da, verimliliği etkileyen faktörler arasında eğitim ve yetiştirmenin belirgin bir rol aldığı açıktır.

Beşeri sermayeyi, sahibi olan bireyden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bilgi, yetenek, ustalık gibi özellikler, insana aittir ve fiziki sermayenin transferinde olduğu gibi kolaylıkla aktarılamaz. Fiziki sermayede kullanımdan dolayı yıpranma ve eskime söz konusu iken bilgi, yetenek ve ustalıkların eskimesi söz konusu değildir. Beşeri sermayenin değer kaybetmesi, ancak bilgi ve ustalıkların modasının geçmesiyle ortaya çıkar. Zamanla kullanılmayan, geliştirilmeyen, yenilenmeyen bilgiler ve ustalıklar değerini kaybeder.

Kalkınmakta olan ülkelerde aileler için çocuklarını okula göndermek veya erken yaşta çalıştırmaya başlatmak, bir tercih konusudur. İnsan kaynaklarına yatırım, küçük yaşlarda başlayıp hayat boyu devam eder. Bu yatırım, çalışanların ve ailelerinin ekonomik durumlarını iyileştirmede ve emeğin verimliliğini artırmada gerekli olan beşeri sermayeyi yaratır.

Beşeri sermaye teorisine göre, orta ve yüksek öğretim talebi, hem okulun doğurduğu dolaylı ve dolaysız maliyetlerdeki değişimlere, hem de kazanç amaçlı fazladan okumanın getirisindeki değişmelere dayanır. 1960 öncesinde iktisatçılar, zorunlu eğitim sonrası öğrenimi tüketim malına olan bir talep olarak kabul edip, bunu zevke, aile gelirine ve öğrenimin maliyetine bağlayarak tüketim teorisi çerçevesinde analiz etmişlerdir. Fakat çoğu iktisatçı, eğitimin tüketim teorisinde, yetenek ve zevk faktörlerini öğrencilerin dâhil olduğu sosyal sınıf ve kısmen de ailesi tarafından sağlanan eğitim bağlamında değerlendirerek, bu faktörlerin analizini sosyolog ve sosyal psikologlara bırakmayı yeterli görmüşlerdir.

EĞİTİM VE KALKINMA

Kalkınma, gelişme, büyüme kavramları farklı anlamlar ifade eder. *Ekonomik büyüme,* toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya dönük mal ve hizmetlerin üretim kapasitesindeki sayısal artışı, kişi başına düşen üretim artışını ifade eder. Büyüme, nicel bir kavram, kalkınma ise nitel bir kavramdır. Büyüme, daha çok rakamlarla ifade edilebilen somut değişiklikleri ifade eder. Ülkelerin büyüme oranları, onların bir yıl boyunca üretmiş oldukları milli gelirlerine bakılarak saptanabilir.

Ülkenin nüfusu artarken bir yılda üretilen mal ve hizmet miktarı, bir sonraki yıl artırılmazsa, gelecek yıl içinde insanlar, önceki yıl tükettiklerinden daha az miktarda mal ve hizmet tüketecek demektir. Ülke nüfusunun ve insan ihtiyaçlarının artması, büyümeyi gerekli kılar. İktisadi kalkınma ve nüfus arasında sıkı bir ilişki vardır. Artan nüfusun kalitesi artırılmaz ve yeni iş olanakları sağlanamazsa, artan nüfusun istihdam, büyüme ve kalkınma üzerinde olumsuz etkileri olur.

Kalkınma, nitel bir kavram olup sayısal göstergelerden anlaşılmakla birlikte büyüme gibi iki rakamın karşılaştırılması ile elde edilmez. Kalkınma, sadece ekonomik anlamlar içermeyip aynı zamanda, bir toplumun kültürel, sosyal yönlerden de gelişmesini ifade eder. Kalkınmışlığın göstergelerinden biri de insanların eğitim düzeyleridir. Kalkınmış ülkelerde eğitime daha çok kaynak ayrıldığı, eğitimin süresinin daha uzun ve kalitesinin daha iyi olduğu gözlenir.

Geri kalmış ülkelerin önemli sorunlarından biri de eğitim sorunudur. Gelişmiş ülkelerin tarihine bakıldığında modern zamanlarda okullaşmanın hızla yaygınlaştığı, okur-yazarlık oranının, ülkelere göre değişmekle birlikte yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerin sanayileşmesiyle eğitim arasında ilişkiler vardır.

Eğitim yoluyla kalkınmaya en iyi örneklerden biri Japonya'dır. 1868'de başlayan Meiji döneminde okur-yazarlık oranı erkekler arasında yaklaşık %45, kadınlar arasında ise %17 dolayındadır. Bu dönemde Eğitim Bakanlığı tarafından çok sayıda öğrenci çeşitli alanlarda eğitim görmek üzere gelişmiş ülkelere gönderilmiş, ayrıca Batıdan bazı uzmanlar ve eğiticiler getirilmiştir. II. Dünya Savaşından sonra da yine Batıdan (ABD) getirilen kalite uzmanlarıyla ekonomide büyük gelişmeler sağlanmıştır.

Özetle kalkınma, ekonomik büyümeden daha kapsamlıdır. Ekonomik büyüme, bir ülkedeki gelir yaratma kapasitesi ve maddi refahla ilgili bir kavramdır. Kalkınma, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak gelişmesini ifade eder. Beşeri ve sosyal sermaye aynı zamanda maddi olmayan faydalar sağlar. Bunlar, daha sağlıklı bireyler, daha düşük suç oranları, daha çok hoşgörü, sosyal ve siyasal katı-

lım; vatandaşlık bilincinin gelişmesi, yoksulluğun azalması, adalet, etkin politikalar ve kurumlar olarak sayılabilir. Kuşkusuz bir ülkenin kalkınması için ekonomik yönden sürekli ve yeterli bir büyüme göstermesi gerekir. Fakat ekonomik büyüme kalkınma için yeterli değildir.

EĞİTİM VE EKONOMİK BÜYÜME

Ekonomik büyümenin itici faktörleri, bunların özellikleri, iktisat biliminin en güncel araştırma konularıdır. Ekonomik büyüme ve eğitim arasındaki ilişki, 1960'lı yıllarda Theodore W. Schultz tarafından ortaya atılan 'beşeri sermaye' kavramından sonra sistematik olarak araştırılmaya başlanır. Eğitim ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan öncü çalışmalar, Denison tarafından yapılmıştır. Denison, çalışmasında eğitim dışında bireyler arasında gelir farklılığı doğurabilecek faktörleri de belirlemiştir. Bunlar; genetik veya miras kalan yetenekler, ailenin sosyo-ekonomik statüsü ve geliri, ırk, cinsiyet, yaş, tecrübe ve motivasyon gibi faktörlerdir.

Eğitim, yeni bilgi ve becerilerin kazanılmasını sağlayarak bireyin ve sonuçta toplumun verimliliğini artırır. Verimlilik artışı, ülke kaynaklarının önemli bir bölümünün, yeni teknolojiler, yeni iş alanları ve yeni zenginlikler yaratılması için ayrılmasına imkân sağlar. Eğitimin ekonomik büyümeye olan katkısı, doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki yoldan gerçekleşir:

1. Çalışanları daha verimli hale getirerek ekonomik büyümeye doğrudan katkı yaparak.
2. Bilginin paylaşılması ve toplumun eğitim düzeyinin teknolojik yenilikler için yeterli hale getirilmesiyle ekonomik büyümeye dolaylı katkı yaparak.

Yukarıdakilerden birincisinde ekonomik büyüme, doğrudan beşeri sermayenin artmasından etkilenmektedir. Daha fazla eğitimli insanlar, daha eğitimli bilim adamları, daha eğitimli teknikerler ve daha eğitimli yatırımcıların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu ise yeni üretim süreçlerinin ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi yoluyla ekonomik büyümeyi artıracaktır.

Eğitim, bilginin paylaşılarak yayılması vasıtasıyla dolaylı olarak ekonomik büyümeyi etkiler. Okullar, yeni bilgilerin anlaşılıp içselleştirilebilmesi için gerekli eğitimi sağlar. Teknolojik yenilikler ve buluşlar, eğitim seviyesindeki artış sayesinde gerçekleşir. Beşeri sermayenin artırılması, eğitimle mümkündür. Fiziki sermayeye yapılan yatırımlar, GSMH'daki artış gibi maddi faydalar sağlar. Bununla birlikte beşeri sermayeye yapılan yatırımlar, hem maddi hem de maddi olmayan faydalar sağlar.

Eğitime yapılan yatırımlar, bireylerin bilgi ve yeteneklerini geliştirerek bütün toplumun yaşam kalitesini yükseltir. Bu durum, beşeri ve sosyal sermayenin gelişmesi demektir. Beşeri sermaye, daha donanımlı iş gücü vasıtasıyla fiziksel sermayeyle birlikte toplam üretime katlı yaparak maddi getirilere dönüşür.

EĞİTİMİN YATIRIM VE TÜKETİM ÖZELLİĞİ

İnsana yapılan yatırım en değerli yatırımdır. Bu nedenle eğitim, ulusal bir yatırım, insanların eğitim ve sağlık harcamaları tüketimden çok bir yatırım olarak değerlendirilir. Eğitimle ilgili iktisadi bir teori oluşturmak, eğitimin sosyal ve bireysel özellik göstermesinden dolayı zordur. Eğitimin hem girdilerinde hem de çıktılarında mal piyasasında olduğu gibi bir homojenlik yoktur. Girdilerine bakıldığında aile, kitaplar, öğretmenler gibi karmaşık bir yapı karşımıza çıkar. Çıktıları arasında yer alan yaratıcılık, ustalık, iyi vatandaş olma gibi özellikler de türdeşlik göstermez.

Okula devam etmenin dolaylı ve dolaysız maliyeti vardır. Dolaysız maliyet, eğitim giderlerini kapsar. Dolaylı maliyet, eğitim süresince çalışmamaktan dolayı vazgeçilen kazançlardan (şayet eğitim parasız ise) eğitime devlet desteğinin çıkarılmasıyla elde edilir. Eğitimin bireye sağladığı faydalardan ilki, gelecekte eğitimden dolayı kazanılacak fazladan (ekstra) ücrettir. İkincisi, yüksek öğrenim almanın sağladığı ölçülmesi zor parasal olmayan doyumdur. Faydaların, yani kazançların şimdiki değeri, dolaylı ve dolaysız maliyetlerin şimdiki değerinden büyükse, insan kaynaklarını geliştirecek eğitim yatırımı yapılır. Tam tersi durumda ise eğitim yerine hemen çalışmaya başlamak daha anlamlı görülür.

Ekonomik açıdan eğitim, bir yatırım, ancak pahalı bir yatırım alanı olarak görülür. Devlet, aileler, işletmeler, gönüllü kuruluşlar, eğitime yatırım yapmakta, kaynak ayırmaktadır. Eğitim, aynı zamanda birey ve toplum açısından *uzun vadeli bir yatırım olarak* görülür. Sonuçta eğitim, *getirisi en yüksek bir yatırım* olarak görülür. Günümüzde toplumların kalkınmışlık ve gelişmişlik düzeyleri, aynı zamanda insana yaptıkları yatırımlarla, insan kaynaklarının nitelikleriyle ölçülür.

Eğitim, aynı zamanda tüketilen bir mal olarak görülür. Dolayısıyla eğitim harcamaları, insan ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bir tüketim harcaması olarak görülür. Eğitim, bütün tüketim mallarından daha uzun ömürlü, kullanılmakla eskiyip tükenmeyen, insanın hayatı boyunca yararlandığı bir mal ya da kaynak olarak tanımlanır.

EĞİTİMİN FİNANSMANI

Son zamanlarda devletin eğitim hizmetini finanse etmede yaşadığı zorluklar, eğitim hizmetinin özel sektör tarafından da üretilmeye başlanmasına neden olmuştur. Türkiye'de eğitimin finansmanı, büyük ölçüde kamu kaynaklarıyla karşılanır. Kamu eğitim harcamalarının GSMH içindeki payı,zaman içinde % 2-4.5 arasında, bütçe içindeki payı ise % 10-22 arasında değişmiştir. Başlıca finansman kaynakları, devlet gelirlerinden, il özel idarelerinin bütçelerinden, belediye gelirlerinden ve köy bütçelerinden ayrılan paylar, Milli Eğitim Vakfı'nca sağlanan kaynaklar, vergiler (özel fonlar), mesleki eğitim için işverenlerden sağlanan fonlar, öğrenci katkı payları, öğrenim harçları, velilerden sağlanan katkılar, gönüllü kişi ve kuruluşlarca yapılan yardımlar, burslar ve bağışlar, dış ülke ve kuruluşlardan alınan yardım ve kredilerden oluşur.

Kişi başına düşen milli gelirin artmasıyla eğitim harcamalarının miktarının da artması beklenir. Eğitime ayrılan kamusal harcamaların miktarı, ülkenin okul çağındaki nüfusuna, bunların okula devam oranına ve bütçe imkanlarına bağlıdır. Diğer yandan bu harcamaların miktarı, hayat standardına, eğitim kurumlarının coğrafi dağılımına, eğitime verilen öneme, özel kaynaklardan yararlanma durumuna, insangücü ihtiyacına, eğitimin birim maliyetine vb. bağlı olabilir. Eğitim harcamalarının GSMH'daki artışa bağlı olarak artması, kişi başına düşen milli gelirin yüksek olduğu ülkelerde GSMH'nın büyük kısmının eğitime ayrılmasına karşılık, birim maliyetin yüksek olması ve sürekli artması nedeniyle her zaman her ülkede daha fazla insana daha fazla eğitim sunma imkanını sınırlamaktadır.

EĞİTİM HARCAMALARI

Eğitim harcamaları, gerek devletlerin gerekse bireylerin en önemli harcama kalemlerinden biridir. Kamu otoriteleri, eğitim hizmetlerinin sağlanması için gerekli girdiler için harcamalar yapar. Bu harcamalar, okul binaları, eğitim materyalleri ve eğitimcilerin maaşları gibi ödemelerdir. Bireyler ise aldıkları eğitim hizmetleri ve eğitim materyalleri karşılığında parasal ödemeler yapar. Bütün bunlar, eğitim harcamasıdır.

Eğitim harcamalarının ölçülmesinde en önemli sorun, eğitim kavramının tanımıyla ilgilidir. Eğitim amacıyla yapılan harcamaların tespit edilmesi için hangi harcamaların eğitim amacıyla yapıldığının belirlenmesi gerekir. Bu ise ne tür harcamaların eğitim harcaması kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinin belirlenmesi demektir. Eğitim harcamalarının ölçülmesi ve karşılaştırılması amacıyla bu harcamaların kimler tarafından yapıldığına bakılabilir.

Eğitim harcamaları, kaynakları açısından ikiye ayrılabilir: *Kamu harcamaları ve özel harcamalar.* Kamu harcamaları, merkezi yönetimin ve yerel yönetimlerin eğitim harcamalarından oluşur. Özel eğitim harcamaları ise temelde üç grup tarafından yapılır: Özel okullar, firmalar ve aileler.

Özel öğretim kurumları tarafından yapılan eğitim harcamalarının ölçülmesi en kolay olanıdır. Çünkü özel öğretim kurumlarının yaptıkları bütün harcamalar, eğitim harcamaları kapsamında değerlendirilir. Firmalar tarafından yapılan eğitim harcamalarının tespit edilmesi ise bu kadar basit değildir. Firmalardaki eğitim, kısa süreli dersler ve seminerler şeklinde olabildiği gibi, çıraklık eğitimi ve diğer şekillerde olabilmektedir. Bu nedenle firmaların eğitim amacıyla yaptıkları harcamaların, diğer harcamalardan ayırarak tespit edilmesi zordur.

Ailenin Harcamaları: Eğitim harcamalarının en önemli kaynaklarından biri ailelerdir. Aileler tarafından yapılan harcamalar, parasal olabildiği gibi farklı şekillerde de olabilir. Parasal harcamalara örnek, okul ücretleri, eğitim materyallerine harcanan para ve özel dersane ve dersler için ödenen ücretler sayılabilir. Bu tür harcamaların tespit edilip ölçülmesi kolaydır. Birçok ülkede bu tip eğitim harcamaları, vergi indirimine tabidir. Böylelikle ailelerin eğitim amacıyla yaptıkları parasal harcamaların tespit edilmesi de mümkün olmaktadır.

Aileler tarafından eğitim amacıyla yapılan birtakım harcamaların tespit edilmesi kolay değildir. Bu tip harcamalar, genellikle parasal olmaktan ziyade *zaman harcamaları* olarak karşımıza çıkar. Örneğin ebeveynlerin çocuklarının eğitimiyle ilgili harcadıkları zaman önemli bir harcama kalemini teşkil eder. Bunun yanında *dolaylı eğitim harcamaları* olarak değerlendirilen birtakım harcamalardan söz edilir. Bunların eğitim harcamaları olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği kesin olarak belli değildir. Örneğin, hayvanat bahçesine veya bir müzeye yapılan bir gezi, eğitim harcaması mıdır? Öğrencinin okuldaki eğitimi sürecince beslenmesi için yapılan harcamalar gıda harcaması mıdır, yoksa eğitim harcaması mıdır? Bu gibi örnekler artırılabilir.

Merkezi ve Yerel Yönetim Harcamaları: Gerek merkezi, gerekse yerel yönetimlerin yaptığı eğitim harcamaları genellikle çok boyutludur. Bu nedenle birçok birimin sorumluluk ve yetkileri çakışmakta ve nelerin eğitim harcamaları kapsamında değerlendirilmesi gerektiği konusu önem arz etmektedir. Örneğin okullardaki sağlık hizmetleri eğitim harcamaları kapsamında değerlendirilecek midir? Veya okullardaki öğrencilerin beslenmeleriyle ilgili harcamalar gıda harcamaları mıdır, yoksa eğitim harcamaları mıdır? Bu gibi durumlar, eğitim harcamalarının ölçülmesini zorlaştırır.

Eğitim harcamaları değerlendirilirken genellikle devlet (merkezi yönetim ve yerel yönetimler) tarafından yapılan harcamalara bakılır. Bunun en önemli nedeni, devlet tarafından yapılan harcamaların en büyük harcama kalemini oluşturmasıdır. Bir diğer nedeni ise, kamu eğitim harcamalarının aileler ve firmaların yaptığı harcamalara göre daha kolaylıkla tespit edilebilmesidir.

Bir ülkedeki toplam eğitim harcamalarını belirleyen birçok faktör vardır. Bununla birlikte, eğitim harcamalarını belirleyen faktörler iki ana başlık altında toplanabilir: Ailelerin eğitim talebi, devlet ve özel kurumların sunmaya istekli oldukları eğitim imkânları. Bunlar, kısaca *eğitim talebi* ve *eğitim arzı* olarak ifade edilmektedir.

Kamu ve Özel Kesim Harcamaları: Eğitim harcamaları, genel olarak *kamu harcamaları ve özel kesim harcamaları* olarak ikiye ayrılabilir. Genel olarak eğitim hizmetleri kamu ekonomisince üretilmekte olup kamu ekonomisinin üretim alanına girmektedir. Eğitim hizmetlerinin devlet tarafından yürütülmesinin temel faktörlerinden birisi, eğitimin yarattığı dışsallık olarak kabul edilir. Çünkü eğitim, dışsallık yaratan hizmetlerde etkin kaynak dağılımı için devlet müdahalesi gerektiren bir konudur.

Bu hizmetin kamu ekonomisi tarafından sağlanmasında diğer bir faktör de eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla eğitimin bedelsiz ya da düşük bedelle sunulması olabilir. Özel eğitim harcamaları, özel öğretim kurumları tarafından yapılan harcamalar, bireylerin eğitimleri için kurumlara ödedikleri paralar, çeşitli kurumlardan sağlanan yardımlar ve bağışlardan oluşur. Kamu eğitim harcamaları, özel harcamalardan daha kapsamlıdır. Bu harcamalar *cari, yatırım ve transfer* harcamaları olarak üç başlık altında toplanır.

Cari Harcamalar: Bunlar, bir bütçe dönemi içinde tüketilmesi söz konusu faydanın elde edilmesi amacıyla yapılır. Eğitimin cari giderleri, eğitim hizmetlerinin gerektirdiği ve bir yılla sınırlı tüketilen mal ve hizmet alımlarından oluşur. Bunlar içinde kitap, araştırma, demirbaş, kırtasiye, maaşlar vb. yer alır. Kısaca cari harcamalar, genel yönetim için harcanan paralar anlamına gelir. Bunların önemli bir kısmı personel giderlerinden oluşur.

Eğitimin cari giderleri, iktisadi kalkınmayla yakından ilgilidir. İktisadi kalkınma cari giderleri, daha çok milli eğitim, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi sonucu beşeri sermayeye yapılan yatırımlar olarak adlandırılan giderlerden oluşur. Bu nedenle eğitime ayrılan cari giderler, üretimi artırmayan, dayanıksız mal ve hizmet alımları şeklinde değerlendirilemez.

Yatırım Harcamaları: Yatırım harcamaları, üretimi artıran, üretkenliği etkileyen, kaynakların etkili kullanılmasını sağlayan, üretim faktörlerinin verimli-

liğini artıran dayanıklı mal niteliğinde olan ve faydası birden çok yılı kapsayan giderlerdir. Bu harcamalar, maddi sermaye mallarına yönelik olabildiği gibi, insanların bilgi, beceri ve yaratıcılık güçlerini artırmaya, yani kısaca beşeri sermayeyi geliştirmeye yönelik de olabilir. Böylece sağlanan birikim, mevcut kaynakların iyi şekilde kullanılmasına imkân sağladığı gibi yeni kaynakların bulunmasına ve bunların geliştirilmesine de imkan verir.

Yatırım giderleri, daha çok eğitim kapasitesini artırma ve eğitimsel büyümeyi sağlamaya yöneliktir. Örneğin, okul inşa etmek üzere satın alınan araziler, inşa edilen okullar ve derslikler bu tür yatırım harcamaları niteliğindedir. Bunun yanında etüd ve proje giderleri, dershaneler, laboratuvarlar, sabit tesisler, makine, teçhizat, taşıt alımları, yurtlar vs. de yatırım harcaması olarak kabul edilir. Yatırım harcamalarının temel özelliği, sermaye birikimi ve üretim kapasitesini artırmaya yönelik olmasıdır. Eğitime yatırım giderleri, kısa ve uzun vadede milli geliri artırıcı kamu harcamaları arasında sayılır. Beşeri sermayeye yapılan yatırım giderleri, toplumun eğitim seviyesini yükselterek milli gelir üzerinde etkili olur.

Transfer Harcamaları: Bunlar, satın alma gücünün özel şahıslar veya sosyal tabakalar arasında karşılıklı olarak el değiştirmesini sağlayan harcamalardır. Bunların en önemli özelliği, karşılığında devlete mal veya hizmet verme zorunluluğunun olmamasıdır. Genel bütçeden yapılan transferler, katma bütçeli yerel yönetimlere ve kamu iktisadi teşebbüslerine doğrudur. Katma bütçeli kuruluşlar, kendilerine özgü gelirleri olan birimlerdir. Ancak kendi gelirleri, genellikle giderlerini karşılamada yetersiz kaldığından bu kuruluşlara genel bütçeden hazine yardımı yapılır. Bu yardım, genel bütçede transfer harcaması olarak görünmekte ve katma bütçeli kuruluşlara aktarılmaktadır.

Devlet tarafından büyük ölçüde parasız olarak sağlanan eğitim, sağlık, bayındırlık gibi hizmetler, kişiler arasındaki gelir dağılımını dengelemesi nedeniyle doğrudan doğruya transfer harcaması gibi etkiler gösterir. Ancak bu harcamalar karşısında devletin daha sonra mal, hizmet veya üretim faktörü almakta olduğu unutulmamalıdır. Bu durumda bu harcamalar, reel harcamaların etkilerini gösterecek ve karşılıksız olmaktan çıkacaktır.

İŞ GÜCÜ PLANLAMASI

İş gücü planlaması, iktisadi planlamanın ve dolayısıyla iktisadi kalkınma planlarının en önemli disiplinidir. İstihdamın yüksek oranlarda olmasının, milli geliri artırıcı etkisi ve toplumdaki psikolojik tatmini söz konusu olunca, plana dayanmayan bir istihdam politikasının varlığı düşünülemez. Bu bakımdan insan gücü, hem diğer sosyal ve iktisadi kıt kaynakları en rasyonel kullanması gereken

bir araç hem de kendisi kıt bir kaynaktır. İnsan gücü planlamasıyla yapılmak istenen, böyle bir kaynağı belirli hedeflere ulaşmada en iyi kullanmanın yollarını ortaya koymaktır. Sosyo-ekonomik kalkınma planının başarıya ulaşması, gerekli sayıda ve nitelikte insan gücünün, kalkınma sürecine gereken zamanda katılmasına bağlıdır.

Bir ülkenin gerçek anlamda ekonomik ve sosyal gelişme potansiyeli ve refahı, kalkınma için insan gücünü verimli kullanmasına bağlıdır. Kalkınma çabası içinde insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi, bir toplumda bireylerin bilgi, yetenek ve kapasitelerini artırır. İnsan gücünün, nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi ve ihtiyaç açıklarının kapatılması, uzun vadeli programlara dayanır. Bunun nedeni, insan gücü ihtiyaçlarını karşılamak üzere şimdi alınacak tedbirlerin uzun vadede sonuçlarının elde edilebilmesidir. Oysa II. Dünya Savaşı'na kadar iktisadi planlamalarda eğitim ve eğitimin kalkınmaya olan etkileri üzerinde çok az durulmuş, gerektiği şekilde önemi belirtilmemiştir. Hâlbuki halkın eğitimi, bir ülkenin toplumsal ve iktisadi hayatında derin etkiler yaratma gücüne sahiptir.

Toplumun doğal olarak ilerlemesi, bireylerin düşünce değişikliği, batıl inançların kayboluşu, basmakalıp düşüncelerin ortadan kalkması gerçekleşmeden mümkün olamaz. Buradan hareketle iş gücü planlaması, belirli bir ekonomik kalkınma hedefinin gerçekleştirilebilmesi için gerekli meslek çeşitlerine duyulan ihtiyacın tahmin edilmesine ilişkin teknik yöntemlerdir. Diğer bir söylemle, belirlenen ekonomik hedefler için hangi mesleklerde ve ne kadar insana ihtiyaç duyulduğunun belirlenmesi işlemlerine *"iş gücü planlaması"* denir.

Meslek çeşitlerine ve her meslekte yetişmesi gereken insan sayısına göre eğitim sisteminin düzenlenmesi ise *"eğitim planlaması"*dır. İnsan gücü kaynaklarının gelişimi, harekete geçişi, etkin ve verimli bir biçimde kullanılması, planlamayı gerektirir ve kalkınmayı sağlar. Ancak insan gücünün kalkınmada etkili ve verimli olabilmesi için nitelikli ve istenir bir duruma gelmesi gereklidir. Bu istenir durumu da insana eğitim kazandırır. Günümüzde eğitim, hem kalkınmanın yaratıcısı hem de kalkınmanın eseri olarak kabul edilir.

Eğitim planlamasıyla iş gücü planlaması arasında fark vardır. Eğitim planlamasının bütün nüfusu kapsamasına karşılık iş gücü planlaması, nüfusun bir bölümünü, yani çalışabilir nüfusu, onun da ekonomik ve toplumsal kalkınmanın ihtiyaç duyduğu nitelik ve sayıdaki nüfus kesitini kapsar. İnsan gücü kaynaklarının rasyonel bir şekilde kullanılması ve uzun vadede insan gücündeki darboğazların giderilmesi gerekliliği, insan gücü planlamasını sosyo-ekonomik kalkınma planları içinde ele almayı zorunlu kılmıştır.

İyi bir kalkınma planı, kalkınma için gerekli kaynakların dengeli bir şekilde ekonomik ve sosyal gelişme için kullanılmasını sağlar. Bu plan içinde insan gücü planlamasının amacı, ekonominin her aşamasında yeterliliğe dayanan bir çalıştırma politikasıyla, yetişenleri yerinde kullanmak ve sağlam bir sosyal hareketlilik yaratmak, çalışan nüfusun çeşitli meslek gruplarına bölünüşündeki dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve yurtiçinde daha dengeli bir dağılım sağlamaktır.

Eğitim düzeyiyle ulusal kalkınma arasında yakın ilişkiler vardır. Eğitim harcamaları ve GSMH arasındaki ilişkinin öne sürülmesi, bu ilişkinin belirlenmesi konusunda çeşitli yaklaşımların oluşmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımların uygulanması sonucunda ise, eğitim düzeyi ve ulusal kalkınmanın aynı yönde arttığını gösteren kanıtlar ortaya çıkmıştır.

EĞİTİM EKONOMİSİ

Eğitim ekonomisinin temel araştırma alanı, eğitimin ekonomik ve sosyal belirleyicileri ve ortaya çıkardığı iktisadi sonuçlarıdır. Eğitimin kendisi, önemli toplumsal ve bireysel kaynakların ayrılmasını gerektirmesinin yanında, önemli bireysel ve toplumsal getiriler ortaya çıkarması dolayısıyla aynı zamanda önemli kaynaklardan biridir.

Eğitim iktisadıyla uğraşanlar, eğitimin ücretler, istihdam, ekonomik büyüme ve sosyal eşitlik üzerindeki etkilerini analiz ederler. Eğitim iktisatçıları, toplumun araştırma, girişimcilik ve yenilik vasıtasıyla ilerleyebilme potansiyelinde eğitimin rolünü inceler. Bunları yaparken geleneksel olarak iktisatta kullanılan analiz araçlarının yanı sıra, eğitimin kendine has özelliklerinin gerektirdiği birtakım disiplinler arası yöntemleri de kullanırlar.

EĞİTİMİN BİR HİZMET VE MAL OLMASI

Mal ve hizmetler, bazı gruplara ayrılır. Kimi mal ve hizmetler piyasada yüksek fiyattan alım satım işlemine konu olur. Bazı mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları oluşmamakta, bazılarının fiyatı ise (kamusal mal ve hizmetler) toplumdan alınan vergilerle karşılanmaktadır.

Eğitim hizmeti, aslında 1850'li yıllarla birlikte değişen ekonomi ve iktisadi sistem anlayışıyla birlikte devletlerin temel görevlerinden biri olma özelliğini uzun süre göstermiştir. Yakın zamanlarda ise eğitim hizmeti, özel sektörün de üretim yapabileceği bir alan olarak görülmeye başlanmıştır.

Eğitimli bir insanın kendine faydasının yanında aynı zamanda topluma da olumlu etkileri olmaktadır (pozitif dışsallık). Bu durumda eğitim, serbest mal

(hava ve su gibi) niteliği göstermemektedir. Her ne kadar bireyler, çocuklarının eğitimine doğrudan parasal katkılarda bulunmasa da kendilerinden devletin almış olduğu vergilerin bir kısmı bu hizmetin finansmanı için ayrılmaktadır.

Günümüzde eğitim, iktisadi bir mal olma niteliği göstermeye başlamıştır. Bir yandan geleneksel görüş açısından devletler eğitimi bir kamusal hizmet olarak görmekte ve vatandaşlarının eğitimi için eğitim hizmetini üretmeye devam etmektedirler. Bir yandan da özel sektör kuruluşları eğitim hizmeti üreterek bireyler bu hizmeti satın almaktadır. İkinci durumda eğitim, piyasada fiyatı olan iktisadi bir mal özelliği göstermektedir. Böyle bir durumda eğitim hizmetini üreten özel kişi ve firmalar, eğitim hizmetinden sağlayacakları kar motivasyonuyla bu hizmeti üretmekte ve bireylere sunmaktadırlar.

Böylece eğitim hizmetinin piyasası, arzı ve talebi oluşmakta ve eğitim hizmeti için piyasada bir fiyat gündeme gelmektedir. Malların taleplerinin oluşmaması ya da piyasada alım satıma konu olmamaları, yalnızca onların serbest mal olup olmama niteliklerine göre değişiklik göstermez. Bir malın serbest mal olması, onun arzının talebinden daha fazla olduğu anlamına geldiği için bireyler o mal için bir fiyat ödemek zahmetine katlanmak istemezler.

Eğitim hizmeti, toplumdan topluma ve bölgeden bölgeye değiştiği gibi toplumların benimsedikleri ekonomik sistemler tarafından ve o toplumun dini ve kültürel değerleri tarafından da belirlenir. Ancak eğitim hizmeti, ister serbest bir mal olsun, isterse piyasada alınıp satılan bir mal olsun ya da kamusal bir mal olarak kabul edilsin, dünyada kabul gören genel eğilimlerden, teknolojik gelişmelerden ve gerekliliklerden bağımsız olarak organize edilmesi ve sunulması, rasyonel ve beklenen amaçlara ulaştıracak nitelikte olamaz.

EĞİTİM TALEBİ VE ÖZELLİKLERİ

Eğitim talebi, *bir ülke vatandaşlarının belli bir dönem içinde, belli maliyetlere katlanarak almak istedikleri eğitim hizmetleri* şeklinde tanımlanır. Belli bir zaman dilimi verilmeden bir ülkedeki eğitim talebinden söz edilmesi herhangi bir anlam ifade etmez. Söz konusu talebin hangi zaman dilimi içinde geçerli olduğu belirtilmelidir. Bu zaman dilimi, genellikle bir yıldır. Bu nedenle herhangi bir zaman diliminin verilmediği durumlarda bunun yıllık eğitim talebi olduğu anlaşılır. Kişilerin katlanması gereken eğitim maliyetleri arttıkça talep edecekleri eğitim hizmetleri azalır. Özellikle temel eğitim hizmetlerinin kamu tarafından sağlanması, verilen bu eğitimin vatandaşlara maliyetsiz olduğu anlamına gelmez.

Bir mal veya hizmetin parasal bir maliyeti olmasa dahi, iktisadi anlamda bir "gerçek" maliyeti söz konusudur. Bu durum, eğitim hizmetleri için de geçerlidir.

Kaldı ki, temel eğitim hizmetleri ücretsiz olsa da, söz konusu hizmeti almak için de hane halklarının ek parasal maliyetlere katlanmaları gerekir. Temel eğitim için gerekli defter, kalem, üniforma ve ulaşım masrafları, bu tip maliyetlere örnektir. Bununla birlikte bireyler ne kadar eğitim hizmeti talep ederse etsin, alacakları eğitim hizmeti, devlet ya da özel kesim tarafından sunulanla (arz edilenle) sınırlıdır. Bu nedenle eğitim talebinin, eğitim arzından fazla olduğu durumlarda, vatandaşların gerçekte ne kadar eğitim hizmeti almayı arzuladıklarının belirlenmesi mümkün değildir. Bunun yerine filli olarak söz konusu maliyetlere katlanarak aldıkları eğitim hizmeti, eğitim talebi olarak değerlendirilir.

Eğitim talebini, nüfus artışı, bilim ve teknolojideki gelişmeler, milli gelirdeki ve yaşam standartlarındaki artış gibi sosyal faktörler etkiler. Bireysel faktörler arasında ise bireysel gelirin veya hane halkı gelirinin artması, eğitim seviyesindeki yükselme ve bireysel tercihler sayılabilir.

Özel talep, genellikle eğitim piyasalarında belli bir fiyat karşılığı eğitim hizmeti almaya istekli olan bireyler için kullanılır. Sosyal talep veya sosyal değer ise toplum için gerekli olan ideal eğitim seviyesini sağlayacak şekilde verilmesi gereken eğitim hizmetlerini ifade etmek için kullanılır.

Eğitim talebi, bütün ülkelerde zaman içinde artma eğilimindedir. Eğitim talebindeki artış eğiliminin birçok nedeni vardır. Bunlardan en önemlisi, ülke nüfusundaki artıştır. Bir ülkedeki her vatandaş, temel eğitim hizmetlerinden faydalanarak zihinsel ve bedensel gelişimini sağlamak hakkına sahiptir. Bu nedenle artan doğum oranları, daha fazla insanın eğitim talebinde bulunması sonucunu doğurur.

Eğitim talebindeki artışı etkileyen nedenlerden biri, öğrencilerin okulda kalma sürelerinin uzamasıdır. Bu durum, iki temel faktörden kaynaklanır: Yasal zorunlu eğitim süresinin uzaması ve okulu yarıda bırakan öğrenci sayısındaki azalma. Birçok ülkede yasal olarak öngörülen zorunlu temel eğitim süresi zaman içinde sürekli artmıştır.

Bir ülke nüfusunun cinsiyet ve istihdam yapısı yönünden durumu, ulusal eğitim talebini belirleyen önemli unsurlardır. Nüfusun büyük bir kısmı tarım sektöründe çalışan ve kırsal bölgelerde yaşayan ülkelerdeki eğitim talebi, nüfusun büyük bölümünün sanayi sektöründe çalıştığı ve büyük şehirlerde yaşadığı ülkelerdeki eğitim talebinden daha azdır.

Eğitime ayrılan zaman da büyük oranda artma eğilimindedir. Bunun en önemli nedeni, giderek gelişen teknolojidir. Bilim ve teknolojideki gelişmeler, eğitim talebinin artmasındaki önemli faktörlerden biridir. Giderek daha fazla rekabetçi hale gelen iş yaşamı, daha uzun süreli eğitimi zorunlu kılmaktadır.

Teknolojik gelişmeler, eğitim teknolojilerinin de gelişmesine yol açmaktadır. Bu durum, okulun ve ailelerin öğrencilere sundukları eğitim teknolojilerinin de değişmesine yol açmaktadır. Eğitim teknolojilerindeki bu değişim, eğitim maliyetlerine de yansır. Maliyetlerle eğitim talebi arasıdaki ters yönlü ilişki düşünüldüğünde, diğer faktörlerin değişmediği durumda eğitim teknolojisindeki gelişme, artan eğitim maliyetleri nedeniyle eğitim talebinde bir azalmaya yol açabilir. Bununla birlikte böyle bir azalma pek olmamaktadır. Bunun bir nedeni, ülkelerin milli gelirlerinin, dolayısıyla hâne halklarının gelirlerinin de artmasıdır.

Ülkelerin milli gelirlerinin artması, eğitim hizmetlerine olan talebi de artırır. Artan gelirle birlikte kamu kaynaklarından eğitim hizmetlerine ayrılan pay da artar. Böylelikle daha fazla insanın daha uzun süreli ve kaliteli eğitim hizmeti alabilmesi sağlanmış olur.

Diğer taraftan yeni iş ve uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasıyla buralarda çalışacak iş gücüne ihtiyaç duyulur. Bu durum da eğitim hizmetlerinde talep artışına neden olur. Bu talebin ve ilgili alanlarda ihtiyaç duyulan eğitim hizmetlerinin karşılanabilmesi için milli gelirden daha fazla payın eğitime ayrılması gerekir.

Eğitim talebini etkileyen bireysel faktörlerin başında, hâne halklarının gelirlerindeki artış gelir. Hâne halklarının gelirlerindeki artış, artan eğitim maliyetlerini karşıladığı gibi başka kanallardan eğitim talebinin artmasına yol açar. Toplumda iyi bir yaşam için iyi bir eğitim gerektiği, iyi bir eğitimin daha yüksek bir gelir sağlayacağı, bireyin toplumdaki statüsünün yükselmesine neden olacağı düşünülür. Daha iyi bir eğitim ise daha uzun bir eğitim ve daha kaliteli bir eğitim anlamına gelir. Dolayısıyla gelirdeki artış, talep edilen eğitim hizmetlerinin de artmasına yol açar.

Hâne halkının eğitim seviyesinin yükselmesi, eğitim talebini etkileyen etmenlerden biridir. Eğitim hizmetlerini diğer mal ve hizmetlerden ayıran önemli özelliklerden biri, eğitim ihtiyacının karşılandıkça artmasıdır. İnsanlar, eğitim düzeyleri arttıkça, hem kendileri hem de çocukları için daha fazla eğitim talebinde bulunurlar. Birincisi, eğitim seviyesi artan hâne halkının geliri artacak ve daha fazla eğitim talep edecektir. İkicisi ise eğitim seviyesiyle eğitime verilen önem de artacak ve daha fazla eğitim hizmeti talep edilecektir.

Eğitim talebini etkileyen diğer bir faktör de bireysel tercihlerdir. Bazı insanlar öğrenmekten zevk alırken, bazıları bunu zaman kaybı olarak görebilir. Bu nedenle bazı insanlar, sadece zorunlu olduğu kadar eğitim hizmeti alırken, bazı insanlar hayatları boyunca değişik alanlarda eğitim hizmetleri talep ederler.

EĞİTİM ARZI VE ÖZELLİKLERİ

Eğitim, bir kamu hizmetidir. Bunun nedeni, eğitimin sonuçlarının sadece bireyleri değil aynı zamanda bütün toplumu etkilemesidir. Hemen bütün ülkelerde eğitim hizmeti, güvenlik hizmetleri gibi kamunun sağlaması gereken zorunlu hizmetlerden biri olarak kabul edilir. Eğitim hizmetleri, bir kamu hizmeti olarak görülse de, kamu kaynakları bütün eğitim hizmetlerini sağlamada yeterli değildir. Bu nedenle devletler, genellikle sadece temel eğitimi bir kamu hizmeti olarak sunabilmektedir. Bu durum, sunulamayan eğitim hizmetlerinin özel kişi ve kurumlarca sağlanması konusunu gündeme getirmektedir. Böylece iktisadi anlamda bir eğitim hizmetleri piyasası oluşmaktadır.

Eğitim arzının kısa dönemde artırılması oldukça zordur. Bu nedenle, eğitim arzını artırma kararlarının önceden verilmesi gerekir. Belli bir alanda eğitim hizmeti verilebilmesi için gerekli olan okul binaları yanında, öğretmenlerin yetiştirilmeleri gerekir. Bunlar ise uzun zaman alır.

Kamunun eğitim hizmetleri arzını etkileyen etmenlerden biri, eğitim kurumlarının birbirlerini tamamlamasıdır. Örneğin, yeni ilköğretim okulları açmayı planlayan bir devlet, aynı zamanda bu okullardan mezun olan öğrencilerin devam edeceği okulların sayısını da artırmak zorundadır. Bu nedenle kamu eğitim hizmetleri arzındaki bir artış, eğitim sisteminin genişlemesini gerektirir. Bu durum ise maliyetlerde artış anlamına gelir. Eğitim sisteminin belli bir kısmında yapılan çok hızlı bir genişleme, sistemin diğer bölümlerindeki eğitim hizmetlerinin kalitesinin düşmesine de neden olabilir.

Eğitim hizmetleri, aynı anda birçok unsura bağlıdır. Bir eğitim hizmetinin sunulabilmesi için, fiziksel ortam, eğitim materyalleri ve öğretmenler gibi birden çok öğenin aynı anda sağlanması gerekir. Bu nedenle eğitim hizmetleri arzını kısa dönemde artırmak oldukça güçtür.

EĞİTİMİN PİYASASI

Eğitim hizmetlerinin büyük bir kısmı, devletler tarafından sağlansa da birçok ülkede bir eğitim hizmetleri piyasası vardır. Bunun nedeni, eğitimin kamusal bir mal olmasının yanında, aynı zamanda iktisadi bir mal olarak da görülmesidir. Bireyler, eğitim hizmetlerinden faydalanmak için belli fiyatlar ödemeye hazırdır. Özel girişimciler de kar elde etmek amacıyla belli eğitim hizmetlerini belli fiyatlar karşılığında sunmaya isteklidir. Eğitim piyasası da diğer mal ve hizmet piyasaları gibi talep edenler ve arz edenlerden oluşur. Eğitim piyasasında eğitim hizmetini talep edenler, belli bir fiyattan eğitim hizmetini almak isteyen bireylerdir. Bireylerin oluşturduğu bu talebe, "özel talep" adı verilir.

EĞİTİMİN MALİYETİ

Eğitim hizmetinin üretiminde bazı girdilerin kullanılması gerekir. Bu girdiler için yapılan parasal harcamalar, eğitimin girdilerini oluşturur. Eğitimin maliyetinin hesaplanmasında, eğitimin tüketicileri tarafından yapılan harcamalar ve kamusal harcamalar birlikte düşünülür. Böylece eğitimin maliyeti, birey, toplum ve devlet açısından hesaplanabilir.

Eğitimin maliyetine bir de "vazgeçme maliyeti, fırsat maliyeti" eklenir. Vazgeçme maliyeti ya da alternatif maliyet, kısaca bireylerin okula devam etmesinden ve üretime katılmamasından dolayı gelir kaybına uğramalarıdır. Eğitimde maliyet analizleri, *toplam maliyet* ve *birim maliyetleri* şeklinde yapılabilir. Birim maliyet hesaplamaları, okulda toplam öğrenci sayısına, mezun sayısına ve başka değişkenlere göre yapılabilir. Örneğin öğrenci sayısı arttıkça, maliyetler artabilir, azalabilir ya da sabit kalabilir. Bunların dışında başka maliyet hesaplamaları da yapılır. Eğitimin maliyetini karşılamak için ülkelere göre çeşitli finans modelleri kullanılır. Bunlar, devlet kaynakları, harçlar, özel sektör yoluyla karşılanabilir. Kaynakların etkin ve verimli kullanılamaması yanında, sınıf tekrarı, devasızlık ve okulu terk, ilgisizlik ve bilgisizlik, başarı oranlarının düşüklüğü gibi etkenler de eğitim maliyetini olumsuz yönde etkiler. Özellikle geri kalmış ülkelerde devamsızlığın yüksek olması, bir kaynak israfı olarak görülür.

Bireyler, daha fazla eğitim almak veya özellik kazanmak için yatırım yaptıkları zaman bunun karşılığında bir bedel ödemek zorunda kaldıkları gibi, bu eğitim veya yetiştirme süresince çalışarak kazanabilecekleri gelirlerinden vazgeçmek zorunda kalırlar. Yapılan bu harcamanın faydası, gelecekte ya daha yüksek parasal gelir elde etmek ya da daha fazla iş tatmini sağlamaktır.

Eşanlamlı olarak kullanılsa da "harcama" ve "maliyet" terimleri birbirinden farklıdır. İktisat biliminde *harcama*, bir mal, hizmet veya fayda elde etmek için ödenen parasal miktarı ifade eder. Maliyet ise bir mal, hizmet veya faydayı üretmek veya elde etmek için vazgeçilmesi gereken en az kaynak miktarını ifade eder. Dolayısıyla ekonomik açıdan maliyet kavramı daha geniş bir anlam ifade eder.

İktisatçılar, maliyetleri incelemek için farklı yöntemler ve ölçütler geliştirmişlerdir. Bunlar, eğitim maliyetlerinin analizinde de kullanılır. Eğitim maliyetleri, *"doğrudan"* ve *"dolaylı"* maliyetler olarak ikiye ayrılır. Dolaylı maliyetler, aileler, öğrenciler veya devlet tarafından öğretmen maaşları veya kitap alımları gibi doğrudan eğitim için katlanılan maliyetleri ifade eder. Buna karşılık dolaylı maliyetler çok açık görülemez. Örneğin bir öğrencinin eğitim için harcadığı zaman, dolaylı bir maliyettir.

Doğrudan Maliyet: Doğrudan maliyetler, ekonomik analizde önemli bir yer tutar. Doğrudan maliyetler, eğitim hizmetinin üretilmesinde kullanılan girdilerin maliyetleridir. Doğrudan maliyetleri karşılaştırmak ve analiz etmek için bazı maliyet kavramları geliştirilmiştir. Bunlar, *toplam maliyet, ortalama maliyet ve dolaylı maliyet* gibi kavramlarıdır.

Toplam Maliyet: Toplam maliyetler, eğitim hizmetinin sağlanabilmesi için gerekli bütün girdilerin toplam maliyetini ifade eder. Toplam maliyetler, hem eğitim hizmeti için ayrılan sermayenin maliyetini, hem de bu hizmet için yapılan cari harcamaları kapsar. Toplam maliyetler, öğrenci sayısının bir fonksiyonudur. Diğer bir deyişle, öğrenci sayısı arttıkça toplam maliyetler de artar. Önemli bir ölçüt olmasına rağmen toplam maliyetler bazı karşılaştırmalar için yeterli olmamaktadır.

Ortalama Maliyet: Öğrenci başına düşen eğitim maliyetlerini ifade etmek için kullanılır. Ortalama maliyetler, toplam maliyetlerin öğrenci sayısına bölümüyle elde edilir. Öğrenci sayısı arttıkça ortalama maliyetler artabilir, azalabilir veya aynı kalabilir. Öğrenci sayısı arttıkça ortalama maliyetlerin ne olacağı, ölçek ekonomileriyle yakından ilgilidir. Ölçek ekonomileri, üretim yapılan tesislerin büyüklüğüyle ilgilidir. Örneğin 200 öğrencinin eğitim göreceği şekilde inşa edilmiş ve donatılmış olan bir okulu ele alalım. Burada verilen eğitim hizmetinin toplam maliyeti, öğrenci sayısıyla birlikte artmasına karşılık, okulun inşası ve temel ihtiyaçları için katlanılması gereken sabit maliyetler, 10 öğrenci için de 200 öğrenci için de aynı olacaktır. Bu durumda okulda eğitim hizmeti alan öğrenci sayısı arttıkça ortalama maliyetler düşecektir. Bu durum, okulun mevcudu 200 öğrenci olana kadar devam edecektir. Ortalama maliyetler, 200 öğrenci civarında bir müddet sabit kalırken, öğrenci sayısı 250 olduğunda okulun fiziki imkanları yeterli olmayacaktır. Bu nedenle yeni bir okul binası yapılana kadar mevcut eğitim hizmetinin ortalama maliyeti artarken, aynı zamanda eğitimin kalitesi düşebilecektir.

Dolaylı Maliyet: Dolaylı maliyetler, eğitim hizmetlerinin üretilmesi için katlanılması gereken maliyetlerdir. Örneğin; öğrencinin eğitim için harcadığı zaman, dolaylı bir maliyettir. Dolaylı maliyetlerle ilgili en önemli kavram *"fırsat maliyetleri"* veya *"vazgeçme maliyeti"* kavramıdır. Fırsat maliyetleri, belli bir mal veya hizmeti elde edebilmek için vazgeçilmesi gereken şeyler olarak tanımlanabilir. Buradaki örnekte öğrencinin eğitim için harcadığı zamanda yapabileceği farklı bir etkinlik, bu öğrencinin aldığı eğitim hizmetinin fırsat maliyetini oluşturur.

Eğitim hizmetleri için ayrılan kamu kaynaklarının gerçek maliyetleri, bu kaynaklarla sağlanabilecek sağlık hizmetleri veya güvenlik hizmetleridir. Bu nedenle kamu kaynaklarının tahsisinde fırsat maliyetlerinin göz önünde bulundurulması, bu kaynakların daha etkin bir şekilde tahsisine yardımcı olacaktır.

Bireyler için eğitimin gerçek maliyetini analiz etmek mümkündür. Genellikle eğitim için harcanan zamanın maliyeti olmadığı varsayılır. Fakat fırsat maliyetleri açısından bakıldığında durum farklıdır. Üniversite eğitimi alan bir öğrenciyi düşünelim. Bu öğrencinin üniversite eğitimi almak için ayırdığı zamanın maliyeti, liseden sonra çalışarak bu süre içinde kazanabileceği gelirlerin toplamı olacaktır. Aynı durum, çalışarak para kazanabileceği zamanını çocuklarının eğitimi için harcayan ebeveynler için de geçerlidir.

EĞİTİMİN BİREYSEL VE TOPLUMSAL GETİRİLERİ

Eğitimin ortaya çıkardığı faydalar üç ana başlıkta toplanır: *Özel getiri, toplumsal getiri* ve *emek verimliliği* getirisi. Eğitimin özel getirisi, bireylerin eğitimden elde ettikleri faydayı ifade eder. *Özel getiri,* bireylerin katlandıkları eğitim maliyetleriyle eğitimden elde ettikleri faydaların net farkından oluşmaktadır. *Sosyal getiri,* eğitimden ortaya çıkan dışsallıklar ve "dağılma" etkisine vurgu yapar. Buradaki dağılma etkisi, bilginin üretildiği yer dışında toplumun diğer unsurlarına da ulaşması anlamındadır. *Emeğin verimliliği getirisi,* iş gücünün toplam verimliliğindeki artışı ifade eder.

Bireylerin eğitimden elde ettikleri fayda üç temel başlıkta incelenebilir:

1. Eğitimin gelir artırıcı faydaları,
2. Eğitimin istihdam açısından faydaları,
3. Eğitimin piyasa dışı faydaları.

Bireylerin aldıkları eğitimin emek piyasasındaki etkileri oldukça önemlidir. Eğitimin, bireylerin iş dünyasındaki deneyimlerine doğrudan etkisi, onların emek verimliliklerini artırarak gelirlerini artırmasıdır. Bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe yeni bilgileri edinme ve onları içselleştirme yetenekleri gelişir. Böylece yeni teknolojilere ayak uydurma kapasiteleri artar. Böylece hem kendi emek verimlilikleri artar, hem de birlikte çalıştıkları sermayenin verimliliğini artırırlar. Artan verimlilik, bireylerin kazançlarına yansır.

Bireylerin aldıkları eğitim, sadece kazançlarını artırmakla kalmaz, aynı zamanda çalıştıkları işlerin kalitesini de artırır. Eğitimli bireylerin daha az eğitimli olanlar karşısında emek piyasasında üç önemli avantajları vardır:

1. Daha yüksek kazançlar,
2. Daha istikrarlı istihdam olanakları,
3. Gelir düzeyinde artış.

Eğitim düzeyi yükselen bireylerin beşeri sermayesi artacağı için emek verimliliği de artar. Bu durum, daha yüksek ücretlerle çalışmalarına neden olur. Diğer yandan yüksek eğitim, bireyin emek piyasasına katılımını artıracak ve işsiz kalma olasılığını azaltacaktır. Bu durum, sonuç olarak bireyin daha üst gelir dilimlerine doğru hareket etmesine yol açacaktır.

Eğitimin önemli bir özel getirisi de bireylerin yaşam kalitesini artırmasıdır. Bunlardan en önemlisi sağlık konusunda gerçekleşen iyileşmelerdir. Kuşkusuz artan gelir dolayısıyla bireylerin sağlık hizmetlerine ayırdıkları pay artacaktır veya işverenleri tarafından sağlanan sağlık hizmetlerini elde edebileceklerdir. Fakat bunun yanında eğitim dolayısıyla sağlık konusunda bilinçlenen bireyler, daha sağlıklı bir yaşam sürmeye başlayacaklardır.

Beşeri sermayesi yüksek olan bireyler, kendilerine yatırım yapacaklardır. Bu yatırımlar, daha sağlıklı bir yaşam sürdürme olasılıklarını artıracak koruyucu önlemler şeklinde olacaktır. Örneğin, yıllık düzenli genel sağlık kontrolleri, düzenli sportif etkinlikler, daha sağlıklı bir yaşam için yapılan yatırımlardandır.

Eğitimin aynı zamanda önemli toplumsal getirileri de vardır Eğitim, bir ülkede yaşayan insanların daha iyi anne-babalar, daha iyi çocuklar, daha bilinçli seçmenler ve daha iyi vatandaşlar olmalarına katkıda bulunur. Bu faydalar, eğitimin toplumsal faydaları arasında sayılır.

Daha yüksek eğitim, vatandaşlık bilincinin gelişmesine katkıda bulunarak, toplumsal bağları kuvvetlendirecek ve toplumsal birliği artıracaktır. Bu şekilde gerçekleşen toplumsal bilinç, sosyal hayatı olumlu olarak etkileyecektir. Eğitim seviyesi yükselen toplumda yoksulluk, daha önce ele alınan mekanizmalar vasıtasıyla azalma eğilimine girecektir. Ayrıca toplumsal bilincin katkısıyla yoksullukla mücadele, daha etkin bir şekilde yürütülebilecektir.

Eğitime yapılan yatırımlar, diğer bireyleri etkileyecek olumlu etkiler yaratacaktır. Bu tip etkilere *"komşuluk etkileri"* adı verilmektedir. Nobel Ödüllü iktisatçı Milton Friedman, "Kapitalizm ve Özgürlük" adlı eserinde eğitimden kaynaklanan bazı komşuluk etkilerine değinmiştir. Friedman'a göre, *"istikrarlı ve demokratik bir toplum, vatandaşlarının asgari bir okur-yazarlık ve bilgi düzeyi, temel ahlaki değerlerin geniş çaptaki toplumsal kabulü olmadan mümkün değildir. Eğitim, her ikisine de katkı yapmaktadır."*

Eğitimli bir toplumla istikrarlı bir demokrasi arasında bir ilişki vardır. Eğitimli bireyler, toplumun problemleriyle daha yakından ilgilidirler. Bu nedenle toplumsal haberleri daha yakından takip ederek daha iyi bilgilenirler. Bu durum, daha bilinçli seçmenler haline gelmelerine neden olur. Eğitimli bir toplumda bireyler, siyasal ve sosyal mekanizmalara daha fazla katılırlar. Artan katılımcılık, daha sağlıklı ve istikrarlı bir demokrasiye de katkı sağlar.

Eğitimin en belirgin ve ölçülebilir getirisi, ekonomik büyümeyi artırması ve daha istikrarlı hale getirmesidir. Artan eğitim düzeyiyle yükselen beşeri sermaye birikimi, emeğin verimliliğini artırarak ekonomik büyümeye doğrudan katkı sağlar. Yüksek eğitim düzeyi, aynı zamanda gelişen yeni teknolojilerin kullanılması, yeni bilgilerin öğrenilerek yaygınlaşması yoluyla ekonomik büyümeye dolaylı olarak katkı yapar.

EĞİTİMİN DIŞSALLIKLARI

Dışsallık, bir üretim ya da tüketim sürecinde, bir malın veya hizmetin üretilmesinin, o malı üreten kişi ya da şirketler dışındaki üçüncü kişilere olumlu ya da olumsuz etkilerinin bulunması anlamına gelir. Tüketim söz konusu olduğu zaman da dışsallıklar söz konusudur. Bu nedenle olumlu etkilere *pozitif dışsallık,* olumsuz etki yapanlara ise *negatif dışsallık* adı verilir. Örneğin; bir çimento fabrikası üretim yaparken çevreye attığı atıklar nedeniyle üretim esnasında kendi maliyet kavramı içine dâhil etmediği bazı olumsuz etkilerde bulunur. Bu etkiler, o işletmenin maliyet kayıtlarına girmediği için bu işletme ya üreteceği miktarı olduğundan daha fazla üretir ya da başka bir deyişle fazla kar elde eder. İşte bu durum, iktisat teorisinde *negatif dışsallık* olarak tanımlanıp ve maliyet kayıtlarına, özellikle toplumsal maliyet kayıtlarına yansıtılmalıdır.

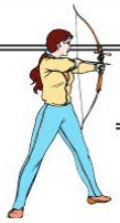
Üretilen bazı mal ve hizmetlerin sosyal faydaları özel faydalarından büyüktür. Örneğin bir eğitim hizmeti ya da ulusal güvenlik hizmeti, hem bu mallar, bireylere teker teker pazarlanamadığı için hem de maliyeti bireylere yansıtılamadığı için özel sektör tarafından üretilmez. Oysa böyle malların üretilmesinin özel faydasının yanında toplum için büyük faydaları bulunmaktadır. Bu durumda üretim, devlet tarafından yapılacaktır.

Örneğin eğitim hizmetinde bir bireyin eğitilmesinin o bireye sağladığı özel faydasının yanında bir de topluma sağladığı toplumsal faydası vardır. Nitekim bir bireyin eğitilmesiyle o birey kötü yollardan korunmuş olacak, topluma sıkıntı vermeyecek ve toplumsal üretime katkıda bulunacaktır. İşte kişinin kendi dışında topluma sağladığı bu katkılara *pozitif dışsallık* denir Bu tür mallar özel sektör tarafından fazla kar bırakmadığı için ya hiç üretilmez ya da üretilmesi gereken miktardan daha az üretilir. Bu durumda devlet devreye girerek bu malın üretilmesine katkıda bulunur.

Devletin üretimini yaptığı ikinci en önemli hizmet, eğitim hizmetidir. Nitekim ulusal güvenlikten sonra eğitim, hem sosyal boyutuyla hem de ekonomik boyutuyla toplumların gelişmesinde yarattığı pozitif dışsallıklarla birinci sırada yer alır.

Eğitimin sosyal dışsallıkları içinde en önemlisini, bireyin topluma kazandırılması, toplumun kurallarına uyması ve toplum içinde toplumun kanun ve kurallarına aykırı olarak faaliyetlerde bulunmasının önlenmesidir. İkinci olarak gelecek nesiller üzerinde eğitilmiş insanın olumlu etkileriyle, ileriki dönemlere uzayacak olan sonuçları ortaya çıkaracaktır.

Eğitimin pozitif dışsallıklarından ikincisi ekonomik pozitif dışsallıktır. Ekonomik dışsallık, toplum bireylerinin eğitimli ve çağın gerektirdiği teknik donanımlarla donanmış olması sonucu üretime kanalize edilen bilginin toplam çıktının artmasında rol üstlenmesi sonucu oluşmaktadır. Bu nitelikli insan gücü, aynı zamanda uluslararası piyasalarda ülkenin en azından teknik bilgiyle ve üretilen malların bilgiye dayalı olması yoluyla da rekabet edebilirliğini artıracaktır.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Türkiye'de eğitim sistemi ile insan gücü ihtiyacı arasındaki ilişkileri tartışınız.
2. Sizce günümüzde eğitim, ağırlıklı olarak bir hizmet mi yoksa bir mal olarak mı görülmektedir? Niçin?
3. Eğitimde özelleşmeyi, fırsat ve imkân eşitliği ekseninde tartışınız.
4. Eğitimde kalite ve verimlilik kavramlarını, Türkiye eğitim sistemi açısından tartışınız.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdaki üretim faktörleri içinde, üretim sürecinin niteliğini ve verimliliğini belirleyen en önemli öğe hangisidir?

A) İnsan/emek
B) Toprak/hammadde
C) Sermaye
D) Bilgi
E) Teknoloji

2. İnsanın ekonomi içindeki rolüyle ilgili hangisi söylenemez?

A) İnsan, ekonomide üretici üretici olarak rol alır
B) İnsan, ekonomide tüketici olarak rol alır
C) İnsan ekonomideki katma değerin üreticisidir
D) İnsan, yapacağı tercihlerle ekonomik hayatı etkiler
E) İnsan, ekonomik sistemi tercih etme hakkına sahiptir.

3. Beşeri sermaye kavramını, en iyi olarak aşağıdakilerden hangisi açıklar?

A) İnsanların biriktirdiği para
B) İnsan tarafından üretim sonucunda kazanılan para
C) İşgücünün verimlilik ve niteliğini arttıran öğeler
D) Ülkenin sahip olduğu toplam nüfus
E) Ülkedeki çalışabilir durumdaki nüfus

4. Kalkınma ve büyümeyi, kapsamı yönünden birbirinden ayıran en önemli özellik hangisidir?

A) Kalkınma büyümeden daha kapsamlıdır
B) Kalkınma ve büyüme birbirinden tamamen ayrıdır
C) Kalkınma ekonomik, büyüme iktisadi bir kavramdır
D) Kalkınma nitel, büyüme nicel bir kavramdır
E) Kalkınma ve büyüme eşanlamlıdır

5. Eğitimin yatırım özelliğiyle ilgili olarak hangisi söylenemez?

A) Eğitim insana yapılan bir yatırımdır
B) Eğitim kısa sürede sonuç alınan bir yatırımdır
C) İnsana yapılan yatırım en değerli yatırımdır
D) Eğitim uzun vadeli bir yatırımdır
E) Eğitim pahalı bir yatırımdır

6. Eğitimde fırsat maliyeti ya da vazgeçme mliyeti ifadesini en iyi hangisi açıklar?

A) Belli bir malı/hizmeti elde edebilmek için vazgeçilmesi gereken maliyet
B) Eğitimde fırsat ve imkan eşitliğinin sağlanması
C) Gönüllü kuruluşların eğitime sağladığı karşılıksız finansman desteği
D) Firmaların eğitime sağladığı karşılıksız finansman kaynağı
E) Eğitime ailerlerden sağlanan bağışlar

7. Son yıllarda Türkiye'de genel bütçeden en fazla pay hangisine ayrılmaktadır?

A) Sağlık
B) Milli savunma
C) Eğitim
D) Bayındırlık
E) Köy işleri

8. Aşağıdakilerden hangisi, eğitimle ilgili kullanılan maliyet ifadelerinden biri <u>değildir?</u>

A) Doğrudan maliyet
B) Toplam maliyet
C) Ortalama maliyet
D) Dolaylı maliyet
E) Birim maliyet

9. "Bir ülkede insanların belirli bir dönemde, belirli maliyetlerine katlanarak almak istedikleri eğitim hizmetleri" olarak tanımlanan kavram hangisidir?

A) Eğitim maliyeti
B) Eğitim talebi
C) Eğitim arzı
D) Eğitim tüketimi
E) Eğitim harcaması

10. Türkiye'de eğitimde arz ve talep dengesizliği, en yoğun biçimde hangi öğretim kademesinde yaşanmaktadır?

A) İlköğretim
B) Ortaöğretim
C) Yaygın eğitim
D) Yükseköğretim
E) Okul öncesi eğitim

11. Ekonomi yönünden bir üretim sürecinde, üretim girdilerinden hangisi kapsamında beşeri sermaye yer alır?

A) Anamal
B) Hammadde
C) Toprak
D) Teknoloji
E) Emek/insan

12. **Beşeri sermayenin kapsamını oluşturan en önemli iki öğe hangisidir?**

A) Eğitim ve öğretim
B) Bilgi ve teknoloji
C) Para ve sermaye
D) Müteşebbis ve emek
E) Patron ve işçi

13. **Eğitim alanındaki harcamalarda öğretmen maaşları, hangisi kapsamında yer alır?**

A) Yatırım harcamaları
B) Cari harcamalar
C) Transfer harcamaları
D) Doğrudan harcamalar
E) Dolaylı harcamalar

14. "Eğitimin pozitif sosyal dışsallıkları" **denince aşağıdakilerden daha çok hangisi anlaşılır?**

A) Eğitimin onu alan bireye yararları
B) Eğitimin iş dünyasına katkıları
C) Eğitimin topluma yararları
D) Eğitimin ailelere katkıları
E) Eğitimin ekonomiye katkıları

15. **Türkiye'de eğitimin finansmanı, ağırlıklı olarak hangi yoldan sağlanmaktadır?**

A) Firmalar/şirketler
B) Aileler
C) Yerel Yönetimler
D) Devlet/Kamu
E) Gönüllü kuruluşlar

Cevaplar									
1. A	2. E	3. C	4. D	5. B	6. A	7. C	8. E	9. B	10. D
11.E	12.A	13.B	14.C	15.D					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Adem, M. (1977). *Eğitim planlaması.* Ankara: AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları.

Adem, M. (1977). *Türk eğitiminin ekonomik politikası,* Ankara: Bilim.

DPT (1967). *İkinci beş yıllık kalkınma planı* (1968-1972). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT(1979). *Dördüncü beş yıllık kalkınma planı* (1979-1983). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (1985). *Beşinci beş yıllık kalkınma planı* (1985-1989), Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (1989). *Altıncı beş yıllık kalkınma planı* (1990-1994). Ankara: Başbakanlık t Matbaası.

DPT (1995). *Üçüncü beş yıllık kalkınma planı* (1973-1977). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (1996). *Yedinci beş yıllık kalkınma planı* 1996-2000, Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı* (2001-2005). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı* (2007-2013). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

Erginay, A. (1985). *Kamu maliyesi,* Ankara: Turhan Kitabevi.

Gümüş, E. ve Şişman M. (2011) *Eğitim planlaması ve ekonomisi,* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Hesapçıoğlu, M. (2001). *Türkiye'de makro düzeyde insan kaynakları planlaması.* Ankara: Anı.

Korkmaz, A. (1999). Eğitimin ekonomik temelleri. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* (Ed. L. Küçükahmet) içinde. İstanbul: Alkım.

Küçükkalay, A. M. (1998). *Yıllık kalkınma planlarının istihdam açısından incelenmesi.* Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Küçükkalay, A. M. ve Türkcan, K. (2004). *Nüfus ve kalkınma, Kalkınma ekonomisi seçme konular* (Ed: S. Taban ve M. Kar) içinde. Bursa: Etkin.

MEB. (1960). *Türkiye eğitim milli komisyonu raporu.* İstanbul: MEB.

MEB. (1993). *Hükümet programlarında eğitim.* Ankara: MEB.

MEB. (1993). *Kalkınma planlarında eğitim.* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Sezgin Nartgün, Ş. (2003). Ekonomi ve öğretmenlik mesleği, *Öğretmenlik mesleğine giriş* (Ed. M.D. Karslı) içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Serin, N. (1979). *Eğitim ekonomisi.* Ankara: AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları.

Shultz, T. W. (1966). Beşeri sermayeye yapılan yatırım (Çev: F. Gürkan). İktisadi Kalkınma: Seçme Yazılar (Der: M.Berk ve S. İlkin). Ankara: ODTÜ.

Şişman, M. (2003). An examination of centralized educational planning practices in turkey. ınternational journal of educational reform, 12 (1), 17-29.

Taşpınar, M. (2002). Eğitim ve ekonomi. *Öğretmenlik mesleğine giriş* (Ed: M. Taşpınar) içinde. Ankara: Elazığ Üniversite.

Tokcan, Ç. (1966). Nüfus ile kalkınmanın ekonomik ilişkileri. *DPT Planlama Dergisi,* 6, Temmuz.

Türk, İ. (1992). *Atatürk ve türk mali sistemi, atatürk dönemi ekonomi politikası ve türkiye'nin ekonomik gelişmesi,* Ankara: AÜ. SBF. Türkiye Ekonomi Kurumu.

Türkiye Cumhuriyeti ön ulusal kalkınma planı (2004-2006). (2003). Ankara.

Yıldız, K. ve Akgün, N. (1997). *Eğitim planlaması ve ekonomisi üzerine seçme yazılar.* Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayını.

8. BÖLÜM

EĞİTİMİN FELSEFİ TEMELLERİ

Bölüm Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- felsefenin çalışma alanlarını tanıyacak,
- bazı felsefi akımların eğitime ilişkin tezlerini kavrayacak,
- bazı eğitim akımlarının eğitime ilişkin farklı tezlerini kavrayacak,
- Türkiye'de eğitimin felsefi temellerini çözümleyebileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- Felsefenin Başlıca Çalışma Alanları
- Bazı Felsefi Akımlar ve Eğitime İlişkin Tezleri
  - İdealist Felsefe
  - Realist Felsefe
  - Pragmatik Felsefe
  - Varoluşçu Felsefe
  - Analitik Felsefe
- Bazı Eğitim Akımları
  - Daimicilik
  - Esasicilik
  - İlerlemecilik

- Yeniden Kurmacılık
- Varoluşçu Eğitim

- İdeoloji ve Eğitim
- Türkiye Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

FELSEFENİN BAŞLICA ÇALIŞMA ALANLARI

Felsefi düşünce ve felsefi bilgi, insanın kendini ve çevresini tanıma arzusunun bir sonucu olarak görülebilir. Felsefe, bütün bilim dallarının anasını oluşturur. Bütün bilim dalları, bağımsız birer alan olarak gelişmeden önce genel olarak felsefe içinde yer alıyordu. Bilimlerin felsefeden bağımsız olarak gelişmesi de onları bütünüyle bu alandan koparmış sayılmaz. Bu kez de kimi bilim dallarının içinde bir alt alan olarak o alanın felsefesi gelişmeye başlamıştır: *Eğitim felsefesi, siyaset felsefesi, bilim felsefesi* gibi.

Felsefede, ortak kabul gören doğru/kesin sonuçlardan pek söz edilemez. Buna göre Kant'ın belirttiği gibi *öğrenilebilecek felsefe yoktur, ancak felsefe yapmak, felsefi düşünmek öğrenilebilir.* Bu yönüyle felsefe, sürekli arayışı ve yolda olmayı ifade eder. Bilimlerin genelde kendilerine seçtikleri bazı olay ve olgularla ilgilenmelerine karşılık felsefe, bunlar yanında soyut gerçekler olarak nitelendirilen anlam ve değerler dünyası ile de ilgilenir.

Felsefenin pek çok tanımı yapılmıştır. Bazı filozoflar ve felsefi akımlar, felsefeyi ve felsefi düşünceyi farklı biçimlerde tanımlar. Felsefe ile uğraşanlar, farklı toplum ve kültürlerde, farklı zamanlarda farklı felsefeler geliştirmişlerdir. Buna göre ortak kabul gören bir felsefeden çok çeşitli bireysel felsefelerden söz edilebilir. Burada felsefe ile ilgili belli bir tanım vermek yerine, felsefenin temel çalışma alanlarından kısaca söz etmek daha uygun olacaktır. Bu alanlar, *varlık felsefesi* (ontoloji), *bilgi felsefesi* (epistemoloji) ve *değerler felsefesi* (aksiyoloji) biçiminde adlandırılır.

Varlık Felsefesi: Varlık felsefesi, var olanı ve onun mahiyetini inceler. Varlık denince ilk akla gelen, evren, doğa ve onun içinde yer alan bütün nesnelerdir. Ancak günümüz felsefesinde maddi, nesnel, fiziksel olgu ve nesneler yanında, manevi, öznel, kültürel olgu ve nesneler de varlık felsefesi içinde ele alınır.

Varlığın mahiyetini açıklamada çeşitli felsefi akımlar, farklı noktalardan hareket etmekte, farklı cevaplar bulmaktadır. Bu alanda kimi felsefeciler, varlığın mahiyetini açıklamada *monist* (tekçi) bir bakış açısını benimserken, bazıları *dualist* (ikici) bir bakış açısını benimser. Örneğin; idealist felsefe, her şeyi, *zihin/ruh* (idea) ile açıklamaya çalışırken, realist/materyalist felsefe de her şeyi madde ile açıklamaya çalışır. Kimileri de varlığın *maddi ve manevi* boyutlarını birlikte ele alarak bütüncül açıklamalarda bulunur.

Bilgi Felsefesi: Bilgi felsefesi, esas itibariyle bilme eylemini, bilme eyleminin nasıl gerçekleştiğini, insanın nasıl bildiğini ve bunun sonucunda elde edilen bilginin mahiyetini inceler. Bu bağlamda bilginin kaynağını, sınırlılıklarını, doğru ve yanlış bilginin ne olduğunu, bunların birbirinden nasıl ayrılabileceğini, bilginin

geçerlik ve güvenirliğinin nasıl test edilebileceğini açıklamaya çalışır. İnsanların sahip olduğu bilgiler ise *bilimsel bilgi, felsefi bilgi, deneysel bilgi, dini bilgi, sanatın bilgisi, gündelik bilgi* gibi çeşitli biçimlerde sınıflandırılır.

Felsefede genel olarak bilme, *özne (suje) ile nesne (obje) arasında kurulan bir bağ* olarak tanımlanır. Özne, insanı; nesne ise evrendeki her şeyi kapsar. Burada üzerinde tartışılan önemli bir nokta, bilginin belirleyicisinin özne mi, nesne mi, yoksa her ikisinin birlikte mi olduğu veya bilginin bunların dışında bir başka kaynaktan mı geldiğidir. Bu sorulara farklı felsefeler *(idealizm, realizm, materyalizm, metafizik)* farklı cevaplar verir. Bu akımlardan bazısı özne, bazısı nesne üzerinde yoğunlaşırken bazıları da bilgiyi, özneyi ve nesneyi aşan aşkın (transcendantal) fizik ötesi bir kaynağa bağlı görür.

Bilme sürecinde insan, hem bilen, hem de bilinen ya da bilinmek istenen konumunda olabilir. Çünkü insanın bilmek istediklerinden biri de kendidir. Felsefenin alt alanlarından biri de insan felsefesidir.

Felsefedeki çeşitli akımlar *(akılcılık, deneycilik, sezgicilik),* bilginin ve bilme sürecinin mahiyetiyle ilgili sorulara farklı cevaplar verir. Bazıları, insanın mutlak doğru ve kesin bilgiye ulaşabileceğini ileri sürerken bazıları da insanın bu bilgiye ulaşamayacağını kabul eder. Doğru bilgiye ulaşmada *rasyonalistler* aklı; ampiristler deney, duyu organları ve gözlemi; *varoluşçular* sezgi ve vahyi temel alır.

Auguste Comte'un *üç hal yasasına* göre, insanlık tarihinde üç evre vardır. Bunlar, *teolojik dönem, metafizik dönem ve pozitif dönem*'dir. Bu üç dönemin düşünce otoriteleri ise, sırasıyla *filozof, din adamı ve bilim adamıdır*. Bu bakış açısı, bütünüyle determinist (belirlenimci) olup göreceliğe yer vermemektedir.

Günümüz felsefesinde ağırlıklı olarak tartışmalar daha çok bilgi teorisi üzerinde olmakta; bilgi/bilim felsefesi, bu alanda günümüzde iki temel paradigmanın çatışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, pozitivist paradigma; diğeri ise yorumlamacı paradigmadır.

Değerler Felsefesi: Bu alan, değerlerin mahiyetini açıklamaya çalışır. Değerler, insanlığın evrensel sorunlarından biri olup insanların iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin gibi tercihler yapmada kullandıkları ölçütler olup *önem verileni ifade* eder. Değerlerin, insan yaşamında önemli bir yeri vardır. İnsan, *anlam ve değer oluşturan, hayatını tercih ettiği değerlere göre düzenleyen bir varlık* olarak görülür. Her türlü insan eylemlerinin temelinde bazı değerlerin yer aldığı kabul edilir.

Aksiyoloji, bir yandan değerlerin kaynağını, oluşumunu, değişip değişmeyeceğini, *evrensel* ya da *göreceli, öznel* ya da *nesnel, bireysel* ya da *sosyal* oluşunu açıklamaya çalışırken diğer taraftan da değerlerde bir öncelik sıralaması ve hi-

yerarşinin olup olmadığını *(maddi ve manevi değerler)* araştırır. Bu alan, kendi içinde etik ve estetik olmak üzere ikiye ayrılmakta; *etik, ahlaki değerleri;* estetik ise *sanatsal değerleri* konu edinmektedir. Böylece *ahlak felsefesi* ve *sanat felsefesi* olmak üzere iki alt alan gelişmiştir.

Eğitimle, yukarıdaki üç felsefi alan arasında yakın bir ilişki vardır. Öğrencilere hangi bilgi ve değerler kazandırılacaktır? Öğretim programı ve öğretmen, hangi bilgi ve değerleri temel alacaktır? Öğrenciye öncelikle hangi ahlaki ve estetik değerler kazandırılmaya çalışılacaktır? Bu soruların cevabı, eğitim felsefelerine göre değişebilmektedir.

BAZI FELSEFİ AKIMLAR VE EĞİTİME İLİŞKİN TEZLERİ

Gerek felsefenin, gerekse eğitimin temelinde insan ve onun sorunları, bunların çözümüne ilişkin çabalar yer alır. Çeşitli felsefi akımların, *varlık, bilgi, değerler, ahlak, insan* ve *insanın eğitimine* ilişkin bakış açıları değişmektedir. Eğitimin amaçları, içeriği, öğretim yöntemleri, benimsenen felsefeye göre biçimlenir. Eğitim felsefesi ise şu sorulara cevap aramaya çalışır: *İnsan nedir? Eğitim nedir? Eğitimin amacı nedir? Kimler, niçin eğitilmelidir? Eğitimin içeriği ne olmalıdır? Ne, ne kadar öğretilmelidir? Eğitimde insana ne kazandırılmalıdır?* vb.

Ülkelerin farklı eğitim sistemleri olduğu gibi bu sistemlerin dayandığı farklı felsefeler de vardır. Ülkelere göre, eğitim sistemleri, farklı biçimlerde örgütlenip işlediği gibi eğitim anlayış ve uygulamaları da farklı dünya görüşlerine dayanabilir. Her felsefe, *belirli toplumsal koşulların bir ürünü* olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu felsefeleri ele alırken içinde geliştirildikleri kültür ve ortamı göz ardı etmemek gerekir. Felsefeciler, belirli bir toplumda ve kültürde yetişen, dolayısıyla görüşleriyle o toplumu açıklamalarının yanında söz konusu toplumun ve kültürün izlerini de taşır. Eğitimle ilgili anlayış ve uygulamalar yönünden toplumlar arası bu farklılıklar yanında, bazı benzerlikler de söz konusu olabilir. Eğitim, *bireysel, toplumsal ve evrensel* boyutları olan bir konudur.

Aşağıda öncelikle Batı felsefi düşüncesi içinde gelişen bazı felsefi akımlara kısaca değindikten sonra yine Batı kültürü içinde gelişen bazı eğitim akımlarından kısaca söz edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye eğitim sisteminin dayandığı felsefe de kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Doğulu toplumlarda ve İslam dünyasında, özellikle 9-12. yüzyılları kapsayan dönemde Bağdat çevresinde önemli bir felsefe gelişmiş, İbn-i Sina, İbn-i Rüşt gibi düşünürler, Eski Yunan felsefesini tanımakla kalmayıp aynı zamanda bu felsefeyi Batıya da tanıtmışlar, Batı aydınlanmasını ve Rönesanssını hazırlamışlardır.

İdealist Felsefe

İdealizm, maddi ve fiziki varlığı olmayan, duyularla algılanamayan, elle tutulup gözle görülemeyen şeylerin varlığını kabul eden ve maddeciliğin (materyalizm) karşıtı olan bir felsefedir. İdealizme göre gerçek, maddi ve fiziksel olmaktan çok metafizik, ruhsal/tinsel mahiyettedir. Bu felsefe, doğayı ve fiziksel gerçeği inkâr etmemekle birlikte, söz konusu gerçeğin, ikincil bir gerçek olduğunu, fizik ötesi, ruhsal gerçeğin bir görüntüsünden ibaret olduğunu savunur.

Batı idealist felsefesinin babası, Platon kabul edilir. Yirminci asır idealizminde ise Kant ve Hegel'in etkileri vardır. Platon, insan duyularının algıladığı gerçeğin, gerçeğin kendisi olmayıp onun bir gölgesinden ibaret olduğunu belirtir. Bu bakış açısından gerçek, zihinsel/düşünsel olarak keşfedilebilir. Böylece idealizm, gerçeğe gözlem ve deneye dayanan bilimsel yöntemden çok sezgisel/düşünsel yolla ulaşılabileceğini ileri sürer. İdealist felsefe içinde farklı görüşleri savunan filozoflar vardır. Hegel ve Berkeley gibi filozoflar gerçeği açıklamada tek başına ruh üzerinde dururken Kant ve Descartes, madde ve ruhu uzlaştırarak açıklamalarda bulunur.

İdealizme göre insanın en önemli yönü, ruhsal/zihinsel yönüdür. Dolayısıyla insanın gerçek varlığı da maddi olmaktan çok ruhidir. İnsan, akıllı bir varlıktır. İnsan aklı, mutlak aklın bir parçasıdır. İnsan, doğuştan eşyanın kavram bilgisine sahip olup önce eşya değil, kavram vardır. Bilme süreci, insan zihninde var olan bu kavram ve düşüncelerin hatırlanması, ortaya çıkarılmasıdır.

İdealizm, parça-bütün ilişkisine önem verir; insan, evren ve onun içinde yer alan bütün nesne, olgu ve olayları bu mantık içinde açıklar. Doğru bilginin, tek ve değişmez olduğunu ve söz konusu bilgiye akılla ulaşılabileceğini kabul eder. İdealizm, aynı zamanda geleneğe önem veren bir felsefedir. İdealistlere göre çağdaş insan, bilim ve teknolojideki hızlı değişmeler sonucunda şaşkına dönmüş bir haldedir.

İdealistler, kendi aralarında farklı görüşlere sahip olmalarına karşılık eğitime ilişkin bakış açılarında bazı noktalarda uzlaşırlar. İdealist felsefeye göre eğitim, *insan aklının ve insanın zihinsel süreçlerinin geliştirilmesidir.* Buna göre entelektüel eğitim ön plandadır. Eğitim, kavramlar ve değişmez gerçekler üzerine kurulmalıdır. Öğrencinin, olay ve olgulara sistematik bir bütünlük içinde bakabilmesi, parça-bütün ilişkisini kurabilmesi öğretilmelidir.

Bu felsefede aklı kullanma ve akıl yürütme ön planda olduğundan programın merkezinde akıl yürütmeye dayalı dersler/konular (felsefe, mantık, ahlâk, din, edebiyat, tarih) yer almalıdır. Öğrencinin, klasik eserler ve sanatkârlarla karşı karşıya getirilmesi, onlarda dile getirilen evrensel özellik ve değerleri tanıması, onları taklit etmeye çalışması önemli görülür.

Buna göre eğitim, bireyi, iyi, doğru ve güzele teşvik etmeli, doğuştan getirdiği bazı yetenekleri ortaya çıkarmalıdır. Okulda/eğitimde, kültürel miras aktarılmalı, değerlerin öğretilmesine önem verilmelidir. Öğretmen, kültürel değerleri temsil eden iyi bir model olmalıdır. Konu merkezli eğitim anlayışı temel alınıp öğretimde en uygun yöntem olarak sokratik tartışmaya yer verilmelidir. Değerler, zaman ve mekâna bağlı olmaksızın mutlak ve değişmez olduğundan eğitim, bu değişmez değerler üzerine kurulmalıdır.

Realist Felsefe

Realist felsefenin esası, maddenin gerçeğine ve varlığına inanmaktır. Bu felsefeye göre evrendeki her şey, insanın zihninden bağımsız olarak vardır ve gerçektir. Önce kavram değil, eşya vardır. İnsan, önce eşyayı görür, sonra kavram oluşturur. Realist felsefe, kendi içinde *rasyonal realizm* (klasik realizm-dini realizm), *doğacı* ya da *bilimsel realizm* gibi bazı kollara ayrılır. Klasik realizmle dini realizm, her ne kadar rasyonal realizm içinde yer alsalar da aralarında bazı farklar vardır. Bunların insan, bilgi ve değerlerin doğasına ilişkin bakış açıları değişir. Rasyonal realizmin kökleri Aristo'ya kadar dayanır. Aristo'ya göre insan, madde ve ruhtan oluşan bir varlık olup yaratıklar içinde (cansızlar, bitkiler, hayvanlar) en üstte yer alır. İnsan, rasyonal bir varlık olup dünyada mutluluğu arar. Doğacı realistler ise, insanı biyolojik bir varlık olarak ele alırlar.

Bu felsefe içinde yer alan tek tanrıcı realizm ya da Thomism, realizmle Hıristiyanlığın bir sentezi olup Ortaçağ Hıristiyan felsefesini temsil eder. Bu felsefenin babası Thomas Aquinas'dır. Thomistler, gerçeğin kaynağı olarak Kutsal Kitabı (İncil) kabul eder. Gerçeğin maddi ve manevi olmak üzere iki boyutlu olduğunu ileri sürerler. Bazı konularda realist felsefenin görüşlerini kabul ederler. Bilgi ve deneye önem verirler. İnsanı sosyal bir varlık olarak görürler.

Realizme göre gerçeğin nesnel bir yapısı ve düzenliliği vardır. İnsan, gerçeğin bilgisine aklıyla ulaşabilir. Dolayısıyla realist eğitimde temel amaç, insan aklının geliştirilmesidir. Bu felsefeye göre gerçek bilgi, doğruluğu gözlem ve deneyle kanıtlanabilen bilgidir. İnsan, gerçek bilgiye, aklını ve duyularını kullanarak ulaşabilir. Realizme göre gerçeklik, nesnel bir özelliğe sahip olup insan zihninden bağımsız olarak nesnelerin özünde içkindir. İnsan, gerçeğin yapısını, dışarıdan bağımsız bir gözlemci olarak nesnel biçimde ortaya çıkarabilir. Böylece gerçeğin yasaları keşfedilebilir, evrenin yapısı ve işleyişi açıklanabilir.

Realistlere göre toplumsal yapıyı oluşturan bütün kurumlar, belirli işlevlere sahiptir. Dolayısıyla eğitimin ve eğitim kurumunun da belirli işlevleri vardır. Eğitimin temel işlevi, *insan aklını geliştirmektir.* İnsanın yeteneklerini geliştirerek

onun mutlu bir yaşam sürdürmesini sağlamaktır. Okul/eğitim, bilgiyi aktarmalı ve öğrenciyi araştırmaya teşvik etmelidir.

Realist felsefeyle yakından ilişkili bir felsefe de natüralist felsefedir. Realistlerin birçoğu natüralist bir anlayışa sahip olmalarına karşılık natüralizm, ayrı bir felsefi akım olarak gelişmiştir. Doğayla insan arasındaki ilişkiler üzerinde duran bu akım, daha iyi bir yaşam için insanın doğayla iyi ilişkiler kurabileceğini ileri sürer. Bu akım, kimi zaman materyalist (maddeci) felsefe ile de özdeşleştirilir. Natüralizm, doğayı temel aldığından doğaüstücülüğe (metafizik) karşı bir felsefedir. Bu felsefeyi benimseyenler, doğayı mükemmel bir biçimde işleyen bir makineye benzetirler. Bu felsefeye göre gerçek doğadır. İnsan da doğal bir varlıktır. Natüralist felsefe, oldukça karmaşık olup kökenleri itibariyle Eski Yunan felsefesine kadar dayanır. Batıda eğitimle ilgili bazı görüşleriyle Jean Jacgues Rousseau ve Heinrich Pestalozzi de bu akım içinde yer alırlar.

İdealistler, realizme çeşitli itirazlarda bulunmuşlar, ruhi/manevi ve dini değerleri ihmal etmekle suçlamışlar, doğanın öznel ve nesnel olarak bölünemeyeceğini, bir bütün olduğunu savunmuşlardır.

Pragmatik Felsefe

Çağdaş Amerikan felsefesi olarak kabul edilen pragmatizm, alanyazında *deneycilik* (experimentalizm), *aletçilik/araççılık* (instrumentalizm), *işlevselcilik* (functionalizm) gibi adlarla da anılır. Pragma, sözlük anlamında yarar/fayda demektir. Bu akım, esas itibariyle Amerikalı felsefeci John Dewey'in deneyci düşünce sistemi üzerine kurulmuştur. Onun sistemi, genelde *instrumentalizm* olarak adlandırılır. Pragmatizmin temeli, İngiliz deneyci felsefesine dayanır. Kimilerine göre de bu felsefenin temeli, Eski Yunan filozoflarından Heraclitus'a kadar uzanır. Pragmatizm, Amerikan kültürünün ve yaşam biçiminin özünü oluşturan bir felsefe olup bilim, sanat, siyaset ve eğitim gibi çeşitli alanlarda önemli bir etkisi vardır. Bu felsefe, yaşama ve insana karşı iyimser, pratik ve faydacı açıdan yaklaşır, insana ve insanın sahip olduğu güçlere önem verir.

Pragmatizme göre dünya, sürekli değişmektedir. Bu felsefeye göre gerçeğin özü değişmedir. Buna göre değişmez bir gerçeklikten söz edilemez. İnsan doğası da dâhil olmak üzere her şey değişmektedir. Sonlanmış, bitmiş hiçbir durum söz konusu olmayıp sürekli bir oluşum vardır. Gerçek, insan deneyimlerinin bir ürünüdür. Bu felsefeye göre, bir şeyin değeri, yararlı olmasıyla ölçülür. İnsana yararlı olan şey iyidir.

Pragmatizm, insancıl bir felsefe olup pek çok pragmatist insanı biyolojik ve sosyal bir varlık olarak görür, ruhi bir varlık oluşunu pek kabul etmez. Pragmatistler, özellikle insanın çevresiyle ilişkilerine önem verir. Pragmatizme göre değerler ve ahlaki ilkeler, görecelidir; zaman, toplum ve kültürlere göre değişir. Eğitim, değişen çevre ve koşullara bağlı olarak insanı sürekli yeniden yetiştirme işidir. Okul ve okul dışı yaşam, birbirinden ayrı değildir. Eğitim, yaşama bir hazırlık değil, yaşamın kendisidir. Eğitimde değişmez bir içerik söz konusu değildir. Eğitim, sürekli değişen çevre ve koşullara, insanın uyumunu sağlamaktır.

Varoluşçu Felsefe

Diğer felsefelerde olduğu gibi varoluşçuluğun da tam bir tanımını yapmak zordur. Hatta varoluşçuluğu bir felsefeden çok yaşam, insan ve insanın sorunlara ilişkin bir bakış açısı olarak nitelendirenler vardır. Varoluşçuluk, kökeni Sokrates ve Descartes'e kadar uzanan bir felsefe olarak görülür. Varoluşçu felsefeyi doğuran ortam, 20. yüzyılın ilk yarısında, başta I. ve II. Dünya Savaşları olmak üzere Batılı toplumların yaşamış olduğu bazı felaketler, kapitalizme bağlı olarak sınıflar arasında oluşan uçurumlar, insanlar üzerindeki çeşitli baskıların neden olduğu mutsuzluk ve geleceğe ilişkin kaygılardır.

Bu felsefe, insanın özgürlüğüne önem veren bir felsefedir. Varoluşçuluk, her insanı kendine özgü benzersiz bir varlık olarak görmekte, esas itibariyle bireyselciliğe dayanmakta, insanın öznelliğine vurgu yapmaktadır. Bu felsefenin temelini, insanın kendini ve kendi gerçekliğini tanıması oluşturur. Varoluşçuluk, insana olabildiğince özerklik ve seçme/tercih şansı verilmesinden yanadır. Dolayısıyla insan, kendisiyle ilgili bütün kararları kendisi belirleyen, eylemlerinden yine kendisi sorumlu olan bir varlık olarak görülür. Bu felsefeye göre her insan, kendi değerlerini kendi oluşturmak durumundadır. Buna göre toplumda insana yol gösterecek herhangi bir ahlaki ilke ve otorite söz konusu değildir.

Varoluşçuluk, başta sanat ve edebiyat olmak üzere çeşitli alanlarda etkili olmuş, çağdaş eğitim anlayış ve uygulamalarını etkilemiştir. Bu felsefeye göre, yaşamın ve *eğitimin amacı, insanın bir varlık olarak kendi varoluşunun farkında olmasını, kendini tanımasını ve kendi varoluşunu gerçekleştirmesini sağlamaktır.* Dolayısıyla insan, yaşadığı hayat süresince kendi kendini yaratan, kendi kaderini belirleyen bir varlık olarak görülür. Varoluşçular, her insanın farklılığına işaret ederek eğitimde standartlaştırma veya homojenleştirmeye karşı çıkarlar. Onlara göre eğitim/okul, bireyin bireyselleşmesini sağlamalı, belirli bir telkinde bulunmamalı, insanlar arası farklılığı dikkate almalı, onları birbirine benzetmeye çalışmamalıdır. Varoluşçuluk, insancıl psikolojinin doğmasında da oldukça etkili olmuştur.

Varoluşçuların en çok işledikleri temalardan biri ölümdür. Varoluşçular tarafından kötü bir yaşam sürdürmektense ölüm daha tercih edilir görülmüştür. Eğitimde de bu temanın işlenmesinin önemine işaret etmişlerdir. Kısaca bu felsefe, yaşanan hayata önem vermektedir. Dolayısıyla Pascal'ın yarın ölecekmiş gibi bugünü yaşa sözü, varoluşçuların yaşam felsefesini ifade etmektedir. Varoluşçular, görüşleri itibariyle kendi içlerinde çeşitlilik gösterir. Bazıları teist (tanrıya inanır), bazıları ise ateisttir (tanrıya inanmaz). Başlıca varoluşçular arasında, S. Kierkegaard, M. Heiddegger, K. Jaspers, J. P. Sartre, F. Nietzsche sayılabilir.

Analitik Felsefe

Bu felsefe, esas itibariyle dil ve anlam çözümlemesine önem veren, dilin kullanılışı ve işleviyle ilgili çözümlemeler yapan çağdaş felsefelerden biri olup yeni pozitivist felsefe içinde görülen bazı filozoflar da bu akım içinde yer alırlar. Çağdaş filozoflardan G. E. Moore ve B. Russel, L. Wittgenstein, bu felsefeyi temsil ederler.

Wittgenstein, *Tractatus ve Felsefe Tartışmaları* adlı eserleriyle tanınır ve mantıksal pozitivizmin geliştiricisi olarak kabul edilir. Yaşamı boyunca felsefi görüşlerinde bazı değişmeler olmuş, ilk kitabında ileri sürdüğü bazı görüşleri ikincisinde çürütmeye çalışmıştır. Felsefi öğretileri, kartondan yapılmış evlere benzeterek olgunluk döneminde felsefenin amacını, *şişeye kapatılmış sineğe çıkış yolunu göstermek*, yani insan düşüncesini açıklığa ve özgürlüğe kavuşturmak olarak görmüştür. Geleneksel felsefeyi eleştirerek dili, gerçekliği tanımlamanın bir aracı olarak kabul etmiştir. Ona göre *felsefenin temel işlevi, dili oluşturan kavram, sözcük ve terimlerin açıklanması ve aydınlatılması* olup dilde gramer dışında başka bir mantıksal yapı da vardır ve bu yapı, dil ile dünya arasındaki ilişkiyi kurar.

Kısaca bu felsefe, felsefenin temel probleminin dille ilgili olduğunu, dilin, dildeki kavram ve sözcüklerin çözümlenmesiyle anlam sorunlarının da çözülebileceğini ileri sürer. Günümüzde oldukça etkili olan bu felsefe, çağdaş eğitim anlayış ve uygulamalarını da belirli ölçüde etkilemiştir. Bu felsefe, eğitimle ilgili konulara çözümleyici bir mantıkla yaklaşır, eğitimle ilgili kavram, terim ve modelleri, anlam yönünden ayrıntılı bir biçimde çözümlemeyi gerekli görür.

BAZI EĞİTİM AKIMLARI

Eğitim, insanlık tarihi kadar eskiye dayanan bir olgudur. Eğitim üzerinde düşünme ve eğitimle ilgili çeşitli görüşlerin doğup gelişmesi de ilk çağlara kadar dayanır. Yukarıda sözü edilen felsefeler ışığında eğitimle ilgili bazı akımlar da gelişmiştir. Ancak burada sözü edilen akımlar, yine Batılı toplumların kültürel yapısı

ve tarihsel koşulları içinde ortaya çıkmış, onların yaşadıkları çeşitli sosyal, kültürel sorun ve arayışların birer ürünü olarak gelişmiştir. Başka ülkeler, bu akımlardan yararlanabilir, ancak her ülke kendi özelliklerine uygun bir eğitim felsefesi geliştirmek zorundadır. Aşağıda bu akımların bazılarından kısaca söz edilmiştir.

Daimicilik (Perennializm)

Realist ve idealist felsefelerin etkisinde gelişen, mutlak, değişmez ilkelere ve geleneğe önem veren bir eğitim akımıdır. Bu akımın temel ilkeleri şöyle sıralanabilir:

1. İnsan doğası, ahlaki ilkeler ve değerler, her yerde ve her zamanda aynı olup hiçbir zaman değişmez. Bunun için de eğitim, değişmez bazı gerçek, ilke ve değerler üzerine kurulmalıdır.
2. İnsanların ortak olan en önemli yanı akıl ve zekâdır. Bunun için de eğitimde insan aklının ve zihninin geliştirilmesini sağlayacak entelektüel eğitime önem verilmelidir.
3. Eğitimin temel görevi, insana evrensel mahiyetteki değişmez gerçek ve doğruların bilgisini kazandırmaktır.
4. Okul, gerçek yaşamın bir parçası ve taklidi olmayıp yapay bir ortamdır ve gerçek yaşama hazırlık yeridir.
5. Okulun temel görevi, toplumun kültürel mirasını yeni yetişen kuşaklara aktarmaktır.
6. Programın merkezinde başta insani bilimler (dil-edebiyat, felsefe, tarih vb.) olmak üzere matematik ve doğa bilimleri yer almalı; öğrenciler, klasik eserleri ve bunlarda ifade edilen değerleri tanımalı ve içselleştirmelidir.
7. Öğretim yöntemleri olarak konferanslar, metin çözümlemeleri ve tartışma yöntemleri tercih edilmelidir.

Esasicilik (Essentializm)

Realist ve idealist felsefenin izlerini taşıyan bu akım, muhafazakâr bir eğitim akımıdır. Birtakım yönleriyle daimicilikle örtüşen bu akımın bazı özellikleri şunlardır:

1. İnsan, sosyal ve kültürel bir varlık olup doğuştan kafası boş ve hiçbir bilgiye sahip olmayan bir varlıktır. Eğitimin özü, insana gerekli temel bilgi ve becerileri kazandırmaktır.

2. Yeni yetişen kuşaklara insanlığın deneyiminden geçmiş bilgi birikimi ve kültürel miras aktarılmalıdır, insanın zihinsel yönü geliştirilmelidir.
3. Okulun görevi, bilgiyi ve kültürü aktarmak, bireyin dünyayı tanımasını, topluma uyumunu sağlamaktır.
4. Öğrenme, zor bir iştir. Bunun için öğrencilere, kendilerini disipline etme alışkanlığı kazandırılmalı, çok çalışmaları ve uygulama yapmaları sağlanmalıdır.
5. Konu merkezli bir eğitim anlayışı temel olup eğitimde temel güç öğretmendedir. Bunun için de öğretmen, entelektüel yönden bir lider olmalı, yetişkinlerin yaşamına uyum sağlamada öğrenciye rehberlik etmelidir.
6. Değişme, birtakım toplumsal çatışmaların kaynağı olup çatışmaların olmaması için de değişmemek esastır.
7. Klasik eserlerin öğrenciye tanıtılması ve bunlarda ifade edilen değerlerin öğrencilere kazandırılması önemlidir. Programın merkezinde edebiyat, tarih, matematik, doğa bilimleri yer almalıdır.

İlerlemecilik (Progressivizm)

Pragmatik felsefenin eğitime uygulanmış hali olup bu akımın en belirgin özelliği, geleneksel eğitimin katı disiplin ve biçimselliği temel alan, öğretmen merkezli, edilgen insan yetiştirme anlayışına karşı çıkmasıdır. Bu akımın bazı temel ilkeleri şunlardır:

1. Gerçek ve ahlaki değerler, göreceli olup sürekli değişme özelliğine sahiptir. Değişmez iyilik, doğruluk, güzellik yoktur. İyinin ölçüsü, topluma yararlı olmasıdır.
2. Okul, çocuğu yaşama hazırlama yeri değil, yaşamın kendisi olup eğitimin esası, öğrencinin doğal gelişimini sağlamaktır.
3. İnsan, yaşayan canlı bir organizma olup bireylerin ihtiyaçları birbirinden farklılık gösterebileceğinden eğitim, çocuğun bireysel ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmelidir.
4. Eğitim, insan yaşantılarının sürekli olarak yeniden düzenlenmesi olup eğitimin içeriği, değişen bilgi ve çevreye göre sürekli gözden geçirilmeli, güncelleştirilmelidir.
5. Bilgi, kullanmak için olup öğrencilere öğretilecek bilgilerin, bir işe yaraması, yararlı olması gerekir.
6. Eğitimde öğrencilerin öğrenmeye aktif olarak katılmaları, problem çözerek ve projeler geliştirerek öğrenmeleri sağlanmalıdır.

7. Öğretmenin görevi, öğrenciyi yönlendirmek değil; yol göstermek, kendi gelişimlerini planlamalarına rehberlik yapmaktır.
8. Eğitimde bugünün olduğu kadar geleceğin ihtiyaç ve beklentileri de dikkate alınmalıdır.
9. Programın merkezinde sosyal bilimler ve deneysel bilimler yer almalı, eğitimde eleştirel düşünceye önem verilmelidir.
10. Okulda bireysel yarışmadan çok yardımlaşma, paylaşma ve işbirliğine önem verilmeli, demokratik bir ortamda takım ruhu oluşturulmalıdır.
11. Okul, demokrasinin kurallarına göre kurulmalı ve işletilmelidir. Okul ve sınıf içi süreçlerde demokratik ilke ve değerlere önem verilmeli, öğrencilere de bu değerler kazandırılmalıdır.

Yeniden Kurmacılık (Recontructionizm)

Bu akım da ilerlemeciliğin bir devamı olup pragmatik felsefeye dayanır. İlerlemeci akımın hemen bütün görüşlerine katılır. Bu akım, esas itibariyle bilim ve teknikteki bazı gelişmelerin, Batı uygarlığında kültürel bunalımlara neden olduğunu ve insan yaşamını tehdit ettiğini ileri sürerek eğitimi bu kültürel krizden kurtulmanın bir aracı olarak görür. Temel ilkeleri şöyle özetlenebilir:

1. Eğitim, ortak değerlere dayalı bir dünya toplumu oluşturmanın bir aracı olup mevcut kültürel krizden kurtulabilmenin yolu, eğitim aracılığıyla toplumu yeniden oluşturmaktır.
2. Dünyayı paylaşan uluslar içinde ve arasında ırk, din, cinsiyet vb. yönlerden ayırımcılık yapılmamalı; sevgi, barış, hoşgörü gibi ortak değerlere dayalı bir dünya kurulmalıdır.
3. Okul ve eğitim, toplumda gerçekleştirilecek sosyal reformların bir aracı olmalı; öğretmen, öğrencileri toplumdaki sosyal reformların gereğine inandırmalıdır.
4. Toplumsal değişme sürecinin merkezi okul olmalı, bu süreçte öğretmen de aktif bir rol üstlenmelidir.
5. Okul, toplumda yapılması gereken sosyal reformların gereğine halkı da inandırmalı, bu amaçla onları da eğitmelidir.
6. Eğitimde, toplumun ve dünyanın geleceğine dönük konulara ağırlık verilmelidir.
7. Toplumda tam demokrasi egemen kılınmalıdır.

Varoluşçu Eğitim

Varoluşçu felsefenin eğitim alanına ilişkin etkileri ve tezleri de şöyle özetlenebilir:

1. İnsan, zekâ ve duygu sahibi bir varlık olup her insan, eğitimle ilgili kararlarını kendisi vermelidir.
2. Eğitim, öğrenciye sadece seçenekler sunmalı, her konuyu öğretmeli, ancak her öğrencinin kendi gerçek ve doğrularını seçmesine fırsat vermelidir.
3. Eğitimin içeriğinde insancıl psikolojinin konularına ve beşeri bilimlere (felsefe, edebiyat, sanat, tarih vb.) ağırlık verilmelidir.
4. Eğitim, her insanın kendini gerçek özellikleriyle tanımasına, bireyselliğini geliştirmesine fırsat vermelidir.
5. Eğitimde en uygun yöntem, sokratik tartışmadır. Ancak öğretmen tartışmalarda tarafsız olmalı, öğrencilere herhangi bir doğruyu empoze etmemelidir
6. Öğretmen, ne bir bilgi kaynağı, ne taklit edilebilecek bir model, ne de bir danışmandır. Onun görevi, sadece öğrencinin kendisini tanımasına yardım etmektir.
7. Eğitimde sezgiye ve yaratıcılığa önem verilmelidir.
8. Eğitim, insanın özgürleşmesine, kendini oluşturup gerçekleştirmesine fırsat vermelidir.

Eğitimle ilgili çeşitli konulara bakış açıları yönünden eğitim felsefelerinin karşılaştırmalı bir özeti, aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Eğitim Felsefelerinin Karşılaştırmalı Bir Özeti

Karşılaştırma Noktaları	Daimicilik	Esasicilik	İlerlemecilik	Varoluşçuluk
1. Eğitimin özü/esası nedir?	Akıl ile zihni geliştirmek.	Bilgi ve beceri kazandırmak.	Doğal gelişmeyi sağlamak	Seçenek sunmak.
2. Öğrencinin doğası nedir?	Rasyonel ve ruhsal/zihinsel bir varlıktır.	Edindiği bilgi ve becerileri kullanan bir varlıktır.	Yaşayan organizmadır.	Zekâ ve duygu sahibi, eşsiz, serbest seçim yapan, sorumlu bir varlıktır.
3. Eğitim, insanın gereksinimlerini nasıl karşılamalıdır?	İnsanın ayırt edici özelliği zekâdır. Eğitim, öğrencilerin entelektüel gereksinimlerini karşılamaya yoğunlaşmalıdır.	Her insanın sahip olması gereken temel bilgi ve becerileri kazandırmalıdır.	İnsanın gereksinimleri farklı olduğundan eğitim, öğrencinin bireysel farklılıklarını geliştirmeye yoğunlaşmalıdır.	Öğrencinin, yaşamın sonsuz sorunlarıyla sevginin acısı ve coşkusuyla, gerçeklikle, özgürlükle, eylemlerin sonucuyla, ölümün kaçınılmazlığıyla karşı karşıya getirecek bir arzuya gereksinimi vardır.
4. Eğitimin ortamı ne olmalıdır?	Eğitim, yaşamın aynen taklidi değildir. Çocuğun entelektüel potansiyelini geliştiren, geleceğe hazırlayan yapay bir ortam hazırlanmalıdır.	Öğrencilerin, maddi ve sosyal dünyaya, gerçekte olduğu gibi kendilerini uyarladıkları bir ortam olmalıdır.	Yaşamın kendisi olmalıdır ki öğrenci yaşayarak öğrensin.	Serbest girişimi, yaratıcılığı ve bireyselliği teşvik eden, ne grup düşüncesine ne de normlarına uymayı teşvik etmeyen bir ortam olmalıdır.
5. Eğitimin amacı ne olmalıdır?	Eğitim, kesin, evrensel, değişmez gerçekliği öğretmelidir.	Eğitimin amacı, yeni gerçeklerin asimilasyonuna karşı öğrenciler için bir bilgi çerçevesi sağlamak olmalıdır.	Gelişim, yaşamın tekrar inşa edilmesi olarak eğitimin temelini oluşturur. Bu nedenle eğitimin amacı açık uçlu olmalıdır.	Eğitimin amacı, öğrencilerin eşsiz olan bireyselliklerini geliştirmek olmalıdır.
6. Okulun ilgi alanı ne olmalıdır?	İnsanın farklı kişilik ve zihniyle ilgilenmeli ve rasyonelliğin geliştirilmesine yoğunlaşmalıdır.	Dışarıdaki gerçek dünyayı anlamak için gerekli temel bilgiye ulaşması yönünde çocuğu eğitmelidir.	Çocuğun tüm gereksinim ve ilgilerini dikkate alan, onu bir bütün olarak ele alan bir eğitim verilmelidir.	Çocuğun kendini gerçekleştirmesi yolunda ona yardım etmelidir.

7. Okulun havası ne olmalıdır?	Öğrencileri klasik eserlerle donatmalı, entelektüalizm ve yaratıcı düşünce atmosferinde bireyselliği geliştirmelidir.	Öğrencileri, kendisi hakkındaki gerçeklerin algısal incelemesiyle buluşturan yenilikçi teknikleri kapsayan zihinsel bir disiplin atmosferini muhafaza etmelidir.	Rekabetten çok işbirliğini geliştiren demokratik bir ortamda grup ruhunu sağlamalıdır.	Öğrencinin kendi gerçeğini bulmasına ve belli bir akıntıya kapılmadan görevini yerine getirmesini sağlayan otantik bir özgürlük sağlamalıdır.
8. Uygun öğrenme nasıl olmalıdır?	Öğrenme, bazı temel metinler aracılığıyla, öğrencileri dünyanın sonsuzluklarıyla ve daha sonraki yaşantılarında uygulayacakları kuramsal ilkelerle tanışık hale getirdikçe oluşur.	Öğrenme, yoğun çabalarla, öngörülen ders konusunun öğrenci tarafından özümsenip konuya hakimiyeti sağlamak için oluşur.	Öğrenme, çocuğu, pratik konulardan teorik ilkelere (somuttan-soyuta) götüren problem çözme projelerinin yaşanmasıyla meydana gelir.	Öğrenme, öğrencinin bireysel sorumluluklarını ve kişiliğinin muhtemel sonuçlarını tartarken alternatifler arasından özgürce seçim yapmasından oluşur.
9. Öğretmenin rolü ne olmalıdır?	İnsanın evrensel ilgilerinin en iyi ifade edildiği literatürdeki büyük/klasik eserlerin incelenmesi aracılığıyla öğrencileri entelektüel açıdan disipline etmelidir.	Sorumlu bir otorite olarak, yetişkin dünyasıyla çocuğun dünyası arasında bir arabulucu olmalıdır. Henüz olgunlaşmamış öğrenciler, yetişkinlerin doğasını ve taleplerini tek başlarına anlayamazlar.	Öğrencilere rehberlik edip öğütlerde bulunmalıdır. Çocukların kendi ilgi alanlarının, ne öğreneceklerini belirlemesi gerekir. Öğrenilecekleri ne otoriteler ne de ders kitaplarındaki konular belirlememelidir.	Öğretmen, öğrencilere ilkeleri, değerleri ve gerekçeleri sunmalı, ister kabul etsinler, isterse etmesinler, kendileri için seçmeleri amacıyla bunları incelemeye teşvik etmelidir.
10. Program neyi kapsamalıdır?	Entelektüel ders ve konulara yoğunlaşmalı, dil, tarih, matematik, doğa bilimleri, sözel sanatlar ve felsefeyi içermelidir.	Zamanın testinden geçen edebiyat, tarih ve matematiğin sembol ve fikirlerini, fiziksel dünyanın bilimleriyle birleştiren konuları içermelidir.	Öğrencilere sosyal bilimler, empirik (görgül) bilimler ve teknolojideki problem çözme faaliyetleriyle değişimi nasıl başarabileceklerini öğretmeye yoğunlaşmalıdır.	Edebiyat, tarih, felsefe, fen, sanat-insan doğasının derinliği gibi dersler aracılığıyla dünya ve insan doğası arasındaki çatışmayı ortaya çıkarmaya yoğunlaşmalıdır.
11. Tercih edilen öğretim yöntemi ne olmalıdır?	Konferanslar, metinler ve tartışmalar, zekâyı geliştirmek için tercih edilen yöntemler olmalıdır.	Bilgi ve becerileri öğretmek için gösteriler (demostrasyonlar) tercih edilen yöntem olmalıdır.	Projeler, öğrencilerin problem çözme yaşantılarına rehberlik edebilecek yöntem olarak tercih edilmelidir.	Benliği bulmak için tercih edilen yöntem, sokratik diyalog/tartışma (bilinmeyen gerçekleri keşfetme olmalıdır.

Kaynak: Jersin, Patricia D. "What is Your EP : A Test Which Identifies Your Educational Philosophy", Clearing House, 46,1972, 274-278.

İDEOLOJİ VE EĞİTİM

İdeoloji, organize edilmiş ve bütünleştirilmiş, kendi içinde tutarlı düşünceler toplamıdır. İdeolojiler, başlı başına birer felsefe olmayıp sosyal, felsefi, ekonomik, siyasi vb. konularla ilgili olabilir. İdeolojiler, toplum için ideal bir yaşam biçimi öngörür. Farklı ideolojiler, birey, toplum, etnik yapı, din, gelenek, sosyal sınıf gibi farklı konulara vurgu yapar. Tarihi süreç içinde Batılı ülkelerin sosyal, siyasal ve ekonomik ortamlarında ortaya çıkan birtakım ideolojiler *(liberalizm, sosyalizm, faşizm, anarşizm vb.)* eğitimin amacını, içeriğini, okulun işlevlerini etkilemiştir.

Eğitime ilişkin bir ideoloji, belirli bir insan ve toplum tipi öngörür, belirli ön kabullere dayanır. İdeoloji, kendi taraftarlarının amaç ve ideallerini tanımlar, sosyal, kültürel, eğitsel, siyasal, ekonomik sorunlarına çözümler sunar, geçmişi yorumlayarak bugünü açıklar ve geleceği kurar. Eğitimi de bunu gerçekleştirmenin bir aracı olarak kabul eder. Bu bağlamda K. Marks'a göre ideoloji, toplumu yeniden üretmenin bir aracıdır.

Belirli bir ideolojiyi temel alan bir eğitim sisteminde, eğitim politikaları, eğitimin amaçları, okul programları bundan etkilenir. İdeolojilerin bazıları, belirli felsefi akımlarla da ilişkili olabilir. Bu ideolojiler içinde eğitimi etkileyenlerden biri Klasik Marksizmdir. Marksizmin eğitim görüşleri, politeknik eğitim ve okul anlayışı içinde gündeme getirilmiştir. Bu akım, felsefe yönüyle de diyalektik materyalizme dayanmaktadır.

Karl Marx, tarihi, sınıfların bir çatışması olarak ele alır, toplumu alt yapı ve üst yapı kurumları arasındaki ilişkilere göre açıklar, gelecekte idealize ettiği toplumun özelliklerini belirtir, bunu gerçekleştirecek insan ve toplum tipinin de eğitimle sağlanmasını öngörür.

Klasik Marksizme göre eğitim, üretim için olup insanın üretim becerilerini geliştirmeli, toplumsal üretimi artırmalıdır. İnsan, alet kullanarak üretimde bulanan bir varlıktır. Dolayısıyla insan, doğaya egemen olacak, onu değiştirecek ve üretimde bulunacak şekilde yetiştirilmelidir. Eğitimde ortak bilinç oluşturma, ortak çalışma, toplumsal yarar ön planda tutulmalı, programın temelinde teknik ve politik dersler yer almalıdır. Günümüzde sosyolojide egemen teorilerden biri olarak eleştirel teori de esas itibariyle Marksizm'den beslenmekte olup eğitime ve okulun işlevlerine ilişkin farklı bakış açıları sunmaktadır.

Söz edilebilecek diğer bir ideoloji liberalizmdir. Bu ideolojinin temeli de insan zihnini boş bir levhaya benzeten İngiliz felsefecisi John Locke'a dayanır. Liberalizmin temel değerleri, girişimcilik, özerklik, bireycilik, ilerleme, gelişme, fayda, değişme vb.dir. Daha çok ekonomik ve siyasal alanlarda gündeme gelen liberal

görüşler, eğitim ve öğretimi de etkilemiştir. Liberal düşünürler, insan doğasının doğuştan iyi olduğunu kabul etmekte, insan aklına önem vermekte, dini baskılara karşı çıkmakta, insana özgürlük verilmesini ve akademik özgürlüğü savunmaktadır. J. J. Rousseau'nun *Emil* kitabı ve Pestalozzi'nin *Öğretmene Öğütler kitabı*'nda liberalizmin etkileri görülür. Liberalizm, Batı düşüncesinde oldukça etkili olmuştur. Bunun alternatifi olan bir başka ideoloji olarak tutuculuk (konservatizm) ise mevcut kültürün korunmasına ve geleneğe önem verirken değişime karşı çıkmaktadır.

TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMİNİN FELSEFİ TEMELLERİ

Yukarıda Batılı toplumlarda gelişen eğitimle ilgili bazı felsefelerden kısaca söz edildi. Bunlar ışığında *Türkiye eğitim sistemi, felsefi temelleri yönünden nasıl bir özellik göstermektedir? Bu felsefelerden hangilerinin izlerini taşımaktadır?* Türkiye eğitim sisteminin kendine özgü bir felsefesi var mıdır? gibi sorular akla gelebilir.

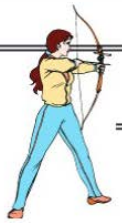
Türkiye eğitim sisteminde ortak kabul gören belirli bir eğitim felsefesinden söz etmek güçtür. Türkiye, Osmanlı Devletinden devralınan kültürel miras ve insan öğesi üzerine kurulmuş olup tarihsel bir arka planı vardır. Osmanlı Devleti, yenileşme hareketlerinden itibaren eğitimde de birtakım arayışlar içine girmiştir. Türkiye eğitim sisteminin tarihsel temellerini açıklarken belirtildiği gibi özellikle Tanzimat'tan sonra yaşanan doğu-batı çatışması, toplumsal yaşamın her alanında ve her kesiminde etkili olmuştur. Bir taraftan geleneği koruma ve sürdürme, diğer taraftan batılılaşma ve çağdaşlaşma amacı güdülmüştür. Tanzimat'tan sonra, *Osmanlıcılık, Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık* gibi adlar altında gelişen siyaset ve fikir akımları olmuştur. Bunların içinde de farklı eğilimler ve bunları uzlaştırmaya, sentez yapmaya *(Türk-İslam Sentezi, Doğu-Batı Sentezi)* dönük çabalar olmuştur. Bunlar, eğitim anlayışlarına ve tartışmalarına da yansımıştır.

Cumhuriyetten sonra da bu tartışmalar devam etmiştir. Bu dönemde Batıdan bazı uzmanlar *(John Dewey gibi)* davet edilmiş, Türkiye eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması yoluna gidilmiş, Ziya Gökalp, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi bazı eğitimciler eğitimle ilgili bazı görüşler ileri sürmüş, Köy Enstitüleri gibi bazı okul projeleri ve modelleri geliştirilmiştir. Batılı ülkelerde gelişen eğitim ve okulla ilgili bazı görüşler ve akımlar, Türkiye'de de taraftarlar bulmuştur.

Bugünkü eğitim sistemimizin temelleri, Cumhuriyetten sonra atılmıştır. Cumhuriyetten sonra eğitimde *demokrasi, laiklik, millilik, bilimsellik, sosyal adalet, fırsat ve imkân eşitliği* vb. ilkeler geliştirilmiştir. Daha çok da sentezci bir çizgi izlenerek eğitimin çağdaş ve milli olmasına önem verilmiştir. İlerlemeci eğitim akımının etkileri olmuştur. Ama henüz amaçlanan sentez bir türlü gerçekleşeme-

miş, konu ve öğretmen merkezli, ezberci geleneksel eğitimin etkileri baskın bir biçimde varlığını sürdürmüştür. Eğitimle ilgili tartışmalar, daha çok da ideolojik nitelikli tartışmalar biçiminde süregelmiştir. Son yıllarda eğitim programları, yapılandırmacı felsefe ışığında yeniden hazırlanmıştır.

Türkiye eğitim sisteminin genel amaçları incelendiğinde, yetiştirilmesi öngörülen insan tipinin, bir taraftan gelenek, ulusal değerler ve ulusal kültüre bağlı olması, diğer taraftan da değişme ve yeniliklere açık olması beklenmektedir. Bunun yanında, yetiştirilecek bireylerin toplumun genel çıkarlarını gözetmesi, eğitimle toplumsal birlik ve bütünleşmenin sağlanması, diğer taraftan da bireylerin bireysel gelişimlerinin sağlanması öngörülmektedir. Böylece eğitimin toplumsal boyutu ile bireysel boyutu arasında bir dengenin kurulması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla eğitimin dayandığı felsefenin de yukarıda açıklanmaya çalışılan bazı eğitim felsefelerinin bir sentezine dayandığı söylenebilir.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Yukarıdaki felsefe akımlarından hangisinin eğitime ilişkin tezlerini beğendiniz? Niçin?
2. Eğitim akımlarından hangisinin eğitim, okul ve öğrenmeye ilişkin tezlerini beğendiniz? Niçin?
3. Türkiye eğitim sisteminde yukarıdaki felsefe ve eğitim akımlarının etkilerini nasıl yorumluyorsunuz? Niçin?
4. Size göre nasıl bir eğitim felsefesi geliştirilmelidir?

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. İnsanların iyi, doğru, güzel olanla ilgili tercih yapmada kullandıkları ölçütleri ifade eden ve felsefenin çalışma alanını oluşturan hangisidir?

A) Değerler felsefesi
B) Varlık felsefesi
C) Bilgi felsefesi
D) Doğa felsefesi
E) İnsan felsefesi

2. Aşağıdaki felsefe akımlarından hangisi, çağdaş Amerikan yaşamında egemen olup, yararcı felsefe olarak nitelendirilir?

A) İdealizm
B) Pragmatizm
C) Natüralizm
D) Realizm
E) Experimentalizm

3. Aşağıdaki akımlardan hangisi, pragmatik felsefenin izlerini taşır?

A) Daimicilik
B) Esasicilik
C) Yeniden kurmacılık
D) İlerlemecilik
E) Varoluşçu eğitim

4. Atatürk'ün davetiyle Türkiye'ye gelip Türk eğitim sistemi üzerine rapor hazırlayan hangisidir?

A) B.Russel
B) J.D.Sartre
C) S.T.Mill
D) M.Heidegger
E) J.Dewey

5. Türkiye'de yenilenen eğitim programlarında, bilgi felsefesi yönünden genelde hangi görüş temel alınmıştır?

A) Bilginin değişmezliği
B) Bilginin kesinliği
C) Bilginin göreceliliği
D) Doğru bilginin tek oluşu
E) Bilginin bilenden bağımsız olduğu

6. Hangisi, bireyselliğe ve özgürlüğe önem veren, eğitimi bireyin kendini gerçekleştirilmesi olarak gören felsefedir?

A) İdealizm
B) Natüralizm
C) Ampirizm
D) Realizm
E) Varoluşçuluk

7. "Öğretmenler derslerinde farklı görüşlere yer verseler de onların bakış açıları, kişisel görüşlerini ele verebilir" diyen biri, hangi noktaya dikkat çekmektedir?

A) Olgu ve olayları karıştırma
B) Farklı yorumlara yer vermeme
C) Görüşleri gözlemlere dayandırmama
D) Nesnel ve tarafsız olamama
E) Olguları nedenlere dayandıramama

8. Platon, Kant ve Hegel'in temsil ettiği, maddeciliğin alternatifi olup fiziksel gerçekliği ikinci planda gören felsefe hangisidir?

A) Ampirizm
B) Realizm
C) İdealizm
D) Natüralizm
E) Pragmatizm

9. Değişmez bir gerçeğin olmadığını, her şeyin sürekli değiştiğini ileri süren felsefe hangisidir?

A) Pragmatizm
B) Experimentalizm
C) Varoluşçuluk
D) Sembolizm
E) İdealizm

10. Eğitimde temel ilkeler olarak değerlerin değişmezliğine, entelektüel eğitime, değişmez gerçek ve doğrulara, kültürel mirası aktarmaya önem veren eğitim akımı hangisidir?

A) Yeniden kurmacılık
B) Daimicilik
C) İlerlemecilik
D) Varoluşçu eğitim
E) Yapılandırmacılık

11. Eğitimde temel ilkeler olarak bilgi ve değerlerin değişkenliğine, göreceliliğe, bilginin yararlı olmasına ve demokrasiye önem veren akım hangisidir?

A) İlerlemecilik
B) Daimicilik
C) Esasicilik
D) Analitik felsefe
E) Yapılandırmacılık

12. Eğitimin temel işlevini, "üretim için, iş içinde, iş aracılığıyla eğitim" olarak gören ideoloji hangisidir?

A) Liberalizm
B) Klasik Marksizm
C) Faşizm
D) Anarşizm
E) Konservatizm

13. Türkiye eğitim sistemi, teorik olarak daha çok hangisine dayanmaktadır?

A) Varoluşçuluk
B) Yeniden kurmacılık
C) İlerlemecilik
D) Daimicilik
E) Esasicilik

14. "Öğretmen ne bir bilgi kaynağı, ne bir model, ne de bir danışmandır. Onun görevi, öğrencinin kendisini tanımasına yardım etmektir" **görüşünü savunan eğitim felsefesi hangisidir?**

A) Analitik felsefe
B) İlerlemecilik
C) Yeniden kurmacılık
D) Varoluşçu eğitim
E) Yapılandırmacı eğitim

15. Aşağıdakilerden hangisi, Tanzimat'tan sonra gündeme gelen fikir akımlarından biri değildir?

A) Türkçülük
B) İslamcılık
C) Osmanlıcılık
D) Batıcılık
E) Muhafazakârlı

Cevaplar									
1. A	2. B	3. D	4. E	5. C	6. E	7. D	8. C	9. A	10. B
11.A	12.B	13.C	14.D	15.E					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Arslan, A. (1996). *Felsefeye Giriş (2. bs.).* İstanbul: Vadi Yayınları.

Aytaç, K. (1981). *Çağdaş Eğitim Akımları.* Ankara: AÜ. DTC Fakültesi Basımevi.

Bilhan, S. (1991). *Eğitim Felsefesi-Kavram Çözümlemesi-I/I.* Ankara: AÜ EBF Yayınları.

Dodurgalı, A. (1995). *İbn-i Sina Felsefesinde Eğitim.* İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yay.

Egemen, B. Z. (1957). *Terbiye Felsefesi.* Ankara: AÜ. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ergün, M. (1999). *Eğitim Felsefesi.* Ankara: Ocak Yayınları.

Gutek, G. L. (1997). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar.* Ankara: Pegem.

Jersin, P. D. (1972). *What is your EP: A test which identifies your educational phiosophy. Claring House,* 46, January, 274-278.

Küken, G. (1996). *Felsefe Açısından Eğitim.* İstanbul: Alfa.

Mayer, F. (1992). *Yirmibirinci asırda felsefe* (Çev: V. Mutal). İstanbul: Dergah.

Russel, B. (1993). *Eğitim üzerine (Çev: N. Bezel)* İstanbul: Say Yayınları.

Sönmez, V. (1993). *Eğitim felsefesi* (3. bs.). Ankara: Pegem.

Tozlu, N. (1997). *Eğitim felsefesi.* İstanbul: MEB Yayınları.

Turgut, İ. (1991). *Eğitim üzerine-felsefi bir deneme-.* İzmir: Bilgehan Matbaası.

Turgut, İ. (1998). *Kaostaki eğitim.* İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Turgut, İ. (2000). *Çağımızın en son felsefe akımları ve felsefeler.* İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Turgut, İ. (2001). *Yeni felsefe.* İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Yıldırım, C. (1987). *Eğitim felsefesi.* Eskişehir: AÜ. AÖF.Yayınları.

9. BÖLÜM

EĞİTİMİN PSİKOLOJİK TEMELLERİ

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- gelişimle ilgili temel kavramları bilecek,
- gelişimle ilgili temel teorileri tanıyacak,
- çeşitli yönlerden insanın gelişim sürecini tanıyacak,
- insanın gelişimi sürecinde eğitimin yerini kavramış olacaksınız.

Bölümün İçindekiler

- Psikoloji ve Eğitim
- Gelişimle İlgili Temel Kavramlar
  - Gelişim ve Gelişme
  - Büyüme ve Olgunlaşma
  - Hazırbulunuşluk
  - Öğrenme
- Gelişimin İlkeleri
- Gelişimi Etkileyen Etmenler
  - Katılım
  - Çevre
- Bedensel Gelişim
  - Doğum Öncesi Dönem
  - Bebeklik Dönemi
  - Çocukluk Dönemi

- o İlköğretim Dönemi
- o Ergenlik Dönemi

📖 Bilişsel Gelişim
- o Duyusal-Motor Dönemi
- o İşlem Öncesi Dönem
- o Somut İşlemler Dönemi
- o Soyut İşlemler Dönemi

📖 Ahlak Gelişimi
- o Gelenek Öncesi Düzey
- o Geleneksel Düzey
- o Gelenek Sonrası Düzey

📖 Kişilik Gelişimi
- o Psiko-seksüel Gelişim
- o Psiko-sosyal Gelişim

📖 Öğrenme Süreci
- o Refleksler
- o İçgüdüler

📖 Öğrenme-Öğretme Teorileri
- o Davranışçı Yaklaşım
- o Klasik Koşullanma
- o Edimsel Koşullanma
- o Gözlem Yoluyla Öğrenme
- o Bilişsel Yaklaşım
- o Bilgiyi İşleme Kuramı
- o Yapısalcılık yada Yapılandırmacılık Kuramı
- o Çoklu Zekâ Kuramı

📖 Öğrenmeyi Etkileyen Etmenler
- o Hazırbulunuşluk
- o Olgunlaşma
- o Motivasyon
- o Dikkat
- o Pekiştireç
- o Aktif Katılım
- o Zaman

📖 Tartışma ve Araştırma Soruları

📖 Değerlendirme Soruları

📖 Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

PSİKOLOJİ VE EĞİTİM

Psikoloji, insanın davranışlarını ve zihinsel süreçlerini inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanabilir. İnsan davranışlarıyla ilgilenen başka bilim dalları da vardır. Eğitim de bir davranış değiştirme süreci olarak tanımlandığında, insan davranışı, eğitimin de bir konusu olmaktadır. Bu yönüyle psikoloji, eğitimle yakından ilişkili bir alandır. Psikolojinin içinde alt alanlar olarak *gelişim psikolojisi, öğrenme psikolojisi, sosyal psikoloji,* eğitimle çok yakından ilgilidir.

İnsan davranışlarını etkileyen birçok faktör vardır. İnsanların göstermiş oldukları davranışların temelinde, doğum öncesinden başlayarak geçmiş yaşantıların, özellikle de çocukluk döneminin büyük etkisi vardır. İnsanı değerlendirirken geçmişini ve bugününü birlikte değerlendirmek gerekir. Öğrencinin de çevresini, yeteneklerini, kişiliğini, biyolojik, psikolojik özelliklerini bilmeden verilecek bir eğitim, hastanın hastalığını tanımadan onu tedavi etmeye benzer.

Günümüzde insana bu açıdan yaklaşan bilim dalı ise psikolojinin alt dallarından biri olan gelişim psikolojisi'dir. Gelişim psikolojisi, bireylerin yaşam boyunca geçirdiği *bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal* değişimleri açıklamaya çalıştığı gibi bu yönlerden bireyler arasındaki farklılık ve benzerliklerle de ilgilenir. Gelişim psikolojisi, oldukça yeni bir alandır. Eğitimin gelişimle çok yakından bir ilgisi vardır. Eğitimde, okul kademeleri, eğitim-öğretim programları, araç-gereçler, bireylerin gelişim özelliklerine ve yaş gruplarına göre düzenlenir.

Başta öğretmenler olmak üzere bireylerin eğitiminde görev alacak insanların, insanın gelişim özelliklerini yakından bilmeleri, öğrenme-öğretme etkinliklerini buna göre düzenlemeleri gereklidir. Farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin gelişim özelliklerini, yeteneklerini tanımadan verilecek eğitimden beklenen fayda sağlanamaz. Gelişim özellikleri yönünden bireyler arası farklılıklar olabilir. Eğitimde bireysel farklılıkların dikkate alınması, önemli bir konudur. Öğretmen, çocuklar arasındaki gelişim özellikleri yönünden bireysel farklılıkları ve çocuğun içinde yetişmiş olduğu ortamları tanımalıdır.

Bireyin biyolojik süreçleriyle içinde yaşamış olduğu çevrenin koşulları sürekli etkileşim halindedir. Biyolojik gelişme, çevrenin sağlamış olduğu olanaklara bağlı olarak şekillenir. Bu doğrultuda *gelişim, bireyin doğuştan getirdiği biyolojik süreçlerle çevre koşullarının etkileşiminin bir sonucu* olmaktadır. Bireyin sağlıklı bir biçimde gelişmesinde eğitimin de önemli bir yeri vardır.

GELİŞİMLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Aşağıda gelişimle ilgili bazı kavramlar kısaca açıklanmıştır. Bunlar, her ne kadar anlamca birbirinden farklı ise de bazen biri diğerinin yerine kullanılabilmektedir. Bu kavramlar, *gelişme, gelişim, büyüme, olgunlaşma, hazır bulunuşluk* ve *öğrenme* kavramlarıdır.

Gelişim ve Gelişme

Gelişme ve gelişim kavramları, bazen birbiri yerine kullanılabildiği gibi farklı anlamlar yüklenerek de ele alınmaktadır. Senemoğlu'na göre *gelişim, canlının, döllenmeden* başlayarak *beden, zihin, duygu, dil ve sosyal* yönlerden en son aşamaya kadar ilerleme gösteren değişimidir. *Gelişme* ise *canlının, büyüme, olgunlaşma ve öğrenmenin etkileşimi sonucu sürekli ilerleme gösteren değişmesidir.* Bu tanımlara göre, gelişim bir *süreç* olarak, *gelişme* de bu sürecin sonunda ortaya çıkan bir ürün (sonuç) olarak ele alınmaktadır. Gelişim, olgunlaşma ve öğrenmeye bağlı görülmekte, dolayısıyla olgunlaşma ve öğrenme olmadan gelişimden de söz edilememektedir.

Gelişme, organizma yönünden hem nicel hem de nitel değişmeleri içermektedir. Bedensel olarak çocuğun kemik ve kas yapısında meydana gelen değişme ve gelişmeler, vücut fonksiyonlarında da bazı gelişmeleri sağlamaktadır. Çocuk, bir yandan bedensel, diğer taraftan da zihinsel ve duygusal yönlerden gelişir. Dolayısıyla bu boyutlar arasında karşılıklı bir etkileşim ve koordinasyon vardır. Şu halde *gelişim,* büyüme, olgunlaşma, hazır bulunuşluk ve öğrenme kavramlarını da içermektedir.

Büyüme ve Olgunlaşma

Büyüme, organizmanın bedensel olarak göstermiş olduğu değişiklikleri ifade etmektedir. Bu yönüyle, birey açısından boyun uzaması, kilonun artması, vücudun irileşmesi, büyüme kavramı içinde yer almaktadır. Buna göre büyüme, genel olarak beden yönünden nicel değişmeleri ifade etmektedir.

Olgunlaşma, organizmanın doğuştan sahip olduğu bazı güçlerin, iş görebilecek konuma gelmesidir. Bu durum, organizmada meydana gelen büyümenin de bir sonucudur. Organizma, bir yandan büyürken, bir taraftan da olgunlaşır. Bunlar, birlikte gelişen süreçlerdir. Senemoğlu'na göre olgunlaşma, öğrenme yaşantılarından bağımsız olarak kalıtım tarafından kontrol edilen bir değişme olup vücut organlarının kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirebilecek düzeye gelmesi için geçirdiği biyolojik bir değişmedir.

Konuşma, emekleme, yürüme, koşma eylemleri, belirli aşamalar izleyerek olgunlaşmaya bağlı olarak gelişir. Şu halde çocuğun, kendinden beklenen bazı fonksiyonları yerine getirebilmesi için belirli bir olgunluğa ulaşması gerekir. Henüz emeklemeye başlayan bir çocuktan hemen yürümesi ya da koşması beklenemez. Henüz yeni kalem tutabilecek bir olgunluğa ulaşan bir çocuktan da çok düzgün bir şekilde yazı yazması beklenemez. Şu halde çoğu devinimsel/psiko-motor davranışların yapılabilmesi, olgunlaşmaya bağlıdır. Belirli bir olgunlaşma düzeyine gelmeyen bir çocuktan bulunduğu olgunluk düzeyinin üzerinde davranışlar göstermesi beklendiğinde bu durum çocukta bazı olumsuz sonuçlara yol açar.

Hazırbulunuşluk

Hazır bulunuşluk, olgunlaşmayla yakından ilgili bir kavramdır. Hazır bulunuşluk, olgunlaşmayı da içermekte olup öğrenmeyle ilgili olarak *herhangi bir konunun gerektirdiği önkoşulları, özellikleri taşımak, ön yaşantılara sahip olmak* anlamına gelmektedir. Yüzme için gerekli bedensel gelişim, ön bilgi, ilgi ve motivasyona sahip olmayan bir çocuktan hemen suya atlayarak yüzmesi istenemez. Şu halde herhangi bir konunun istenen düzeyde öğrenilebilmesi için o konunun gerektirdiği temel ön yaşantılara sahip olmak gerekir.

Öğrenme

Gelişmenin bir başka öğesi öğrenmedir. *Öğrenme*, genel olarak bireyin içinde yer aldığı çevreyle (diğer insanlar, nesneler, olaylar) etkileşmesi sonucunda onda meydana gelen *kalıcı izli davranış değişmeleri* olarak tanımlanır. Çocuğun kalemi düzgün bir biçimde tutup düzgün yazı yazabilmesi için belirli bir olgunluğa ulaşması gerekir. Ancak bu durum, bütünüyle kendi kendine gerçekleşebilecek bir şey değildir. Çocuğun, düzgün kalem tutmasını ve düzgün yazı yazmasını, görerek, yaşayarak, kendisine yardımcı olunarak öğrenmesi gerekir. Şu halde çocuğun sağlıklı olarak gelişebilmesi için öğrenmeler önemli bir yer tutmaktadır. Doğuştan sahip olunan bazı yetenekler, gerekli öğrenme yaşantıları hazırlanmadığında gelişmeyebilir.

GELİŞİMİN İLKELERİ

1. **Gelişim, birbirini izleyen ardışık aşamalardan oluşur.** Gelişim, belli aşamalar halinde gerçekleşmekte, her aşama, bir önceki aşamaya bağlı olmakta ve bir sonraki aşamaya hazırlamaktadır. Ancak bu aşamalar, birbirinden ayrı değil, birbiriyle iç içedir. Bebeklerde hareketlerin yapılması, belirli bir sıraya göre olur. Bebek, önce oturur, sonra emekler, en sonunda yürür.

2. **Gelişim, baştan ayağa; içten dışa doğrudur.** Gelişim, çocuğun baş kısmından başlar; sonra, karın, göğüs, bacaklar ve ayakların gelişmesi biçiminde devam eder. Bunun yanında, önce iç organlar gelişir, daha sonra dış organlara doğru gelişim devam eder.
3. **Gelişim, genelden özele doğrudur.** Bebeklerde ilk hareketler, bütün vücutla birlikte yapılırken sonraları çocuk, her bir organını bağımsız olarak kullanmaya başlar. Kalem tutmasını öğrenen bir çocuk, önce bütün parmaklarını kullanarak rasgele yazıp çizmeyi öğrenir. Daha sonra, daha az parmak kullanarak daha düzgün yazmayı öğrenir.
4. **Gelişimin hızı, dönemlere göre değişir.** Gelişim, hep aynı tempoda seyretmez. Zaman zaman hızlanırken bazen de yavaşlar. Çocukluk dönemindeki gelişim hızıyla, ergenlik dönemindeki gelişim hızı aynı değildir. Ayrıca, belirli dönemlerde, belirli alanlardaki gelişim hızı daha fazladır. Örneğin 0-1 yaş arası, çocukta temel güven duygusunun geliştiği dönemdir. Okulöncesi dönem ise, zihin ve dil gelişimi yönünden önemlidir.
5. **Gelişim, bir bütündür.** Gelişim alanları *(bedensel, bilişsel, duygusal, sosyal, dil, psiko-motor)* birbiriyle etkileşim halindedir. Bir gelişim alanındaki olumlu veya olumsuz bir durum, diğer gelişim alanlarını da etkiler.
6. **Gelişimde, bireysel farklılıklar vardır.** Kalıtımın ve bireyin içinde bulunduğu çevrenin etkisiyle gelişimde bireysel farklılıklar görülür. Kimi çocuklar 10 aylıkken yürümeye başlarken, kimileri 12, kimileri de 15 aylıkken yürüyebilir. Dolayısıyla gelişimin seyri bireylere göre değişebilir.
7. **Gelişim, kalıtım ve çevrenin bir ürünüdür.** İnsan, dünyaya gelirken kalıtsal olarak bazı özelliklere sahiptir. Ancak kalıtımla getirilen bu özelliklerden bazılarının gelişebilmesi, çevreyle etkileşime bağlıdır. İnsanın cinsiyeti, saç, göz, ten rengi gibi özellikleri kalıtsaldır. Ancak, bireyin sahip olduğu bazı yeteneklerin ve zekâsının gelişebilmesi, sağlanacak uygun ortamlar, zengin yaşantılar ve etkileşime bağlıdır.

GELİŞİMİ ETKİLEYEN ETMENLER

Kalıtım

"Bebek" denilen insan yavrusu, babanın spermiyle annenin yumurtasının döllenmesi sonucu "zigot" adı verilen döllenmiş yumurtanın belli bir süre anne rahminde gelişimini tamamlamasıyla dünyaya gelmektedir. Sadece bir hücreyle

yaşama başlayan anne karnındaki canlı, anne ve babadan aldığı genlerin etkisiyle belirli dönemlerde değişik gelişim özellikleri gösterir. Ortalama dokuz ay on gün süren bu gelişim sürecinin sonunda dünyaya gelen bebek, gelişmiş bir insan vücudunun küçük bir örneğidir. Doğumdan sonra büyüme ve gelişme devam eder.

Anne ve babadan kaynaklanan birtakım özellikler, genetik yolla çocuğa geçer. İnsanların birçok özellikleri *(boy, göz rengi, saç rengi, ten rengi)* genler yoluyla, yani kalıtımla çocuklara intikal etmektedir. Fiziksel özelliklerde olduğu kadar zihinsel özelliklerde de kalıtımın önemli bir etkisinin olduğu kabul edilmektedir. Diğer taraftan, kalıtımın bireyin psiko-sosyal özellikleri üzerindeki etkisi, tartışma konusu olmakla birlikte, kısmen bu alanlar üzerinde de kalıtımın etkisi olduğu ileri sürülmektedir.

Çevre

Kalıtım, gelişmenin temelini belirleyip bunun içeriğini etkileyen ve bazı özelliklere gelişme olanağı sağlayan ya da bunları sınırlandıran bir faktör olmakla birlikte, bireyin gelişiminde önemli bir faktör de içinde yaşadığı çevredir. Çevre, çocuğun gelişimini çeşitli yönlerden etkiler. Çevresel faktörler, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç boyutta incelenebilir.

Doğum öncesinde anne karnındaki bebeğin, yaşamını sürdürebilmesi için beslenme, dolaşım, boşaltım gibi gereksinimlerini gidereceği uygun bir ortama ihtiyacı vardır. Bu dönemde annenin sağlık durumu, kullandığı ilaçlar, aldığı besinler vb. çocuğun gelişimini etkiler.

Doğum sırasında bebeğin, herhangi bir travmaya maruz kalması, yeterli oksijen alamaması gibi bazı çevresel etkiler, bebeğin gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir.

Doğum sonrasında ise çocuk için çevresel uyaranlar arasında iklim, aile içi koşullar, aile dışı çevre, okul vb. akla gelir. Çocuk için uyaranlar ne kadar zenginse gelişme de o denli sağlıklı olur. Örneğin, alınan gıdaların kalitesi, temiz ortam, spor, çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimini olumlu yönde etkiler.

Şu halde bireyin biyolojik özellikleriyle içinde bulunduğu çevrenin koşulları, karşılıklı etkileşim halinde bireyin gelişimini belirlemektedir. Bireyin biyolojik yapısı, yaşamış olduğu çevrenin sunduğu uyaranlara bağımlı olarak biçimlenir. Bu doğrultuda gelişim, bireyin doğuştan getirdiği biyolojik özelliklerle çevreden gelen uyaranların etkileşimi sonucunda oluşmaktadır.

Eğitimin birey üzerindeki etkileme gücüyle ilgili görüşler iyimser, *kötümser ve izafiyetçi* (göreceli) görüş olmak üzere üç başlıkta toplanır. Bu konuda *kalıtı-*

mın gücüne inananlar, eğitimin bireyin doğuştan getireceği birtakım özellikleri değiştirmeyeceğini ileri sürer. *Çevreci görüşler* ise, eğitimde çevre faktörünün daha önemli olduğunu ileri sürmektedir. *Göreceli görüş* sahipleri de hem kalıtım hem de çevre faktörünün önemine dikkati çekmektedir. Buna göre eğitim, *yoktan bir şeyi var etmemekte, ancak var olanı geliştirmektedir* denebilir.

Aşağıda bireyin gelişimi, *bedensel gelişim, bilişsel/zihinsel gelişim, ahlak gelişimi ve kişilik gelişimi* olmak üzere dört yönden kısaca ele alınmıştır.

BEDENSEL GELİŞİM

İnsanın gelişimi, doğum öncesinden başlayarak devam eden bir süreçtir. Bu süreçte bireyin gelişimi, psikologlar tarafından belli dönemlere ayrılarak ele alınmaktadır. Burada bu dönemler, *doğum öncesi, bebeklik* (0-2 yaş), *çocukluk* (2-6 yaş), *ilköğretim* (6-12), *ergenlik* (12-18 yaş) olmak üzere dört döneme ayrılarak ele alınmıştır. İnsanın ergenlikten sonraki yaşamıyla ilgili de bazı sınıflamalar yapılmaktadır.

Doğum Öncesi Dönem

Gelişim, annenin yumurtasının erkekten gelen spermle döllenmesiyle birlikte başlamaktadır. Kadın ve erkekten gelen 23'er adet kromozomun birleşmesiyle bebeğin biyolojik yapısına ve gelişimine temel oluşturan *zigot* meydana gelmektedir. Bu kromozomlarda bebeğin gelişim programı saklı bulunmaktadır. Zigotun bölünmesiyle hücre grupları oluşmakta, çeşitli aşamalardan geçerek insan yavrusu meydana gelmektedir. Döllenmeden ortalama 280 gün sonra da doğum gerçekleşmektedir. İşte bu ana kadar geçen zamana doğum öncesi dönem denmektedir. Annenin hamilelik döneminde geçirebileceği hastalıklar, olumsuz çevre koşulları, beslenmesi, ruh hali, aldığı zararlı maddeler, bebeğin bu dönemdeki gelişimini etkilemektedir.

Bebeklik Dönemi (0-2 Yaş)

Bu dönem, bedensel gelişimin hızlı gerçekleştiği bir dönemdir. Bebek, bu dönemde bütünüyle başkalarına bağımlı olarak yaşamını sürdürmek durumundadır. Bebek, dünyaya geldiğinde kendini daha önce yaşadığı ortamdan çok farklı bir çevrede bulmaktadır. Doğumdan sonra yaptığı davranışlardan ilki ise nefes alıp vermektir. Bu nefes alıp verme, yetişkinlerden daha hızlı bir biçimde gerçekleşmektedir. Bebek, başlangıçta anne sütünü veya eşdeğer bir besini sindirebilecek bir sindirim sistemine sahip olarak dünyaya gelmektedir.

Bebekte bedensel gelişim, ortalama 6-7 aylıkken oturma, 9-10 aylıkken emekleme, 13-14 aylıkken ayakta durma ve 15 aylıkken yürüme olarak kendini gösterir. Elbette her çocuk, aynı gelişim düzeyine farklı sürelerde ulaşabilir. Ancak bütün çocuklar, sırasıyla bu aşamalardan geçerler. Bir çocuk, emeklemeden yürüyemez.

Bu dönemde bedensel gelişimle birlikte psiko-motor gelişim de devam eder. Doğuşta vücudunu kontrol edebilecek bir güçte olmayan bebek, sınırlı hareketler gösterebilmekte, vücut hareketleri kontrolsüz olmaktadır. Ancak giderek bebek vücudunu kontrol edebilir hale gelmekte, psiko-motor becerileri de hızla gelişmektedir.

Bebeğin dünyaya geldiğinde sahip olduğu en hassas duyusu, işitme duyusudur. Görme duyusu da o denli gelişmiştir. Bunların yanında koklama, tat alma, dokunma duyu organları da oldukça gelişmiştir.

Çocukluk Dönemi (2-6 Yaş)

Bu döneme *okul öncesi dönem, ilk çocukluk dönemi* de denir. Bu dönemde bedensel gelişimle ilgili olarak çocuğun organları büyümeye devam eder. Bazı organlardaki büyüme daha fazladır. İlk üç yaştaki büyüme, 3-5 yıllar arasına göre iki kat dolayındadır. Beden oranlarında da bu dönemde bir değişme olur. Bebeklik döneminde baş, bedenin 1/4 oranında olduğu halde dönemin sonuna doğru bu oran 1/6 olmakta, dönem sonunda ise yetişkinlerin oranına ulaşmaktadır.

Birinci dönemde bebeğin kilosunda hızlı bir artış olurken çocukluk döneminde bir yavaşlama görülür. Boy uzaması ise önceki döneme göre fazladır. Bu dönemde çocuğun kalbi de büyümeye devam ederken kalp atış hızları azalır.

Bu dönemde çocuk, psiko-motor yönden ilgisini çekecek şeyler olmadıkça uzun süre oturmak istemez. Koşmak, atlamak, tırmanmak ister. Hareketlerde nicel ve nitel bir gelişme gözlenir. Kas gelişimi, önceki döneme göre daha ileri düzeyde olduğundan, bebek artık ince motor beceriler gerektiren işleri yapabilir.

İlköğretim Dönemi (6-12 Yaş)

Bu dönemde bedensel gelişme hızında ilk yaşlara oranla bir düşüş gerçekleşir. Kızlarda ve erkeklerde, bundan önceki dönemde olduğu gibi bu dönemde de farklı bedensel gelişim özellikleri söz konusudur. Bu dönemde vücudun biyokimyasında da bazı değişiklikler meydana gelir. Diğer taraftan motor yetenekler yönünden her iki cinste de gelişmeler olur. Artık çocuk, rahatlıkla koşar, oynar, atlar, tırmanır. Kemik ve iskelet sisteminde, kas sistemine göre daha fazla bir gelişme olur. Bu dönemde kaslar da geliştiğinden artık çocuk, küçük kaslarını rahatlıkla kullanabilir.

Parmak becerileri gelişmiştir. Kalemi rahatlıkla tutabilir ve kullanabilir. Bir müzik aletini kullanabilir, topu parmaklarıyla kontrol edebilir.

Ergenlik Dönemi (12-18 Yaş)

Çocukluk döneminde kısmen yavaşlayan bedensel gelişim, bu dönemde tekrar artarak devam eder. Çocukların çocukluktan çıkarak buluğa (ergenlik) ermeleri bu dönemde gerçekleştiğinden bu çağ, buluğ (ergenlik) çağı olarak da adlandırılır. Kızlar, erkeklere göre daha erken yaşta buluğa ermektedir. Bu dönemde bedensel gelişim yanında temel psikolojik ve bilişsel gelişimler de gerçekleşir. Bedende fizyolojik ve biyolojik yönlerden meydana gelen değişiklikler, vücutta da bazı değişikliklere neden olur. Bu dönemin sonunda ergenin vücut yapısı artık yetişkin görünümü kazanır. Kızlar ve erkekler arasında boy ve kilo yönlerinden farklılıklar olabilir.

Bu dönemde ergen, vücut yapısındaki değişmelerle ilgilenmeye başlar. Boy, kilo ve ciltteki bazı değişmeler, ergeni kaygılandırır. Bu dönemde ergende artık çocuk kimliğinden farklı bir benlik algısı gelişmeye başlar. Ergenin olumsuz bir beden algısı, benliğini de olumsuz yönde etkiler. Bu nedenle ergenlik dönemi, birtakım sorunların yaşandığı bir dönem olarak bilinir. Bu dönemde ergen için en büyük kaygılardan biri, tanınma, kabul edilme ya da reddedilme, dışlanma kaygısıdır. Bu kaygı, eğer ileri derece olursa ergeni yalnızlığa itebilir.

Öğretmenlerin, bu çağdaki öğrencilere, onun bedensel, psikolojik gelişim özelliklerini bilerek yaklaşmaları, bazı sorunların üstesinden gelebilmeleri için onlara yardımcı olmaları gerekir. Gerektiğinde aileler ve okul rehberlik servisleriyle ilişkiler kurarak öğretmenler, ergenin bu dönemi sağlıklı bir biçimde atlatmasını sağlayabilirler.

BİLİŞSEL GELİŞİM

Yeni doğan bir bebek, sürekli olarak içinde yer aldığı çevre ve dünyayı tanıma, bilme, anlama, keşfetme çabası içindedir. O, yetişkinlerin dünya hakkında bildikleri hiçbir şeyi bilmemektedir. İşte bu dünyayı algılama ve anlamaya dönük zihinsel süreç ve etkinliklerdeki gelişime, *bilişsel gelişim* denir. Bilişsel gelişimi açıklamaya dönük olarak psikolojide çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları, *Piaget, Bruner* ve *Vygotsky*'nin kuramlarıdır. Burada bilişsel gelişim süreci, Piaget'nin kuramına göre kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Piaget, gelişimi, kalıtım ve çevrenin etkileşimi sonucunda oluşan bir süreç olarak ele almıştır. O, kuramını, *olgunlaşma, yaşantı, uyum, örgütleme ve dengele-*

me gibi kavram ve ilkeler üzerine geliştirmiştir. Piaget, bilişsel gelişim dönemlerini dört başlık altında açıklamıştır. Bunlar, *duyusal-motor, işlem öncesi, somut işlemler, soyut işlemler* dönemlerinden oluşmaktadır.

Duyusal-Motor Dönemi (0-2 yaş)

Bebek, doğuştan getirdiği duyuşsal ve psiko-motor özelliklerin etkisiyle ilkin çevresindeki nesneleri tutma ve emme gibi basit hareketler yoluyla keşfetmeye çalışır. Böylece çocuk, öğrendiği şeylerin üzerine yenilerini koyarak çevresini anlamaya ve bilişsel sistemini geliştirmeye çalışır. Bu dönemin başlarında çocuklar için *nesnelerin değişmezliği* söz konusudur. Çocuk için nesne, sadece görüldüğü sürece vardır. Nesne, çocuğun görsel alanından çıktığında çocuk, artık onun yok olduğunu düşünür. Çocuk, ancak bir yaşına doğru nesnelerin değişmezliğini kavrayabilir, göz önünden yok olan nesnelerin kaybolmadığını bilir ve onları etrafında arar. Çocuk çevresiyle etkileşimi sonucu oluşan yaşantılara bağlı olarak refleksif hareketlerden amaçlı hareketlere doğru bir ilerleme gösterir.

İşlem Öncesi Dönem (2-7 Yaş)

Bu dönem, kendi içinde *sembolik/kavram öncesi dönem* (2-4 yaş) ve *sezgisel dönem* (4-7 yaş) olarak iki alt başlıkta ele alınır. Bunlardan ilki, çocukta dil gelişiminin hızlı gerçekleştiği bir dönemdir. Bu dönemde çocuk, kelimeleri kullanmaya, sembollerle nesneler arasındaki ilişkiyi kurmaya başlar. Örneğin, *top* kelimesinin, *top* nesnesini ifade ettiğini bilir. Dolayısıyla yeni dünyasını keşfetmeye çalışır. Ayrıca bu dönemde çocuklar, nesneleri gruplamayı öğrenirler. Nesneleri, büyüklüklerine, renklerine ve bazı diğer ortak özelliklerine göre gruplayıp hangi nesnenin, hangi gruba ait olduğunu bilir. Mantık yürütme ise henüz gelişmemiştir. Dünyaya ben merkezli olarak, kendileri açısından bakarlar. İkinci dönemde ise, artık çocuk sezgilerine dayalı olarak mantık yürütmeye ve problem çözmeye başlar. Dili kullanma becerisi daha gelişir.

Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)

Bu dönemde çocuklar, oldukça etkili bilişsel gelişim gösterir. Bu devrede çocuk, basit matematiksel işlemler yapabilir. Yedi yaşına geldiğinde ise zihninden küçük sayıları toplayıp çıkarabilir. Ayrıca bu dönemde, *kütlenin değişmezliği* kavranır. Aynı büyüklükteki ve aynı biçimdeki iki bardağı sütle doldurup çocuğa gösterdiğinizde çocuk, bardaktaki sütlerin aynı olduğunu bilecektir. Ancak çocuğun önündeki bardaklardan birindeki sütü daha ince ve uzun bir bardağa boşalttığı-

nızda sütün düzeyi de daha yüksek olacaktır. İşte bu durumda, daha önceki dönem olan işlem öncesi dönemdeki çocuğa sütlerin eşit olup olmadığı sorulduğunda uzun bardaktaki sütün daha fazla olduğunu söyleyecektir. Bu evreye ulaşmış çocuk ise iki bardaktaki sütün de aynı olduğunu söyleyecektir. Bu durum, kütlenin değişmezliğinin bu dönemde kazanıldığını göstermektedir. Kütlenin değişmezliğinin altında *geriye dönüştürebilme* yatar. Çocuğa neden sütlerin eşit olduğu, uzun bardaktaki sütün daha yüksek düzeyde olduğu ve daha fazla süt olması gerektiği söylendiğinde çocuğun, *"eğer sütü daha önceki bardağa boşaltırsak aynı düzeye gelir"* cevabını verdiği görülür.

Somut işlemler döneminde çocuk, nesneleri üst düzeyde çeşitli özelliklerine göre kategorileştirmeyi, sınıflamayı öğrenir. Mantıksal düşünme yeteneği gelişmiştir. Ayrıca bu dönemde çocuk, cinsiyet rollerini, kadın ve erkek kavramlarını bilir. Hayal ile gerçek arasındaki farkı kavramaya başlar. Çocuk, artık ben merkezcilikten de uzaklaşmıştır. Kendini başkalarının yerine koyabilir, dünyaya onların açısından bakabilir.

Soyut İşlemler Dönemi (12-18 yaş)

Somut işlemler dönemindeki çocuk ile soyut işlemler dönemindeki çocuk arasındaki en büyük fark, ergenlerin olayları değişik yönleriyle görebilmeleri ve bu olaylar üzerinde soyut düşünceler üretebilmeleri olarak ifade edilebilir. Ergenlik dönemi başında çocuklar, artık yetişkinler gibi soyut düşünmeye başlayabilir. Karşılarına çıkan problemi, sadece somut olarak değil, olaylarla ilgili değişkenler arasında ilişkiler kurarak, hipotez geliştirerek ve hipotezleri test ederek çözmeye çalışır. Artık çocuk, soyut kavramları kullanabilir; çeşitli, inançlar, değerler, görüşler geliştirmeye başlar. Bu döneme ulaşmış çocuk, akıl yürütme yollarından tümevarım ve tümdengelim yollarını kullanabilir. Dil gelişimi, önceki dönemlere göre daha ileri düzeyde olduğundan mecazları anlayabilir, kullanabilir.

Piaget'nin bilişsel gelişim dönemleri, aşağıda bazı özelliklerin kazanılması yönünden özet olarak verilmiştir.

Piaget'in Bilişsel Gelişim Dönemleri ve Özellikleri

Dönemler	Tahmini Yaşlar	Ulaşılan Temel Özellikler
Duyusal Motor	0-2 Yaş	-Kendisini dış dünyadan ayırt etme -Refleksif davranışlardan amaçlı davranışlara geçme -Nesnenin sürekliliğini kazanma
İşlem Öncesi Dönem	2-7 Yaş	-Çevresindeki olay ve nesneleri sembollerle ifade etme -Tek yönlü sınıflamalar yapma -Başlangıçtaki ben merkezlilikte giderek azalma
Somut İşlemler Dönemi	7-11 Yaş	-Mantıksal düşünme yeteneğinde gelişme -Konumu kazanma -Üst düzeyde sınıflama yapma -Ben merkezlikten uzaklaşma -Somut yollarla problem çözme
Soyut İşlemler Dönemi	11 yaş sonrası	-Soyut düşünme -Bilimsel yöntemle problem çözme -Değer ve inanç sistemini yapılandırma -Fikir dünyasıyla aktif olarak ilgilenme ve düşüncesini etkinliklere yansıtma

Kaynak: Senemoğlu, N. **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim.** Spot Matbaacılık, Ankara 1997, s. 46.

Okul eğitiminde, çocuğun bilişsel gelişim özellikleri göz önüne alınmalıdır. Buna göre öğretmenin, düzenleyeceği eğitsel etkinliklerde ve eğitsel ortamları hazırlamada, söz konusu gelişim özelliklerini bilerek hareket etmesi gerekecektir. Düzenlenecek uygun ortamlarla ve zengin yaşantılarla çocuğun bilişsel gelişimi olumlu yönde etkilenebilir, geliştirilebilir. Piaget, kuramında, daha çok aktif yöntemin tercih edilmesi gerektiğini savunmuş, öğretmenin yol gösterici, soru soran konumunda olması gerektiğini belirtmiş ve ezbere dayalı sınav yöntemine karşı çıkmıştır.

AHLAK GELİŞİMİ

İçinde yaşanılan toplumun, bireyden uymasını beklediği bazı kurallar vardır. Bu kurallar, bireyin başkalarıyla olan ilişkilerinin biçim ve düzeyini belirler. Birey, bu kuralları içselleştirerek toplumla uyumlu ve barışık bir yaşam sürer. İşte ahlak gelişimi, *bireyin yaşamında değer verdiği kuralları geliştirmesi, içselleştirmesi süreci* olmaktadır. *Ahlak gelişimi,* birey açısından toplumun değerlerine körü körüne uymanın ötesinde topluma etkin bir uyum sağlamak için bir *değerler sistemi oluşturma süreci* olarak tanımlanır.

Ahlak gelişimi de diğer gelişim alanlarında olduğu gibi belli aşamalar izler. Diğer gelişim alanlarındaki gelişmelere paralel bir ahlak gelişimi söz konusu olur. Ahlak gelişimi konusunda da psikolojide bazı kuramlar geliştirilmiştir. Bu konuda akla gelen en önemli isimlerden biri, Kohlberg'dir. Piaget ve diğer bazı psikologların da bu konuda kuram ve açıklamaları vardır. Kohlberg'in kuramı, bir bakıma Piaget'nin kuramının yeniden yorumu niteliğindedir.

Burada ahlak gelişimi, Kohlberg'in kuramı temel alınarak kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. *Kohlberg,* insanlarda ahlak gelişimini üç düzeye ayırmaktadır. Ayrıca bu üç düzey içinde de altı aşamanın yer aldığını belirtmektedir. Bu düzeyler şöyledir:

1. Gelenek Öncesi Düzey
2. Geleneksel Düzey
3. Gelenek Sonrası Düzey.

Gelenek Öncesi Düzey

Bu düzeyde dış çevredeki kurallar önemlidir. Çocuklar, yaşamış olduğu toplum ve kültür tarafından kabul edilmiş ölçütlere göre hareket eder. Bu düzeyde, ahlak gelişiminde yer alan altı aşamadan ikisi yer almaktadır.

1. Aşama: Bağımlı Ahlak: Bu dönemde çocuklar, cezayla desteklenmiş kuralları çiğnemekten kaçınmakla birlikte itaat etme eğilimindedirler. Cezalandırılmak korkusuyla kişilere ve eşyalara fiziksel zarar vermekten kaçınırlar.

2. Aşama: Araçsal Amaç: Bu dönemde çocuklar, kendi çıkarlarına uygun düştüğü müddetçe kurallara uyma eğilimindedir. Kendi çıkar ve gereksinmelerini karşılamak için harekette bulunurlar. Genelde ben merkezcidirler. Onlara göre bu aşamada adil olan, eşit bir değiş-tokuştur.

Geleneksel Düzey

Bu düzeyde birey için yakınındaki insanların, grupların, toplumun beklentilerinin dikkate alınması söz konusudur. Gelenek öncesi düzeydeki *ben merkezli* düşünme yerine *diğergamlık* (başkalarını düşünme) gelişmekte, çocuk, grubun/toplumun çıkarı için kendi çıkarından özveride bulunabilmektedir. Ahlak gelişiminin üçüncü ve dördüncü aşamaları da bu düzeyde yer almaktadır.

3. Aşama: Kişilerarası Uyum: Bu aşamadaki çocuk, çevresindeki insanların beklentilerine göre hareket eder, olup bitenlere onların gözünden bakabilir. Çocuk için başkalarına yardımcı olma, onları mutlu etmeye çalışma, böylece başkaları tarafından kabul edilme ve onaylanma önemlidir.

4. Aşama: Toplumsal Sistem: Bu aşamada çocuktan, otoriteye ve toplumsal sisteme uygun olarak davranışta bulunması beklenir. Artık çocuk için arkadaş gruplarının kuralları, yerini toplumsal kurallara ve yasalara bırakmıştır.

Gelenek Sonrası Düzey

Bu düzey, başkalarından bağımsız olarak bireyin kendine özgü ahlak ilkelerini ve değer sistemini oluşturduğu düzeydir. Ahlak gelişiminin beşinci ve altıncı aşamaları da bu düzeyde yer almaktadır.

5. Aşama: Toplumsal Sözleşme: Bu aşamada birey, insanların değişik değerlere ve fikirlere sahip olduğunu bilir. Toplumda belirlenmiş yasaların ve önem verilen değerlerin, sadece o topluma özgü ve göreceli olduğunun farkındadır. Yeri geldiğinde yasaların demokratik yollardan değiştirilebileceği düşüncesine sahiptir.

6. Aşama: Evrensel Ahlak İlkeleri: Bu aşamada birey, kendi seçtiği ahlak ilkelerini takip eder. Bu ilkeler, genellikle temel insan hakları, adalet ve eşitlik gibi evrensel değerlere dayanır. Yasalar, bu ilkeleri çiğnediğinde birey, yasalara uymayabilir.

Kohlberg, her ne kadar kuramını, Türkiye'nin de dahil olduğu bazı toplumlarda yaptığı araştırmaların sonucuna göre geliştirmiş ve genelleştirmiş ise de kuram, bazı sınırlılıklar taşımaktadır. Son yıllarda psikolojide kültürler arasında karşılaştırmalı olarak yapılan araştırmalar, insan davranışlarıyla ilgili olarak evrensellik-yerellik bağlamında yapılan tartışmalara yeni boyutlar getirmiştir.

Ahlak gelişiminin eğitimle yakından ilişkisi vardır. Eğitimin tanımında eğitime ahlaki bir işlev de yüklenir. Ancak ahlak eğitiminde çocuklara soyut ahlak kurallarını anlatmak yerine, kuralları yaşamak, yaşayarak içselleştirmelerini sağlamak önemlidir. Bunun için de özellikle öğretmenlerin çocuklar için iyi birer davranış ve rol modeli olmaları önemlidir.

KİŞİLİK GELİŞİMİ

Kişilik, bireyin doğuştan sahip olduğu, sonradan kazandığı ve onu başkalarından ayıran özelliklerin toplamıdır. Kişilik gelişimi de diğer gelişim alanları gibi belli bir doğrultuda ve belli bir sistem içinde ilerleyen bir gelişim alanıdır. Bu bölümde kişilik gelişimiyle ilgili *Freud'un* "Psiko-seksüel Gelişim" kuramı ile *Erikson*'ın "Psiko-sosyal Gelişim" kuramına kısmen yer verilmiştir.

Psiko-seksüel Gelişim

Sigmund Freud'a göre kişilik gelişiminde bireyin çocuklukta geçirdiği yaşantılar önemlidir. Bu kurama göre, bireyin bütün dönemlerdeki gereksinimleri tam olarak karşılanırsa o zaman normal bir kişilik gelişimi gösterir. Psiko-seksüel gelişim kuramında beş temel dönem vardır. Freud'a göre her bir gelişim dönemi, bedenin bir bölgesine karşı geliştirilen tepki biçimlerine göre tanımlanır.

1. **Oral Dönem (0-1 Yaş):** Bu dönemde temel haz kaynağı ağız ve emmedir. Çocuğun bu dönemdeki emme davranışında bir engellenme söz konusu olursa ya da emme davranışı uzun süre devam ederse, bu durum ileriki yaşlarda onun kişiliğine yansır. Yetişkin kişide aşırı ağızcılık, aşırı bağımlılık, alıcılık ve edilgenlik baskın olursa, bu davranışlar *oral saplanma* olarak yorumlanır.
2. **Anal Dönem (1-3 Yaş):** Bu dönemde çocuk, kontrol etmeyi öğrenir. Bu dönemdeki çocuğun dışkı çıkarma ve işeme kaslarında gelişme söz konusudur. Dışkıyı tutma ya da bırakma sırasında çocuk, bir yandan bağımlılık duyguları, öte yandan ayrılma, birleşme ve bağımsızlaşma isteklerini birlikte yaşamaktadır. Tuvalet eğitiminde aşırı titizlik gösterme, baskıcı davranma, ileride çocuğun kişiliğinde cimrilik, inatçılık, aşırı düzensizlik ve kararsızlık gibi özelliklerin görülmesine sebep olabilir.
3. **Fallik Dönem (3-6 Yaş):** Bu dönemde çocuğun kendi cinsiyetiyle özdeşleşmesi söz konusudur. Çocuklar, karşı cins ebeveyne daha çok ilgi gösterirler. İlgi alanı genital organlardır. Yetişkinleri model alarak cinsiyet rollerine hazırlanırlar. Daha önceki dönemlerden getirilen cinsel nitelikli dürtüler, cinsel organlara yöneltilerek çocuğun yetişkin cinselliğine temel olacak taslağının gelişmesi sağlanmaktadır.
4. **Gizil Dönem (6-12 Yaş):** Bu dönemde çocuğun cinsel ilgileri, yönelişleri yatışmış, bunların yerine yeni uğraşlar ve ilgiler gelişmiştir. Artık çocuk, okumaya, oyun oynamaya, toplum için geçerli olan araç ve gereçleri öğrenmeye ağırlık vermektedir. Bu dönemin başarılı geçmesi, çocuğun yenilgiler karşısında yılmadan özerk bir varlık olarak girişimlerde bulunmasına neden olur.

5. **Genital Dönem (12-18 Yaş):** Bu dönemde ergende bedensel, cinsel ve ruhsal olarak belirli değişiklikler gözlenir. Bu dönemde eskiden yaşanmış cinsel yönelişler, çatışmalar yeni baştan yaşanır. Bir yandan bağımsız olmaya çalışan ergen, diğer yandan da ailesine bağımlıdır. Bu dönemin şiddeti, daha önceki dönemlerin sağlıklı geçirilmesine bağlıdır. Ergenin önceki dönemlerden kalmış ve bu dönemde yaşadığı ruhsal çatışmalara çözüm bulunmazsa, yetişkin kişiliği üzerinde kalıcı izler görülebilir. Bu dönemi başarı ile atlatan kişiler, yaratıcı ve üretken olmanın yanında, karşı cinsle başarılı ilişkiler kurabilir, anlamlı sevgiler geliştirebilir ve tutarlı bir kimliğe sahip olurlar.

Psiko-Sosyal Gelişim

Erik Erikson, Freud'un psiko-seksüel gelişim kuramını genital dönemden sonra da devam ettirerek psiko-sosyal gelişimi sekiz dönemde ele almıştır. Erikson'ın dönemlerinde de Freud'da olduğu gibi insanların sağlıklı bir kişilik kazanmaları için bu dönemleri başarıyla atlatmaları gerekli görülmektedir. Birey, bir dönemdeki krizi atlatamazsa, daha sonraki dönemlerde de etkisini sürdürmektedir.

1. **Aşama: Güvene Karşı Güvensizlik (0-1 Yaş):** Bu aşamada çocuklar, çevreleriyle kurdukları ilişkiler doğrultusunda güven ya da güvensizlik duyguları geliştirirler. Çocukların ilişki kurdukları en önemli kişiler ise anne veya onun yerine geçen kişilerdir. İşte bu ilişkilerin niteliği, temel güven duygusunun özünü oluşturur. Eğer çocuk, anne tarafından sevilmez, sürekli reddedilir ve ihtiyaçları yerinde ve zamanında karşılanmazsa, çevresindeki dünyaya karşı güvensizlik duyguları geliştirir.
2. **Aşama: Bağımsızlığa Karşı Utanma ve Şüphecilik (1-3 Yaş):** Bu dönemde çocuklar, başkalarından bağımsız olmak ve yaşamak isterler. Yapabilecekleri davranışlar konusunda çevrelerinden destek beklerler. Buna karşılık sürekli sınırlandırılan, korunan, kontrol edilen çocuklarda ise utanma ve yeteneklerinden şüphe etme duygusu gelişir.
3. **Aşama: Girişkenliğe Karşı Suçluluk (3-6 Yaş):** Bu dönemde çocuklar, daha girişken ve ataktır. Böylece çocuğun bazı davranışları problem yaratabilir. Çocuğun hareketleri çevresi tarafından sürekli kısıtlanmaz ve ona rahat hareket etmesi konusunda izin verilirse, girişkenlik duygusu gelişir. Buna karşılık yapmış olduğu davranışlar yüzünden sürekli azarlanan çocukta ise suçluluk duygusu gelişmektedir.

4. **Aşama: Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu (6-12 Yaş):** Bu dönemdeki çocuk, çalışmaya, öğrenmeye ve iş yapmaya istekli olur. Başarma arzusu, ona çalışkanlık duygusu kazandırır ve yeteneklerine karşı olumlu bir tutum geliştirmesini sağlar. Buna karşılık çocuğun yaşadığı sürekli başarısızlıklar, kendine karşı olumsuz tutum ve yetersizlik duygusu geliştirmesine neden olur.
5. **Aşama: Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karışıklığı (12-18 Yaş):** Bu aşamada ergen için *kimlik kazanma* söz konusudur. Bunun için de ergenin çevresinden uygun birisiyle özdeşim kurması önem taşımaktadır. Eğer ergen, başarılı bir şekilde kimlik kazanırsa, kendine güvenen, başarılı bir kişi olur. Buna karşılık kimliği tam olarak oturmamış kişilerde ise ne yapmak istediğine karar veremeyen, çocuk gibi davranan bir rol karmaşası ortaya çıkar.
6. **Aşama: Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık (18-26 Yaş):** Bu aşamada birey, ergenlikte kazanmış olduğu kimliğin etkisiyle çevresiyle yakın ilişkiler ve dostluklar kurar. Karşı cinsle olan ilişkilerde işin içine duygusal sevgi girer. Bu aşamayı başarıyla atlatan birey, çevresine sevgiyle bakar ve sevgi dağıtır. Buna karşılık bu dönemde başarısız olan bir birey ise çevresiyle dostça ilişkiler kuramaz. Böylece kendisini yalnızlığa itmiş olur.
7. **Aşama: Üretkenliğe Karşı Durgunluk (Orta Yetişkinlik):** Bu aşamada birey, üretken ve yaratıcıdır. Birey, gerek kendi evinde, gerekse ev dışında vatanı ve milleti için yararlı işler yapmak ister. Buna karşılık bu özelliklere sahip olmayan bireyde ise hiçbir işe yaramama duygusu gelişir. Böylece birey durgunluk dönemine girmiş olur.
8. **Aşama: Bütünlüğe Karşı Umutsuzluk (İleri Yetişkinlik):** Bu aşamada birey, daha önceki aşamalarda göstermiş olduğu gelişimin ürününü sergilemektedir. Eğer birey, bütün aşamaları başarıyla atlatmış ve kendi benliğini geliştirmiş ise güvenli, mutlu, çevresini, vatanını ve milletini seven bir yapıya sahip olur. Buna karşılık ilk yedi aşamada başarısız olan birey ise kendine ve çevresine karşı güvensiz, uyumsuz, sevgiden mahrum bir kişilik kazanmış olur.

Bütün bunların sonucunda bir insanın bütün yönleriyle sağlıklı bir gelişim gösterebilmesinde, anne karnından ölümüne kadar uzanan devreler içinde, ailesinin, okulun ve içinde yaşadığı bütün çevrenin önemli rol oynadıkları görülmektedir. Bu doğrultuda sağlıklı kişiliğe sahip bireylerden oluşan bir toplum meydana getirmek için bireylerin gelişim dönemlerinde ihtiyaç duydukları gereksinimlerinin yerinde ve zamanında, uygun bir biçimde karşılanması, oldukça önem taşımaktadır.

ÖĞRENME SÜRECİ

İnsanın davranışlarını farklılaştırmayı hedefleyen eğitim süreci, bu hedefe ulaşmada önemli bir sorunla karşılaşır. Bu sorun, insanların davranışlarını belirleyen faktörlerin neler olduğu ve bunların belirlenmiş hedefler doğrultusunda nasıl değiştirilebileceğidir. İnsan davranışlarının kökenini inceleyen psikolojinin bulguları, bu problemin çözümünde önemli destek sağlamaktır. İnsan davranışları, *refleks, içgüdü* ve *öğrenme* faktörlerine dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, hastalık, bilincin kaybına neden olan yabancı madde kullanımı gibi faktörler de geçici davranış değişikliğine neden olan faktörler arasında yer almaktadır.

Refleksler

Refleksler, doğuştan getirilen ve belirli bir uyarıcıya karşı organizmanın gösterdiği, belirli ve basit bir davranış biçimi olup bütün canlı organizmalarda görülür. Biyolojik bir donanım sonucu ortaya çıkan refleksler, doğuştan getirilen özelliklerdir. Ancak reflekslerin ortaya çıkmaları için organizmanın belli bir olgunluk seviyesine ulaşması gerekebilir.

İçgüdüler

İçgüdüler de doğuştan getirilen ve öğrenmeden bağımsız olarak ortaya çıkan davranışlardır. Doğuştan getirilen ve *belirli bir canlı türüne özgü davranış kalıpları* olarak tanımlanan içgüdüler, doğuştan gelmeli, sadece belirli bir canlı türünün bütün üyelerinde bulunmalı ve karmaşık bir yapısı olmalıdır. İçgüdülerin reflekslerden temel farkı, ertelenemez olmalarıdır. Refleksler, organizmanın kontrolüyle ertelenebilirken, içgüdüsel davranışın böyle bir şansı yoktur.

Hayvanların davranışlarının tamamına yakını, reflekslerden ve içgüdüsel davranışlardan oluşmaktadır. İnsan davranışları için böyle bir genelleme yapmak mümkün değildir. Özellikle insanın hangi davranışının içgüdüsel olduğunun belirleyicileri yok denecek kadar azdır. Bazı salgıların salgılanma düzeylerinden hareketle ortaya çıkan davranışın içgüdüsel olup olmadığı belirlenmeye çalışılır. Annelik davranışı, buna verilen en yaygın örnektir. Açlık, susuzluk vb... davranışlar da bu bağlamda ele alınabilir.

ÖĞRENME - ÖĞRETME TEORİLERİ

Gerek refleksler, gerekse içgüdüsel davranışlar, hayvan ve insan organizmalarına genellenirken *öğrenme,* bunlardan farklı olarak ele alınır. Öğrenme kapasitesi, insanları diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. *Yaşantı ürünü kalıcı izli davranış değişikliği* olarak tanımlanan öğrenme, üç temel özelliği barındırmalıdır.

1. Bir durumun öğrenme olarak tanımlanabilmesi için bir *davranış değişikliği* meydana gelmiş olmalı; bireyin *bilgi* ya da *kavramsal altyapısında, duygularında* veya *fiziksel davranışlarında* bir değişim oluşmalıdır.
2. Söz konusu durum, yaşantı sonucu oluşan bir süreç olmalıdır. Yaşantı ise, *bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim* olarak kabul edildiğinde, öğrenme de bu etkileşime bağlı olarak gerçekleşmektedir.
3. Öğrenmenin gerçekleşebilmesi için meydana gelen davranış değişiminin *kalıcı izli* olması gerekir. Hastalık, yabancı madde almak gibi nedenlere bağlı kısa süreli olarak ortaya çıkan, kalıcı olmayan, geçici davranış değişiklikleri, öğrenme değildir.

Öğrenmenin oluşumunda, *yaşantı, uyarıcı,* tepki ve *pekiştirme* faktörlerinin gerçekleşme düzeyi önemlidir. *Yaşantı,* bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim olarak tanımlanır. *Uyarıcı,* bu etkileşimde bireyi etkileyen ve duyu organlarını harekete geçiren iç ve dış faktörlerdir. *Tepki* de bu uyarıcılara karşı organizmanın gösterdiği davranışlardır. Bu faktörlerin öğrenme sonucunu doğurabilmesi için verilmiş olan tepkilerin pekişmiş olması gerekir. Bir başka ifade ile bu durum, söz konusu tepkilerin, tekrarlanmasına veya tekrarlanma ihtimalinin arttırılmış olmasına, yani kalıcı izli olmasına bağlıdır.

Öğrenmenin oluşumu, yüz yıllardan beri insanoğlunun ilgi ve merakını çeken konulardan biridir. Ancak bu konuya ilişkin sistematik bilgiler, 20. yüzyılın başlarında gerçekleştirilen çalışmalar sonucu oluşmuştur. Günümüze kadar öğrenmeye ilişkin geliştirilen kuramlar, temelde iki ana başlık altında incelenebilir. Bunlar, *davranışçı yaklaşıma dayalı kuramlar ve bilişsel yaklaşıma dayalı kuramlar* olarak sınıflandırılmaktadır.

Davranışçı Yaklaşım

Yirminci yüzyılın başlarında, öğrenmeye ilişkin çalışmalar, bilim dünyasında egemen olan pozitivist paradigmanın etkisi altında gelişmiştir. Pozitivizmin, deney ortamında elde edilen bilgiyi mutlak bilgi olarak tanımladığı yıllarda bu anlayışa bağlı olarak öğrenmenin de laboratuvar koşullarında açıklanabileceği varsayıma dayalı birtakım çalışmalar yürütülmüştür. Pavlov'un laboratuvar ortamında hayvanlar üzerinde yaptığı deneyler sonucu oluşturduğu *klasik koşullanma kuramı,* davranışçı yaklaşımın ilk sistematik bilgisini sunmuş, bu yaklaşımın temelini oluşturmuştur.

Davranışçı yaklaşıma göre öğrenme, *uyarıcı ile davranış arasında bağ kurma işi* olarak tanımlanmaktadır. Davranışçı yaklaşımın dayandığı temel sayıltılar şöyle sıralanabilir:

1. *Diğer canlıların öğrenmeleriyle insanın öğrenmesi birbirine benzer.* Bu nedenle davranışçı yaklaşımı benimseyen kuramcılar, çalışmalarını hayvanlar üzerinde yaptıkları deneylere göre yapılandırmıştır.
2. *İnsan , doğduğunda boş bir levha gibidir.*
3. *Öğrenmede somut olarak gözlenebilen davranışlar önemlidir.*
4. *Doğrudan gözlenemeyen duygu, düşünce, güdü gibi özellikler, ölçülemediğinden öğrenmenin açıklanmasında kullanılabilecek faktörler olamazlar.*
5. *Öğrenme, uyarıcı ile tepki arasında kurulan bağ ile açıklanır.*
6. *Öğrenme, büyük ölçüde dışsal koşullara bağlı olarak biçimlenir.*

Bu sayıltılara dayalı olarak *Pavlov, Skiner, Gatrihe, Thorndike, Watson ve Bandura*'nın yaptığı çalışmalar, öğrenmeye ilişkin çeşitli kuramlar ortaya çıkarmıştır. Davranışçı yaklaşımcıların ortaya koyduğu bu kuramlar, üç temel başlık altında incelenebilir.

Klasik Koşullanma

Pavlov'un köpekler üzerinde yaptığı deneylerle şekillenen klasik koşullanmada öğrenme, *organizmanın uyarıcıya* karşı gösterdiği tepki süreci olarak açıklanır. Pavlov, oluşturduğu deney düzeneğinde köpeğin yiyecek karşısında salgıladığı salgıyı başka bir uyarıcıya (zil sesine) karşı da salgılamayı öğrendiğini ortaya koymuştur. Deney düzeneği şematik olarak şöyle gösterilebilir.

-Yiyecek	salya
(koşulsuz uyarıcı)	(koşulsuz tepki)
-Zil + yiyecek	salya
-Yiyecek	salya
(koşullu uyarıcı)	(koşullu tepki)

Klasik koşullanmada üç önemli kavramdan söz edilebilir: (1) *Uyarıcı genellemesi, (2) uyarıcı ayırt etme, (3) davranışın sönmesi.* Bir uyarıcı karşısında gösterilen tepki, benzer durumlarda da gösterilebilir; buna *uyarıcı genellemesi* denir. Benzer durumlar arasında fark görülebilir; buna *uyarıcı ayırt etme* denir. Koşullu uyarıcı–koşulsuz uyarıcı birlikteliği ortadan kalktığında davranış zayıflar, kaybolur; buna da *davranışın sönmesi* denir.

Edimsel Koşullanma

Klasik koşullanmada öğrenme, davranışın nedeni olan uyarıcı temeline dayandırılırken, edimsel koşullanmada davranışın sonucu önem kazanır. Çünkü davranışın nedenlerini tahmin etmek ve kontrol etmek mümkün değildir. *Davranışlar, tepkisel ve edimsel* olmak üzere ikiye ayrılır. Tepkisel davranışta davranışa neden olan uyarıcı bilinirken edimsel davranışın nedeni belli değildir. Bu tür davranışların daha çok sonucu önem taşır. Davranışlar, iki şekilde sonuçlanabilir. (1) *Hoşa giden sonuç oluşabilir.* Bu durumda davranışın tekrar ortaya çıkma, yani öğrenilme olasılığı artar. (2) *Hoşa gitmeyen bir sonuç oluşabilir.* Bu durumda davranıştan kaçınma durumu ortaya çıkabilir.

Edimsel koşullanmada, tekrarlanması istenen davranışın ortaya çıkmasından sonra hoşa giden durumlar oluşturularak davranışın öğrenilmesi sağlanmaya çalışılır. Bu, olumlu ve olumsuz pekiştirme yoluyla gerçekleştirilir. *Olumlu pekiştirme,* davranış sonucunda ortama, organizmanın hoşuna giden uyarıcının verilmesi esasına dayalıdır. *Olumsuz pekiştirme* de ortamda var olan rahatsız edici uyarıcının ortamdan çekilmesi yoluyla gerçekleşir. Ceza ise ortama sürülen rahatsız edici uyarıcıdır. *Ceza* ile davranış değişmez, bastırılır.

Gözlem Yoluyla Öğrenme

Albert Bandura tarafından ortaya atılan *gözlem yoluyla öğrenme kuramı,* davranışçı yaklaşımın diğer kuramcılarından farklı olarak insan zihninde geçen süreçleri de öğrenmeyi açıklamada kullanma ihtiyacı hissetmiştir. Bu özelliğinden dolayı da bazıları tarafından davranışçı akım içinde görülmez..

Gözlem yoluyla öğrenme kuramına göre bireyler, çevrelerindeki insanların davranışlarını gözler ve bunların sonuçlarından etkilenerek kendi davranışlarına yön verirler. Bu süreç, Bandura'ya göre *ilk adımda* model alınan davranışın dikkat çekmesi ve bireyin dikkatini buna yöneltmesi, *ikinci adımda* kişinin gerektiğinde bunu hatırlaması, *üçüncü adımda* da bunu uygulaması ve sonucunda güdülenmesi, yani davranış sonucunun pekiştirilmesi ile gerçekleşir.

Bilişsel Yaklaşım

Davranışçı akımın öğrenmeyi kısmen açıkladığı kabul edilse de öğrenme olayının uyarıcı-tepki ilişkisinden çok daha karmaşık bir süreç olduğu, ortak kabul gören bir görüştür. Öğrenmenin, bireyin kendisine aktarılan bilgileri aynen alması yoluyla değil, kendisine ulaşan bilgileri süzgeçten geçirip yorumlayarak kendi dünyasında bir *anlam yükleme yoluyla* gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bireyin zihinsel yapılarının da bu süreçte önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir.

Bilişsel yaklaşımı benimseyenlere göre *öğrenme, bireyin çevresinde olup bitenlere anlam yüklemesidir. Öğrenme süreci de bireyin dıştan alınan uyarımları algılaması, önceki bilgilerle karşılaştırması, yeni bilgileri oluşturması, elde edilen bilgilerin belleğe depolanması ve hatırlanması* biçiminde açıklanmaktadır. Öğrenmede zihinsel süreçlere vurgu yapan bilişsel yaklaşımın öğrenmeye ilişkin ilkeleri şunlardır:

1. *Öğrenme, dikkat süreciyle başlar.* Dikkat çekmeyen uyarıcıyla zihinsel olarak ilgilenmeyen bireyin, bu uyaranlarla ilgili bir öğrenme gerçekleştirme olanağı yoktur.
2. *Anlamlandırma, dikkatle başlayan sürecin devamını sağlar.* Anlamlandırılamayan dikkat çekici uyarıcı, bir süre sonra etkisini yitirir. Bu nedenle uyarıcının anlamlı hale gelmesi sağlanmalıdır. Durumun anlamlandırılması, bireyin önceki öğrenmelerine ve yaşantılarına dayalıdır.
3. *Anlamsız tekrarlar, bilginin zihinde yapılanması sürecinde önemsiz bir yer tutar.* Bunun yerine birey, bir anlam yükleme çabası içine girerek, konunun özünü kavramak için çeşitli faaliyetlerde bulunmalıdır.
4. *Zihinsel yapılanma sürecinde bireyin, bilgi üzerinde işlem yapması önemlidir.* Birey, eski bilgilerle yeni bilgileri bütünleştirmeye olanak tanıyacak etkinliklerle uygulama yapmaya çalışmalı, böylece öğrendiklerini kullanmalıdır.

Bilgiyi İşleme Kuramı

Bilişsel yaklaşımın ilkelerinin uygulanmasıyla oluşturulan bilgiyi işleme kuramına göre öğrenme süreci şu adımlarla açıklanabilir:

1. Çevredeki uyarıcıların alıcılar (duyu organları) yoluyla alınması,
2. Duyusal kayıt yoluyla bilginin kaydedilmesi,
3. Dikkat ve seçici algı süreçleri harekete geçirilerek duyusal kayıta gelen bilginin seçilmesi ve kısa süreli belleğe aktarılması,
4. Bilginin bir müddet kısa süreli bellekte kalabilmesi için zihinsel tekrarın yapılması,
5. Bilginin uzun süreli bellekte depolanabilmesi için kısa süreli bellekte anlamlı kodlamanın yapılması,
6. Kodlanan bilginin uzun süreli bellekte depolanması,
7. Bilginin uzun süreli bellekten işleyen belleğe geri getirilmesi.

Bilgiyi işleme kuramı, öğrenmeyi aşağıdaki bellek yapıları ve süreçleriyle açıklamaya çalışır:

Duyusal Kayıt. Duyu organlarına gelen uyarıcıların ilk algılanmasından duyusal kayıt sorumludur. Bilginin duyusal kayıtta kalış süresi çok kısadır. Duyusal kayıtın kapasitesi sınırsızdır. Uyarıcılardan sadece dikkat edilen, bireyin beklentilerine, amaçlarına uygun olan az sayıdaki uyarıcı seçilerek kısa süreli belleğe gönderilir. Diğerleri duyusal kayıttan yok olur.

Bilginin duyusal kayıttan, kısa süreli belleğe geçişinde, *dikkat ve seçici algı* süreçleri, süzgeç görevi yapar. Bu nedenle aralıksız ve monoton bir biçimde üst üste verilen bilgiler, bireyin dikkat ve algı alanına giremediğinden duyusal kayıttan, henüz kısa süreli belleğe aktarılmadan kaybolur. Birey, sadece dikkat çeken uyarıcıları işlemeye başlar, bunlarla ilgili öğrenmeyi gerçekleştirir.

Kısa Süreli Bellek (İşleyen Bellek). Kısa süreli belleğin alan ve süre bakımından kapasitesi çok sınırlıdır. Dersteki açıklamaların, sürekli ve hızlı yapılması yerine, dinleyenlerin kısa süreli belleklerinde işlem yapmalarına olanak verecek biçimde yavaş, daha çok da ana tekrarlara ve özetlemelere yer vererek yapılması, öğrenmeyi kolaylaştırır.

Uzun Süreli Bellek. Uzun süreli bellek, kısa süreli bellekte tekrar edilerek ya da anlamlandırılarak (kodlanarak) gönderilen bilginin sürekli olarak saklandığı depodur. Bilginin hatırlanmasının, büyük ölçüde materyalin kodlanarak uygun yere yerleştirilmesine bağlı olduğu sanılmaktadır. Doğru bir biçimde kodlanmış ve organize edilmiş bilgiyi uzun süreli bellekten geriye getirip kullanmak çok kolay görülmektedir.

Şema. Bilgi, uzun süreli bellekte, *şema* adı verilen yapılar içinde depolanmaktadır. Şemalar, birbirlerine bağlı olan fikirler, ilişkiler ve işlemler seti olarak tanımlanmaktadır. Öğrencilerin sahip olduğu şemaların, eski bilgilerle yeni gelen bilgilerin ilişkilendirmesini sağlayarak anlamlı öğrenmenin gerçekleşmesine yardım edeceği kabul edilmektedir.

Yapısalcılık ya da Yapılandırmacılık Kuramı

Bu kuram açısından *öğrenme, bireyin zihninde oluşan bir süreçtir.* Bilgiler, insan zihnine olduğu gibi taşınmaz. Birey, öğrenme sürecinde bilgileri zihninde yapılandırır. Öğrenilecek öğeler, bireyin önceden öğrendikleriyle zihinde ilişkilendirilerek yapılandırılır. Yapılandırma sürecinde birey, gelen bilgiyle ilgili bir anlam oluşturmaya çalışır. Birey, oluşturduğu bu anlamı, kendine özgü hale getirir. Buna göre bireyin, bilginin pasif bir alıcısı olmadığı, algılanan bilginin birey tarafından

etkin olarak yapılandırıldığı; bilgiye ulaşmanın, yaşamı düzenleyen bir uyum süreci olduğu ve bireyin zihni dışında var olan bağımsız bir dünyayı keşfetmediği ileri sürülmektedir.

Son yıllarda öğrenmeyle ilgili yaygın kabul gören görüşler, önemli ölçüde yukarıda ifade edildiği gibi bireyin bilgiyi yapılandırmak yoluyla anlamlı olarak öğrendiği noktasında toplanmaktadır. Öğrenme sürecinde yeni hedef, öğrencilerin, *bilginin yapısını ve üretimini anlamalarına yardımcı olmak* biçiminde ifade edilmektedir. Bilginin doğası ve yapısı hakkında bilgi sahibi olma, bireylere nasıl öğrendiklerini anlamalarına yardımcı olur. Öğrenmeyle ilgili bilgi, insanların yeni bilgileri nasıl yapılandırdıklarını görmelerini sağlar.

Çoklu Zekâ Kuramı

Bilişsel yaklaşım, öğrenmeyi zihinsel yapılarla açıklamaya çalışırken, farklı zihinsel yapıların da varlığını kabul eder. Birey, sahip olduğu bu zihinsel yapıları kullanarak çevresini algılar ve yeni şemalar oluşturur. Ancak bilişsel yaklaşımı savunanlar, bireyin farklı zihinsel yapılara sahip olduğunu kabul etmelerine rağmen, sahip olunan belirli bir zihinsel kapasitenin olduğunu ve bunun birtakım testlerle ölçülebileceğini ileri sürmektedir. İleri sürülen bu görüş, bireyin tek parçalı bir zekâya sahip olduğu, bunun da büyük ölçüde matematik ve dil becerileriyle ortaya çıktığı görüşünü doğurmuştur.

Bu görüş, okulların büyük ölçüde matematik ve dil becerileri etrafında yoğunlaşmasına ve bireylerin sahip oldukları bir çok potansiyelin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Birey, yaşamda karşılaştığı durumları algılamada, sahip olduğu bütün zihinsel yapıların bir kombinezonunu kullanır. Okul, sadece iki alana yöneldiği için bireyin okulda öğrendikleri onu yaşamda başarılı kılmaya yetmemektedir.

Bu kuramı geliştiren Gardner'a göre, geleneksel anlayışla dizayn edilen okullarda eğitim alan bireyin, yaşamda karşılaştığı problem ve durumlar karşısında takındığı tavırla, okul eğitimi almamış bireylerin tavrı birbirinden pek farklı olmamaktadır. Çünkü okul, bireyin sahip olduğu zihinsel yapılarına etki etmemiş, onları ince bir toz tabakası ile maskelemiştir. Birey, gerçek durumlarla karşılaşıldığında ise bu toz tabakası kalkmakta ve bireyin daha önceki yaşantıları sonucu oluşturduğu zihinsel yapılar harekete geçmekte, dolayısıyla bireyin almış olduğu eğitimin, sorunun çözümünde ona bir yararı olmamaktadır. Sorunun çözümü, bireyin sahip olduğu zihinsel yapıların tamamını harekete geçirecek bir eğitim sisteminden geçmesine bağlıdır.

Çoklu zekâ kuramı, bireyin sahip olduğu farklı zekâ potansiyelleri üzerine kurgulanmıştır. Çoklu zekâ kuramı, bilişsel yaklaşımın öğrenmeye ilişkin açıklamalarından ve nörobilimin (sinirbilim) bulgularından yararlanarak, her bireyin zekâ kapasitesinin kendi başına özerk güçler ya da yetenekler tarafından oluşturulduğunu ve bunların zekâ gücünü kapsadığını savunmaktadır. Gardner, önerdiği çoklu zekâ kuramında en son olarak zekâ alanlarını dokuz boyutta toplamıştır.

1. Dil zekâsı
2. Sosyal zekâ
3. Öze dönük zekâ
4. Mantık-matematik zekâsı
5. Bedensel-kinestetik zekâ
6. Müzikal zekâ
7. Uzamsal zekâ
8. Doğal zekâ
9. Duyuşsal zekâ.

Kurama göre, olabildiğince geniş öğrenci yelpazesine ulaşmak, öğrenciler arası bireysel farklılıkları göz önünde bulundurmaya ve bu farklılıklara göre gerekli düzenlemeleri yapmaya bağlıdır. Gardner'a göre bireysel farklılıklar, bireylerin dokuz zekâ alanıyla ilgilidir. Bunlar, bilginin alınmasını, kullanılmasını ve bireyin kendi anlayışıyla dışa vurumunu kapsar.

Bu kuram açısından okulların, birtakım gerçekleri ezberleten, birtakım bilgileri aktaran ve işlevselliği olmayan sistemler olmaktan kurtarılması gerektiği ileri sürülmektedir. Bu anlamda oluşacak yeni yapıda öğrencilerin, bilgileri açıklayıp yorumlayarak kullanabilecekleri olanaklara sahip olmaları önerilmektedir.

ÖĞRENMEYİ ETKİLEYEN ETMENLER

Hazırbulunuşluluk

Daha önce açıklandığı gibi öğrenilecek olan davranışın kazanılması için organizmanın gerekli olan donanıma ve alt yapıya sahip olması gerekir. Organizmanın türüne göre, öğrenebileceği ve öğrenemeyeceği şeyler söz konusudur. Örneğin, insanlar için uçma davranışı öğrenme ile gerçekleşecek bir davranış olamaz.

Öğrenmenin gerçekleşmesi, büyük ölçüde geçmiş yaşantılara bağlıdır. Gönderilen uyarıcı, birey tarafından anlamlandırılmadan öğrenmenin gerçekleşmesi güçtür. Gelen yeni uyarıcının anlamlandırılması için sahip olunması gereken ön bilgiler, öğrenmede önemli bir yer tutar. Bu da *bilişsel hazırbulunuşluluk* olarak adlandırılmaktadır.

Olgunlaşma

Gelişimle ilgili temel kavramlardan söz ederken açıklandığı gibi organizmanın bir davranışı gerçekleştirebilmesi için biyolojik olarak gerekli olan olguluğa erişmiş olması gerekir. Belirli bazı şeylerin öğrenilmesi için yaşça bir ilerlemenin kat edilmiş olma zorunluluğu bu faktörden kaynaklanır. Üç yaşındaki bir çocuğun okuma yazmayı öğrenememesinin kaynağında yeterli olgunluk seviyesine ulaşamamış olması yatmaktadır.

Motivasyon

Bu konuda pek çok kuram geliştirilmiştir. Motivasyon, *organizmayı harekete geçiren güç* olarak tanımlanabilir. Motivasyon, bireyin öğrenme isteğinin ve azminin önemli belirleyicisidir. Çeşitli motivasyon kaynaklarından söz edilmektedir. Bunlar, *içsel faktörler, dışsal faktörler ve kontrol edilebilirlik faktörü, kontrol edilemezlik faktörü, durağanlık faktörü, değişkenlik faktörü* olarak sınıflanmaktadır. Bu faktörlerin etkili olduğu öğrenme süreci, daha verimli sonuçlar doğurur. Bireyin öğrenme güçlüğü çekmesinin temel nedenlerinden biri de motivasyon eksikliği olarak görülmektedir.

Dikkat

Bireyin duyu organlarına aynı anda sayısız uyarıcı, uyarım bırakır. Birey, uyarımlardan çok küçük bir kısmının varlığını bilinçli olarak fark eder. Bunlar, bilincin odaklandığı uyarıcılardır. Dikkat, *bilincin belirli bir noktada toplanması* olarak tanımlanır. Yabancı ve farklı uyarıcılar, öğrenilmiş ip uçları, bireyin beklenti ve ihtiyaçlarına cevap veren uyarıcılar, bu odaklanmayı daha kolay sağlar.

Pekiştireç

Öğrenme, davranışın kalıcı izli olmasını gerektirir. Öğrenilmiş davranışın kalıcılığını etkileyen temel unsurlardan biri, davranış sonucunun hoşa giden bir durum doğurmasıdır. Pekiştireçler, *öğrenme sürecinde bireyin hoşuna giden durumların oluşturulmasını sağlayan araçlardır.* Pekiştireç, ister olumlu, ister olumsuz olsun, ikisi de sonuçta hoşa giden bir durum oluşturmayı hedefler ve davranışın tekrar ortaya çıkma, yani kalıcı izli olma ihtimalini artırmaya yöneliktir.

Aktif Katılım

Birey, çeşitli yollarla, (dinleyerek, okuyarak, görerek, konuşarak, birtakım işleri yaparak) öğrenir. Bu öğrenme faaliyetlerinde en pasiften en aktife doğru bir sıralama söz konusudur. Aktivite arttıkça öğrenme gücü ve etkililiği de artış gösterir. Bunların birkaçının kullanıldığı interaktif öğrenme süreçlerinde öğrenme daha etkili gerçekleşecektir. Aktif katılım, özellikle dikkati, algılamayı ve motivasyon faktörlerini etkilediği için önem taşır. Bir şeyi yaparak öğrenen bireyin dikkati, algılaması ve motivasyonu, olabilecek en üst noktalara taşınabilir.

Zaman

Öğrenme işlemine ayrılan zaman ile öğrenilenlerin hatırlanması arasında ilişki vardır. Zamanın yoğun kullanımı ile aralıklı kullanımına göre de hatırda kalma düzeyinde bir farklılık söz konusudur. Daha uzun bir süreye yayılmış olan öğrenilenlerin hatırlanma düzeyi daha yüksek bulunmuştur.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Okul kademelerinin, çocuğun gelişim özelliklerine göre düzenlenmesinin gerekçelerini tartışınız.
2. Sizce Türkiye'de okul binaları çocukların gelişim özelliklerine uygun olarak tasarlanmakta mıdır?
3. Türkiye'de sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasını, çocukların gelişim özellikleri açısından tartışınız.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Hangisi, psikolojinin alt alanlarından biri olup bir toplum içindeki insan davranışını inceler?

A) Gelişim psikolojisi
B) Öğrenme psikolojisi
C) Sosyal psikoloji
D) Kültürel psikoloji
E) Örgüt psikolojisi

2. Organizmanın bedensel olarak gösterdiği değişiklikleri ifade eden kavram hangisidir?

A) Büyüme
B) Olgunlaşma
C) Hazır bulunuşluk
D) İlerleme
E) Değişme

3. Aşağıdakilerden hangisi, gelişim ilkelerinden biri değildir?

A) Birbirini izleyen aşamalardan oluşur
B) Genelden özele doğru olur
C) Baştan ayağa, içten dışa doğrudur
D) Kalıtım ve çevrenin bir ürünüdür
E) Dönemlere ve kişilere göre farklılık göstermez

4. Aşağıdakilerden hangisi, bedensel gelişim dönemleri içinde yer almaz?

A) Doğum öncesi
B) Çocukluk
C) İlköğretim
D) Yaşlılık
E) Ergenlik

5. Aşağıdakilerden hangisi, Piaget'in gelişim dönemleriyle ilgili sınıflamasında yer almaz?

A) Duyusal–motor dönemi
B) Olgunlaşma dönemi
C) İşlem öncesi dönem
D) Soyut işlemler dönemi
E) Soyut işlemler dönemi

6. Aşağıdakilerden hangisi, Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramında ilk düzeyi oluşturur?

A) Geleneksel düzey
B) Gelenek sonrası düzey
C) Gelenek öncesi dönem
D) Toplumsal sözleşme
E) Evrensel ahlak ilkeleri

7. Freud'un psiko-seksüel gelişim kuramında ilk aşamayı aşağıdakilerden hangisi oluşturur?

A) Anal dönem
B) Oral dönem
C) Fallik dönem
D) Gizil dönem
E) Genital dönem

8. Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramında ilk aşamayı aşağıdakilerden hangisi oluşturur?

A) Güvene karşı güvensizlik
B) Bağımsızlığa karşı utanma ve şüphecilik
C) Çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu
D) Kimlik kazanmaya karşı rol karışıklığı
E) Yakınlığa karşı yalıtılmışlık

9. Aşağıdakilerden hangisi öğrenme sürecini en iyi açıklar?

A) İnsanın çevresiyle etkileşimi
B) Çevrenin insanda bıraktığı etki
C) Yaşamın insan ruhundaki etkileri
D) İnsandaki kalıcı izli davranış değişikliği
E) İnsanın dışındaki her şeyin onun üzerindeki etkileri

10. Öğrenme konusunda geliştirilen ilk kuram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Gözlem yoluyla öğrenme
B) Bilişsel yaklaşım
C) Bilgiyi işleme kuramı
D) Yapısalcılık kuramı
E) Davranışçı yaklaşım

11. Aşağıdakilerden hangisi, bilgiyi işleme kuramında yer alan kavramlardan biri <u>değildir?</u>

A) Duyusal kayıt
B) Uzun süreli bellek
C) Kısa süreli bellek
D) Şema
E) Koşullanma

12. Son yıllarda çok tartışılan Çoklu Zekâ Kuramını aşağıdakilerden hangisi geliştirmiştir?

A) Gardner
B) Pavlov
C) Watson
D) Randura
E) Piaget

13. "Öğrenme sürecinde bireyin hoşuna giden durumların oluşturulmasını sağlayan araçlar" **olarak tanımlanan aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Motivasyon
B) Pekiştireç
C) Dikkat
D) Aktif katılım
E) Olgunlaşma

14. **Organizmanın doğuştan sahip olduğu güçlerin iş yapacak duruma gelmesini ifade eden kavram aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Motivasyon
B) Büyüme
C) Olgunlaşma
D) Dikkat
E) Güdü

15. **Bir öğrencinin, öğretmenin yaptıklarını gözleyerek öğrenmesi, hangisiyle açıklanabilir?**

A) Rastgele öğrenme
B) Koşullu öğrenme
A) Şartlı refleks yoluyla öğrenme
B) Sosyal öğrenme
C) Deneyerek öğrenme

Cevaplar									
1. C	2. A	3. E	4. D	5. B	6. C	7. B	8. A	9. D	10. E
11.E	12.A	13.B	14.C	15.D					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Acat, M. B. (2001). Çoklu zekâ kuramı perspektifinde eğitim teknoloji araçlarının geliştirilmesi, *I. Uluslararası Eğitim Teknolojileri Sempozyumu Ve Fuarı,* Adapazarı: Sakarya Üniversitesi

Acat, M. B. (2002). Çoklu zekâ kuramının türkiye koşullarında öğrenme-öğretme ortamlarının planlanmasında ve düzenlenmesinde kullanılabilirliği, *Uluslararası Katılımlı Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu,* Eskişehir: AÖF.

Acat, M. B. (2002). Anlamı Bilinmeyen Kelimelerin Öğretiminde Kavram Haritalarının Etkililiği, *Uluslar Arası Katılımlı 2000'li Yıllarda I. Öğrenme ve Öğretme Sempozyumu, İstanbul*: M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi.

Ankay, A. (1992). *Eğitim psikolojisine giriş.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Arık, A. (1995). *Öğrenme psikolojisine giriş.* İstanbul: Der Yayınları.

Bacanlı, H. (2000). *Gelişim ve öğrenme.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Başaran, İ. E. (1994). *Eğitim psikolojisi.* Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Binbaşıoğlu, C. (1978). *Gelişim psikolojisi.* Ankara: Binbaşı Yayınevi.

Binbaşıoğlu, C. (1992). *Eğitim psikolojisi.* Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve davranışı.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erden, M. ve Y. Akman. (1995). *Eğitim psikolojisi.* Ankara: Arkadaş.

Demirel, Ö. (2000). *Öğretme sanatı.* Ankara: Pegem A.

Fidan, N. (1982). *Öğrenme ve öğretme.* Ankara: Rehber Dağıtım.

Fidan, N. (1996). *Eğitim psikolojisi ve okulda öğrenme ve öğretme.* Ankara: Alkım.

Gardner H. (1983). *Frames of mind: The Theory of Multiple Intelligences.* New York: Basic Books.

Onur, B. (1990).*Çocuk ve ergen gelişimi.* İstanbul: İmge.

Onur, B. (1995). *Gelişim psikolojisi.* İstanbul: İmge.

Özden, Y. (1999). *Öğrenme ve öğretme.* Ankara. Pegem Yayımcılık.

Printer, R. ve Diğ. (1991). Eğitim psikolojisi (Çev: S. Akdeniz). İstanbul: MÜ. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Selçuk, Z. (1996). *Eğitim psikolojisi.* Ankara: Pegem Yayınları.

Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim öğrenme ve öğretim.* Ankara: Spot.

Ülgen, G. (1995). *Eğitim psikolojisi.* Ankara: Bilim Yayınları.

Ülgen, G. ve E. Fidan. (1997). *Çocuk gelişimi.* İstanbul: MEB.

Ültanır, Y. G. (1997). *Öğrenme kuramları.* Ankara: Hatipoğlu Matbaası.

Wood D. (1988). *How children think and learn.* Oxford: Blackwell.

Yaşar, Ş. (1998). *Yapısalcı kuram ve öğrenme-öğretme süreci, VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi,* Cilt I, Selçuk Üniversitesi, 10-12 Eylül.

Yavuzer, H. (1994). *Çocuk psikolojisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

10. BÖLÜM

BİR MESLEK OLARAK ÖĞRETMENLİK

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- öğretmenlik mesleğini çeşitli yönleriyle tanıyacak,
- öğretmenlerin, rol, görev ve yeterlilik alanlarını öğrenecek,
- Türkiye'de öğretmen yetiştirme sistemini tanıyacak,
- iyi bir öğretmen olabilmek için gerekli tutum ve davranışların neler olması gerektiğini tanımlayabileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- Öğretmenlik Mesleği
- Öğretmenlik Mesleğinin Bazı Özellikleri
- Öğretmenlerin Hizmet Öncesinde Yetiştirilmesi
- Öğretmen Adaylarının Seçilmesi
- Öğretmenlik Meslek Bilgisi Dersleri
- Öğretmen Yeterlilikleri
- Öğretmenlerin Yeterlilik Alanları
- Millî Eğitim Şuralarında Öğretmen Yetiştirme Konusu
- Bir Öğretmende Bulunması Beklenen Genel Özellikler

- Öğretmenin Rolleri
- Öğretmenin Görevleri
- Öğretmenlerin Hizmet İçinde Yetiştirilmesi
- Öğretmenlerin Meslek Örgütleri
- Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sistemi
- Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmede Gelişmeler
- Öğretmen Yetiştirme Millî Komitesi
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar
- EK-1 Öğretmen Yeterlilikleri
- EK-2 Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Kısa Tarihçesi

ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ

Eğitim sisteminin başlıca öğelerini, öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, eğitim uzmanları, eğitim programları, eğitim teknolojisi, fiziki ve finansal kaynaklar oluşturur. Bunlar içinde öğretmen, en temel öğedir. Eğitimin niteliği ve kalitesi de büyük ölçüde öğretmenlerin niteliğiyle doğru orantılıdır. Bu bakımdan eğitim sistemi içinde görev alacak öğretmenlerin, gerek hizmet öncesinde, gerekse hizmet içinde, iyi bir biçimde yetiştirilmesi, öğretmenlerin kendilerini sürekli geliştirmesi, eğitim hizmetlerinin kalitesi yönünden önem taşır.

Günümüzde öğretmenlik, özel uzmanlık bilgisi ve becerisi gerektiren bir meslek olarak kabul edilir. Statü ve saygınlığı, ülke ve kültürlere göre değişmekle birlikte öğretmenlik, doğrudan insanla ilgili bir meslek olması yönüyle, öteden beri sadece bir kazanç kapısı değil, aynı zamanda kutsal bir meslek olarak görülmüştür. Türk eğitim tarihinde bilge kişilerin ve öğretmenlerin hep saygın bir yeri olmuş; öğretmen, toplumda davranış modeli, örnek insan olarak görülmüştür. Öğretmen hakkında söylenmiş bazı özdeyişlerde ona verilen değer açıkça görülür. Kısaca öğretmen, insan mimarı ve insanın kişiliğini biçimlendiren bir sanatkârdır.

Türkiye'de millî eğitimle ilgili yasalarda öğretmenlik, özel uzmanlık bilgisi gerektiren bir meslek olarak tanımlanmıştır. 789 sayılı *Maarif Teşkilatına Dair Kanun'da* (1926) *"maarif hizmetinde asıl olan muallimliktir"* ifadesi yer alır. *Tevhid-i Tedrisat* (Öğretimin Birleştirilmesi) *Kanunu*'nda (1924) da öğretmenlik bir meslek olarak kabul edilmiş, *Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu*'nun (1924) birinci maddesine göre de *"devletin umumi hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslek"* olarak tanımlanmıştır. 1739 sayılı *Millî Eğitim Temel Kanunu*'nda (1973) ise öğretmenlikle ilgili şu ifadeler yer almaktadır: *"Öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas (uzmanlık) mesleğidir. Öğretmenler bu görevlerini Türk Millî Eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle (yerine getirmekle) yükümlüdürler"*.

Öğretmenlik mesleği, özel uzmanlık bilgisi ve becerisi gerektiren bir meslek olarak kabul edildiğine göre, bu mesleği tercih eden insanların, mesleğin gereklerini tam olarak yerine getirebilmeleri için bir takım yeterliliklere sahip olması gerekir. Bu yeterliliklerin kazanılabilmesi için de öğretmen adaylarının meslek öncesinde özel bir eğitimden geçirilmesi zorunludur. Ancak ne yazık ki Osmanlı Devleti'nden beri Türkiye'de öğretmenlik, kapısı daima çeşitli mesleklerden insanlara açık, kolay ulaşılabilen ve elde edilebilen bir meslek olmuş ya da öyle görüle gelmiştir. Diğer mesleklerden ve alanlardan bazı insanların, ihtiyaçtan dolayı öğretmen olarak atandıklarına öteden beri hep tanık olunmuştur. 1980'li ve 1990'lı yıllarda ihtiyaçtan dolayı yaklaşık 40.000 kişi, alan dışından öğretmen olarak atanmış ve eğitim sistemine girmiştir.

Türkiye'de diğer bazı mesleklerle karşılaştırıldığında ve uygulamalara bakıldığında, kimilerince öğretmenliğin gerçekten bir meslek olarak görülmediği tartışılmaktadır. Bir işin meslek olarak tanımlanabilmesi için bazı koşullardan söz edilir. Bunlar, mesleğe girişte bir denetim/seçme sisteminin olması, mesleğe özgü bir meslek ahlakının olması, meslekle ilgili meslek örgütlerinin olması, mesleğin toplum tarafından kabul görmesi gibi koşullardır. Bu açılardan bakıldığında geçmişte öğretmenlik mesleğinin Türkiye'de gerçekten bir meslek olarak görülüp görülmediğine ilişkin yapılan tartışma ve eleştirilerin çok da yersiz olmadığı söylenebilir.

Öğretmenlik, Türkiye'de önemli bir istihdam alanını oluşturur. Bazı alanlarda yetişmiş insan gücünün de bu mesleğe yönelmesiyle birlikte meslekte bir kaynak çeşitliliği söz konusu olmaktadır. Zaman zaman bu meslekten de başka mesleklere geçişler olmakla birlikte, özellikle istihdamla ilgili sorunlar yüzünden öğretmen yetiştirmeyen kurumlardan mezun olanlardan, öğretmen olmak için sürekli bir talep gelmektedir.

Öğretmenler, Türkiye'de devlet memurları arasında en kalabalık kitleyi oluşturur. İlköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim gibi çeşitli öğretim kademelerinde, özel ve kamu kesimlerinde görev yapan bütün öğretmenler düşünüldüğünde, meslek mensupları oldukça kalabalık ve dağınık bir durum sergilemektedir.

Giderek Türkiye'de öğretmen yetiştiren programların büyük talep görmesi, ülke adına sevindirici bir durumdur. Üniversite sınavlarına giren öğrencilerin büyük bir kısmı, öğretmen yetiştiren programları ilk sıralarda tercih etmeye başlamışlardır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın eğitim fakültelerini ilk sıralarda tercih eden öğrencilere burs vermesi gibi uygulamalar da özendirici olmaktadır.

ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN BAZI ÖZELLİKLERİ

Yapılan işin niteliği yönünden öğretmenlik, insanları, okumayı, düşünmeyi, öğrenmeyi ve öğretmeyi sevenler için tercih edilen bir meslektir. İnsanları ve çocukları sevmek, mesleğin tercihinde ve öğretmenin başarısında önemli bir rol oynar. Özellikle bayanlar için çocuk sevgisi, mesleğin tercihinde ayrı bir etken olarak görülebilir. Türk toplumunda öteden beri genel öğretmen imajı, okuyan, dünya ve memleket sorunları hakkında bilgi sahibi olan, sözüne güvenilen, örnek bir insandır.

Çalışma koşulları yönünden öğretmenliğin, bazı mesleklere göre daha çok tercih edilen bir meslek olduğu söylenebilir. Özellikle ikili öğretim yapan okullarda öğretmenlerin yarım günü boş kalmaktadır. Bu durum, daha çok da bayanlar tarafından mesleğin tercihinde önemli bir etken olmaktadır. Bunun yanında diğer devlet memurlarına göre öğretmenlerin yıllık tatil sürelerinin daha uzun olması da bir tercih nedeni olabilmektedir.

Çalışma ortamları yönünden öğretmenler, genelde görevlerini, okul, sınıf, laboratuar, atölye gibi ortamlarda, çoğu kere diğer öğretmenlerden bağımsız olarak tek başlarına, *kapalı kapıların ardında* yerine getirir. Öğretmenin yaptığı işin, öğrenciler, okul müdürü ve müfettişlerin denetimi dışında başka kişiler tarafından gözlenmesi çoğu kere söz konusu değildir. Dolayısıyla her öğretmen, görevini yerine getirirken vicdanıyla baş başadır. Genelde eğitimin, özelde ise öğretmenin yaptığı işin sonuçlarını değerlendirmek, etkililiğini belirlemek son derece güç olduğundan bu durum öğretmene önemli bir sorumluluk yüklemektedir.

İnsanlarla ilişkiler yönünden öğretmenlik, diğer bazı mesleklerden farklı olarak geniş bir insan kesimiyle ilişki ve etkileşim içinde yerine getirilen bir meslektir. Öğretmen, sadece okul ve sınıf ortamında öğrencilerle değil, okul dışında velilerle ve toplumla da iç içe olan bir kişidir. Ancak öğretmenlerin en çok muhatap oldukları insan grubu kuşkusuz öğrencilerdir. Bu insan grubu, yaş ve statü yönünden öğretmenlerden daha düşük seviyededir. Öğretmenlerin bu kitleyle birliktelikleri ve ilişkileri, okul yaşamında ve sonrasında, yıllarca sürebilmektedir. İlişkilerin niteliği yönünden, her ne kadar öğretmen-öğrenci ilişkileri, bireysel ya da grup olarak, ilgili yasa ve yönetmeliklerce belirlenmiş resmi nitelikte ilişkiler ise de mesleğin doğası gereği bu ilişkiler, aynı zamanda duygusal yönü de ağır basan ilişkilerdir.

Mesleki kariyer yönünden öğretmen olacak insanların en az lisans mezunu olmaları gerekmektedir. Öğretmenlik, eğitim alanında ilk basamağı oluşturup meslekte yükselmek, yönetici, müfettiş, öğretim üyesi olmak, başka mesleklere geçmek için de bir basamak görevi görmektedir. Son yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı, performans değerlendirme ve kıdeme dayalı olarak öğretmenlik mesleği içinde bir kariyer sistemi geliştirmeye çalışmış; *stajyer öğretmen, öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen* biçiminde bir statü ayırımına gitmiştir. Bu doğrultuda Millî Eğitim Temel Kanunu ve Devlet Memurları Kanunu'nda da değişiklik yapılarak 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren öğretmenlikte kariyer basamaklarının uygulamaya konulması kararlaştırılmıştır.

ÖĞRETMENLERİN HİZMET ÖNCESİNDE YETİŞTİRİLMESİ

Öğretmen eğitimi ve öğretmenlerin yetiştirilmesi, *hizmet öncesi eğitim ve hizmet/meslek içinde eğitim* olmak üzere iki başlıkta ele alınır. Çağımızda eğitimin *ömür boyu devam eden bir süreç* olarak görülmesine bağlı olarak öğretmenlerin eğitimi de sadece hizmet öncesi eğitimle sınırlı görülmemekte, mesleğe başladıklarında da öğretmenlerin, gerek öğretmeni istihdam eden kurumlar tarafından düzenlenecek bazı eğitim etkinlikleriyle yetiştirilmesi, gerekse öğretmenin kendi kendini geliştirmesi gerekli olmaktadır.

Eğitimle ilgili çağdaş tartışmalarda, *"nasıl bir öğretmen? nasıl bir eğitim programı? nasıl bir öğrenci?"* soruları sürekli tartışılmaktadır. Bunların cevabı, toplumlara, kültürlere, eğitim felsefelerine ve çağlara göre değişebilmektedir. Bu bağlamda değişen çevre ve koşullara göre, öğretmenlere kazandırılması öngörülen özellik ve yeterlilikler de değişebilmektedir. Buna göre, bütün dünyada öğretmen yetiştirme programlarında sürekli yenilikler ve arayışlar olmaktadır.

Öğretmen yetiştirme işinin, öncelikle belirli bir eğitim felsefesi ışığında ele alınması zorunludur. Yetiştirilecek öğretmenlerin, genel olarak öncelikle ulusal çıkarları, her türlü çıkarların üstünde tutması, insanları/çocukları sevmesi, onlar arasında ayırım yapmaması, onlarla birlikte olmaktan büyük bir zevk duyması, işbirliğine yatkın olması, kendi inanç, felsefe, dünya görüşü ne olursa olsun, ulusal bütünlüğü tehdit etmeyen farklı inanç, düşünce ve siyasal görüşlere duyarlı, içinde yaşadığı toplumun ve dünyanın sorunlarının farkında olan, iyi bir toplum ve dünyanın kurulmasında rol üstlenebilecek lider insanlar olarak yetiştirilmeleri önem taşır.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile Türkiye'de bütün okul kademelerinde görev alacak öğretmenlerin yüksek eğitim görmeleri esası getirilmiştir. XI. Millî Eğitim Şurası'nda (1982) öğretmen eğitimiyle ilgili bazı kararlar alınmış, öğretmen yetiştiren programların süresinin dört yıl olması, ayrıca *ana alan ve yardımcı alan* uygulaması getirilmesi önerilmiştir. Bu öneri, YÖK tarafından öğretmen yetiştirme konusunda yapılan çalışmalar sonucu eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılmasıyla 1998–1999 öğretim yılından itibaren hayata geçirilmiştir. Ancak 2006 yılında programlarda yeniden bir değişiklik gündeme gelmiş, bu uygulamaya ihtiyaç kalmadığından son verilmiştir.

Geçmişte, hizmet öncesinde öğretmenler çeşitli kaynaklardan yetişmekle birlikte günümüzde temel kaynak ağırlıklı olarak eğitim fakülteleridir. Bunun dışında eğitim fakültesi dışında bazı fakültelerden mezun olanlar da *alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans* programlarından mezun oldukları ya da pedagojik formasyona sahip oldukları takdirde öğretmen olarak atanmak için başvuruda bulunabilmektedirler.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ SEÇİLMESİ

Öğretmen adaylarının seçilmesi iki boyutta düşünülebilir. Bunlardan *birincisi, öğretmen yetiştiren kurumlara ve programlara girişte* uygulanan seçme işlemi, *ikincisi ise* öğretmeni istihdam edecek *kurumlar tarafından yapılan seçme* işlemidir. Öğretmen adaylarının öğretmen yetiştiren programlara seçilerek alınması esastır. Türkiye'de öğretmen yetiştiren kurumlar, YÖK çatısı altında toplanmadan önce, *ilköğretmen okulları, yüksek öğretmen okulları ve eğitim enstitüleri* gibi öğretmen yetiştiren kurumlara öğrenci seçiminde bazı seçme sınavları yapılmaktaydı. Bu seçme işleminde, *mesleki yetenek testleri, yazılı akademik testler, sözlü sınavlar ve mülakat, kişilik testleri, psikolojik testler* vb. seçme yöntemleri kullanılmaktaydı.

Öğretmenlik, özel uzmanlık bilgisi gerektiren bir meslek olduğuna göre, öğretmen olacak adayların da bu amaçla açılan özel programlara seçilerek yerleştirilmeleri gereklidir. XII. Millî Eğitim Şurası'nda (1988) öğretmen yetiştiren kurumlara öğretmen adaylarının seçiminde *ÖSS veya ÖYS+Mesleğe Yatkınlık+Mülakat sınavı* biçiminde bir seçme sistemi önerilmiş ise de bugüne kadar uygulanamamıştır.

Öğretmen yetiştiren kurumların üniversite çatısı altında toplanmasıyla birlikte öğretmen yetiştiren programlara öğrenci seçimi ve yerleştirmesi, ÖSYM tarafından yapılmaya başlanmıştır. Ancak bunun dışında, geçmişte uygulanan *pedagojik formasyon programlarına* öğrenci seçiminde ortak ölçütler veya standartlar geliştirilememiştir. Geçmişte üniversitelerde enstitüler bünyesinde yürütülen *alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programlarına* öğrenci seçiminde ise temel ölçüt olarak lisans eğitimi sırasında alınan derslerin akademik başarı ortalamasıyla ALES sınavından alınan puanlar kullanılmıştır. Söz konusu programlar katılmış olup 2009-2010 öğretim yılından itibaren YÖK tarafından izin verilen üniversitelerde uygulanmaya başlanan pedagojik formasyon eğitimi programları için de YÖK bazı ölçütler belirlemiştir. Bu programlara katılabilmek için lisans başarı ortalamasının en az 2.50 olması koşulu getirilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı, 1983 yılında *Öğretmen İstihdamında Göz Önünde Bulundurulacak Esaslar* başlıklı bir genelge yayınlamış, öğretmen adaylarını, *Mecburi Yeterlilik ve Yarışma Sınavı*'na tabi tutarak almaya başlamıştır. Ancak bu uygulamaya 1992'de son verilmiştir. Daha sonra bazı alanlarda öğretmenlik için ihtiyaçtan fazla başvuru olmasından dolayı söz konusu sınavın yeniden getirilmesi düşünülmüştür. Devlet memurluğuna giriş için getirilen sınav, bu yolda bir başlangıç oluşturmuştur. Başlangıçta KMS (Kamu Memurluğu Sınavı) adı altında yapılan bu sınav, 2002 yılında adı değiştirilerek KPSS (Kamu Personeli Seçme Sınavı) adı altında uygulanmaya başlanmıştır. Öğretmen adayları da bu sınavdan aldıkları puanlara göre seçilmeye başlanmıştır. 2013 yılında yapılan sınavda ise öğretmen seçiminde önceki sınavlarda var olan konu dağılımları güncellenmiş ve adaylara alan bilgisi sınavı ek olarak getirilmiştir.

Bu düzenleme sonrası Genel Yetenek Testi sözel bölümünün ağırlığı % 50, sayısal bölümünün ağırlığı da % 50; Genel Kültür bölümünde ise Tarih bölümünün ağırlığı % 45, Türkiye coğrafyasının ağırlığı % 30, temel yurttaşlık bilgisinin ağırlığı % 15, Türkiye ve dünyayla ilgili genel kültürel ve güncel sosyoekonomik konuların ağırlığı % 10 olmuştur.

Eğitim Bilimlerinde ise öğrenme psikolojisi ile öğretim ilke ve yöntemlerinde % 20, gelişim psikolojisi, ölçme ve değerlendirme ile rehberlik ve özel eğitim alanlarında % 15, program geliştirme, sınıf yönetimi ile öğretim teknolojileri ve materyal tasarımında ise % 5 olarak belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenlik alan bilgisi testinde alan bilgisinin ağırlığı % 80, alan eğitimin ağırlığı % 20 olarak ele alınmıştır.

17 Nisan 2015 tarihli ve 29329 sayılı Resmi Gazete yayınlanan yönetmelik ile aday öğretmenlik sürecinde bir takım değişikliklere gidilmiştir. Bu süreçte KPSS puan üstünlüğüne göre atamaları yapılan aday öğretmenler, en az bir yıl fiilen çalışmak ve performans değerlendirmesine göre başarılı olmak şartlarını sağlamak kaydıyla yazılı veya yazılı ve sözlü sınava girmeye hak kazanmaktadır. Aday öğretmenler, ilgili yönetmeliğin ekinde yer alan Performans Değerlendirme Formu üzerinden, göreve başladığı ilk dönemde bir, takip eden dönemde ise iki defa olmak üzere, değerlendiriciler tarafından toplamda üç defa değerlendirilmektedir. Değerlendiriciler; il millî eğitim müdürünce görevlendirilecek maarif müfettişi, aday öğretmenin görev yaptığı eğitim kurumu müdürü ve eğitim kurumu müdürünün görevlendirdiği danışman öğretmenden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci değerlendirme aday öğretmenin görev yaptığı eğitim kurumunda eğitim kurumu müdürü ve danışman öğretmen tarafından; üçüncü değerlendirme ise maarif müfettişi, eğitim kurumu müdürü ve danışman öğretmen tarafından ayrı ayrı formların doldurulmasıyla yapılmaktadır. Aday öğretmenin performans değerlendirme puanının belirlenmesinde; birinci değerlendirme sonucunun yüzde onu, ikinci değerlendirme sonucunun yüzde otuzu, üçüncü değerlendirme sonucunun ise yüzde altmışı alınmakta olup en az elli ve üzerinde puan alan aday öğretmenler performans değerlendirmesinde başarılı sayılmakta ve sınava girmeye hak kazanmaktadır.

Sınav, göreve başlama tarihine göre en az bir yıl fiilen çalışan ve performans değerlendirmesinde başarılı olan aday öğretmenlere, Bakanlıkça belirlenecek merkezlerde ve tarihlerde yapılır. Sınavın, yazılı ve sözlü olarak yapılması halinde önce yazılı sınav, bu sınav sonuçlarının açıklanmasını beklemeden de sözlü sınav yapılır. 8 Eylül 2016 tarihli ve 29825 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan değişiklikle birlikte yazılı sınavın içeriği 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun (%15), T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (%5), Bakanlık teşkilatı, görevleri ve mevzuatı (%30), Öğretmenlik uygulamaları (%50) olarak belirlenmiştir. Sözlü sınav illerde veya Bakanlık merkezinde oluşturulacak sözlü sınav komisyonu ya da komis-

yonları tarafından yapılır. Sözlü sınavda adaylar, bu yönetmeliğin ekinde yer alan Aday Öğretmen Sözlü Sınav Değerlendirme Formu üzerinden bir konuyu kavrayıp özetleme, ifade kabiliyeti ve muhakeme gücü; iletişim becerileri, özgüveni ve ikna kabiliyeti; bilimsel ve teknolojik gelişmelere açıklığı; topluluk önünde temsil yeteneği ve eğitimcilik nitelikleri şeklinde dört konuda her birinden 25 puan üzerinden değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Yazılı ve sözlü sınavların her biri 100 tam puan üzerinden değerlendirilmekte, iki sınavın aritmetik ortalaması aday öğretmenin başarı puanını oluşturmaktadır. İlgili puanı 60 ve üzerinde olan aday öğretmenler valiliklerce öğretmen olarak atanmaktadır.

3 Ağustos 2016 tarihli ve 29790 sayılı Resmi Gazete yayınlanan yönetmeliğe göre Millî Eğitim Bakanlığı sözleşmeli öğretmen istihdam edeceğini belirtmiştir. Adaylar, bakan veya görevlendireceği birim amiri tarafından belirlenen kamu görevlilerinden oluşacak bir başkan, iki asıl ve ihtiyaç duyulduğunda değerlendirilmek üzere iki yedek üyeden oluşan bir sözlü sınav komisyonu tarafından sözlü sınava alınmaktadır. KPSS sonucunda her alan için oluşan puan sıralamasına göre en yüksek puan alandan başlamak üzere, alanlar için belirlenen kontenjan sayısının üç katı aday sınav merkezlerinde sözlü sınava çağrılmaktadır. Bu sınavın içeriği her biri %25'lik ağırlığa sahip olan adayların bir konuyu kavrayıp özetleme, ifade yeteneği ve muhakeme gücü; iletişim becerileri, özgüveni ve ikna kabiliyeti; bilimsel ve teknolojik gelişmelere açıklığı; topluluk önünde temsil yeteneği ve eğitimcilik nitelikleri şeklinden 4 temel konu alanından oluşmaktadır. Sözlü sınavda 60 ve üzerinde puan alanlar başarılı sayılmakta ve adayların atamaları sözlü sınav puanı üstünlüğüne göre tercihleri de dikkate alınarak ilan edilen kontenjanlar dâhilinde gerçekleştirilmektedir. Sözleşmeli öğretmen olarak atananlar, adaylık eğitimine katılma zorunluluğu taşımaktadır. Sözleşmeli öğretmenlerin sözleşme süreleri bir yıllık yapılmakta; bu sürenin sonunda başarılı bulunanların sözleşme süreleri takip eden yıl için de geçerli olmaktadır. Ancak bu süre dört yılı geçememektedir. Sözleşmeli öğretmenlerden sözleşme gereği dört yıllık çalışma süresini tamamlayan ve adaylık sürecinde başarılı olanların, talep ederlerse görev yaptıkları eğitim kurumunda öğretmen kadrolarına atanmakta ve en az iki yıl daha görev yapması gerekmektedir.

ÖĞRETMENLİK MESLEK BİLGİSİ DERSLERİ

Öğretmen yetiştiren programlar içinde, öğretmen adaylarının *fiziksel (bedensel), zihinsel, akademik, ruhsal, ahlaki, duygusal ve sosyal* yönlerden mükemmel bir biçimde yetiştirilmeleri gerekir. Bunu sağlamak için de programlarda çeşitli derslere yer verilmiştir. Öğretmen yetiştiren programlarda yer alan dersler, öğretmenlere kazandırılması öngörülen yeterlilik alanlarına göre, öteden beri *genel kültür, alan bilgisi ve meslek bilgisi* dersleri olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

Geçmişte öğretmen yetiştiren programlarda genel kültür ve alan bilgisi derslerinin yanında öğretmen adaylarının alması gerekli görülen öğretmenlik meslek bilgisiyle ilgili derslerin adları, içerikleri ve kredileri, zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Eğitim fakültelerinde gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları sonucu 1998–1999 öğretim yılından uygulanmaya başlayan yeni programlarda bu derslerin adları, kredileri, haftalık ders saatleri ve içerikleri de yeniden belirlenmişti. Ancak aradan geçen sekiz yıllık süre içinde programlar değerlendirilerek 2006 yılında eğitim fakültelerinin programları yeniden düzenlenmiş, 2006–2007 öğretim yılından itibaren de yeni programlar uygulamaya konulmuştur. Enstitülerde geçmişte yürütülen alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisan programları ise, 2008-2009 öğretim yılından itibaren önce iki yarıyıl olarak uygulanmaya başlanmış, daha sonra bu uygulamaya da son verilmiştir.

Yeni uygulamayla öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarında öğretmen adaylarının özellikle öğretmenlik meslek bilgisi ve becerileri ile genel kültür yönünden daha yeterli hale getirilmeleri amacıyla derslerinin adı, sayısı, kapsamı, kredi ve saatleri yeniden düzenlenmiştir. Bu bağlamda fakültelere %30 oranında bazı dersleri belirleme yetkisi verilmiştir. Daha önce Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmen olarak atanabilmek için bir öğretmen adayının en az 21 kredi tutarında öğretmenlik meslek bilgisi dersi almasını öngörüyordu. Yeni uygulamada, öğretmen yetiştiren programlara eklenen yeni derslerle, özellikle öğretmen adaylarının okullarda daha fazla gözlem ve uygulama çalışması yapması amaçlanmıştır. Böylece kuram ve uygulama arasında bir bütünleşmenin sağlanması da hedeflenmiştir.

ÖĞRETMEN YETERLİLİKLERİ

Öğretmenlerin sahip olmaları gerekli görülen yeterlilikler ve özellikler, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sürekli tartışılmaktadır. Öğretmenlere kazandırılması öngörülen bu yeterlilik ve özelliklere göre de öğretmen yetiştiren kurumların programları sürekli güncelleştirilmektedir. Programlarda yer alan dersler ve bu derslerin içeriği, öğretmenlere kazandırılması öngörülen yeterliliklere göre düzenlenmektedir. Bazı ülkelerde öğretmenlere kazandırılması öngörülen yeterlilikler belirlenerek standart öğretmen yetiştirme programları geliştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak toplumsal değişmelere bağlı olarak değişmez bir programdan da söz etmek olanaklı değildir.

Türkiye'de Yüksek Öğretim Kurulu ve *Millî Eğitim Bakanlığı*, ortaklaşa yürütülen çalışmalar sonucu öteden beri tartışılan öğretmen yeterlilik alanlarıyla ilgili bazı ölçütler belirlemeye çalışmıştır. Bu yeterliliklerin öğretmen adaylarına hizmet öncesi öğretmenlik eğitimi sırasında kazandırılması öngörülmektedir. Bu yeterliliklerin, Türkiye'de öğretmen yetiştirme politikalarının belirlenmesinde ve öğret-

menlerin hizmet öncesi eğitiminde olduğu kadar öğretmenlerin, istihdam öncesi seçim süreçlerinde, denetlenmesinde, değerlendirilmesinde, hizmet içi eğitiminde ve kendilerini geliştirmelerinde de kullanılması beklenmektedir. Söz konusu yeterliliklerin kullanılabileceği diğer bir konu da öğretmen yetiştiren programların akreditasyon (kalite değerlendirmesi) işlemleridir. Bu yeterlilik alanları ve yeterlilikler listesi, bu bölümün sonunda "EK" olarak verilmiştir.

ÖĞRETMENLERİN YETERLİLİK ALANLARI

Yeterlilik, mesleki yönden, bir mesleğin başarılı bir biçimde yerine getirilebilmesi için sahip olunması gereken özellikleri (bilgi, beceri ve tutumlar) ifade eder. Öğretmenlerin yeterlilik alanlarıyla ilgili ayrıntılı bazı sınıflamalar yapılmakta ise de öteden beri genel olarak bu alanlar, *alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisi, genel kültür* olmak üzere üç başlıkta toplanmıştır. Bu derslerin programlardaki ağırlıklarına bakıldığında, alan bilgisi dersleri %50-60; öğretmenlik meslek bilgisi dersleri %25-30; genel kültür dersleri de %15-20 oranında yer almaktadır.

Alan Bilgisi: Öğretmen yetiştirme programlarında öğretmen adayının belirli bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması amaçlanır. *Sınıf öğretmeni, fen bilgisi öğretmeni, Türkçe öğretmeni* gibi. Dolayısıyla programda yer alan derslerin bir kısmı da bunu sağlamaya dönüktür. Öğretmenin mesleki başarısı için öncelikle kendi uzmanlık alanını iyi bilmesi gerekir. Her ne kadar *öğretmen olunmaz, doğulur* biçiminde bir söz var ise de öğretebilmek için önce öğrenmek ve bilmek gerekir. Öğretmedeki başarının bir bölümü de alanı iyi bilmekle ilgilidir. Alanını iyi bilmeyen bir öğretmen, neyi, nasıl öğreteceğini de bilemez.

Öğretmenlerin alan bilgisi yönünden kazanmaları öngörülen yeterlilikler, görev yapacakları öğretim kademesine göre düşünülmelidir. Türkiye'de zaman zaman farklı alanlarda yetişmiş öğretmenler, kendi alanlarının dışında da görevlendirilmektedir. Örneğin biyoloji öğretmeni olarak yetiştirilen bir öğretmen adayı, fen bilgisi öğretmeni olarak istihdam edilirse, kendisinden beklenen başarıyı gösteremeyebilir. Alanını iyi bilmeyen bir öğretmen de yeteri kadar öğretemez. Öğrenme konusundaki başarısızlığı etkileyen faktörlerden biri de öğretimdeki başarısızlıktır. Alanını iyi bilen bir öğretmen, sınıfa girdiğinde kendine güven duyar. Bu durum ona, öğrenci karşısında güç kazandırır.

Eğitim fakültelerinde gerçekleştirilen yeniden yapılanmayla birlikte bazı programlarda aynı zamanda bir de *yan alan* uygulaması getirilmişti. Bu uygulama, geçmişte de öğretmen yetiştiren bazı kurumlarda (yüksek öğretmen okulu, eğitim enstitüsü) vardı. Bununla öğretmen adayının, kendi alanı dışında, alanına yakın bir başka alanda da yeterlilik kazanması amaçlanmıştır. Bunun yanında çift anadal uygulamaları vardır.

Öğretmenlik Meslek Bilgisi: Öğretmenin bir alanı ya da konuyu çok iyi bilmesi, öğretimin önkoşulu olmasına karşılık başarılı bir öğretim işi için yeterli değildir. Öğretmen, bildiğini nasıl öğretebileceğini, öğrencilerin nasıl öğrenebileceğini de bilmelidir. Bir öğretmenin, bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması yanında aynı zamanda öğretmenlik mesleğiyle ilgili bazı bilgi ve becerilere de gereksinimi vardır. Öğretmenlik meslek bilgisi kapsamında öğretmen adaylarına, esas itibariyle *öğretme ve öğrenme* olmak üzere iki temel sürece ilişkin yeterlilikler kazandırılması amaçlanır. Bu amaçla öğretmen yetiştiren programlarda öğretmenlikle ilgili mesleki bilgi ve becerileri kazandırmaya dönük çeşitli dersler yer alır. Bu derslerin teorik ve uygulamalı olanları olduğu gibi hem teorik hem de uygulamalı çalışmalara yer verilen dersler vardır. Eğitim fakültelerinde gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde uygulamalı dersler önemli bir yer tutmaktadır. Yeni programda bazı becerilerin okullarda deneyim ve uygulamalarla kazanılabileceği noktasından hareketle öğretmen adaylarının okullarda daha çok gözlem ve uygulama yapmasına olanak sağlanmaktadır. Geçmişte öğretmenlik uygulaması çalışmaları hem daha kısa süreli olmakta, hem de verimli bir biçimde yapılamamaktaydı.

Genel Kültür: Öğretmen adaylarının sahip olmaları gereken alan bilgisi ve meslekle ilgili bilgi ve beceriler yanında aynı zamanda bazı alanlarda da ek bilgilere gereksinimleri olmakta, öğretmen adaylarının geniş bir dünya görüşüne ve genel kültüre sahip olmaları beklenmektedir. Bu amaçla öğretmen yetiştiren programlarda alan bilgisi ve meslek bilgisi dersleri dışında bazı genel kültür dersleri yer almaktadır. Bunlar arasında bilim tarihi, Türk eğitim tarihi, felsefeye giriş gibi dersler sayılabilir. Öğretmenden beklenen, sadece belirli bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması değil, insan, toplum ve dünyayı ilgilendiren bir takım sorunları görebilmesi ve bunlar için çözüm yolları düşünebilmesidir. Bunun için de öğretmen adaylarının, insan bilimleri-sosyal bilimler-kültür bilimleri olarak nitelendirilen felsefe, psikoloji, sosyoloji, güzel sanatlar gibi alanlarda genel bir bakış açısına sahip olmaları ve olumlu bir dünyanın kurulmasına öncülük etmeleri beklenmektedir.

MİLLÎ EĞİTİM ŞURALARINDA ÖĞRETMEN YETİŞTİRME KONUSU

Öğretmen yetiştirme konusu, geçmişte çeşitli toplantılarda ve millî eğitim şuralarında sürekli gündeme gelen bir konu olmuştur. XI. Millî Eğitim Şurasında (1982) ve XII. Millî Eğitim Şurası'nda (1988) öğretmen yetiştirme konusu ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. XI. Millî Eğitim Şurasında öğretmen yetiştirmeye dönük programlarda yer alan derslerin alanlar itibariyle bütün program içindeki oranına ilişkin aşağıdaki ölçütler benimsenmiştir. Buna göre öğretmen yetiştiren programlardaki derslerin oranları, öğretmenlik meslek bilgisi dersleri %25, *alan bilgisi dersleri %62.5, genel kültür dersleri* de %12.5 olarak benimsenmiştir. Kasım 2010'da düzenlenecek XVIII. Millî Eğitim Şurasının gündem maddelerinden birini de yine öğretmen yetiştirme ve istihdamı konusu oluşturmaktadır.

XI. Mili Eğitim Şurasında öğretmen eğitiminin genel amaçları ve öğretmen adaylarına kazandırılacak özellikler de şöyle ifade edilmiştir:

Öğretmen yetiştiren bir kurumu bitiren bir öğrenci;

1. Eğitim-öğretim çalışmalarının, esasta Türkiye Cumhuriyetini ve Atatürk ilkelerini yaşatacak ve yüceltecek nesil yetiştirmeye dönük olduğunu bilir,
2. Ülkemizin kalkınma sorunlarıyla eğitim arasındaki bağlantı konusunda bilinçlidir ve yetiştireceği kuşakların bu konuda rol oynayacaklarını bilir,
3. Eğitim biliminin kavramsal yapısı, metodolojisi ve terminolojisi hakkında bilgi sahibidir.
4. Eğitim sorunlarının çözümünde, incelemeye ve araştırmaya dönük geliştirici yaklaşım uygular.
5. Çeşitli ders konularının, okul programının tümünde oynayacağı rolü bilir.
6. Çalışacağı eğitim kademesindeki öğrencilerin gelişimine etki eden fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik faktörlerin bireyde yarattığı gelişim özelliklerini, ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçları karşılamada eğitimin görev ve sorumluluklarını kavrar.
7. Öğretim süreçleri hakkında bilgi sahibidir.
8. Esas görevinin öğrenciyi yargılamaktan çok ona yetişmesinde yardım etmek olduğunu bilir.
9. Her öğrencinin yeteneklerini, bireysel farklılıklarını dikkate alarak geliştirir.
10. Öğretim alanında sahip olduğu derinlemesine bilgiyi, öğrenci davranışlarını geliştirme doğrultusunda kullanma yeteneği kazanmıştır.
11. Elde edebileceği araçlardan yararlanarak iletişim kurma becerisine sahiptir.
12. Bilim ve teknolojideki mesleğine ve alanına özgü gelişmelerden yararlanma davranışı gösterir.
13. Öğretmenlik mesleğinin statüsünü, ahlak kurallarını, başlıca sorunlarını ve mesleğinin getirdiği imkân ve fırsatları bilir.

BİR ÖĞRETMENDE BULUNMASI BEKLENEN GENEL ÖZELLİKLER

Bugün iyi bir öğretmenin özellikleri konusunda henüz herkesin uzlaşabileceği standartların oluşturulduğu söylenemez. Ancak öğretmenlik konusunda yazılmış yayınlarda bazı başlıklar altında *kişisel* ve *mesleki* yönlerden öğretmen adaylarının sahip olması öngörülen özelliklerle ilgili uzun listeler bulmak mümkündür. Bunların bir kısmı, genelde çağımız insanının sahip olması gerekli görülen özellikler arasında görülebilir.

Öğretmen adaylarının çağdaş bir insanda bulunması öngörülen bazı ortak özellikler yanında öğretmenlik mesleğine özgü bir takım özelliklere de sahip olması beklenir. Aşağıda, bu konuyla ilgili yayınların taranmasıyla çağdaş, ideal bir öğretmenin *bilişsel, duyuşsal* ve *kişilik* özellikleri yönünden sahip olması öngörülen başlıca özellikler sıralanmıştır. Buna göre ideal bir öğretmenin;

1. Anadilini iyi kullanan, güçlü iletişim becerilerine sahip,
2. İnsanları ve mesleğini seven, topluma hizmet arzusunda olan,
3. Öğrencilere karşı güler yüzlü, hoşgörülü, sevecen ve iyimser,
4. Öğrencilerine karşı güvenilir, dürüst bir dost ve sırdaş,
5. Öğrencilerine karşı açık görüşlü, objektif, tarafsız, adil,
6. Öğrencileri takdir eden, öven, yüreklendiren, ödüllendiren,
7. Öğrencilerin beklenti ve gereksinimlerini dikkate alarak görevini icra eden,
8. İçinde yaşadığı toplumun kültürünü oluşturan değerleri ve evrensel değerleri tanıyan,
9. Eğitim biliminin temel kavramlarını tanıyan,
10. Eğitimle ilgili sorunları bilimsel yöntemle araştırılabilen,
11. Yaratıcı, esnek ve sorun çözücü,
12. Entelektüel yönü gelişmiş (okuyan, araştıran, düşünen),
13. Çocuk ve ergenin fizyolojik, duygusal, sosyal özelliklerini ve sorunlarını tanıyan,
14. Çocuk ve ergenin toplumsal ve ailesel çevresini tanıyan,
15. Sabırlı ve duygularını kontrol altında tutabilen,
16. Eğitimde bireysel farklılıkları dikkate alan,
17. Öğrencileri motive eden ve öğrenmeyi kolaylaştıran,
18. Öğretim ve öğrenmeyle ilgili süreç ve yöntemleri bilen,
19. Değişme, yenilik ve gelişmeye açık, kendini sürekli yenileyen,
20. Her türlü değişme ve yeniliklerden haberdar olan,
21. Toplumsal değişmeleri anlayıp yorumlayabilen,
22. Bilgi kaynaklarıyla sürekli iletişim halinde olan,
23. Dünya ve toplum sorunlarına karşı duyarlı,
24. Yaşadığı toplumu ve çağı anlayıp yorumlayabilen,
25. Eğitim teknolojisindeki gelişmeleri yakından izleyen,
26. Öğrencileri hayata ve üst öğrenime hazırlayan,

27. Demokrasiyi tüm kurum ve değerleriyle benimseyen,
28. Farklı inanç, görüş ve grupları uzlaştırabilen
29. Çok kültürlü ortamlarda hizmet verebilen,
30. Yeni değerler geliştirilmesine öncülük eden biri olması öngörülmektedir.

Yukarıdaki listenin uzatılması mümkündür. Bir sınıf ortamında, sınıf yönetiminde ve öğretme-öğrenme sürecinde, öğretmenin bunlara ek olarak bazı özelliklere de sahip olmasından söz edilebilir. Yukarıdaki özellikler gözden geçirildiğinde özetle iyi bir öğretmenin, felsefi ve düşünsel temellere sahip olması; içinde yaşadığı toplum, çevre, çağ ve dünyayı tanıması; çocuk yetiştirme, insan gelişimi, insan psikolojisi, eğitim-öğretim gibi konularda uzman olması beklenmektedir.

ÖĞRETMENİN ROLLERİ

Rol, toplumda belirli bir statüde ve konumda bulunan bir bireyden göstermesi beklenen davranışlar olarak tanımlanır. Bir rolün iyi oynanabilmesi, o rolü oynayacak kişinin, o rolün gereklerine uygun olarak yetiştirilmesiyle mümkündür. Öğretmene yüklenen roller, kültürlere, toplumlara, zamana, koşullara göre değişebilir. Öğretmenin rolleri, genel olarak *okul içi roller* ve *okul dışı roller* olmak üzere iki başlıkta toplanır. Bir öğretmenin okul içinde çeşitli rolleri söz konusudur. İyi bir öğretmenin, söz konusu rolleri etkin bir biçimde yerine getirmesi beklenir. Konuyla ilgili kaynaklarda öğretmen rolleriyle ilgili olarak şunlar yer almaktadır:

1. ***Temsilcilik.*** Öğretmen, içinde yer aldığı ve üyesi olduğu öğretmen grubunu ve topluluğunu temsil eden kişidir.
2. ***Liderlik.*** Öğretmen, gerek içinde yer aldığı öğretmen grubunda, gerekse birlikte olduğu öğrenci grubu içinde yerine göre bir liderlik rolü üstlenmek durumundadır.
3. ***Bilgi kaynaklığı.*** Öğretmen, uzmanlık alanıyla ilgili bilgileri yayan, öğreten, aktaran biridir.
4. ***Arabuluculuk.*** Öğretmen, bireyler ve gruplar arası çatışmalarda, zaman zaman bir arabuluculuk rolü üstlenmek durumundadır.
5. ***Hakemlik.*** Öğretmen, okul ve sınıf ortamında okul ve eğitimle ilgili belirlenen bir takım kuralların uygulayıcısıdır.
6. ***Yargıçlık.*** Öğretmen, çeşitli durumlara haklıyı haksızı, iyiyi kötüyü, suçluyu suçsuzu ayırt eden biridir.
7. ***Eğiticilik/disiplincilik.*** Öğretmen, eğitimin ve okulun amaçlarında öngörülen davranışları (bilgi, beceri, tutum, alışkanlık) öğrencilere kazandırmakla yükümlüdür.

8. ***Ana-babalık.*** Öğretmen, özellikle okulöncesi eğitim ve ilköğretimde, yerine göre öğrenciler için bir ana-baba konumunda olarak onların her türlü sorunlarıyla ilgilenmek durumundadır.
9. ***Rehberlik/sırdaşlık.*** Öğretmen, öğrencilerinin çeşitli sorunlarını bilip onların sırlarını korumak, sorunlarını çözebilmelerine yardımcı olmak durumundadır.
10. ***Danışmanlık/nasihatçilik.*** Öğretmen çeşitli durumlarda ve konularda öğrencilerine öğütler vererek onların iyi bir aile ve toplum üyesi (vatandaş) olabilmelerini sağlamak için çaba göstermek durumundadır.

Günümüzde yapılan tartışmalarda bunlara ek roller de söz konusu edilmektedir. Öğretmene içinde yaşadığı toplumsal çevre yönünden de bazı roller yüklenmektedir. Bunlar da toplumda yeni görüşlerin öncüsü olma, toplumun/çevrenin kalkınmasında lider olma, toplumun kültürünü koruyucu ve geliştirici olma gibi rollerdir.

ÖĞRETMENİN GÖREVLERİ

Millî *Eğitim* Bakanlığı'na bağlı eğitim ve öğretim kurumlarında çalışan öğretmenler, *657 sayılı Devlet Memurları Kanunu*'na tabidir. Öğretmenler, *bilgi-zihin işçileri, eğitim emekçileri, eğitim çalışanları* gibi ifadelerle nitelendirilir. Kamu görevlisi ve devlet memuru statüsünde çalışan öğretmenler, esas itibariyle söz konusu yasaya göre *eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfı* olarak adlandırılan memur sınıfında yer alır. Bu sınıf, 1327 Sayılı Kanun kapsamına giren kurumlarda çalışan öğretmenleri de kapsar. Söz konusu kanunda, devlet memuru olan öğretmenlerin sahip oldukları haklar, yükümlülükler ve ödevler ifade edilmiştir. Burada bunların ayrıntısına girilmemiştir. Devlet memurlarıyla ilgili olarak anayasa ve diğer yasalarda yer alan bir takım hükümler, öğretmenleri de kapsayıcıdır. Bunların dışında millî eğitimle ilgili çeşitli yasa ve yönetmeliklerde de öğretmenlerin görevleri yer almaktadır.

ÖĞRETMENLERİN HİZMET İÇİNDE YETİŞTİRİLMESİ

Öğretmen adaylarının, hizmet öncesi eğitimi kadar mesleğe girdikten sonra hizmet içinde eğitimi de önem taşır. Hizmet içi eğitim, öğretmenlerin mesleki yaşantıları içinde performans ve verimliliklerini arttırmak için mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmeye dönük her türlü eğitsel etkinlikleri kapsar.

Öğretmenlerin mesleğe başlamadan önce almış oldukları eğitim, öğretmen olarak atanabilmek için yeterli olabilir. Ancak öğretmenlik eğitimi süresince edinilmiş olan kimi bilgiler, kısa sürede eskiyip işlevsiz hale gelebilir. Genelde bilim ve teknolojide, özelde ise eğitim bilimi, eğitim teknolojisi, programlar, öğretme-öğrenme süreç, yöntem ve teknikleri, eğitim sisteminin yapı ve işleyişinde meydana gelen

bazı değişmeler, öğretmenlerin de hizmet içinde sürekli eğitimini ve öğrenmesini zorunlu kılar. Son yıllarda öğrenen örgüt ifadesiyle birlikte *öğrenen okul* kavramı da sıkça söz konusu edilmeye başlanmıştır. Bununla anlatılmak istenen, okulda sadece öğrencinin değil, herkesin sürekli bir öğrenme çabası içinde olması gereğidir.

Hizmet içi eğitim, öğretmenlere dönük kurumsal düzeyde düzenlenecek bazı eğitim programları yoluyla olabileceği gibi bireysel olarak öğretmenin kendi çaba ve gayretiyle de olabilir. Hemen her meslekte söz konusu olabilecek hizmet içi eğitim programları, millî eğitim sistemi içinde okul yöneticileri, denetçiler ve öğretmenler için ayrı ayrı düzenlenir. Bu tür programlar, mesleğe girişte *adaylık eğitimi* adı altında, mesleği yerine getirirken de *bilgi tazeleme, mesleki nitelik ve yeterlilikleri artırma, yeniliklere uyarlama, alan değiştirme* gibi amaçlarla yapılabilir. Öğretmenlere dönük hizmet içi eğitim programları, *ülke, bölge/il, okul* bazında yapılabileceği gibi okul kademeleri itibariyle de ilköğretim ya da orta öğretime dönük olabilir.

Zaman yönünden bu programlar, *kısa, orta, uzun süreli* olabilir. Bir hizmet içi eğitim programı, birkaç saatlik bir kurs, konferans, seminer, gezi niteliğinde olabileceği gibi birkaç günlük, birkaç haftalık yada daha uzun süreli bir kurs programı biçiminde düzenlenebilir. Öğretmenler için hizmet içi eğitim programları, eğitim-öğretimin devam ettiği süre içinde hafta içi veya hafta sonlarında olabileceği gibi yaz aylarında da olabilir. Ayrıca öğretmenler, izinli sayılarak daha uzunca bir süre bu programlara katılabilir. Ancak bunlardan en yaygın olarak uygulanan, yaz aylarındaki programlardır. Bu programlar sonucu, programın türüne göre katılımcılara, katılım belgesi, sertifika, diploma türü belgeler de verilebilmektedir.

Öğretmenlerin hizmet içi eğitiminde rol alan bazı kurumlar, Millî Eğitim Bakanlığı yapısı içinde bulunan *Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığı,* illerde il millî eğitim müdürlükleri ve okul müdürlükleriyle, üniversiteler ve diğer kurumlardır. Öğretmenlerin kendi kendilerini geliştirme çabaları yanında kurumlarınca onlara yapılacak destek ve yardımlar, önemli bir yer tutar. Gelişmiş ülkelerde de kamu ve özel sektör işletmelerinde uygulanan hizmet içi eğitim programları, eğitim sektörü için ayrı bir öneme sahiptir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, memurlar için hizmet içi eğitim zorunluluğu getirmiştir. Bu görev, memurun istihdam edildiği kurum tarafından yerine getirilir. Bu amaçla her kurum içinde bir eğitim biriminin oluşturulması gerekmektedir. Aynı zamanda bu amaçla kurumlar, ülkenin değişik yerlerinde *Eğitim Merkezleri* açabilmektedir. Ayrıca ilgili yasaya göre memurlar, bilgi ve görgü artırmak için yurt dışına da gönderilebilmektedir.

Millî Eğitim Temel Kanunu, öğretmenler için hizmet içi eğitim zorunluluğu getirmekte, bu amaçla kurs ve seminerlerin düzenlenebileceği, yaz ve akşam okullarının açılabileceği hükmünü içermektedir.

1960'larda Millî Eğitim Bakanlığı içinde *Öğretmeni İşbaşında Yetiştirme Bürosu* oluşturularak 1966'da bu büro, daha sonra *Eğitim Birimine* dönüştürülmüş, 1975'te de *Hizmet İçi Eğitim Dairesi Başkanlığı* adını almıştır. 1976 yılında *Öğretmenlerin Yurt İçinde Hizmet İçi Eğitim Yoluyla Yetiştirilmeleri*'ne ilişkin yönetmeliğin yayımlanmasıyla, bu çalışmalar belirli bir yapıya kavuşmuştur. 1977 yılında da *Hizmet İçi Eğitim Daire Başkanlığı*'nın faaliyetleriyle ilgili bir yönetmelik hazırlanmış, bu yönetmelikte de söz konusu dairenin amaç, görev, yetki ve sorumlulukları yer almıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı'nca 1995'te hazırlanan *Aday Memurların Yetiştirilmesine İlişkin Yönetmelik* esaslarına göre, mesleğe yeni başlayan stajyer öğretmen adaylarının bir yıl süreyle *temel eğitim, hazırlayıcı eğitim* ve *uygulamalı eğitim* aşamalarından oluşan bir hizmet içi eğitim programına katılması zorunludur. Bu eğitim sonucunda başarılı olan adaylar, *asil öğretmen* olarak sisteme katılmaktadır. Bu eğitimlerin kapsam ve süresiyle ilgili ayrıntılı bilgiler adı geçen yönetmelikte yer almaktadır. 17 Nisan 2015 tarihli ve 29329 sayılı Resmi Gazete yayınlanan yönetmelik ile aday öğretmenlik sürecinde birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bir yıllık adaylık sürecinin ilk yarısında öğretmen adayları, atandıkları kurumda ya da bulundukları şehirde belirlenen kurumda danışman öğretmen rehberliğinde sınıf ve okul içi süreçleri geçirmektedir. Aday öğretmen sürecin ikinci kısmında ise atandığı kurumda sürecine devam etmektedir. Bu süreçte iki kez danışman öğretmen ve kurumun müdürü; ücünkü kez bu kişilere ilaveten maarif müfettişi tarafından performans değerlendirilmesine tabi tutulmaktadır. Bu süreci geçen adayların yapılan sözlü veya sözlü ve yazılı uygulamalardan başarılı olması gerekmektedir.

Millî *Eğitim Bakanlığı*'nca hazırlanan hizmet içi eğitim programları, genel olarak öğretmenlerin sahip olmaları öngörülen, *alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisi* ve *genel kültür* konularını kapsamaktadır. Bu programlarda öğretici olarak bakanlık bünyesinden, üniversitelerden ve diğer kurumlardan uzmanlar görevlendirilmektedir.

ÖĞRETMENLERİN MESLEK ÖRGÜTLERİ

Bir mesleğin meslek olarak kabul görmesinin önkoşullardan biri de o meslekle ilgili bazı meslek örgütlerinin olmasıdır. Dünya'da olduğu gibi Cumhuriyet öncesinde II. Meşrutiyet döneminden başlayarak Türkiye'de de öğretmenlerle ilgili bazı meslek örgütleri kurulmuştur. İlk öğretmen örgütü olan *Encümen-i Muallimin,* II. Meşrutiyet'ten sonra kurulmuştur. Ancak daha sonraları bu örgütler etkinliklerini kaybetmiştir.

1980 öncesinde Türkiye'de öğretmenler, çeşitli dernekler altında örgütlenmiş ve oldukça dağınık bir görünüm sergilemiştir. 12 Eylül 1980'den sonra bu dernekler kapanmıştır. Daha sonra bazı adlar altında memur sendikaları kurulmuştur. Gerek geçmişteki öğretmen dernekleri, gerekse günümüzde öğretmen ve eğitim kesiminde çalışanların üye oldukları memur sendikaları, bütün öğretmenleri kap-

sayıcı ve bütünleşmeyi sağlayıcı mahiyette olamamıştır. Öğretmelerin büyük bir kesimi de çeşitli kaygılarla bu örgütlere üye olmamaktadır. Meslek örgütlerinin çeşitli yararlarından söz edilebilir. Bunlar;

1. Mesleğin üyeleri arasında tanışma, kaynaşma, iletişim ve bütünleşmeyi sağlama,
2. Bazı mesleki değer ve standartlar geliştirerek bir meslek ahlakının oluşmasını sağlama, meslek üyelerini denetleme,
3. Üyelerin mesleki gelişimlerini sağlamaya dönük etkinliklerde bulunma,
4. Üyelerin mesleki sorunlarını paylaşma, bunların çözümü için araştırma ve girişimlerde bulunma,
5. Mesleki yayın faaliyetlerinde bulunma,
6. Üyelerin sosyal, ekonomik ve özlük haklarını koruma, geliştirme,
7. Ekonomik yarara dönük örgütler kurma ve işletme olarak sıralanabilir.

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME SİSTEMİ

1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu gereği daha önce Millî Eğitim Bakanlığı ve Üniversitelere bağlı olarak faaliyet gösteren öğretmen yetiştiren yüksekokul, enstitü, akademi ve fakülteler, 20 Temmuz 1982'de Yükseköğretim Kurulu (YÖK) çatısı altında üniversiteler bünyesinde toplanmıştır. 1989-1990 öğretim yılından itibaren öğretmen yetiştiren bütün yükseköğretim kurumlarının öğretim süresi en az dört yıllık lisans düzeyine çıkarılmıştır. Ülke gereksinimi doğrultusunda Bakanlık ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) iş birliğinde, 1998-1999 eğitim-öğretim yılından itibaren öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarında yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Bu yapılanma ile;

- İlköğretim alanlarına sınıf ve branş öğretmeni yetiştiren programlar 4 yıllık lisans,
- İlköğretim ve orta öğretime ortak branş öğretmeni yetiştiren programlar (Resim-iş, Müzik, Beden Eğitimi, Yabancı Dil) ile meslekî ve teknik eğitim kurumları meslek dersleri öğretmenliği programları dört yıllık lisans,
- Eğitim fakülteleri bünyesindeki orta öğretim alan öğretmenliği ile ilgili programlar 3,5+1,5=5 yıllık tezsiz yüksek lisans,
- Orta öğretim kurumlarına alan öğretmeni yetiştiren Edebiyat, Fen, Fen-Edebiyat Fakülteleri, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, İlahiyat Fakülteleri ile Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu programları ise 4+1,5=5,5 yıllık tezsiz yüksek lisans düzeyine getirilmiştir.

Türk Eğitim Sistemine öğretmen yetiştiren kurumların tamamı üniversiter yapı içinde olup; eğitim, meslekî eğitim, teknik eğitim, fen, edebiyat fakülteleri

ile beden eğitimi ve spor yüksek okulları adı altında gruplanmıştır. Bu kurumlara merkezi sınavla genel ve meslekî teknik orta öğretim kurumları mezunlarından öğrenci alınmaktadır.

Yeni öğretmen yetiştirme sisteminin uygulamaya girdiği 1998-1999 eğitim-öğretim yılından itibaren orta öğretim alan öğretmenliğine yönelik Pedagojik Formasyon Programı kapatılmıştır. Sınıf Öğretmenliği Bölümü mezunlarının ihtiyacı karşılaması nedeniyle de 2001-2002 eğitim-öğretim yılı başından itibaren Sınıf Öğretmenliği Sertifika Programı uygulamasına da son verilmiştir.

MEB Talim ve Terbiye Kurulunun (31.03.2003 Tarih ve 4 sayılı kararı ile değişik) 340 sayılı Kararına göre, ortaöğretime yönelik branşlarda atamada öncelik sırası kaldırılmış olup puan üstünlüğü esası getirilmiştir.

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRMEDE GELİŞMELER

Cumhuriyetten önce Anadolu'da Selçuklu Devleti döneminde ve on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devleti'nde öğretmen yetiştirme konusunda önemli bir girişim olmamıştır. Selçuklularla başlayan ve Osmanlı Devleti'nde de devam eden medrese sisteminde, medreselerin öğretmen ihtiyacı yine medreseler tarafından karşılanmakta idi. Sıbyan mektepleri ve medreselerde görevli öğretmenler, *mekatib-i sıbyan hocası, din adamı (ulema), müderris* olarak adlandırılıyordu. Fatih Sultan Mehmet, Fatih Medresesinde ilkokul öğretmeni yetiştirmek için bir girişimde bulunmuş ise de devam etmemiştir.

Osmanlı Devleti'nde ilk öğretmen okulu, 16 Mart 1848'de İstanbul'da Rüştiyelere (ortaokul) öğretmen yetiştirmek amacıyla *Darülmuallimin-i Rüşdi (Erkek Öğretmen Okulu)* adı altında açılmıştır. Daha sonra bunların sayısı artarak devam etmiştir. Kızlar ve erkekler için ayrı ayrı açılan öğretmen okulları yanında bir de *Darülmuallimin-i Ali* (Yüksek Öğretmen Okulu) açılmıştır.

Cumhuriyetten sonra M. Kemal Atatürk, eğitime ve öğretmelere büyük önem vermiş, onlara önemli görevler yüklemiş, yeni neslin öğretmenler tarafından yetiştirilmesini beklemiştir. Öğretmen yetiştirme konusunda önemli adımlar da bu dönemde atılmıştır. Milletlerin *yalnız ve ancak öğretmenler tarafından kurtarılabileceğini, öğretmensiz bir milletin millet olamayacağını* belirten Atatürk, bir konuşmasında öğretmenlere şöyle seslenmiştir:

"Öğretmenler, yeni nesli, cumhuriyetin fedakâr öğretmen ve eğitimcileri olarak sizler yetiştireceksiniz. Yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin değeri, sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle orantılı olacaktır. Sizin başarınız, Cumhuriyetin başarısı olacaktır... Cumhuriyet sizden, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister... Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir".

16 Mart 1848, Osmanlı Devleti'nde ilk öğretmen okulunun açılış tarihi, Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmenlerin *Mesleğe Giriş Günü* olarak kutlanmıştır. 24 Kasım 1928 tarihi de Atatürk'ün *Millet Mektepleri*'nin başöğretmenliğini kabul ettiği gün olup 1981'den beri *Öğretmenler Günü* olarak kutlanmaktadır.

Türkiye'de 1982'ye kadar öğretmen yetiştirme işi ve öğretmen yetiştiren kurumlar, *Millî Eğitim Bakanlığı*'nın denetiminde olmuştur. 20 Temmuz 1982'de *41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname* ile yüksek öğretmen okullarından bazıları eğitim fakültesine, bazıları da eğitim yüksekokuluna dönüştürülerek üniversitelere bağlanmıştır. 1983–1984 Öğretim Yılından itibaren de bu okullarda *Yüksek Öğretim Kurulu*'nca (YÖK) belirlenen programlar uygulanmaya başlanmıştır. 1982 yılında, *Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü* lağvedilmiştir. Dolayısıyla 1982–1989 yılları arasında MEB ile YÖK arasında öğretmen yetiştirme konusunda gerekli koordinasyon sağlanamamıştır. Ancak 1990'lı yıllarda bu konuda ortaklaşa çalışmalara önem verilmiştir.

Türkiye, öğretmen yetiştirme konusunda yaklaşık 150 yılı aşkın bir deneyime sahip olmasına karşılık bu konuda çeşitli sorunların olduğu açıktır. Bir taraftan bazı alanlarda bir yığılma yaşanırken bazı alanlarda bir açık vardır. Öğretmen yetiştirme konusunda, toplumsal değişmelere bağlı olarak bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sürekli yeni arayışlar söz konusu olmuştur.

1980'li yılların başından itibaren öğretmen yetiştirme işi, üniversitelere devredildikten sonra eğitim fakültelerinde, üniversitelerin yapı ve işlevinden kaynaklanan bir misyon kargaşası yaşanmış, bu fakültelerin üniversitelerle bütünleşmesi zaman almıştır. 1982'den sonra eğitim fakülteleri, daha çok ortaöğretim kademesi için alan öğretmeni yetiştirmeye yönelmiş, bunun sonucu ilköğretim I. ve II. kademede bir öğretmen açığı oluşmuştur. Özellikle sınıf öğretmenliği alanında büyük bir açık meydana gelmiştir.

1996 yılından itibaren YÖK, öğretmen yetiştirme konusunda bir çalışma başlatmış, YÖK ve Dünya Bankası tarafından ortaklaşa başlatılan *Hizmet Öncesi Öğretmen Yetiştirme Projesi* kapsamında, *Millî Eğitim Bakanlığı,* üniversitelerin eğitim fakültelerinin temsilcileri ve Yüksek Öğretim Kurulu'nun birlikte yaptığı çalışmalar sonucu bu fakültelerde yeniden yapılanmaya gidilmiş, bölüm ve program adlarıyla ders adları ve içerikleri bazı değişikliklere uğramıştır. Yeni öğretmen yetiştirme sisteminde genel olarak Anglo-Sakson ülkelerden etkilenilmiştir. 2006 yılında ise bu programlar tekrar gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir.

Eğitim fakültelerinde gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları sonucu ilköğretim bölümü içinde yer alan öğretmenlik programlarında *ana alan* ve *yan alan* uygulaması getirilmiş, bazı öğretmenlerin birden fazla alanın dersini verecek şekilde yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Daha sonra bu uygulamaya son verilmiştir. Öğretmen yetiştiren programlarda, okul deneyimi ve okul uygulamalarına daha

fazla zaman ayrılmış, kuram ve uygulama arasında bir denge ve bütünleşme sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece üniversite (fakülte) ve bakanlık (okul) işbirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Yeni düzenlemeyle ortaöğretim alan öğretmenlerinin tezsiz yüksek lisans programlarıyla yetiştirilmeleri öngörülmüştür. Buna göre ortaöğretimde alan öğretmeni olmak isteyen adayların, alan derslerini büyük ölçüde alan fakültesinden (fen edebiyat gibi) almaları, meslek derslerini de enstitülerde lisans üstü düzeyde almaları öngörülmektedir. Ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programları, YÖK'ün izin verdiği üniversitelerde 1998-1999 öğretim yılından itibaren eğitim bilimleri, sosyal bilimler ve fen bilimleri enstitülerinde uygulanmaya başlanmıştır. Önceleri üç yarı yıl olarak düzenlenen bu programlar, 2008-2009 öğretim yılından itibaren iki yarı yıl olarak uygulanmaya başlanmıştır. 2009-2010 öğretim yılında da kapatılmıştır. Halen Türkiye'de öğretmen adayları eğitim fakülteleri, ilgili enstitüler ve pedagojik formasyon programlarında yetiştirilmektedir. Türkiye'de okul kademeleri itibariyle öğretmen yetiştirmenin kısa tarihçesi, bu bölümün sonunda "ek" olarak verilmiştir.

ÖĞRETMEN YETİŞTİRME ÇALIŞMA GRUBU

Öğretmen yetiştirme konusundaki yeni yapılanmanın temel gerekçelerinden biri, öğretmen yetiştiren kurumlarla öğretmeni istihdam eden kurumlar arasındaki iletişim ve eşgüdüm eksikliği idi. 1997'de *Yüksek Öğretim Kurulu* kararıyla *Öğretmen Yetiştirme Türk Millî Komitesi* adıyla YÖK yapısı içinde bir kurul oluşturulmuştur. Bu komitenin, öğretmen yetiştirme konusunda bir danışma organı olarak iş görmesi düşünülmüştür. Komitede Millî Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu ve eğitim fakültelerinin dekanlarından temsilciler bulunmaktadır.

Bu komitenin başlıca amaç ve görevleri ise şunlardır:

1. Eğitim fakülteleriyle gerekli işbirliğini sağlamak, kuram ve uygulama arasındaki kopukluğu gidermek,
2. Öğretmenlerin hizmet öncesi eğitiminde kaliteyi artırmak,
3. Öğretmen eğitimiyle ilgili ulusal standart ve ölçütler belirlemek, kalite kontrol mekanizmaları geliştirmek,
4. Fakülte ve okul işbirliğini sağlamak,
5. Öğretmen eğitimi programlarını değerlendirmek ve güncelleştirmek,
6. Ülkenin öğretmen ihtiyacını belirlemek, bu doğrultuda öğrenci seçimini ve dağılımını sağlamak, öğretmen temini ve istihdamı konusunda bakanlıkla işbirliği yapmak,

7. Hizmet içi eğitim kursları ve yurtdışı eğitim burslarıyla öğretmenlerin geliştirilmesine katkı sağlamak,
8. Öğretmen yetiştirmeyle ilgili verileri sağlamak, saklamak, ilgililere sunmak,
9. Öğretmen yetiştirmeyle ilgili kısa ve uzun vadeli planlar yapmak,
10. Sınıf merkezli eğitim araştırmalarının yapılmasına katkı sağlamak.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Eğitim fakültesini ve öğretmenlik mesleğini neden seçtiğinizi tekrar düşünüz.
2. Başlangıçtaki düşüncelerinizde bir değişme oldu mu? Niçin?
3. Size göre kimler öğretmen olamaz?
4. Öğretmen adayları programlara nasıl seçilmelidir?
5. Günümüz Türkiye'sinde öğretmenin rol ve statüsünü tartışınız.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. **Diğer mesleklerle karşılaştırıldığında öğretmenliğin başka meslek ve görevlere geçme ve atanmada bir basamak olması, hangisiyle açıklanabilir?**

   A) Çalışma ortamı
   B) İnsanlarla ilişkiler
   C) Mesleki kariyer
   D) Çalışma koşulları
   E) İşin niteliği

2. **Hangisi, öğretmenlikle ilgili kariyer basamakları içinde yer almaz?**

   A) Stajyer öğretmen
   B) Öğretmen
   C) Uzman öğretmen
   D) Başöğretmen
   E) Deneyimli öğretmen

3. **"Öğretmen yeterlilikleri" ifadesini en doğru biçimde aşağıdakilerden hangisi açıklar?**

   A) Öğretmenlerin sahip olması gereken özellikler
   B) Öğretmenlerin sayısal yeterliliği
   C) Öğretmenlerin sayısal yetersizliği
   D) Öğretmenlerin bilgi düzeyi
   E) Öğretmenlerin bedensel özellikleri

4. **Öğretmenin hangi rolü, günümüzde diğerlerine göre daha arka planda görülmektedir?**

   A) Rehberlik
   B) Bilgi kaynağı
   C) Danışmanlık
   D) Liderlik
   E) Ana-babalık

5. **Hangisi, öğretmenlerin sınıf içi rolleri yönünden meslek içinde sürekli eğitimini ve öğrenmesini gerekli kılan temel nedenlerden biri değildir?**

   A) Öğretim-öğrenme yöntemlerindeki değişmeler
   B) Eğitim programlarındaki değişmeler
   C) Eğitim teknolojilerindeki değişmeler
   D) Okul yapılarındaki değişmeler
   E) Bilim ve bilgi teorisindeki değişmeler

6. **Öğretmenlerle ilgili üye sayısı yönünden günümüzdeki en yaygın meslek örgütleri, hangisi kapsamında yer alır?**

   A) Öğretmen dernekleri
   B) Öğretmen vakıfları
   C) Memur sendikaları
   D) Meslek odaları
   E) Eğitim dernekleri

7. Türkiye'de öğretmen yetiştiren kurumlar, ne zaman Milli Eğitim Bakanlığı'ndan Yükseköğretim Kurulu'na ve üniversitelere devredilmiştir?

A) 1960'tan sonra
B) 1970'ten sonra
C) 1990'dan sonra
D) 1950'den sonra
E) 1980'den sonra

8. Osmanlı döneminde ilk defa öğretmen yetiştirmek üzere açılan okul hangisidir?

A) Darülmuallimin-i Rüşdi
B) Yüksek Öğretmen Okulu
C) Terbiye Enstitüsü
D) İstanbul Darülfünunu
E) Darülmuallimin-i Ali

9. 24 Kasım Öğretmenler Günü olarak kutlanan gün, hangi tarihi olayla ilgilidir?

A) İlk öğretmen okulunun açılış günü
B) Gazi Terbiye Enstitüsünün açılış günü
C) Ankara Yüksek Öğretmen okulunun açılışı
D) Atatürk'ün Millet Mekteplerinin başöğretmenliğini kabul ettiği gün
E) Köy Enstitülerinin açılış günü

10. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre öğretmenlik nasıl bir meslektir?

A) Eğitim hizmetlerini yerine getirmek üzere tanımlanmış bir meslektir.
B) Devletin eğitim öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas (uzmanlık) mesleğidir.
C) Millî eğitimle ilgili kanunlara tabi bir uzmanlık mesleğidir.
D) Öğretim hizmetleri sınıfında yer alan bir meslektir.
E) Maarif hizmetlerini üstlenen bir meslektir.

11. Aşağıdakilerden hangisi, öğretmenler için düzenlenebilecek hizmet içi eğitim programlarından biri <u>değildir?</u>

A) Yeniliklere uyarlama eğitimi
B) Mesleki nitelik ve yeterlikleri artırma eğitimi
C) Bilgi tazeleme eğitimi
D) Alan değiştirme eğitimi
E) Meslek değiştirme eğitimi

12. Aşağıdakilerden hangisi öğretmenlik mesleğinin özellikleriyle ilgili olarak söz edilebilecek bir özellik <u>değildir?</u>

A) Bütünüyle duygusallıktan uzak ve rasyonel olmayı gerektiren bir meslektir.
B) Bayanlar tarafından tercih edilen bir meslektir.
C) Yıllık tatil süreleri bazı mesleklere göre daha uzun olan bir meslektir.
D) İnsan ilişkilerinin yoğun olduğu bir meslektir.
E) Sürekli okumayı ve öğrenmeyi gerektiren bir meslektir.

13. Hangisi, ideal bir öğretmenin özellikleri arasında yer almaz?

A) Entelektüel yönü gelişmiş, araştıran, düşünen

B) Öğrencileri yargılayan, sınıflayan ve yarıştıran

C) Sabırlı ve duygularını kontrol edebilen

D) Değişme, yenilik ve gelişmeye açık

E) Anadili iyi kullanan, iletişim becerilerine sahip

14. Hangisi meslek örgütlerinin amaç ve yararları içinde yer almaz?

A) Meslek üyeleri arasında tanışma, iletişim ve kaynaşmayı sağlama

B) Mesleki değer, etik ve standartlar geliştirerek meslek ahlakının oluşmasını sağlama

C) Meslek üyelerinin mesleki gelişimine katkıda bulunma

D) Meslek üyeleriyle ilgili hukuki düzenlemeler gerçekleştirme

E) Meslek üyelerinin sorunlarını araştırma ve çözüm arama

15. Devlet okullarında çalışan öğretmenler, görevlerini hangi kanuna göre yapmakla yükümlüdür?

A) Özel Öğretim Kurumları Kanunu

B) 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu

C) 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu

D) 3797 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun

E) Maarif Teşkilatına Dair Kanun

Cevaplar									
1. C	2. E	3. A	4. B	5. D	6. C	7. E	8. A	9. D	10. B
11.E	12.A	13.B	14.D	15.C					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Akyüz, Y. (1978). *Türkiye'de öğretmenlerin toplumsal değişmedeki etkileri* (1848-1940). Ankara: Doğan Basımevi.

Büyükkaragöz, S. ve Diğ. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş.* Konya: Mikro.

Çoban, A. (1996). *Eğitim fakülteleri ile eğitim yüksekokullarının programlar açısından bütünleştirilmesi.* Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi.

Ercan, R. (1997). *Öğretmen davranışları.* Ankara: Tekışık Yayıncılık.

Ergün, M. (1997). Türkiye'de öğretmen yetiştirme çalışmalarının gelişmesi. *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, 2,

Gordon, T. (1998). *Etkili öğretmenlik eğitimi.* İstanbul: Sistem.

Güler, D. S. (1994). *Okulöncesine öğretmen yetiştirme programlarının analizi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.

Hacıoğlu F. ve C. Alkan. (1997). *Öğretmenlik uygulamaları*-Öğretim Teknolojisi-İstanbul: Alkım.

Karslı, M. D. (Ed.). (2003). *Öğretmenlik mesleğine giriş.* Ankara: Pegem A.

Küçükahmet, L. ve Diğerleri. (2000). *Öğretmenlik mesleğine giriş.* Ankara: Nobel.

Koçer, H. A. (1967). *Türkiye'de öğretmen yetiştirme problemi.* Ankara. Yargıçoğlu Matbaası.

MEB. (1989). XII. *Millî eğitim şurası* (18-22 Temmuz 1988). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

MEB. (1995). *Avrupa konseyi ülkelerinde öğretmen yetiştirme politikaları ve modelleri toplantısı.* (Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, 21-26 Eylül 1992, İzmir). Ankara: MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü.

MEB. (1993). *Öğretmen yetiştirmede koordinasyon ve işbirliği toplantısı* (26-29 Mayıs 1992, Erzurum). Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayınları.

MEB. (1996). *Öğretmen yetiştirmede koordinasyon ve işbirliği toplantısı* (15-17 Haziran 1995). Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayınları.

MEB. (1989). *Öğretmen yetiştirme danışma kurulu toplantısı.* Ankara: MEB Yayınları.

MEB. (1993). *Öğretmen yetiştirme toplantısı* (30 Nisan-2 Mayıs 1993, İstanbul). Ankara: MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü Yayınları.

MEB. (1982). *Millî Eğitim Bakanlığı iç hizmet yönetmeliği.* Tebliğler Dergisi, 8 Kasım 1982, S. 2125.

MEB. (2002). *Öğretmen yeterlilikleri.* Ankara: MEB Yayınları.

Özoğlu, M. (2010). *Türkiye'de öğretmen yetiştirme sisteminin sorunları.* Ankara: SETA Yayınları.

Resmi Gazete (2015, 17 Nisan). *Millî eğitim bakanlığı öğretmen atama ve yer değiştirme yönetmeliği.* Sayı: 29329.

Resmi Gazete (2016, 3 Ağustos). *Sözleşmeli öğretmen istihdamına ilişkin yönetmelik.* Sayı: 29790.

Serengil, F. K. (1997). "Temel eğitim birinci kademe öğretmen yetiştirme problemi" *Öğretmen Yetiştiren Kurumların Dünü Bugünü ve Geleceği Sempozyumu,* Ankara.

Sözer, E. (1991). *Türk üniversitelerinde öğretmen yetiştirme sistemlerinin öğretmenlik davranışlarını kazandırma yönünden etkililiği.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Oğuzkan, F. (1982). *Öğretmenliğin üç yönü. Ankara*: Kadıoğlu Matbaası.

Özyürek, L. (1981). *Öğretmenlere yönelik hizmetiçi eğitim programlarının etkinliği.* Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Tural, N. ve D. Karaduman. (2000). *Öğretmen yetiştirmede eğitim bilimlerinin yeri.* Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Yay.

Turan, S. (2001). *Demokratik bir toplum ve okulda bir lider olarak öğretmenin rolü.* Eğitim Araştırmaları, 1 (3-4), 120-125.

YÖK (1998). *Eğitim fakülteleri öğretmen yetiştirme programlarının yeniden düzenlenmesi.* Ankara: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı.

Yüksel, S. (2010). *Türk üniversitelerinde eğitim fakülteleri ve öğretmen yetiştirme.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

EK 1
ÖĞRETMEN YETERLİLİKLERİ

Yüksek Öğretim Kurulunca eğitim fakültelerinde gerçekleştirilen yeniden yapılanma projesi kapsamında geliştirilen öğretmen yeterlilikleri aşağıda verilmiştir.

1. Konu Alanı ve Alan Eğitimine İlişkin Yeterlilikler

Konu Alanı Bilgisi

Konulara ilişkin eğitim programının öngördüğü düzeyin üstünde bilgi birikiminin olduğunu gösterme

Konu alanına ilişkin kuram, ilke ve kavramları anlaşılabilir biçimde güvenle öğretebileceğini gösterme.

Alan Eğitimi Bilgisi

Öğrencilerde yaygın biçimde gözlenen eksik ve yanlış gelişmiş kavramları fark etme

Öğrencilerin konuya ilişkin sorularına uygun ve yeterli yanıtlar oluşturabilme

Öğrencilerin bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişiminin öğrenmelerini etkileyeceğini anlama

Konu alanının öğretim programlarına ilişkin bilgi sahibi olma

Konu alanı ile ilgili özel öğretim yaklaşım, yöntem ve tekniklerine ilişkin bilgi sahibi olma

Konu alanı ile ilgili bilgi teknolojilerinden yararlanma

Konu alanı ile ilgili sağlık ve güvenlik önlemleri alma

2. Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Yeterlilikler

Planlama

Amaçları ve hedef davranışları açık biçimde ifade etme

Hedef davranışları gerçekleştirmeye yönelik öğrenme-öğretme etkinliklerini düzenleme

Hedef davranışlara uygun araç-gereç ve materyal seçme, hazırlama

Öğrencilerin kişisel, ruhsal, etik, sosyal ve kültürel gelişimlerine katkıda bulunacak etkinlikleri planlama

Planlamada bireysel farklılıkları göz önünde bulundurma

Hedef davranışlara uygun değerlendirme biçimini belirleme

Öğretim Süreci

İşlenen konuyu önceki ve sonraki konularla ilişkilendirme

Öğrencileri güdüleyici hazırlık etkinliklerini sunma

Konuyu öğrencilerin düzeyine uygun bir biçimde sunma

Öğrencilerin yaşlarına, önceki öğrenme düzeylerine ve yeteneklerine uygun yöntem ve tekniklerden yararlanma

Uygun araç-gereç ve materyal kullanma

Zamanı etkili biçimde kullanma

Öğrencilerle etkileşimde bulunma ve uygun dönüt verme

Öğrencilerin katılımını sağlayacak etkinlikler(bireysel, ikili, grup çalışması, gösteri, gezi, gözlem, deney, panel ve benzeri) uygulama

Öğrencilerin öğrendiklerini yaşamlarıyla ilişkilendirecek fırsatlar yaratma

Öğrencilerin düzeylerine uygun, konuya ilgilerini çekecek ve düşünmelerini sağlayacak biçimde farklı sorular sorma

Konuya ilişkin terimleri uygun biçimde sıralama ve iyi seçilmiş örnekler sunma

Öğrencilerin hedef davranışlara ulaşma düzeyini değerlendirebilme

Sınıf Yönetimi

Öğrencilere sınıfta kendilerini özgürce ifade edebilecekleri güvenli öğrenme ortamı sağlama ve sürdürme

Dersi amacına uygun ve güvenli bir biçimde sürdürme

Kesinti ve engellemeler karşısında uygun önlemler alma

Öğrencilerin derse karşı ilgi ve güdüsünün sürekliliğini sağlama

Öğrencilere davranışlarına ilişkin dönüt verme

Ödül ve yaptırımları uygun ve etkili biçimde kullanma

İletişim

Anlaşılır açıklamalar yapma ve yönergeler verme

Sınıf içinde etkili iletişimi sağlama (öğrenci-öğretmen, öğrenci-öğrenci, öğretmen-öğrenci etkileşimi)

Okul yöneticileri, meslektaşları, diğer okul personeli, veliler ve ilgili eğitim kuruluşlarıyla iletişim kurma

Ses tonunu etkili biçimde kullanma

Sözel dili ve beden dilini etkili biçimde kullanma (duruş, mimikler, el, kol hareketleri vb.)

3. Öğrencilerin Öğrenmelerini İzleme, Değerlendirme ve Kayıt Tutma

Öğrencilerin ürünlerini kısa sürede notlandırma ve sonuçları öğrencilerin gelişmesini sağlayacak önerileri içeren dönütlerle birlikte verme

Yapılan etkinliklerin (sınav, ödev, gözlem) ve sağlanan gelişmenin kayıtlarını tutma, sonuçlarını düzenli aralıklarla öğrenciye bildirme

Öğrencilerin öğrenmesini değerlendirmede sürekliliğin önemini kavrama ve uygulama

Başarısız öğrencilerin sorunlarının çözümünde deneyimli öğretmenlerin görüşlerinden yararlanma

Öğrencilerin akademik gelişimini ulusal notlandırma ve ölçütlerini kullanarak değerlendirme

4. Tamamlayıcı Mesleki Yeterlilikler

Türk millî eğitim sisteminin amaçlarına ve ilkelerine uygun biçimde öğretmenlik görevini yerine getirme

Mesleği ile ilgili yasa ve yönetmeliklerde belirtilen hak ve sorumluluklarının farkında olma

Mesleki öneri ve eleştirilere açık olma

Mesleki açıdan kendini değerlendirme ve bilgi düzeyini geliştirme konusunda sürekli çaba gösterme

Toplantı, hizmet içi eğitim, araç-gereç hazırlama gibi okul etkinliklerine ve okulun tümünü ilgilendiren diğer etkinliklere katılma

Kişisel ve mesleki yaşamında ve öğretimde iyi örnek olma

Mesleğine yürekten bağlı olma ve mesleğini severek yapma.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA GELİŞTİRİLEN ÖĞRETMEN YETERLİLİKLERİ*

Millî Eğitim Bakanlığı'nca geliştirilen *öğretmen yeterlilik* alanları da, *genel kültür; özel alan, eğitme-öğretme* olmak üzere üç temel boyutta düşünülmüştür. Öğretmenlerin *eğitme-öğretme yeterlilikleri* de 14 ana başlıkta altında toplanmıştır. Hazırlanan dokümanda yeterlilik alanlarıyla ilgili önce kısa açıklamalar yapıldıktan sonra yeterlilikler sıralanmıştır. Burada söz konusu açıklama kısımlarına fazla girmeksizin sadece söz konusu yeterliliklerin verilmesiyle yetinilmiştir. Bu konudaki çalışmalar devam etmektedir.

A. Genel Kültür Bilgi ve Becerileri

Genel kültür, öğretmenin eğitim sürecindeki genel kazanımlarının bir bileşkesi olarak tanımlanarak öğretmenin mesleğini uygularken alan bilgisi ve eğitme-öğretme becerilerine ek olarak disiplinler arası sahip olması öngörülen bilgi ve becerileri kapsamaktadır. Buna göre öğretmenin, temel ve uygulamalı bilimlerle sosyal bilimlerin temel kavramlarını, varsayımlarını, tartışmalarını, araştırma ve inceleme yöntemlerini bilmesi ve anlaması beklenmektedir. Olay ve olgu karşısında, durum yada sorunu, felsefi, tarihsel, sosyolojik ve ekonomik yönleriyle tanımlaması ve açıklaması beklenmektedir. Genel kültürle ilgili bilgi ve beceriler, tarih, coğrafya, yurttaşlık, Türkçe, matematik, bilim felsefesi, psikolojî, sosyoloji, ekonomi, sanat, temel sağlık bilgisi, bilim ve teknoloji, doğal ve kültürel varlıkları koruma, sivil savunma vb. konu alanlarını kapsamaktadır.

Öğretim sürecinde, öğretmenin kullanması öngörülen genel kültür bilgi ve becerileri şöyledir:

1. Olay ve olguları, farklı disiplinlerin kavramlarını kullanarak açıklayabilme, tanımlayabilme,
2. Farklı disiplinlere ilişkin bilgilerin konu alanı ile bağını kurma,
3. Öğretim sürecinde öğrenciyi derse hazırlama, güdüleme,
4. Öğretim sürecinde örnekleme, benzetme-ayırt etme, analiz ve sentez yapmada diğer disiplinlerin bilgilerinden yararlanma,
5. Öğrencileri, genel kültür yaşantılarını geliştirmeye özendirme.

B. Özel Alan Bilgi ve Becerileri

Öğretmenin, öğreteceği alanın temel kavramlarını, araştırma, inceleme araçlarını ve yapılarını anlaması ve alanın bu özelliklerini öğrenciye anlamlı gelecek biçimde öğrenme deneyimi yaratması beklenmektedir. Bu bağlamda öğretmenin, öğrettiği alanının belli başlı kavramlarını, varsayımlarını, tartışmalarını, araştırma ve inceleme yöntemlerini bilmesi, bir bilgiye ait kavramsal çerçevenin, öğrencinin öğrenmesini nasıl etkilediğini anlaması, öğreteceği alanla ilgili bilgileri, diğer konu alanlarıyla ilişkilendirmesi, alanının okul çapında uygulanan program içindekini yerini anlaması beklenmektedir.

Öğretim sürecinde, öğretmenin kullanması öngörülen özel alana ilişkin bilgi ve beceriler şöyledir:

1. Temel bilgileri, kavramları, ilkeleri değişik biçimlerde açıklama,
2. Farklı görüş, kuram, öğrenme yolları, araştırma ve inceleme yöntemlerini açıklama,
3. Öğretme kaynaklarını ve öğretim malzemelerini değerlendirme ve seçme,
4. Alanında araştırmalar yaparak bilgi üretme,
5. Öğrencileri alanla ilgili sorular sormaya, düşünceleri farklı perspektiflerden görmeye ve bilgi üretmeye özendirecek programları kullanma ve geliştirme,
6. Öğrencinin, gerekli bilgi ve becerileri başka alanlarla ilişkilendirmesine olanak verecek disiplinler arası öğretim deneyimleri yaratma,
7. Alana ilişkin problemleri tanıma, sözüm yolları arama, uygun çözüm yolunu seçme, uygulama ve değerlendirme.

C. Eğitim-Öğretme Yeterlilikleri

Bu başlık altında yer alan yeterliliklerin kapsamının önemli bir kısmını, bilgi, beceri ve tutumları, başkalarına öğretme yeterlilikleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda öğretmenden sınıf içindeki eğitim-öğretim etkinliklerinin dışında farklı niteliklere de sahip olması beklenmektedir. Aşağıda, Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan dokümanda 14 başlık altında verilen açıklamalar burada verilmeyerek sadece belirlenen yeterlilikler sıralanmıştır.

a. Öğrenciyi Tanıma

1. Öğrencilerin fiziksel özelliklerini tanıma,
2. Öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerini tanıma,

3. Öğrencilerin grup ilişkilerini tanıma,
4. Öğrencilerin zihinsel özelliklerini tanıma,
5. Öğrencilerin duygusal özelliklerini tanıma,
6. Öğrencilerin psiko-motor özelliklerini tanıma,
7. Öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyini belirleme,
8. Öğrencilerin öğrenme stilini tanıma,
9. Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini gözleme,
10. Öğrenciyi tanımada ilgililerle iş birliği yapma.

b. Öğretimi Planlama

1. Öğretimin amacını belirleme,
2. Öğretimin içeriğini belirleme,
3. Öğretim etkinliğini belirleme,
4. Öğretim yönetimini belirleme,
5. Öğretim materyalini belirleme,
6. Öğretim ortamını belirleme,
7. Ölçme ve değerlendirme araçlarını belirleme,
8. Yıllık plan yapma,
9. Ünite planı yapma,
10. Ders planı yapma,
11. Gezi, gözlem, deney planı yapma.

c. Materyal Geliştirme

1. Etkinlik, görev, iş ve deney yaprağı hazırlama,
2. Bilgi yaprağı hazırlama,
3. İşlem yaprağı hazırlama,
4. Tepegöz saydamı hazırlama,
5. Slayt hazırlama,
6. Ödev kâğıdı hazırlama,
7. Pastpartu/küpür hazırlama,
8. Elde şema-şekil ve grafik hazırlama,
9. Pano, afiş, sergi düzenleme,

10. Zaman şeridi hazırlama,
11. Model hazırlama,
12. Materyal uyarlama,
13. Öğrenciye materyal hazırlatma,
14. Bilgisayar ekranı hazırlama,
15. Ses kaseti hazırlama,
16. Video kaseti hazırlama,
17. Materyali arşivleme,
18. Materyal karteksi tutma,
19. Koleksiyon hazırlama,
20. Döner levha hazırlama.

d. Öğretim Yapma

1. Öğrencinin ilgi ve dikkatini çekme,
2. Önceden öğrenilenlerle konu alanı arasında bağ kurma,
3. Öğrencinin ihtiyacı ile konu alanı arasında bağ kurma,
4. Öğrenciye amaçlara ulaşma yollarını bildirme,
5. Öğrenciye dersin amacını bildirme,
6. Gezi-gözlem yoluyla öğretim yapma,
7. Öğrencileri öğretim etkinliğine katma,
8. Alan uzmanına bilgi sundurma,
9. Dersi özetleme,
10. Dersi değerlendirme,
11. Öğrenme eksikliklerini, yanlışlıklarını giderme,
12. Öğrencileri bir sonraki derse hazırlama,
13. Ödev verme,
14. Düz anlatımla öğretim yapma,
15. Buluş yoluyla öğretim yapma,
16. Problem çözme yöntemiyle öğretim yapma,
17. Soru-cevap yöntemiyle öğretim yapma,
18. Tartışma yöntemiyle öğretim yapma,
19. Gösteri yöntemiyle öğretim yapma,

20. Rol oynama yöntemiyle öğretim yapma,
21. Oyun yöntemini kullanarak öğretim yapma,
22. Beyin fırtınası yöntemiyle öğretim yapma,
23. Birebir öğretim yapma,
24. Proje yöntemiyle öğretim yapma,
25. Deneysel öğretim yapma,
26. Ekiple öğretim yapma,
27. Örnek olay yöntemiyle öğretim yapma,
28. Yazı tahtası ile öğretim yapma,
29. Modellerle öğretim yapma,
30. Benzeşim yöntemiyle öğretim yapma,
31. Projeksiyonla (slayt-tepegöz) öğretim yapma,
32. Video ile öğretim yapma,
33. Bilgisayarla öğretim yapma,
34. Şema, şekil, grafik gibi görsel materyalle öğretim yapma,
35. Basılı materyalle öğretim yapma.

e. Öğretimi Yönetme

1. Öğrencilerin kendilerini ifade edebilecekleri bir ortamı oluşturma,
2. Uygulanacak kuralları belirleme,
3. Olumlu ve olumsuz davranışları belirleme,
4. Öğrencileri olumlu davranış yönünde motive etme,
5. Olumsuz davranışı doğuran durumları iyileştirme,
6. Pekiştirme ve caydırma listesi hazırlama,
7. Olumlu davranışı pekiştirme,
8. Olumsuz davranışı düzeltme,
9. Öğretim ortamını düzenleme,
10. Zamanı yönetme,
11. Öğretim hızını öğrenciye göre ayarlama,
12. İletişim düzenini kurma,
13. Öğrenci devamını kontrol etme,
14. Öğrencileri birbirine kaynaştırma ve belirli amaçlar yönünde güdüleme,

15. Öğrenci ve öğrenci gruplarının sorunlarının çözümüne yardımcı olma,
16. Öğrencilerin liderlik özelliklerini geliştirme,
17. Öğrenci deneyimlerini yönetme,
18. Öğretim ortamı ile ilgili güvenlik önlemlerini alma,
19. Öğrenciye ilk yardım yapma,
20. Toplantıları yönetme,
21. Okul etkinliklerine sınıfı katma.

f. Başarıyı Ölçme ve Değerlendirme

1. Amaca uygun ölçme ve değerlendirme yöntemini belirleme,
2. Öğrencinin performans ölçütlerini belirleme,
3. Yazılı yoklama yapma,
4. Sözlü yoklama yapma,
5. Doğru-yanlış türü test yapma,
6. Eşleştirme türü test yapma,
7. Tamamlama türü test yapma,
8. Çoktan seçmeli test yapma,
9. Hazırladığı ölçme araçlarının geçerlilik ve güvenirliliklerini saptama,
10. Ödev ve proje değerlendirme,
11. Öğrenci çalışma dosyasını değerlendirme,
12. Değerlendirme sonuçlarını okul yönetimine bildirme,
13. Öğrenci velisine geri bildirim sağlama,
14. Mutlak değerlendirme yapma,
15. Bağıl değerlendirme yapma,
16. Öğrencilerin değerlendirme sürecine katılımını sağlama,
17. Kendi öğretiminin etkililiğini değerlendirme,
18. Öğrencinin kendini değerlendirmesine yardımcı olma,
19. Öğrenciye geri bildirim sağlama,
20. İş, performans testi yapma,
21. Tutum ölçme.

g. Rehberlik Yapma

1. Öğrencilere rol modelliği yapma,
2. Öğrencileri dinleme, onların kendilerini ifade etmelerine yardımcı olma,
3. Öğrencilere öğrenme ve çalışma alışkanlıkları konusunda rehberlik yapma,
4. Öğrencilerin derslerdeki başarıları konusunda rehberlik yapma,
5. Öğrencileri ilgi ve yeteneklerine göre yönlendirme,
6. Öğrencilerin meslekleri tanımalarına ve seçmelerine yardımcı olma,
7. Öğrencilerin sonraki eğitimleri ile ilgili kararlarına yardımcı olma,
8. Öğrencilerin genel nitelikli psikolojik sorunlarını çözmede yardımcı olma,
9. Öğrencilere sağlık sorunlarını çözmede yardımcı olma,
10. Öğrencilerin uyum sorunlarını çözmelerine yardımcı olma,
11. Öğrencilerin ekonomik ve sosyal programlardan yararlanmalarına yardımcı olma,
12. Öğrencilerin ekonomik ve sosyal programlardan yararlanmalarına yardımcı olma,
13. Öğrencilerin bireysel gelişmelerini izleme ve sorunlarını çözmede yardımcı olma,
14. Öğrencilere disiplin kurallarına uymada rehberlik etme,
15. Öğrencilerin disiplin sorunlarıyla mücadele etme,
16. Öğrencilerin madde bağımlılığı sorunlarını çözmede rehberlik etme,
17. Öğrencilerin okul karar süreçlerine katılımını destekleme,
18. Öğrenci örgütlerinin yönetiminde öğrencilere danışmanlık yapma,
19. Anne, babalara/velilere öğrenciler konusunda rehberlik yapma,
20. Öğrenci sorunları ile ilgili rehberlik uzman ve servisleriyle işbirliği yapma.

h. Temel Becerileri Geliştirme

1. Öğrencilerin okuma becerilerini geliştirmelerine yardım etme,
2. Öğrencilerin yazılı iletişim becerilerini geliştirmelerine yardım etme,
3. Öğrencilerin sözlü iletişim becerilerini geliştirmelerine yardım etme,
4. Öğrencilerin matematik becerilerini geliştirmelerine yardım etme,
5. Öğrencilerin öz bakım becerilerini geliştirmelerine yardım etme,

6. Öğrencilerin fiziksel ve el becerilerini geliştirmelerine yardım etme,
7. Öğrencilerin toplumsal yaşama uyum sağlama becerilerini geliştirmelerine yardımcı olma,
8. Öğrencilerin görsel öğeleri okuma becerilerini geliştirmelerine yardım etme,
9. Öğrencilerin sanatsal becerilerini geliştirmelerine yardım etme,
10. Öğrencilerin estetik yargılarının geliştirilmesine yardım etme,
11. Öğrencilerin teknolojik okur-yazarlık becerilerini geliştirme,
12. Öğrencilerin eleştirel becerilerini geliştirme,
13. Öğrencilerin kendi kendine öğrenme becerilerini geliştirmelerine yardım etme.

i. Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrencilere Hizmet Etme

1. Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilere hizmet etmek üzere kendisini hazırlama,
2. Özel eğitime gereksinim duyan öğrencileri belirleme,
3. Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerle iletişim becerilerini geliştirme,
4. Özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler için uygun öğretim malzemeleri planlama,
5. Özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler için öğrenme ortamını yeniden düzenleme,
6. Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilere uygun öğretim tekniklerini uygulama,
7. Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin gelişimini izleme ve değerlendirme,
8. Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin sınıf arkadaşları tarafından benimsenmesini özendirme,
9. Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin mesleki geleceklerini planlama becerilerini geliştirmelerine yardım etme,
10. Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilere kişisel ve sosyal problemleri konusunda rehberlik yapma.

j. Yetişkinleri Eğitme

1. Kendisini yetişkinlerle birlikte çalışmaya hazırlama,
2. Yetişkin eğitim gereksinimini saptama,
3. Bireysel eğitim gereksinimlerini belirleme,
4. Yetişkin eğitimi programlarını tanıtma,
5. Yetişkinler için öğretimi planlama,
6. Yetişkinler için aktif öğrenme ortamı oluşturma,
7. Eğitim sürecini yönetme,
8. Yetişkinlerin performansını değerlendirme.

k . Ders Dışı Etkinliklerde Bulunma

1. Eğitsel kol etkinliklerine rehberlik etme,
2. Okul ve zümre kurullarına katılma,
3. Öğrenci velileriyle görüşme yapma,
4. Okul-aile birliği/veli toplantılarına katılma,
5. Öğrenci hakkında meslektaşlarıyla iş birliği yapma,
6. Satın alma ve benzeri komisyonlara katılma,
7. Bayrak törenini yönetme,
8. Ders dışı etkinlikleri düzenleme,
9. İlgi alanına göre kurs ve seminerler düzenleme,
10. Okulda nöbet tutma.

l . Kendini Geliştirme

1. Mesleki yayınları izleme,
2. Bilimsel etkinliklere (kurs, seminer, sempozyum, konferans vb.) katılma,
3. Eğitim-öğretim mevzuatını izleme,
4. Deneyimlerini başkaları ile paylaşma,
5. Yönetici ve müfettişlerle mesleki gelişim konusunda işbirliği yapma,
6. Mesleki kuruluşlara aktif olarak katılma,
7. Mesleği dışındaki sosyal ve kültürel etkinliklere katılma,
8. Öğrencilerden kendi performansıyla ilgili geri bildirim alma,
9. Meslektaşlarından, kendi performansıyla ilgili geri bildirim alma.

m. Okulu Geliştirme

1. Okuldaki fiziksel kaynakları verimli kullanma,
2. Okul-çevre etkileşimini sağlamada yönetime yardımcı olma,
3. Öğretmen adaylarına uygulama öğretmenliği yapma,
4. Aday öğretmenlere rehberlik yapma,
5. Mezunları izleme çalışmalarına katılma,
6. Okulun programları hakkında geri bildirim sağlama,
7. Okul büro yönetim hizmetlerine yardımcı olma,
8. Okul-işyeri koordinatörlüğü yapma,
9. Fon/kaynak yaratma,
10. Yönetimle iş birliği yapma,
11. Okulun işleyişi ile ilgili görüş ve önerilerde bulunma,
12. Okul sistemiyle ilgili sorunların çözümüne katılma.

n. Okul-Çevre İlişkilerini Geliştirme

1. Okul çevresini tanıma,
2. Okulu çevreye tanıtma,
3. Meslek kuruluşları ile işbirliği yapma,
4. Okul-aile işbirliğine katkıda bulunma,
5. Toplumsal gelişmeye önderlik etme.

Yukarıdaki yeterlilikler temel alınarak;

(a) her öğretmenlik alanı için (sınıf öğretmenliği, matematik öğretmenliği vb.) özel alan boyutunun, eğitme-öğretme alanında olduğu gibi ana yeterlilik ve alt yeterliliklerin belirlenmesi;

(b) özel alan yeterliliklerinin analiz edilerek daha ayrıntılı davranışların (performans göstergelerinin) belirlenmesi;

(c) gerek kullanım sürecinde ortaya çıkan sonuçlar, gerekse öğretmenlik mesleği ile ilgili yeni gelişmeler ışığında, bu dokümanın geliştirilmesi çalışmalarına süreklilik kazandırılması;

(d) öğretmenlik mesleği için geçerli olan etik ilke ve tutumların ayrı bir çalışma kapsamında daha ayrıntılı bir biçimde ele alınması, belirlenmesi ve tanımlanması amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda Bakanlıkça yapılan çalışmalar, Öğretmen Yeterlikleri-Öğretmenlik Mesleği Genel ve Özel Alan Yeterlikleri- adı altında 2008 yılında bir kitap olarak yaımlanmıştır.

EK 2
TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRMENİN KISA TARİHÇESİ

Aşağıda geçmişten bugüne okul kademeleri itibariyle Türkiye'de öğretmen yetiştirme çalışmaları ve öğretmen yetiştiren kurumların geçmişi kısaca özetlenmiştir.

Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme

Okulöncesi eğitim ve ilköğretime öğretmen yetiştirme, bu çağ çocuklarının özelliklerine bağlı olarak büyük önem taşımaktadır. Bu çağlardaki çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönlerden gelişiminde öğretmenlerin önemli bir yeri vardır. Ayrıca, okulöncesi eğitim ve ilköğretim, diğer okul kademelerine bir basamak oluşturmakta, okulöncesi eğitim ve ilköğretim I. kademede öğretmen, öğrencilerle daha çok birlikte olmaktadır. Bu kademeye dönük öğretmen yetiştirme çabaları şöyle özetlenebilir:

Osmanlı Devletinde 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile *Rehnüma-i Muallimin-i Sıbyan (Anaokulu Öğretmenlerine Rehber)* adı altında bir program hazırlanmış ise de bu konuyla ilgili çalışmalar, 1913'te *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu Muvakkatı'nın (Geçici İlköğretim Kanunu)* yayınlanmasıyla başlamıştır. Anaokullarına öğretmen yetiştirmek üzere de *İstanbul Darülmuallimatı'na (Kız Öğretmen Okulu)* bağlı olarak 1915'de bir yıl süreli bir öğretmen okulu açılmıştır. Ancak bu okul, dört yıl sonra kapatılmıştır. 1927'de bu kez Ankara'da bir *Ana Muallim Mektebi* açılmış, bu okul da 1930-1931 Öğretim Yılında *İstanbul Kız Muallim Mektebi*'ne taşınmış, öğretim süresi iki yıl olan bu okul da 1933'te kapatılmıştır.

1935'te Kız Teknik Öğretmen Okulu olarak açılan ve daha sonra 1947-1948 Öğretim Yılında süresi dört yıla çıkarılan *Ankara Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu*'nda Çocuk Bakımı ve Biçki Dikiş Bölümü içinde 0-2 yaş grubunun eğitimine dönük öğretmen yetiştirme çabaları, 1960 yılına kadar sürmüştür. 1963–1964 Öğretim Yılında da Kız Enstitüleri içinde ortaokul sonrası üç yıllık Çocuk Gelişimi ve Bakımı Bölümleri açılmıştır. 1962–1963 Öğretim Yılında *Kız Meslek Öğretmen Okulu* olarak açılan ve 1975'te *Kız Sanat Yüksek Öğretmen Okulu* adını alan okulun bünyesinde bir bölüm yer almış, bu bölüme Kız Enstitülerinden öğrenci alınmıştır. Daha sonraları da eğitim enstitülerinin programlarında okulöncesi eğitimle ilgili bazı dersler yer almıştır.

Bugün Türkiye'de çeşitli üniversitelerde eğitim fakültesi, mesleki eğitim fakültesi, mesleki yaygın eğitim fakültesi gibi fakültelerin bünyesinde yer alan *okulöncesi öğretmenliği, anaokulu öğretmenliği, çocuk gelişimi ve eğitimi öğretmenliği, çocuk*

sağlığı ve eğitimi bölümü gibi programlardan mezun olanlar, okulöncesi eğitimde öğretmen olarak istihdam edilmektedir. Okulöncesi eğitimde öğretmen ihtiyacını karşılamak için 16 Temmuz 1996'da Yüksek Öğretim Kurulunca (YÖK) eğitim fakültelerine gönderilen bir yazı ile bu fakülteler içinde Okulöncesi Öğretmenliği Sertifika Programlarının açılması tavsiye edilmiştir. Ancak daha sonra Okulöncesi Öğretmenliği Sertifika Programlarına öğrenci alımı durdurulmuş, bu okul kademesinin öğretmen ihtiyacını karşılamak için Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinden yararlanma yoluna gidilmiştir.

İlköğretim Birinci Kademeye (İlkokul) Öğretmen Yetiştirme

Cumhuriyet öncesi dönemde modern anlamda ilk kez başta *Rüştiyeler* (ortaokul) olmak üzere diğer okul kademelerine öğretmen yetiştirmek amacıyla 16 Mart 1848'de İstanbul'da *Darülmuallimin (Erkek Öğretmen Okulu)* adı altında bir okul açılmıştır. Daha sonra bu okul, *Darülmuallimin-i Rüşdi* (1870) adını almıştır. Bunu, 1868'de ilkokul öğretmeni yetiştirmek amacıyla açılan *Darülmuallimin-i Sıbyan* izlemiştir. Yine 1870'te bir de *Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu)* açılmıştır. Bu okulların sayısı, 1890'a gelindiğinde 40'a ulaşmıştır.

Ayrıca, İstanbul'da açılan *Darülmuallimin-i Ali'nin (Yüksek Öğretmen Okulu)* 4 yıllık iptidai (ilk) bölümünde de ilkokul öğretmeni yetiştirilmiştir. Cumhuriyete kadar ilköğretim birinci kademeye, yani ilkokullara genel olarak yukarıda belirtilen okullardan öğretmen yetiştirilmiştir. II. Meşrutiyetten sonra öğretmen yetiştirme konusunda ciddi tartışmalar yapılmış, önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde İstanbul Öğretmen Okulu müdürü olan Satı Bey'in de önemli katkıları olmuştur.

Cumhuriyetten sonra köylerin %95'inde öğretmen yoktu. Öğretmen ihtiyacı ise yaklaşık 40.000 dolayında idi. 1936'a gelindiğinde de hala 40.000 köyün 35,0000'inde öğretmen yoktu. O yıllarda öğretmen yetersizliğinden yakınan Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati, "bu gidişle cumhuriyet öğretmensiz 35.000 köye ancak 100 yıl sonra öğretmen gönderebilecektir" demiştir.

Cumhuriyetten önceki dönemden devralınan öğretmen okulları, giderek sayıları artmak suretiyle öğretmen yetiştirmede en önemli kaynaklardan biri olmuştur. 1924'ten önce ilkokul sonrası dört yıl süreli olan öğretmen okulları, önce beş yıla, 1932–1933 Öğretim Yılında da altı yıla çıkarılmıştır. 1924'de *Darülmuallimin (Erkek Öğretmen Okulu)* ve *Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu)* adını taşıyan öğretmen okullarının adı önce *Muallim Mektebi* 1935'ten sonra da *Öğretmen Okulu* olarak değiştirilmiştir.

İlki 1926'da Denizli'de olmak üzere üç yıl süreli öğretmen okulları açılmıştır. Daha sonra köy öğretmen okullarının sayısı giderek artmıştır. 1926'dan itibaren ilkokullara *İlk Muallim Mektepleri* ve *Köy Muallim Mektepleri*'nden öğretmen yetiştirilmiştir. 1932'de Öğretmen Okulları altı yıla çıkarılmış, ilk üç sınıf, birinci devreyi, son üç sınıf da mesleki devreyi oluşturmuştur. Daha sonra birinci devre kaldırılarak bu okullar ortaokula dayalı olarak üç yıllık okullar haline getirilmiştir.

İlkokul öğretmeni ihtiyacını karşılamak amacıyla 1936'dan itibaren eğitmen (yardımcı öğretmen) yetiştirmek üzere sekiz ay süreli Öğretmen Kursları açılmış, bu uygulamayla küçük köylere öğretmen yetiştirmek amaçlanmıştır. 1937 yılında da *Köy Eğitmenleri Kanunu* çıkarılmıştır. Küçük köylere öğretmen yetiştirmek amacıyla da *Köy Eğitim Yurtları* açılmıştır. 1939'da *Köy Enstitüleri* kurulmuş, ilk uygulama Eğitim Yurtlarında başlamıştır. 17 Nisan 1940'da *Köy Enstitüleri Kanunu* çıkarılmıştır. Kanuna göre bu okullar öğrencilerini köylerden alacak, içinde bulundukları ortamdan uzaklaştırmadan onları köy hayatının içinde yetiştirecekti. Bunun için de okulların elverişli arazisi bulanan yerlerde açılması öngörülüyordu. Okulların programlarında (erkekler için) çiftçilik, demircilik, yapıcılık, marangozluk, kooperatifçilik; (kızlar için) çocuk bakımı, dikiş, ev idaresi, ziraat sanatları, hasta bakımı gibi konuların yer alması öngörülmüştür. 1940'da *Köy Öğretmen Okulları, Köy Enstitüleri* haline getirilmiştir. 1953 yılına kadar sayıları 21'i bulan *Köy Enstitüleri,* lise seviyesindeki üç yıllık *Öğretmen Okulları* ile birlikte ilkokul öğretmeni ihtiyacını karşılamada önemli iki kaynak oluşturmuştur.

1953'te *Köy Enstitüleri* kapatılarak bu enstitülerle altı yıllık *Öğretmen Okulları* birleştirilmek suretiyle *İlköğretmen Okulları* adı altında yeniden oluşturulmuştur. Daha önce de olduğu gibi bu tarihten sonra da bu okulların ağırlıklı olarak öğrenci kaynağını köy ilkokullarından mezun olan öğrenciler oluşturmuş, üç yıllık ilköğretmen okulları ile lise düzeyinde program bütünlüğü sağlanmış, köy ve şehir ilkokullarına farklı kaynaklardan öğretmen yetiştirme uygulamasına son verilmiştir. Hem üç yıllık, hem de altı yıllık İlköğretmen Okullarından mezun olanların zorunlu hizmetlerini köy ilkokullarında yerine getirme zorunluluğu getirilmiştir. Böylece İlköğretmen Okullarının yapı ve programlarında bir standartlaşmaya doğru gidilmiştir. Daha sonra ilköğretmen okullarının süresi, ilkokul üzerine yedi yıl, ortaokul üzerine dört yıl olmak üzere yedi yıla çıkarılmıştır. Daha önce normal lise mezunu sayılmayıp lise mezunu olabilmek için lise fark derslerini vermek zorunda olan bu okulların öğrencileri, lise mezunlarına denk bir statüye kavuşturulmuş, üniversitelere girme hakkını elde etmişlerdir. Halen toplam 103 Anadolu Öğretmen Lisesi bulunmaktadır.

1974–1975 Öğretim Yılından itibaren bu okulların bir kısmı öğretmen yetiştirme işlevini kaybederek üç yıllık *Öğretmen Lisesi*'ne dönüştürülmüş, bir kısmı da

kapatılmıştır. Bu okulların yerine çoğunluğu eski İlköğretmen Okulu binalarında olmak üzere 1974–1975 Öğretim yılından itibaren sınıf öğretmeni yetiştirmek üzere iki yıllık *Eğitim Enstitüleri* açılmıştır. İlk anda sayıları 15 olan bu okulların sayısı 1976'da 50'ye ulaşmış, 1980'e kadar da bunların 30'u kapatılmıştır. 1975–1980 yılları arasında bu okullarda öğretim elemanı sorunu, siyasi olaylar ve baskılar, anarşi gibi sorunlar yaşanmıştır. Ayrıca "hızlandırılmış eğitim" adı altında kısa süreli öğretmen yetiştirme uygulamaları gerçekleştirilmiş, bu durum çeşitli eleştirilere neden olmuştur.

1982'de 41 sayılı *Kanun Hükmünde Kararname* ile öğretmen yetiştiren kurumların hepsi, Millî Eğitim Bakanlığı'ndan üniversitelere devredilmiştir. İki yıllık *Eğitim Enstitüleri* (17 adet), *Eğitim Yüksekokulu* adını alarak Eğitim Fakültelerine; Eğitim Fakültesi olmayan üniversitelerde ise Rektörlüğe bağlanmıştır. 1983'te sayısı 17 olan Eğitim Yüksekokulu sayısı, 1990'da 24'e ulaşmıştır.

1988'de Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve Eğitim Fakültelerinin temsilcilerinden oluşan *Öğretmen Yetiştirme ve İstihdamı Üst Koordinasyon Kurulu* oluşturulmuş, ancak bu kurul ciddi bir varlık gösteremiştir.

1982'deki XI. Millî Eğitim Şurasındaki öneriler doğrultusunda Eğitim Yüksekokullarının süresi, 1989–1990 Öğretim yılından itibaren iki yıldan dört yıla çıkarılmıştır. Daha sonra 1992'de 3837 sayılı kanunla Eğitim Yüksekokullarından bazıları bağlı olduğu Eğitim Fakülteleri ile birleştirilmiş, bu fakültelerin Sınıf Öğretmenliği Bölümü haline getirilmiştir. Rektörlüklere bağlı olanlar ise Eğitim Fakültesine dönüştürülmüştür. 1997 yılında Sınıf Öğretmenliği Bölümlerinin sayısı 54'e ulaşmıştır. Yeni açılan Eğitim Fakültelerinde bu fakültelerle ilgili yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında Sınıf Öğretmenliği Programı, İlköğretim Bölümü içinde yer almıştır.

Türkiye'de bu alanda, ilgili bölümlerin öğrenci kontenjanlarındaki artışlara rağmen ihtiyaç karşılanamamıştır. Bunun için Bakanlık, 1996 yılında sınıf öğretmeni ihtiyacını karşılayabilmek için dal öğretmeni adaylarından isteğe bağlı olarak atama yapmış, bu da yetmemiş, pedagojik formasyon bile almamış olan üniversite mezunlarından çok sayıda sınıf öğretmeni ataması yapılmıştır. Bu öğretmenlere daha sonra meslek içinde hafta sonları ve yaz tatillerinde öğretmenlik meslek bilgileri verilmiştir.

Temmuz 1996 tarihinde Yüksek Öğretim Kurulunca Eğitim Fakültelerine gönderilen bir yazı ekinde, Millî Eğitim Bakanlığının sınıf öğretmeni ihtiyacını karşılayabilmek için başta eğitim fakülteleri, fen ve edebiyat fakülteleri öğrenci ve mezunlarına yönelik olmak üzere Bakanlığın öğretmen olarak atama yapacağı

diğer fakülte ve bölümlerin öğrenci ve mezunlarına dönük olarak *İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Sertifika Programları* açılması tavsiye edilmiş, bu doğrultuda üniversitelerin eğitim fakültelerinde ve fen edebiyat fakültelerinin Eğitim Bilimleri Bölümlerinde bu programlar uygulanmaya başlanmıştır. Haziran 2000 tarihinden itibaren de YÖK tarafından bu sertifika programlarına bir kısıtlama getirilmiş, adı geçen programlara sadece eğitim fakültelerinin özellikle istihdamda güçlük çekilen bazı alan öğretmenliği bölümlerinden mezun olanların katılması öngörülmüştür. Daha sonra bu uygulamaya da son verilmiştir.

İlköğretim İkinci Kademeye (Ortaokul) Öğretmen Yetiştirme

Cumhuriyetin ilk yıllarında, doğrudan ortaokullar için öğretmen yetiştiren bir okul yoktu. Cumhuriyetten sonra ortaokul öğretmeni yetiştirme konusu, çok sık gündeme gelmiştir. Osmanlı Devleti döneminde ortaokul düzeyinde eğitim veren Rüştiyelere öğretmen yetiştirmek üzere 16 Mart 1848'de *Darülmuallimin-i Rüşdi* açılmıştır. Bu okulun eğitim süresi üç yıl idi. 1868'de Maarif Nizamnamesi'ne dayalı olarak Darülmuallimin-i Ali ve Darülmuallimat'ın birer bölümünde de Rüştiyelere öğretmen yetiştirilmiştir. 1869'dan itibaren açılmaya başlanan Kız Rüştiye Mekteplerine de öğretmen yetiştirmek amacıyla 1870'de İstanbul'da bir Darülmuallimat açılmıştır.

1926'da Konya'da ortaokul öğretmeni yetiştirmek amacıyla *Orta Muallim Mektebi* adı altında bir okul açılmıştır. Daha sonra bu okul, 1927–1928 Öğretim Yılında Ankara'ya taşınmıştır. Okulun öğretim süresi üç buçuk yıldı. İlk iki yıl hazırlık, kalan süre ise meslek eğitimine ayrılmıştır. 1929–1930 Öğretim Yılında bu okul, *Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü* adını almıştır. 1933–1934 Öğretim yılında da ilk yılı hazırlık olmak üzere dört yıla çıkarılmış, izleyen öğretim yılında ise tekrar üç yıla indirilmiştir. 1942'de kurulan Yüksek Köy Enstitüsünün kapatılmasıyla bu okulun görevleri de Gazi Orta Muallim Mektebine devredilmiştir. 1944'te benzer bir okul Balıkesir'de *Necatibey Terbiye Enstitüsü ve Orta Muallim Mektebi* adıyla açılmıştır.

Bu okulların adları daha sonra *Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü, Gazi Eğitim Enstitüsü; Necatibey Terbiye Enstitüsü ve Orta Öğretmen Okulu, Balıkesir Eğitim Enstitüsü* adlarını almıştır. Daha sonra *İstanbul Eğitim Enstitüsü, Bursa Eğitim Enstitüsü,* İzmir'de *Buca Eğitim Enstitüsü* açılmıştır. Diğer taraftan ortaokul öğretmen açığını kapatmak üzere başarılı ilkokul öğretmenleri sınavla seçilerek Gazi Eğitim Enstitüsünde üç yarıyıllık kurslarla yetiştirilmişlerdir.

Gerek ilköğretim ikinci kademeye, gerekse liselere (ortaöğretime) öğretmen yetiştirmede 1978–1979 öğretim yılına kadar Eğitim Enstitüleri önemli bir kaynak oluşturmuştur. Bu yıldan itibaren eğitim enstitüleri dört yıla çıkarılarak *Yüksek Öğretmen Okulu* adını almışlardır.

Ortaöğretim düzeyinde öğretmen yetiştirmenin cumhuriyet sonrası dönemdeki uygulamalarına bakıldığında, ortaokul ve lise öğretmenlerinin benzer kaynaklardan yetiştiği görülmektedir. Genelde ortaokul öğretmenlerinin Eğitim Enstitülerinden, lise öğretmenlerinin ise, Yüksek Öğretmen Okulları ve Fen Edebiyat Fakültelerinden yetiştiği görülmektedir. Ancak ihtiyaca göre, bunlar arasında karşılıklı geçişler de olmuştur.

1970'li yıllarda ortaokulların öğretmen ihtiyacını karşılamak için *mektupla öğretim, gece öğretimi, hızlandırılmış eğitim* gibi uygulamalar başlatılmıştır. Ancak bu uygulamalarda nicelik ön plana çıktığından nitelik konusu oldukça ihmal edilmiştir. İlköğretim ikinci kademenin (ortaokul) zorunlu eğitim kapsamına alınmasıyla son yıllarda ilköğretim ikinci kademede öğretmen ihtiyacı da belirgin biçimde ortaya çıkmıştır. Bunun için Eğitim Fakültelerinde İlköğretim Bölümü içinde ilköğretim ikinci kademeye öğretmen yetiştirmeye dönük programlar yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır.

Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme

Cumhuriyet öncesi dönemde ortaöğretime (sultani) öğretmen yetiştirmeye dönük ilk kurum, 1890'da İstanbul'da açılan *Darülmuallimin-i Ali (Yüksek Öğretmen Okulu)* dir. Cumhuriyetten sonra 1924–1925 Öğretim Yılında bu okulun adı *Yüksek Muallim Mektebi* oldu. Öğretim süresi de iki yıldan dört yıla çıkarıldı. İstanbul Darülfünunu (İstanbul Üniversitesi)'na bağlı olarak açılan bu okulun öğrencileri alan derslerini fakültelerden, meslek derslerini ise Yüksek Muallim Mektebinden almakta idi. Bu okul, 1940 yılında *Yüksek Öğretmen Okulu* adını almıştır. Benzer bir okul, 1959'da Ankara'da ve 1964'te İzmir'de açılmıştır. Ortaöğretime, özellikle lise ve dengi okullara öğretmen yetiştirmede önemli katkıları olan bu okullar, 1978-1979 Öğretim Yılından itibaren kapatılmıştır.

Ortaöğretime öğretmen yetiştiren kurumlar arasında *Eğitim Enstitüleri* de önemli bir tutar. 1978'de sayıları 18 olan bu okullardan dal öğretmeni yetiştiren eğitim enstitülerinin süresi dört yıla çıkarılmış, adları da *Yüksek Öğretmen Okulu* olmuştur.

Ortaöğretim içinde yer alan çeşitli meslek liselerinin öğretmenleri de üniversitelerde bu amaçla açılmış olan programlarda yetiştirilmektedir. Cumhuriyet sonrası dönemden başlayarak bugüne kadar mesleki ve teknik alanda öğretmen

yetiştiren kurumlar, çeşitli değişikliklere uğramıştır. *Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu ve Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, Ticaret ve Turizm Yüksek* Öğretmen *Okulu* adını taşıyan okullarda uzunca bir zaman bu alanda öğretmen yetiştirilmiştir. Daha sonra bu okullar üniversite çatısı altında toplandıktan sonra fakülteye dönüşmüşlerdir.

İmam Hatip Liseleri'ne öğretmen yetiştirmede de geçmişte *Yüksek İslam Enstitüleri* kaynaklık etmiş, şimdi ise *İlahiyat Fakülteleri* temel kaynak oluşturmaktadır. İlahiyat fakültelerinde açılan *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği* Programları ise daha sonra başındaki "ilköğretim" sözü kaldırılarak eğitim fakültelerine aktarılmış, her kademede öğretmen adaylarının bu bölümden yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak 2009-2010 öğretim yılından itibaren ilahiyat fakültelerinde pedagojik formasyon eğitimi programlarının uygulanmasına YÖK tarafından yeniden izin verilmesi ve eğitim fakültelerindeki din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği programlarının adının başına tekrar "ilköğretim" sözünün eklenmesiyle, ilköğretime din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının yetiştirilmesi eğitim fakültelerine bırakılmıştır.

Cumhuriyet sonrası dönemde Yüksek Öğretmen Okullarıyla üniversitelerin Fen Edebiyat Fakülteleri, liselerin öğretmen ihtiyacını karşılamada temel kaynaklar olmuştur. Bunların yanında Eğitim Enstitülerinin mezunlarıyla birlikte üniversitelerin diğer fakülte ve bölümlerinden mezun olanlar da ihtiyaca göre liselere öğretmen olarak atanmışlardır.

11. BÖLÜM

EĞİTİM BİLİMLERİNDE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- bilim ve bilimsel yöntemle ilgili temel kavramları tanıyacak,
- bilimsel araştırma sürecinin aşamalarını öğrenecek,
- bilimde alternatif bakış açılarını tanıyacak,
- bilimsel araştırma raporları düzenleyebileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- Eğitim Biliminde Araştırma Yöntemi
- Bilim ve Bilimsel Bilgi
- Bilim ve Paradigma
- Bilim ve Teori
- Bilimsel Yöntem
- Bilimsel Araştırma Türleri
- Bilimsel Araştırmanın Aşamaları
- Araştırmayla İlgili Kaynakların Taranması
- Araştırma Probleminin Belirlenmesi

- Araştırmanın Önemi
- Sayıltılar
- Sınırlılıklar
- Tanımlar
- Yöntem
- Araştırma Modeli
- Evren
- Örneklem
- Verilerin Toplanması
- Ölçme Araçlarının Geliştirilmesi
- Eğitim Araştırmalarında Veri Toplama Yolları
- Verilerin Analizi ve Yorumu
- Sonuçlar ve Öneriler
- Araştırma Raporunun Yazılması
- Ek: Sosyal Bilimlerde Bilimsel Bir Araştırmada Bölümler (Örnek)
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

EĞİTİM BİLİMİNDE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Eğitim, "Bir bilim mi, yoksa bir sanat mıdır?" konusu öteden beri hep tartışılır. Bu tartışmalarda kimisi eğitimi bilim, kimisi sanat, kimisi de bir araştırma ve çalışma konusu olarak görmüştür. Türkiye'de daha çok eğitim bilimi ifadesi tercih edilmektedir. Eğitim biliminin gelişmesine temel oluşturan çalışmalar, psikolojide insan davranışları konusunda yapılan çalışmalardır. Geçen yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise eğitimle ilgili konular, daha geniş bir kapsamda ele alınmaya ve eğitimin içinde bazı alt alanlar gelişmeye başlamıştır.

Eğitim bilimleri ifadesi, eğitimi konu edinen bilim alanlarını kapsar. Eğitim bilimi karşılığı olarak eskiden beri kullanılan kavramlardan biri pedagojidir. Halen hem Batıda hem de Ortaasya Türk dillerinde bu kavram Rusça'dan geçmiş haliyle "pedagogika", Türkiye Türkçe'sinde de "pedagoji" olarak kullanılır. Pedagoji kelimesinin aslı Grekçe olup çocuk yetiştirme anlamına gelir. Geçmişte çocuklara bakan mürebbi rolündeki kölelere de pedagog denirdi. Ancak pedagoji kavramı daha sonra anlam değişmelerine uğramış, bugün eğitimle ilgili her faaliyeti kapsayacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Başlangıçta eğitimle ilgili konular genelde felsefenin içinde ele alınmıştır. Çağlar boyunca Batıda ve Doğuda çeşitli pedagojik sorunlar tartışılmış; 18. yüzyıldan itibaren daha kapsamlı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Zekâ ve başarıyı ölçmeye dönük testler geliştirilmeye çalışılmıştır. Pedagoji konusunda 19. ve 20. yüzyıllarda daha kapsamlı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Pedagoji, hem teorik hem de uygulamalı bir alandır. Bugün eğitim bilimi ifadesi, pedagoji yerine kullanılmakla birlikte aslında eğitim bilimi, eğitimin bugününü ele alırken pedagoji, eğitimi geçmişten bugüne daha geniş bir bağlamda ele alır.

Rusya Federasyonu'nda ve Orta Asya'da yaygın olarak bir de "etnopedagoji" terimi kullanılmaktadır. Etnopedagoji, pedagojinin bir alt alanı olarak belirli bir toplumdaki eğitim uygulamalarını geçmişten bugüne ele alır. Dolayısıyla eğitim bilimi ve pedagoji kavramları arasında anlamca benzerlikler ve farklılıklar vardır. Eğitim bilimi, genelde insan bilimleri içinde görülür ve kendine özgü yöntemler kullanarak gerçeği tanımlamaya çalışır.

Yöntem (metot), bir konuda izlenecek yol olarak tanımlanabilir. Eğitimde yöntem söz konusu olunca, *öğretim yöntemi, öğrenme yöntemi, araştırma yöntemi* gibi farklı kavramlar akla gelir. Bu kitabın diğer bölümlerinde öğretme ve öğrenmeyle ilgili bazı yöntemlerden söz edilmiştir. Burada ise eğitim bilimlerinde yapılan araştırmalarda izlenen yöntemlerden kısaca söz edilmiştir.

Doğa bilimleri, sosyal bilimler ve insan bilimlerinde kullanılan yöntemler birbirinden farklıdır. Çünkü üzerinde çalışılan ve araştırma yapılan nesneler, veri kaynakları, veri toplama yolları ve toplanan veriler farklıdır. Eğitim bilimlerinin konusu insandır. İnsani bilimlerde ve eğitim bilimlerinde neden-sonuç ilişkileri, tek bir değişkenle açıklanamaz. İnsan, karmaşık bir varlıktır. Bu nedenle araştırmalarda katı belirlenimci (determinist) tutum izlenemez. Eğitim bilimlerindeki araştırmalarda kullanılan *nicel yöntemler ve nitel yöntemler* olarak adlandırılan iki araştırma yönteminden söz edilir. Burada önce bilim ve bilimsel bilgiden söz edilerek daha sonra bu yöntemler hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

BİLİM VE BİLİMSEL BİLGİ

Bilim: Bilim, hem bir süreç hem de bir ürün olarak ele alınabilir. Süreç olarak ele alındığında, herhangi bir alanda belirli yöntemlere bağlı *araştırma ve bilgi üretme sürecini* ifade eder. Bilimi süreç olarak görenler onu "gerçekle bağ kurma süreci" olarak tanımlar. Gerçek ise "geçmişte var olmuşlar, bu gün var olanlar ve gelecekte de var olacaklar" olarak tanımlanır.

Bilimi sonuç ve ürün olarak ele alanlar ise, *nesnel ve geçerliliği kabul edilmiş sistemli bilgiler bütünü* olarak tanımlar. Bilimler; doğa bilimleri, sosyal bilimler, insani bilimler, manevi bilimler, teknik bilimler, matematiksel (rasyonel) bilimler şeklinde bazı gruplara ayrılır. Geçmişte bütün bilimler felsefe içinde yer alırken, önce doğa bilimleri, sonra sosyal bilimler felsefeden ayrılarak bağımsız bilim alanları olarak gelişmişlerdir.

Bilimin İşlevi: Bilim, insanın kendini ve evreni tanıma, etkileme, kontrol edebilme arzusundan doğmuştur. İnsan ve toplum açısından yaklaşıldığında bilimin amacı, birey ve toplum yaşamının kalitesini yükseltmek, geleceği bugünden daha iyi kılmak, doğayı insanın hizmetine sunmak ve ondan yararlanmak biçiminde özetlenebilir. Eğitim bilimlerinin de eğitimle ilgili sorunları tanımlayıp çözmeye dönük bilgiler üretmesi beklenir. Buna göre bilimin dört temel işlevinden söz edilmektedir:

1. ***Anlama:*** Araştırma konusunun mahiyetinin ortaya konulması, "nedir?" sorusuna cevap verilmesi.
2. ***Açıklama:*** Araştırma konusuyla ilgili neden-sonuç ilişkilerinin belirlenmesi, "neden/niçin?" sorusuna cevap verilmesi.
3. ***Tahmin etme:*** Araştırma konusuyla ilgili olarak geleceğe ilişkin yordama ve kestirimlerde bulunulması.
4. ***Kontrol etme:*** Üretilen bilgiler yoluyla araştırma konusuna ilişkin önlemlerin alınmasını sağlama.

Örneğin öğrenme psikolojisi, öğrenme olgusunun mahiyetinin ne olduğunu, insanın nasıl öğrendiğini anlayıp açıklamaya ve öğrenmeyi etkileyen değişkenleri belirleyerek daha etkili bir öğrenmenin gerçekleşebilmesi için izlenmesi gereken strateji ve yöntemleri keşfetmeye çalışmakta, bunun için de öğrenmeyi etkileyen olumsuz etkenleri ortadan kaldırmaya dönük bazı teori ve öneriler geliştirmektedir. Buna göre bilimde olduğu gibi öğrenme konusunda da bitmiş ve sonlanmış bir durum söz konusu değildir.

Bilimsel Bilgi: Bilgi, gerçekle kurulan bağlardır. Bilimsel bilgi, aksi kanıtlanıncaya kadar doğru olarak kabul edilen bir bilgi türüdür. Bilimsel bilgi, tek ve değişmez bilgi türü değildir. Bilgiyle ilgili birçok sınıflama yapılır: Bilimsel bilgi, felsefi bilgi, deneysel bilgi, dini bilgi, sanat bilgisi, gündelik bilgi (malumat) gibi. Bilgi konusunda pozitivizm, materyalizm, idealizm, rasyonalizm, realizm, ampirizm gibi farklı akımlar, hangi bilginin gerçek, doğru bilgi olduğu, buna nasıl ulaşılabileceği konusunda farklı tezler ileri sürmüştür.

Bilgi Edinme Yolları: *Veri* (data), malumat (information), bilgi (knowledge), irfan-erdem (wisdom) gibi kavramlar farklı anlamları ifade eder. Veri, olay ve olgulara ilişkin analiz edilip işlenmemiş bilgiyi ifade eder. *Malumat*, veriye göre daha düzenli bir bilgi türünü ifade eder. *Bilgi* ise, analiz edilmiş ve düzenlenmiş malumatı kapsar. *Erdem* de bilgiyi analiz edebilme, yorumlama, ondan yararlanabilme, onu yaşama transfer edebilmeyi ifade eder.

Bilgi edinmede kişisel deneyimlerden, otoritelerden, gelenekten, akıl/mantık yürütmeden, kitaplardan, diğer insanlardan, bilgi bankalarından, araştırmalardan, geçmişe ait bazı belge ve kalıntılardan ve daha başka yollardan yararlanılabilir. Araştırma, doğru bilgi edinmenin yollarından biri olarak görülür. Eğitim bilimlerinde yapılan bir araştırmada farklı bilgi kaynaklarından toplanan veriler işlenerek sistemli bilimsel bilgiler elde edilmeye çalışılır.

BİLİM VE PARADİGMA

Paradigma kavramıyla ilgili birçok tanım yapılmıştır. Paradigma, insanın kendini ve dünyayı algılama ve yorumlama biçimi, dünya görüşü, yaşadığımız zamana ilişkin zihnimizdeki varsayımlar seti olarak tanımlanabilir. Bilimsel araştırma süreci yönünden ele aldığımızda, benimsediğimiz bilim paradigması, varlık teorisi (ontoloji) yönünden nesnelerin doğasına, bilgi teorisi (epistemoloji) yönünden bilginin doğasına, yöntem (metodoloji) açısından da araştırma sürecinin doğasına ilişkin varsayımları kapsar. Bilimde tek bir paradigma yoktur. Eğer geliştirilmiş bir paradigma, yaşadığımız zamanı ve sorunları açıklayıp çözmede yetersiz kalırsa işlevini kaybeder, yeni paradigma arayışları gündeme gelir.

Daha önce eğitimin felsefi temelleri konusunda açıklandığı gibi varlık, bilgi ve değerlerin doğası konusunda öteden beri yapılan tartışmalar bitmemiş, söz konusu felsefelerin ışığında "eğitim ve öğrenme nedir?", "hangi bilgiyi öğretelim?" ve "hangi değerleri kazandıralım?" sorularının cevabı, kesin olarak bulunabilmiş değildir.

Günümüzde bilim, bilimsel bilgi ve bilimsel yöntemin doğası konusunda yapılan tartışmalar, doğal olarak eğitim bilimlerini de etkilemekte, bu bağlamda okulun doğasının da sorgulanmasına yol açmaktadır. Günümüzde öteden beri yapıla gelen felsefi tartışmalar, farklı paradigmaların çatışması biçiminde devam etmektedir. Bu paradigmalar, değişik biçimlerde (pozitivist-yorumlamacı; modern-postmodern; yapısalcı-postyapısalcı) olarak eşleştirilmektedir.

Pozitivist paradigma, bilimin, bilim insanının ve araştırma sürecinin değerden bağımsız, nesnel olduğunu kabul eder. Nesnel gözleme dayanır ve indirgemeci yaklaşımı benimser. Nedensellik ve genellenebilirliği kabul eder. Daha çok sayısal verilere ve analizlere dayanır.

Yorumlamacı paradigma, bilimde ve araştırma sürecinde, çoklu gerçekliği, değerlerin varlığını ve önemini kabul eder. Nesnel gözlem yerine derinlemesine katılım ve gözlemi, söylem ve doküman analizi gibi teknikleri, öznelliği tercih eder. Nedensellik ilişkisi, kestirimde bulunma ve genelleme amacı gütmez. Betimsel olup var olan durumu anlamaya ve ortaya koymaya çalışır.

BİLİM VE TEORİ

Bilimin nihai amacı, inceleme konusuyla ilgili teoriler geliştirmektir. Teori, belirli bir alanda, belirli bir durum ya da olguyu sistemli bir şekilde açıklamaya dönük birbiriyle ilişkili kavramlar, tanımlar, varsayımlar, ilkeler ve genellemeler bütünüdür. Bir teori, basit, anlaşılır, kapsamlı ve tutarlı olmalıdır.

Bilim insanları, gözlem ve deneyleri sonucunda keşfettiği ilke ve yasaları, teoriler aracılığıyla formüle etmeye çalışır. Teoriler, belirli bir olguyla ilgili genellenebilir ilke ve yasalara ulaşmaya çalışır. Sosyal bilimlerde ve insani bilimlerde geliştirilen teoriler sürekli olarak test edilmeye, geliştirilmeye ve yeniden formüle edilmeye açıktır.

Hipotezlerde iki değişken arasında ilişki kurularak bazı kestirimlerde bulunma amaçlanırken, teorilerde söz konusu ilişkiler daha geniş bir kapsamda açıklanmaya çalışılır. Model de teorinin daha küçük bir resmi olarak tanımlanır.

Eğitim, uygulamalı ve disiplinler arası bir çalışma alanı olarak görülür. Bu alanda insan davranışı konusunda gündeme gelen kavram, teori ve modellerde,

diğer alanlardan yararlanılır. Eğitim bilimlerinde geliştirilen teorilerin, uygulamacılara rehberlik etmesi, yeni bilgiler üretmesi ve araştırmalara yol göstermesi beklenir.

BİLİMSEL YÖNTEM

Bilimsel yöntem, bilim üretme yolu, bilimin süreç yönü, doğru bilgi elde etmek ve problem çözmek için izlenen yol olarak tanımlanır. Farklı bir ifadeyle bilimsel yöntem, bir sorunla ilgili olarak gerçeğe ulaşmak üzere sistemli ve planlı bir şekilde veri toplamak, bunları analiz etmek, sonuç çıkarmak ve öneriler geliştirmek üzere izlenen yol olarak tanımlanabilir. Eğitim bilimlerinde egemen bilimsel yöntem, genel olarak ampirist-pozitivist görüşünü temel alır. Bu durum, problem çözme ve bilimsel bilgi üretmenin en güvenilir yolu olarak kabul edilir. Ancak yakın zamanlarda alternatif araştırma yöntemleri de gündeme gelmektedir.

BİLİMSEL ARAŞTIRMA TÜRLERİ

Genel bir sınıflamayla araştırmalar, *temel araştırmalar ve uygulamalı araştırmalar* olmak üzere iki başlıkta toplanır. Eğitimde bazı araştırmalar teori geliştirmeye (temel araştırma), bazıları ise eğitim ve öğretimle ilgili günlük uygulamalarda yaşanan problemleri çözmeye dönük (uygulamalı araştırma) olabilir. Araştırmalar, daha ayrıntıda *deneysel, ilişkisel, karşılaştırmalı, betimsel, tarihsel ve nitel araştırmalar* gibi bazı gruplara da ayrılır.

1. Deneysel araştırmalar. Değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerine bakılır. Örneğin, öğretimde kullanılan bir yöntemin öğrenci başarısına etkisi belirlenmek istenir.

2. İlişkisel araştırmalar. İki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkilere bakılır. Örneğin, öğrencilerin akademik başarıları ile zekâ düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığı belirlenmeye çalışılır.

3. Karşılaştırmalı araştırmalar. İki grup arasındaki farklar araştırılır. Örneğin, bir sınıfta erkek öğrencilerle kız öğrencilerin bir dersteki akademik başarıları arasında fark olup olmadığına bakılır.

4. Betimsel araştırmalar. Belirli bir grubun mevcut bazı özellikleri belirlenmeye çalışılır. Örneğin, bir sınıftaki öğrencilerin, matematik dersine karşı tutumları belirlenmeye çalışılır.

5. Tarihsel araştırmalar. Geçmişe ait bir dönemle ilgili canlı ve cansız kaynaklardan sağlanan bilgilere göre o dönem hakkında bazı sonuçlara ulaşılmaya

çalışılır. Örneğin, bir okulun geçmişine ait bazı bilgiler, o dönemin öğretmen ve öğrencileriyle görüşerek ve geçmişe ait okul kayıtlarından araştırılarak öğrenilir ve değerlendirilir.

6. *Nitel araştırmalar.* Diğerlerinden farklı olarak araştırma konusu hakkında daha kapsamlı ve derinlemesine bilgilere ulaşılmaya çalışılır. Örneğin, okul yaşamının çeşitli yönleri, katılarak gözlem, dokümanların analizi, insanlarla görüşmeler, fotoğraf, video kayıtları gibi yollarla belirlenmeye çalışılır. Aşağıdaki tabloda, bilimsel araştırmanın temel nitelikleri ile nicel ve nitel araştırmaların özellikleri birlikte karşılaştırılarak verilmiştir.

Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Bilimsel Araştırmanın Temel Özellikleri	Nicel Araştırmaların Özellikleri	Nitel Araştırmaların Özellikleri
Bilimsel araştırmalar 1. Literatürde bulunmayan yeni bilgiler üretmelidir. 2. Empoze etmeyi değil, tanımlamayı ve sınamayı amaçlamalıdır. 3. Sağlam, tutarlı sonuçlara ulaşmaya çalışmalıdır. 4. Bulguları ve sonuçları olabildiğince sayısallaştırılmalıdır. 5. Verileri, herkesçe gözlenebilir ve yanlışlanabilir olmalıdır. 6. Sonuçları yorumlanmalıdır. 7. Tekrarlanabilir nitelikte olmalıdır. 8. Diğer araştırmacılar için de bir anlam taşımalıdır.	Nicel araştırmalar 1. Sosyal gerçeklerin nesnel olduğunu kabul eder. 2. Sosyal gerçeğin zaman ve mekânla sınırlı olmadığını kabul eder. 3. Sosyal olaylara nedensellik açısından bakar. 4. Araştırmaya katılanlara nesnel açıdan yaklaşır. 5. Belirli bir örneklem grubundan sağlanan veriler üzerinde çalışır. 6. Elde ettiği verileri analiz edip sayısallaştırarak evrene geneller. 7. Verilerin analiz edilmesinde olabildiğince istatistik tekniklerinden yararlanır. 8. Genel olarak pozitivist paradigmaya dayalıdır.	Nitel araştırmalar 1. Sosyal gerçeklerin öznel olduğunu kabul eder. 2. Sosyal gerçeklerin evrensel olamayacağını, zaman ve mekânla sınırlı olduğunu kabul eder. 3. Sosyal olayların nedenlerini açıklamada insanların niyetleri üzerinde durur. 4. Araştırmaya katılanlara öznel açıdan yaklaşır. 5. Belirli bir örnek olay ve grup üzerinde yoğunlaşır. 6. Sosyal grubun özelliklerini çok yönlü ve daha çok sözel olarak açıklamaya çalışır. 7. Verileri çözümlemede, istatistik teknikleri pek kullanmayıp analitik ve tümevarımcı bir mantıkla analiz eder. 8. Genel olarak yorumlamacı paradigmaya dayalıdır.

BİLİMSEL ARAŞTIRMANIN AŞAMALARI

Araştırma, karşılaşılan sorunlara güvenilir çözümler bulmak amacıyla planlı ve sistemli veri toplama, analiz etme, yorumlama, değerlendirme ve rapor etme sürecidir. Yapılan araştırma (search), her zaman o konuda yapılmış ilk araştırma olmayabilir. Çoğu araştırmalar, yeniden araştırma (research) olarak nitelendirilir. Bunun için araştırma, sürekli bir arayış, aydınlanma ve aydınlatma süreci olarak görülür. Araştırma sürecinin aşamaları şunlardır:

1. Güçlüğün sezilmesi,
2. Problemin saptanıp tanımlanması,
3. Hipotezlerin ve araştırma sorularının oluşturulması,
4. Araştırma yöntem ve modelinin belirlenmesi,
5. Veri kaynakları ve veri toplama araçlarının belirlenmesi,
6. Uygulama/deney yapılması, verilerin toplanması,
7. Bulguların analiz edilmesi ve yorumlanması,
8. Sonuç ve öneriler.

ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ KAYNAKLARIN TARANMASI

Bilimsel bir araştırma sürecinde yapılacak işlerden ilki, öncelikle araştırma konusuyla ilgili kaynakların taranmasıdır. Problemin tanımlanması aşamasında konuyla ilgili kaynaklardan gerekli olan bilgilerin özetlenmesi gerekir. Bu aşamada araştırmanın dayandığı teorik temeller açıklanır, araştırmanın gerekçesi olan problemin fark edilmesi sağlanır.

Kaynak taramada, internetten, veri bankalarından, arama motorlarından, dergilerden, kitapların ve makalelerin kaynakçalarından, bibliyografyalardan, dokümantasyon merkezlerinden, kütüphanelerden teorik ve araştırmaya dayalı kaynaklar belirlenir. Kaynaklardan yararlanırken sistemli biçimde gerekli notları almak gerekir. Bunun için özel olarak hazırlanmış not fişlerinden yararlanılabilir. Bu fişlere kaynakla ilgili bilgiler yazılır, daha sonra not alınan konuya ait bir başlık yazılır. Alınan notlar, doğrudan ya da dolaylı olarak aktarılır. Daha sonra bunlar bütünleştirilir.

ARAŞTIRMA PROBLEMİNİN BELİRLENMESİ

Problem, insanı fiziksel ve zihinsel olarak rahatsız eden durum olarak tanımlanır. Geniş anlamda hissedilen ve giderilmek istenen her güçlük, bir problem olarak görülür. Örneğin, hastalık, başarısızlık, yorgunluk, insanı rahatsız eden birer problemdir. Eğitimde öğrenci başarısızlığı, okulda şiddet, okuldan kaçma, devamsızlık, öğrencilerde motivasyon düşüklüğü birer problemdir.

Araştırma süreci, bir problem çözme sürecidir. Problemin çözümü, var olan durumdan özlenen, ideal, daha iyi bir duruma ulaşmaktır. Bunun için araştırmacı, problemi yaratan nedenleri araştırarak durumu aydınlatmaya ve problemin çözüm yolunu belirlemeye çalışır.

Araştırmada sorun olarak ifade edilen durum, araştırmaya değer olmalıdır. Eğer bir sorunun cevabı ve çözümü önceden belli ise hiç araştırmaya gerek olmayabilir. Araştırma problemi, araştırılabilir, açık, anlaşılır, önemli, fazla zaman ve kaynak harcamayı gerektirmeyen, veri toplamada güçlük yaşanmayacak özelliklerde olmalıdır. Veri toplamada etik güçlüklerin yaşanacağı konular problem olarak seçilmemelidir.

Araştırmacı, sorun olarak hissettiği durumun, yukarıda sayılan özellikleri taşıyıp taşımadığını, açıklanması veya çözümlenmesi gereken bir problem olduğunu yazılı kaynakları, yapılmış araştırmaları inceleyerek ispatlamaya çalışır, problem durumunu açıklar. Böylece araştırma problemini tanıtmış olur. Bu tanıtımdan sonra araştırma problemi bir cümlede ifade edilir.

Araştırma problemi, soru cümleleri veya denenceler (hipotezler) olarak iki şekilde ifade edilebilir. Çoğu araştırmada amaçlar soru cümleleri ile ifade edilir. Ör: *"üniversite öğrencilerinin zekâ düzeyi ile üniversiteye giriş puanı arasında bir ilişki var mıdır?"* gibi. Araştırmanın problemi (amacı), soru olarak düzenlendiğinde, *genel amaç* ve *alt amaçlar* olmak üzere ifade edilir. Genel amaç, bir giriş cümlesi niteliğindedir. Alt amaçlar ise, genel amaç/problem cümlesinin çeşitli değişkenler açısından tanımlandığı amaç ifadeleridir. Araştırma problemi, alt amaçlarla daha somut olarak ifade edilir.

Bazı araştırmalarda ise amaçlar, sınanmak üzere geliştirilen denencelerle ifade edilir. Bu yargılarda değişkenler arasında önceden kestirilen ilişkiler ifade edilir. Ör: *"İnsanlar ödüllendirildiklerinde daha iyi öğrenirler"* gibi. Denence geliştirmek, daha fazla bir çabayı gerektirir. Denenceler, geniş zamanlı fiillerle ifade edilir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırmanın önemi, araştırmada soruların niçin cevaplanacağının veya hipotezlerin niçin test edileceğinin cevabıdır. Yani araştırma sonuçlarının hangi teorik ve uygulamalı sorunun çözümüne ışık tutacağının belirtilmesidir. Araştırmanın önemi, bir bakıma araştırmacının kendi amacını, araştırmayı gerçekleştirme gerekçesini ifade eder. Böylece araştırmacı yapacağı araştırmanın ne işe yarayacağını, hangi soruna açıklık getireceğini, var olan hangi problemi çözebileceğini açıklar.

SAYILTILAR

Sayıltı (varsayım, assumption), denenmeden oluşturulan bir yargıdır. *Sayıltı,* araştırmayla ilgili olarak doğruluğu ya da yanlışlığı, araştırmacının sahip olduğu imkânlarla ortaya konulması mümkün olmayan, bu nedenle de araştırmacı tarafından doğru olarak kabul edilen durumlardır. Araştırma, bazı sayıltılara dayanabilir. Ancak araştırmanın sonuçlarının geçerliliği, bu sayıltıların doğruluğuna bağlıdır. Yani sayıltılar, bir binanın temelleri gibidir.

Genelde üç tür sayıltıdan söz edilir. Bunlar, araştırmanın problemine ve problemin dayandığı teorilere, araştırmanın kontrol değişkenlerine, araştırmanın yöntem ve süreçlerine ilişkin olabilir. Bir yargının sayıtlı olabilmesi için, doğru olmasından büyük ölçüde emin olunması, doğruluğunu test etmek için çok büyük bir çabanın gerekli olması, araştırmanın sonucunu büyük ölçüde etkilememesi gerekir. Her yargı, sayıltı olarak ifade edilmez. Sayıltı ile denence (hipotez) birbirine karıştırılmamalıdır.

SINIRLILIKLAR

Sınırlılıklar, araştırmacının yapmak isteyip de maliyet, zaman gibi çeşitli nedenlerden dolayı vazgeçmek zorunda kaldığı şeylerdir. Bunlar, bazen araştırmacının etki alanı ve kontrolü dışında olduğu, bazen de maliyet ve fayda açısından pratik olmadığı için gerçekleştirilmeyen şeylerdir. Sınırlılıklar, araştırmacının kendi bilgi, beceri ve imkânları, problem alanı, araştırma amaçları, yöntem ve diğer zorunluluklardan kaynaklanabilir. Araştırmanın sonuçları, önceden belirlenen sınırlılıklar içinde geçerli kabul edilir. Yani sınırlılıklar, araştırma sonuçlarının genellenmesine engel oluşturur. Araştırmalar, genellikle zaman, alan ve veri kaynağı açısından bazı sınırlılıklar taşır.

TANIMLAR

Araştırma planlanırken kullanılan bazı temel kavram ve terimlerin açıklığa kavuşturulması gerekir. Tanımlar, belirli kavramlara açıklık getirmek amacıyla, araştırmaya özgü olarak yapılır. Kullanılan her terimin tanımlanması gerekmez. Araştırmacı, araştırmak istediği problemi oluşturan temel kavramlara odaklanır ve onları nasıl tanımladığını açıklar. Başka bir ifade ile araştırmacı, sadece araştırma amacını oluşturan kavramları, kendi kabullerine göre tanımlar. Araştırmada kullanılan bazı kısaltmalar da burada açıklanır.

YÖNTEM

Araştırmacı, araştırmada kullanacağı yöntem ve teknikleri önceden belirlemelidir. Yöntem, araştırmanın amacına uygun olmalıdır. Verilerin bulunduğu zaman dilimine göre araştırmalarda genelde üç tür yöntem kullanılır. Araştırmanın amacına uygun veriler, geçmişte var olmuş *durumlar içindeyse tarihsel araştırma yöntemi, veriler,* bugün var olan durumlara aitse *betimsel araştırma yöntemi,* veriler, gelecekte olabilecek durumlara aitse *deneysel araştırma yöntemi* kullanılır.

ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırma modeli, araştırmanın amacına uygun olarak verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesidir. Bu konuda *tarama* ve *deneme* olmak üzere iki temel yaklaşım vardır.

Tarama Modelleri: Geçmişteki veya hâlihazırdaki bir durumu olduğu haliyle tasvir etmeyi, ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Amaç, bilinmek isteneni uygun biçimde gözleyip ortaya koymaktır. Bu modellerde amaçlar, genelde soru cümleleri olarak ifade edilir. Bu sorular, "ne idi, nedir, ne ile ilgilidir?" gibi ifadelerle biter. Tarama modellerinin kendi içinde çeşitleri vardır.

Deneme Modelleri: Tarama modelleri, var olan durumu ortaya koymaya çalışırken deneme modellerinde araştırmacı tarafından özel araştırma ortamları hazırlanır. Bu modellerde amaçlar, genelde denenceler (hipotezler) olarak ifade edilir. Bu modellerde karşılaştırmalar önemlidir. Örneğin, bir öğretim yönteminin, öğrencilerin öğrenmesindeki etkisi belirlenmek istediğinde, araştırmanın deneme modelinde desenlenmesi gerekir. Bu modellerin de kendi içinde çeşitli türleri vardır.

EVREN

Evren, araştırma sonucunda ulaşılan bulguların genellendiği, geçerli kabul edildiği elemanlar toplamıdır. Örneğin, bir ildeki bazı okullardaki öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçları, o ildeki bütün öğrenciler için geçerli kabul edilebilir. Araştırma, sadece küçük bir grup üzerinde, örneğin bir okuldaki öğrenciler üzerinde yapılırsa buna *örnek olay çalışması* denir. Her araştırmada evren, belli özelliklere göre sınırlandırılır ve önceden tanımlanır. *Genel evren* ve *çalışma evreni* olmak üzere iki tür evrenden söz edilir. Örneğin, konusu üniversite öğrencileri olan bir araştırmanın evreni bütün üniversitelerin öğrencileridir. Çalışma evreni, ulaşılabilen evrendir. Araştırmacının doğrudan gözleyerek ya da örneklem alarak inceleyeceği evren, çalışma evrenidir. Araştırmalar, genelde çalışma evreni üzerinde yapılır.

ÖRNEKLEM

Evrenin bütününe ulaşılması mümkün olmayan durumlarda, evrenin özelliklerini üzerinde taşıyan ve evreni temsil ettiği kabul edilen daha küçük bir grup veya alan belirlenerek araştırma bunlar üzerinde yürütülür. Evrenden seçilen ve evreni temsil etme gücüne sahip, araştırmanın yapıldığı gruba veya alana, araştırmanın örneklemi denir. Araştırmalar, genellikle örneklem üzerinde yapılır, elde edilen sonuçlar evrene genellenir. Örneklem üzerinde çalışmanın, maliyet, zaman, kontrol güçlükleri gibi çeşitli neden ve zorlukları olabilir.

Örnek almanın belirli kuralları vardır. Ancak bunlara uyulduğunda örnek, evreni temsil edebilir. Örneklemenin temel kuralı, yansız yapılmış olmasıdır. Örneklemenin kendi içinde çeşitli türleri vardır. Bir örneklemede izlenecek başlıca aşamalar, çalışma evreninin tanımlanması, evrenin listelenmesi, örnekleme türünün belirlenmesi, örneklem büyüklüğünün saptanması, örneklemin alınması ve sınanmasıdır.

VERİLERİN TOPLANMASI

Veri, henüz işlenmemiş kanıtlar, gözlenen ve kaydedilendir. Veriler, *olgusal veriler* (cinsiyet, yaş, ağırlık, boy vb.) ve *yargısal veriler* (başarı, yetenek, ilgi, görüş, tutum vb.) olarak ayrılır. Veri toplamanın başlangıç noktası, araştırmanın genel amacı doğrultusunda alt amaçların belirlenmesidir. Bundan sonra araştırmacı, hangi türdeki verileri, hangi yollarla, nereden ve kimlerden toplayacağını, kullanacağı ölçme araçlarını, toplayacağı verileri nasıl sembolleştireceğini, nasıl çözümleyip değerlendireceğini vb. hususları önceden belirlemelidir. Verileri toplamaya

başlamadan önce bir ön denemenin yapılması, aksayan yönler varsa bunların düzeltilmesi, sonra asıl uygulamaya geçilmesi önerilir.

Sosyal bilimlerde veriler, ya doğrudan gözlemler yaparak ya da sorular sorarak (dolaylı gözlemlerde bulunarak) toplanır. Gözlem yaparak veri toplamanın uygulama alanı daha geniştir. Canlı, cansız bütün nesneler, kişiler, bu tür verilerin kaynağı olabilir. Veriler, gözlemcinin gördükleri, duydukları, hissettikleri hakkında tuttuğu sistemli kayıtlar yoluyla toplanır. Soru yoluyla sadece insanlardan veri toplanabilir. Soruşturma da denen bu yolla sözlü ya da yazılı olarak sorular yöneltilebilir. Bunlar, görüşme ve yazışma yoluyla olur.

Araştırmacı değişkenlerin miktarını, birbirleriyle olan ilişkilerini belirlemeye çalışır. Bu amaçla yaptığı bütün işler birer ölçme işlemidir. Ölçme işlemleri, araştırmanın amacına uygun olmalıdır. Ölçme işleminin niteliği, araştırmanın en önemli boyutudur. Bu nedenle araştırmacı zamanının önemli bir kısmını nitelikli bir ölçme aracı geliştirmek ve nitelikli bir ölçme gerçekleştirmek için ayırır.

ÖLÇME ARAÇLARININ GELİŞTİRİLMESİ

Ölçme. Belirli bir nesnenin belirli bir özelliğe sahip olup olmadığının belirlenmesi, sahipse buna sahip oluş derecesinin gözlenip gözlem sonuçlarının sayı ve sembollerle ifade edilmesidir. Ölçme, gözlenen niteliklerin sayılarla veya başka sembollerle gösterilmesidir.

Somut değişenlerin (uzunluk, ağırlık, hacim) ölçümü için bazı standart ölçme araçları geliştirilmiştir. Değişkenler soyutlaştıkça ölçme zorlaşır. Sosyal bilimlerde ve eğitim bilimlerinde ölçme yenidir. Başarı, kişilik, yetenek, tutum, zekâ vb. ölçümleri, geçen yüzyılın başlarından itibaren yapılmaya başlanır.

Doğrudan ölçme ve dolaylı ölçme. Ölçülecek niteliğin özelliğine göre ölçme işlemleri, doğrudan veya dolaylı olarak gerçekleştirilir. Doğrudan ölçme, bazı standart ölçme araçlarıyla (metre, kilogram) gerçekleştirilen ölçmedir. Dolaylı ölçme, doğrudan gözlenemeyen değişkenlerin miktarının belirlenmesiyle ilgilidir. Örneğin "tutum", doğrudan ölçülemeyen bir niteliktir ve dolaylı yollarla ölçülmeye çalışılır. Bu nedenle dolaylı ölçmelerde standart ölçme birimleri geliştirmek zor, hatta imkânsız olup bu tür ölçmenin sonuçları da görecelidir.

Olgusal ölçmeler ve yargısal ölçmeler. Ölçmeler, *olgusal ölçmeler* ve *yargısal ölçmeler* olarak da ayrılır. Olgusal ölçmelerde doğrudan ya da dolaylı olarak ölçülen ölçüm birimleri ya da sonuçları herkes için aynı anlamı taşır. Örneğin, bir grupta 12 kişi vardır. Bunların üçü kız dokuzu erkektir. Yaş ortalaması ise 15'tir. Yargısal ölçmeler ise bütünüyle dolaylı ölçmeler olup sonuçları da görecelidir. Bu

ölçümler, genel olarak *başarı, yetenek, kişilik, ilgi, tutum* gibi özelliklere yöneliktir. *Envanter, tutum ölçeği, anket* vb. araçlar, bu amaçla kullanılır. Bu tür ölçüm araçlarını geliştirme, başlı başına bir uzmanlık işidir.

Ölçme hataları: Ölçme işlemlerinin dolaylı yapılması, ölçme sonuçlarına hata karışma olasılığını artırır. Özellikle ölçüm konusu olan nitelikle gerçekte gözlenen nitelik arasında kurulan ilişki, hata kaynağı olabilir. Ölçme işleminde hatanın ve kaynaklarının bilinmesi ve buna göre gerekli önlemlerin alınması önerilir.

Ölçme sonuçlarına karışan hatalar, ölçen kişi, ölçme aracı, ölçme yöntemi, ölçmenin yapıldığı ortam ve ölçme konusu olan bireylerin farklı özelliklerinden kaynaklanabilir. Ölçme işlemi yapılırken bu hata kaynaklarının farkında olup gerekli önlemleri almak gerekir. Ölçme aracının niteliğine bağlı hatalar, bazı ilkeler göz önünde bulundurularak en düşük düzeye indirilebilir.

Ölçme araçlarının özellikleri: Bir ölçme aracının üç temel niteliğe sahip olması gerekir. Bunlar, *geçerlilik, güvenilirlik* ve *kullanışlılıktır.* Böylece ölçme aracından kaynaklanan hatalar en düşük düzeye inecek, standart bir ölçme aracı hazırlanmış olacaktır. Standart olmayan ölçme araçlarıyla yapılan ölçme işlemlerine yüksek düzeyde hata karışacak ve ölçme sonuçları şüpheli olacaktır. Bu tür araçlar kullanılarak yapılan araştırmaların *geçerlilikleri* ve *güvenilirlikleri* şüpheli olacaktır. Bu nedenle yapılan araştırmalarda kullanılacak ölçme aracının söz konusu niteliklere sahip olması için gerekli işlemler yapılmalıdır.

Geçerlilik: Bir ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği, başka herhangi bir özellikle karıştırmadan doğru olarak ölçebilmesidir. Bu durum, ölçme aracının ölçülmek istenen özelliklerin tamamını ölçüp ölçme konusu ya da amacı olmayan özelliklerin ölçüm işlemine karışmasını engelleyebilme gücü olarak görülebilir. Örneğin, ölçülmek istenen konuyla ilgili bazı soruları içerip bir kısmını dışlayan bir ölçme aracının, kapsamı içine almadığı özellikler ya da konuyla ilgisi olmayan özellikleri ölçme konusu yapması nedeniyle geçerliliği düşüktür.

Ölçme aracının geçerliliğini belirlemek için ölçeğin amacının iyi belirlenmesi gerekir. Ölçülecek özeliklerin tanımlanması, büyük önem taşır. Bu amaçla hazırlanacak belirtke tabloları, ölçme aracının geçerliliğini belirlemede kullanılabilecek bir araçtır. Geçerliliği kontrol etmek için uzman görüşlerinin alınması, belirtke tablosu hazırlandıktan sonra çok daha yararlı sonuçlar verebilir. Geçerliliği istatistiksel yolla kontrol etmek için başka bir ölçüm sonucu ile gerçekleştirilecek korelasyonel çalışmalardan yararlanılabilir. Ayrıca ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için de faktör analizi yapılabilir.

Güvenirlilik: Ölçme aracının ölçtüğü şeyi tutarlı, kararlı ve duyarlı bir biçimde ölçme özelliğidir. Bu özellik, ölçme sonuçlarının tesadüfî hatalardan arın-

mış olmasını ve güvenirliliğini sağlar. Örneğin aynı testin değişik zamanlarda aynı gruba uygulandığında elde edilen sonuçlar arasındaki korelasyon katsayısı yüksek bulunursa, testin güvenilir olduğu söylenebilir. Ölçme aracının; küçük farkları belirleyebilme özelliği (duyarlılık), elde edilen sonuçların birbiriyle tutarlı olması, aynı şartlarda tekrar uygulanması durumunda birbirine benzer sonuçlar elde edilmesi (kararlılık), güvenirliğin boyutları olarak görülür.

Güvenirlilik bir derece sorunudur. Testin güvenirliliği, yapılacak istatistiksel analiz teknikleriyle belirlenebilir. Elde edilecek korelasyon katsayısına göre, sonuç sıfıra yakınsa güvenirlilik düşük, bire yakınsa güvenirlilik yüksek olarak kabul edilir. Güvenirliliği tahmin için;

1. Aynı gruba ölçme aracının iki kez uygulanması yöntemi
2. Paralel testler yöntemi
3. Bir testin yarıya bölünmesi yöntemi
4. İç tutarlılık testi yöntemleri uygulanabilir.

EĞİTİM ARAŞTIRMALARINDA VERİ TOPLAMA YOLLARI

Eğitim araştırmalarında kullanılan veri toplama yolları ve araçları dört ana başlıkta toplanabilir. Bunlar, gözlem teknikleri ve araçları; görüşme teknikleri ve araçları; yazışma tekniği ve araçları; belgesel taramadır.

Gözlem: Belli bir olay, nesne, insan, yer, durumla ilgili bilgi toplamak için belirli hedeflere bağlı bir bakış ve dinleyiştir. Gözlem, verilerin doğrudan elde edilmesine dönüktür.

Gözlemde, *gözlemci* ve *gözlenen* olmak üzere iki taraf vardır. Gözlemde, gözlenenler kendi doğal ortamında olmalıdır. *Dışarıdan gözlem* ve *katılarak gözlem* olarak iki tür gözlem vardır. Diğer taraftan, gözlemdeki sürekliliğe göre, *sürekli gözlem* ve *aralıklı gözlem* olmak üzere yine iki tür gözlem vardır. Verilerin kayıt ve sayısallaştırması için gerektiğinde bir gözlem kılavuzu hazırlanır. Bunlara, tarama ve kontrol listesi, çetele kartı, derecelendirme ölçekleri gibi adlar verilir.

Gözlemde önemli olan noktalardan biri, doğal ortamın değişmemesi, gözlenmek istenenlerin noksansız kaydedilmesidir. Gözlemde veriler, çeşitli yollarla (not alma, ses kayıt cihazı, görüntü kaydı, vb.) kaydedilir. Gözlemde önceden eğitilmiş, iyi yetişmiş gözlemcilerden de yararlanılır

Görüşme (mülakat): Sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir. Çoğu kez yüz yüze olduğu gibi telefon, internet gibi araçlarla da olabilir. Görüşme, *bireysel görüşmeler* ve *grupla görüşmeler* olarak ayrılır. Diğer taraftan *yapılandırılmış,*

yarı yapılandırılmış ve *yapılandırılmamış* görüşmeler olarak ayrılır. Görüşmede soruların düzenlenmesi, soruluş biçimi ve sırası önemlidir.

Yazışma: Anket, mektup, yazılı test gibi araçlarla veri toplama yoludur. Buna *yapılandırılmış görüşme* de denir. En çok kullanılan tekniklerden biridir. Yazışma yoluyla veri toplamada soruların iyi düzenlenmesi, sırası ve düzeni, yönergenin hazırlanması, sunuş mektubu, soruların ulaştırılma ve toplanma biçimi, uygulayıcıların seçimi ve eğitimi, üzerinde durulması gereken bazı konulardır.

Belgesel tarama: Var olan kayıt ve belgeleri tarayarak veri toplama yoludur. Bunlar, resim, kitap, rapor, istatistik, tutanak, film, ses ve görüntü kayıtları gibi her türden veri olabilir. Bu tekniğe, *belgesel gözlem, doküman metodu, kitaplık araştırması* gibi adlar da verilir. Belgesel tarama, *genel tarama* ve *içerik analizi* gibi sınıflara da ayrılır. Belgesel taramada araştırmacının verileri kaydetmek için *not alma fişleri* geliştirmesi önerilir. Bu fişler, *kaynak fişi* ve *not alma fişi* olarak gruplanır. Bu fişlerde, yazar ve kaynakla ilgili yayın bilgileri kaydedilerek, gerekli bilgiler, veriler işlenir. Gerektiğinde kolay bulunması için uygun şekilde sınıflanır. Yazılı belgelerden yararlanmada *doğrudan* ve *dolaylı alıntıların* kurallara uygun olarak yapılması gerekir. Alıntıların, amaca, kaynağa ve gerçeğe uygunluğu gözetilmelidir. Bununla ilgili yasal ve etik kurallar bilinmeli ve bunlara uyulmalıdır.

VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMU

Araştırmada verilerin araştırma problemine ilişkin çözüm önerileri geliştirmeye dönük olarak işlenip analiz edilmesi, yorumlanıp değerlendirilmesi gerekir. Araştırma planlanırken daha başlangıç aşamasında hangi verilerin toplanacağı, bunların nasıl işlenip analiz edileceği, sonuçların nasıl yorumlanacağı belirlenir.

Verilerin işlenmesinde kaydetme, sınıflama, hesaplama, özetleme, rapor etme gibi işlemlerin yapılması gerekir. Veriler, elle, mekanik ya da elektronik araçlarla işlenebilir. Günümüzde bu konuda yaygın biçimde bilgisayarlar kullanılır. Verilerin işleniş biçimine önceden karar verilmelidir. Eğer veriler bilgisayar ortamında analiz edilecekse bu konuda geliştirilmiş paket programlardan yararlanılır. Toplanacak verilerin, bunlara işlenebilecek özellikte olması gerekir.

Eldeki veriler, sayısal nitelikte veriler ise, kullanılacak istatistiksel analiz tekniklerinin önceden belirlenmesi gerekir. Araştırmacı verileri topladıktan sonra *"şimdi benim bunlara hangi istatistiksel tekniği uygulamam uygun olur?"* diye sormamalıdır. Kullanılacak istatistiksel teknikler, araştırmanın amaçlarına göre değişir.

Yorumlama, analiz edilmiş olan verilere bir anlam verme işidir. İşlenmiş ve analiz edilmiş veriler, genel olarak *bulgu* olarak nitelendirilir. Bulgular da veriler gibi, *olgusal* ve *yargısal* nitelikte olabilir. Bulguların sunuluşunda rapor yazma tekniklerine uyulur. Bu konuda evrensel ilkeler olmamakla birlikte geliştirilmiş bazı teknikler vardır. Son yıllarda Amerika Psikoloji Araştırmaları Derneği (APA) tarafından geliştirilen *APA stili,* rapor yazmada dünyada akademik çevrelerde en çok tercih edilen yazma stilidir.

Yorum, bulgular üzerinde, yani işlenmiş veriler üzerinde olur. Yorum, öznel bir süreçtir. Yorumda, araştırmanın sınırlılıkları gözetilmelidir. Yorumlar, rasyonel ve mantıksal bir temele dayanmalıdır. Bu konuda *iç* ve *dış yorumdan* söz edilir. Yani araştırmanın, araştırmacı tarafından daha önce geliştirilmiş ölçütler ve kuramsal yapı içinde, hem de alanda yapılmış diğer araştırmaların sonuçlarıyla karşılaştırılarak yorumlanması gerekir. Ancak beklenmedik bazı bulguların yorumu güç olabilir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmada son bölüm, *sonuç ve öneriler; özet, yargı ve öneriler; tartışma, sonuç ve öneriler* gibi değişik adlar altında oluşturulur. Bu bölümde araştırmacı, araştırmayı genel olarak özetler, değerlendirir. Araştırma, özetlendikten sonra, problemin çözümüne dönük olarak değerlendirilir. Yani burada, *"bu araştırma yapılmasa ne olurdu, yapıldı da ne oldu"* sorularına cevap verilir.

Öneriler, *uygulama önerileri ve araştırma önerileri* olmak üzere iki başlıkta düşünülebilir. Uygulama önerileri, bütünüyle araştırmanın problemiyle ve bulgularla ilgili olmalıdır. Burada araştırmacı aklına gelen her güzel fikri öneri diye sunmamalıdır. Öneriler de yorumlar ve yargılar gibi öznel ve kişiseldir.

ARAŞTIRMA RAPORUNUN YAZILMASI

Lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim gören öğrencilerin, araştırma raporlarını, bağlı oldukları ilgili fakülte ve enstitünün, bu konuda hazırlamış olduğu yönergeye uygun olarak yazmaları salık verilir. Burada ana bölümler/başlıklar, tablolar, grafikler, madde numaraları, dip not ve kaynakça yazımı, ekler, dil ve anlatım yönlerinden belirlenen kurallara uyulması gerekir.

EK:

SOSYAL BİLİMLERDE BİLİMSEL BİR ARAŞTIRMADA BÖLÜMLER (ÖRNEK)

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

ÇİZELGELER LİSTESİ

ŞEKİLLER LİSTESİ

BÖLÜM I

GİRİŞ

PROBLEM (AMAÇ)

ALT PROBLEMLER (ALT AMAÇLAR)

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

DENENCELER (HİPOTEZLER)

SAYILTILAR (VARSAYIMLAR)

TANIMLAR (BAZI KARAMLARIN AÇIKLANMASI)

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI (VERİ TOPLAMA ARACI, KATILIMCILAR/VERİ KAYNAKLARI, SONUÇLARININ GENELLENMESİ VB. YÖNLERDEN)

BÖLÜM II

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR (KONUYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR)

BÖLÜM III

YÖNTEM

ARAŞTIRMANIN MODELİ

ARAŞTIRMANIN EVRENİ

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

VERİ TOPLAMA VE ÇÖZÜMLEME TEKNİKLERİ

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

(ALT BAŞLIKLAR HALİNDE)

ARAŞTIRMANIN BULGULARI ve BULGULARIN YORUMU

BÖLÜM V

ÖZET YARGI VE ÖNERİLER (YA DA SONUÇLAR VE ÖNERİLER)

UYGULAMACILAR İÇİN ÖNERİLER

ARAŞTIRMACILAR İÇİN ÖNERİLER

EKLER

KAYNAKÇA

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Eğitim bilimlerinde gerçekleştirilen araştırmaları, doğa bilimlerindeki araştırmalardan ayıran temel özellikler nelerdir?
2. İnsanlar üzerinde araştırma yapmanın başlıca güçlükleri neler olabilir?
3. Bilimsel araştırma sürecinde araştırmacı ne ölçüde objektif olabilir? Tartışınız.
4. Eğitim bilimlerinde yapılan araştırmalar sizce eğitimle ilgili sorunların çözümüne ne ölçüde katkıda bulunmaktadır? Tartışınız.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. "Nesnel ve geçerliliği kabul edilmiş olan sistemli bilgiler bütünü" **şeklindeki bir tanım hangisini açıklar?**

   A) Yöntem
   B) Bilgi
   C) Bilim
   D) Model
   E) Teori

2. **Hangisi bilimin temel işlevlerinden biri değildir?**

   A) Anlama
   B) Açıklama
   C) Tahmin etme
   D) Kanıt gösterme
   E) Kontrol etme

3. **Öğrencilerin akademik başarılarıyla zeka düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye dönük bir araştırma, hangisi kapsamında yer alır?**

   A) Betimsel araştırma
   B) İlişkisel araştırma
   C) Tarihsel araştırma
   D) Deneysel araştırma
   E) Nitel araştırma

4. **Bilimsel araştırma sürecinde ilk aşamayı hangisi oluşturur?**

   A) Güçlüğün sezilmesi
   B) Problemin tanımlanması
   C) Hipotezlerin oluşturulması
   D) Araştırma modelinin belirlenmesi
   E) Verilerin toplanması

5. **Araştırmacı tarafından, bir araştırmanın başında denenmeden doğru olarak kabul edilen yargılara ne denir?**

   A) Sınırlılık
   B) Hipotez
   C) Paradigma
   D) Teori
   E) Sayıltı

6. **Türk eğitim tarihi üzerinde bir araştırma planlayan biri, daha çok hangi yolla veri toplayacaktır?**

   A) Gözlem
   B) Görüşme
   C) Yazışma
   D) Belgesel tarama
   E) Kaynak kişilerden yararlanma

7. Hangisi, eğitim biliminin diğer bilimler arasındaki yerini tanımlamada yaygın olarak kullanılan bir ifade değildir?

A) Uygulamalı bir bilim
B) Disiplinler arası bir bilim
C) İnsani bir bilim
D) Sosyal bir bilim
E) Teknik bir bilim

8. Hangisi, nitel bir araştırmanın özellikleri arasında yer almaz?

A) Sosyal gerçeğin evrensel olmadığını kabul eder
B) İstatistik teknikleri yaygın olarak kullanılır
C) Araştırmaya katılanlara öznel yaklaşır
D) Sözel açıklamalara daha çok yer verir
E) Genel olarak yorumlamacı paradigmaya dayanır

9. Herhangi bir bilim alanında, belli bir konuda yapılan gözlem ve araştırmalara dayalı olarak keşfedilen ilke ve yasaların formüle edildiği, birbiriyle ilişkili kavram, ilke, tanım ve genellemeler bütünü, şeklindeki tanım hangisini açıklar?

A) Teori
B) Paradigma
C) Yaklaşım
D) Model
E) Denence

10. Yeni bir öğretim yönteminin etkililiğini test etmeye dönük bir araştırmada, bu yöntemle öğrenci başarısı arasındaki ilişkiler belirlenmek istenirse, bu araştırma ne tür bir araştırma olarak nitelendirilir?

A) Tarihsel
B) Betimsel
C) Deneysel
D) Karşılaştırmalı
E) Nitel

11. Bir araştırmada elde edilen henüz işlenmemiş kanıt, gözlem ve kayıtlara ne ad verilir?

A) Bulgu
B) Veri
C) Malumat
D) Enformasyon
E) Bilgi

12. Hangisi bir ölçme aracının, tesadüfü hatalardan arınmış olarak güvenirliğini test etmek için başvurulan yollardan biri değildir?

A) Aynı gruba ölçme aracının iki kez uygulanması
B) Paralel testler yöntemi
C) Bir testin yarıya bölünmesi yöntemi
D) Uzman görüşünden yararlanma yöntemi
E) İç tutarlılık testi yöntemleri

13. Kişilerin yetenek, kişilik, ilgi, tutum gibi özeliklerini belirlemeye dönük ölçmeler, hangisiyle nitelendirilir?

A) Olgusal ölçmeler
B) Doğrudan ölçmeler
C) Yargısal ölçmeler
D) Gözlem yoluyla ölçme
E) Tarama yoluyla ölçme

14. Bir ölçme aracının ölçmek istediği özelliği, başka bir özellikle karıştırmadan doğru biçimde ölçebilme özelliği, hangisiyle ifade edilir?

A) Geçerlilik
B) Güvenirlilik
C) Ölçme hatası
D) Doğrudan ölçme
E) Dolaylı ölçme

15. Aşağıdakilerden hangisi, bir araştırmada olgusal veriler kapsamında yer almaz?

A) Cinsiyet
B) Yaş
C) Boy
D) Ağırlık
E) Yetenek

Cevaplar									
1. C	2. D	3. B	4. A	5. E	6. D	7. E	8. B	9. A	10. C
11.B	12.D	13.C	14.A	15.E					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Balcı, A. (1995). *Sosyal bilimlerde araştırma.* Ankara: 72TDFO Bilgisayar-Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şt.

Demir, Ö. (1992). *Bilim felsefesi.* İstanbul: Ağaç.

Feyerabend, P. (1991). *Yönteme hayır.* (Çev. A. İnam). İstanbul: Ara .

Feyerabend, P. (1991). Özgür bir toplumda bilim (Çev: A. Kardam). İstanbul: Ayrıntı.

Freenkel, J.R. ve Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education.* San Francisco: Mc Graw Hill.

Göka, E. ve Diğ. (1998). *Önce söz vardı.* İstanbul: Vadi.

Kaptan, S.(1995). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri.* Ankara: Tekışık Web Ofset.

Karasar, N.(1995). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: 3 A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Karasar, N.(1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama.* Ankara: 3 A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Köklü, N. ve Ş. Büyüköztürk (2000). *Sosyal bilimler için istatistiğe giriş.* Ankara: PegemA.

Bilimsel devrimlerin yapısı (Çev: N. Kuyaş). İstanbul: Alan.

Seyidoğlu, H. (1995). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı,* İstanbul: Güzem.

Şimşek, H. (1997). *Paradigmalar savaşı*-Kaostaki Türkiye. İstanbul: Sistem.

Şişman, M. (1998). Eğitim yönetiminde kuram ve araştırmada alternatif paradigma ve yaklaşımlar, *Eğitim Yönetimi,* Güz , s.395-422.

Türkdoğan, O. (2000). *Bilimsel araştırma metodolojisi,* İstanbul: Timaş.

Yıldırım, A. ve H. Şimşek (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin.

12. BÖLÜM

TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMİNİN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- Türkiye eğitim sisteminin yapısını ana çizgileriyle tanıyacak,
- Türkiye'de okul kademelerini ve okul türlerini tanıyacak,
- eğitim sistemiyle ilgili sorunların farkında olacak,
- eğitim sistemiyle ilgili sorunları çözmeye dönük öneriler geliştirebileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- Türkiye Eğitim Sisteminin Yapısı
- MEB Merkez Teşkilatı
  - Bakan
  - Bakan Yardımcısı
  - Müsteşar
  - Müsteşar Yardımcıları
  - Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
  - Bakanlık Müşavirliği
  - İç Denetim Birimi Başkanlığı
  - Hizmet Birimleri
- MEB Taşra Örgütü
  - MEB İl Örgütü
  - MEB İlçe Örgütü
- MEB Yurt Dışı Örgütü
- Örgün Eğitim
- Türkiye Eğitim Sisteminde Okul Yapısı

- Türk Eğitim Sisteminde Örgün Eğitim Kademeleri
- Okulöncesi Eğitim
  - Okulöncesi Eğitimin Gelişimi
  - Okulöncesi Eğitimin Amaçları
  - Okulöncesi Eğitim Kurumları
  - Okulöncesi Eğitimin Önemi
- İlköğretim
  - İlköğretimin Gelişimi
  - İlköğretimin Amaçları
  - İlköğretim Kurumları
- Ortaöğretim
  - Ortaöğretimin Gelişimi
  - Ortaöğretimin Amaçları
  - Ortaöğretim Kurumları
- Genel Ortaöğretim
- Mesleki ve Teknik Ortaöğretim
- Özel Eğitim
  - Özel Eğitime Muhtaç Bireyler
  - Özel Eğitimin Gelişimi
  - Özel Eğitim Kurumları
- Yükseköğretim
  - Yükseköğretimin Gelişimi
  - Yükseköğretimin Amaçları
  - Yükseköğretim Kurumları
- Yaygın Eğitim
  - Yaygın Eğitimin Gelişimi
  - Türkiye'de Yaygın Eğitimin Gelişimi
  - Yaygın Eğitimin Amaçları ve İşlevleri
  - Yaygın Eğitim Veren Kurumlar
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMİNİN YAPISI

Ülkelere göre eğitim sistemleri farklı biçimlerde örgütlenmiştir. Türkiye eğitim sistemi ise merkeziyetçi bir örgütlenme ve yönetim yapısına sahiptir. Yani eğitimle ilgili planlama ve düzenlemeler, genelde Millî Eğitim Bakanlığı merkez örgütünce gerçekleştirilir. Bunun getirdiği kolaylıklar yanında güçlükler de vardır. Dünyada giderek eğitim sistemlerinin merkeziyetçi olmayan bir yapıda tasarlanması, taşra ve okul yönetimlerinin daha çok yetkilendirilip güçlendirilmesi tartışılmaktadır.

Türkiye eğitim sisteminin oluşturulmasında başlıca belirleyiciler arasında şunlar yer alır:

- Tevhid-i Tedrisat Kanunu,
- Millî Eğitim Temel Kanunu
- Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- Anayasa,
- Hükümet programları,
- Kalkınma planları,
- Millî eğitim şuraları kararları.

Türkiye eğitim sistemi, Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre oluşturulmuştur. Eğitim hizmetlerini yürütmek, Millî Eğitim Bakanlığı'na ait olup Bakanlığın kuruluş teşkilat ve görevleri, 2011 yılında yayımlanan 652 sayılı kanun hükmünde kararnameyle belirlenmiştir.

MEB'in temel görevi, Bakanlığa bağlı her kademe ve türdeki eğitim-öğretim kurumlarının çalışanlarına ve öğrencilerine ilişkin hizmetleri planlamak, uygulamak, denetlemek ve değerlendirmektir. Bakanlığın görevleri, yukarıda adı geçen kanunla belirlenmiştir. Buna göre Millî Eğitim Bakanlığının görevleri şunlardır:

- Okul öncesi, ilk ve orta öğretim çağındaki öğrencileri bedenî, zihnî, ahlakî, manevî, sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştiren ve insan haklarına dayalı toplum yapısının ve küresel düzeyde rekabet gücüne sahip ekonomik sistemin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak geleceğe hazırlayan eğitim ve öğretim programlarını tasarlamak, uygulamak, güncellemek; öğretmen ve öğrencilerin eğitim ve öğretim hizmetlerini bu çerçevede yürütmek ve denetlemek,

- Eğitim ve öğretimin her kademesi için ulusal politika ve stratejileri belirlemek, uygulamak, uygulanmasını izlemek ve denetlemek, ortaya çıkan yeni hizmet modellerine göre güncelleyerek geliştirmek,
- Eğitim sistemini yeniliklere açık, dinamik, ekonomik ve toplumsal gelişimin gerekleriyle uyumlu biçimde güncel teknik ve modeller ışığında tasarlamak ve geliştirmek,
- Eğitime erişimi kolaylaştıran, her vatandaşın eğitim fırsat ve imkânlarından eşit derecede yararlanabilmesini teminat altına alan politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak, uygulanmasını izlemek ve koordine etmek,
- Kız öğrencilerin, özürlülerin ve toplumun özel ilgi bekleyen diğer kesimlerinin eğitime katılımını yaygınlaştıracak politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak ve uygulanmasını koordine etmek,
- Özel yetenek sahibi kişilerin bu niteliklerini koruyucu ve geliştirici özel eğitim ve öğretim programlarını tasarlamak, uygulamak ve uygulanmasını koordine etmek,
- Yükseköğretim kurumları dışındaki eğitim ve öğretim kurumlarını açmak, açılmasına izin vermek ve denetlemek,
- Yurtdışında çalışan veya ikamet eden Türk vatandaşlarının eğitim ve öğretim alanındaki ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çalışmaları ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde yürütmek,
- Yükseköğretim dışında kalan ve diğer kurum ve kuruluşlarca açılan örgün ve yaygın eğitim ve öğretim kurumlarının denklik derecelerini belirlemek, program ve düzenlemelerini hazırlamak,
- Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı ortaöğretim kurumlarının program ve denklik derecelerinin belirlenmesi ile yönetmeliklerinin hazırlanmasında işbirliğinde bulunmak,
- Yükseköğretimin millî eğitim politikası bütünlüğü içinde yürütülmesini sağlamak için, 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Bakanlığa verilmiş olan görev ve sorumlulukları yerine getirmek,
- Mevzuatla Bakanlığa verilen diğer görev ve hizmetleri yapmaktır.

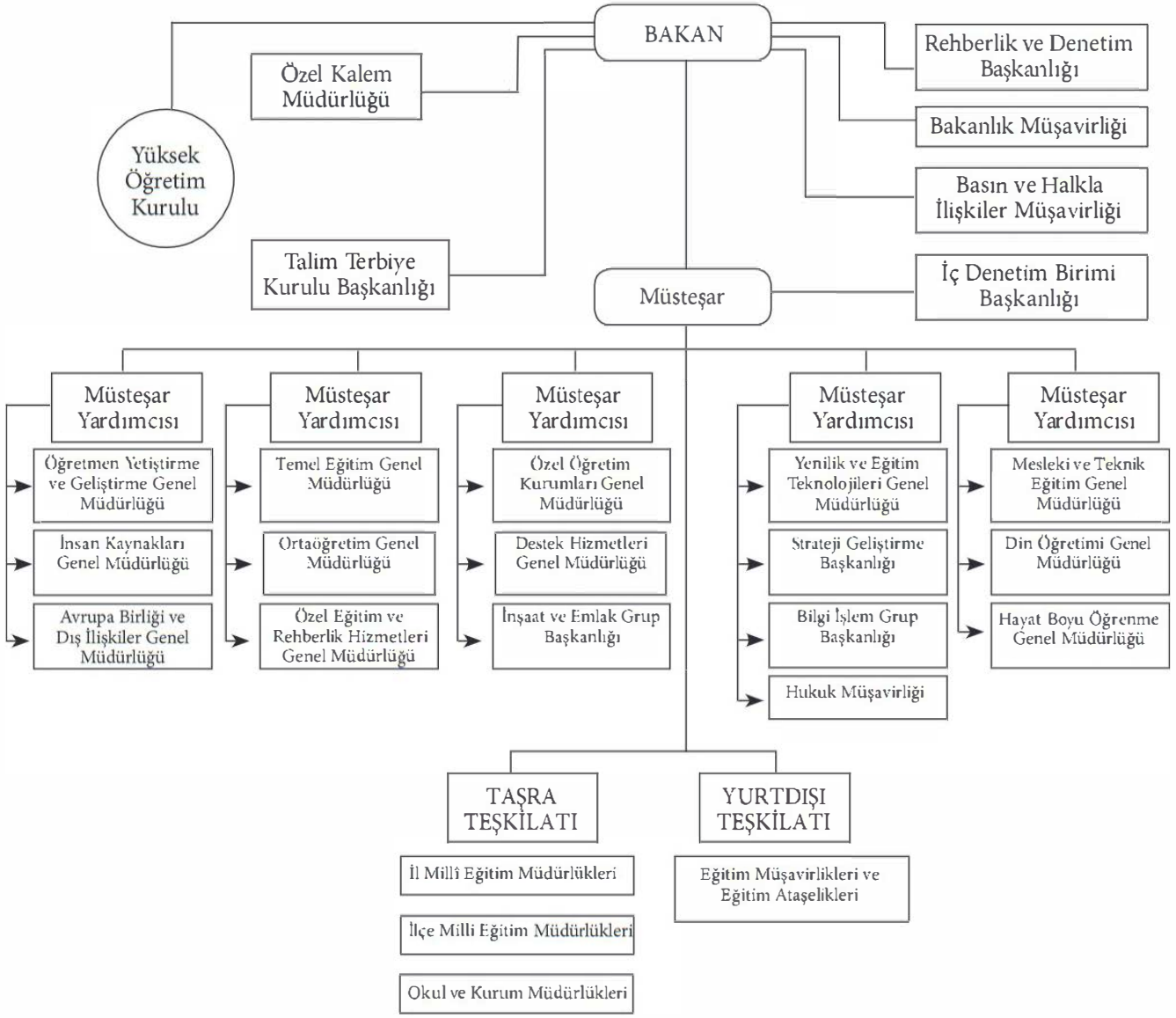
Eğitim Bakanlığı, örgütlenme yönünden dört boyuttan oluşmaktadır:

- Merkez teşkilâtı
- Taşra teşkilâtı
- Yurt dışı teşkilâtı
- Bağlı kuruluşlar.

MEB, merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatının her kademesindeki yöneticiler, görevlerini mevzuata, plan ve programlara ve emirlere uygun olarak düzenlemek ve yürütmekten üst kademe yöneticilerine karşı sorumludur. Bakanlık merkez teşkilâtı; Bakan, Bakan Yardımcısı, Tâlim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Müsteşar ve Müsteşar Yardımcıları, Hizmet Birimleri yanında makam onayı ile kurulan bazı birimlerden oluşmaktadır. MEB merkez örgütü içinde yer alan birimler şöyledir:

MEB MERKEZ TEŞKİLATI

- Bakan
- Bakan Yardımcısı
- Müsteşar
- Müsteşar Yardımcıları
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Bakanlık Müşavirliği
- İç Denetim Birimi Başkanlığı

Şekil 1. Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilat Şeması

Hizmet Birimleri

Bu birimler, Bakanlık merkez teşkilâtının eğitim-öğretim için yönetsel kararlar üreten birimleridir. On ikisi genel müdürlük, ikisi başkanlık, ikisi grup başkanlığı, ikisi müşavirlik, biri de müdürlük olarak belirlenen hizmet birimleri şunlardır:

- Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
- Orta Öğretim Genel Müdürlüğü
- Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü
- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
- Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
- Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü
- Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü
- Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
- Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
- Rehberlik ve Denetim Başkanlığı
- Strateji Geliştirme Başkanlığı
- Hukuk Müşavirliği
- İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü
- Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Bilgi İşlem Grup Başkanlığı
- İnşaat ve Emlak Grup Başkanlığı
- Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği
- Özel Kalem Müdürlüğü

Hizmet birimleri, bakanlığın üretmek durumunda olduğu eğitim-öğretim hizmetiyle doğrudan ilgili olan birimlerdir. Bunların çoğu birer genel müdürlük olarak örgütlenmiştir. Aşağıda bu genel müdürlüklerin çalışma konuları, ilgili yasaya göre kısaca açıklanmıştır. Bunlar ve bakanlığın diğer birimlerinin faaliyetleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Web adresinden (http//www.meb. gov. tr) elde edilebilir.

Bakan

Bakanlık teşkilatının en üst amiri olan Bakan, Bakanlık icraatından ve emri altındakilerin faaliyet ve işlemlerinden Başbakana karşı sorumlu olup aşağıdaki görev, yetki ve sorumluluklara sahiptir:

a) Bakanlığı, Anayasaya, kanunlara, hükümet programına ve Bakanlar Kurulunca belirlenen politika ve stratejilere uygun olarak yönetmek.

b) Bakanlığın görev alanına giren konularda politika ve stratejiler geliştirmek, bunlara uygun olarak yıllık amaç ve hedefler oluşturmak, performans ölçütleri belirlemek, Bakanlık bütçesini hazırlamak, gerekli kanunî ve idarî düzenleme çalışmalarını yapmak, belirlenen stratejiler, amaçlar ve performans ölçütleri doğrultusunda uygulamayı koordine etmek, izlemek ve değerlendirmek.

c) Bakanlık faaliyetlerini ve işlemlerini denetlemek, yönetim sistemlerini gözden geçirmek, teşkilat yapısı ve yönetim süreçlerinin etkililiğini gözetmek ve yönetimin geliştirilmesini sağlamak.

ç) Faaliyet alanına giren konularda diğer bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.

Müsteşar ve Müsteşar Yardımcıları

Müsteşar, Bakandan sonra gelen en üst düzey kamu görevlisi olup Bakanlık hizmetlerini, Bakan adına onun emir ve yönlendirmesi doğrultusunda, mevzuat hükümlerine, Bakanlığın amaç ve politikaları ile stratejik planına uygun olarak düzenler ve yürütür. Bu amaçla, Bakanlık birimlerine gereken emirleri verir, bunların uygulanmasını gözetir ve sağlar. Müsteşar, bu hizmetlerin yürütülmesinden Bakana karşı sorumludur. Müsteşara yardımcı olarak beş Müsteşar Yardımcısı görevlendirilebilir.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB), bakanlığın bilimsel danışma ve karar organıdır. Kurul, bir başkan ve on üyeden oluşur. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı; Özel İhtisas Komisyonları, Öğretim Materyallerini Geliştirme ve İzleme Müdürlüğü ile altı grup başkanlığından oluşup doğrudan bakana bağlıdır. Başkan ve üyeleri dört yıllık süreyle atanır. Bu süre her defasında bir yıl olmak üzere en fazla üç defa uzatılabilir. Kurul Başkanı ve üyeleri, en az dört yıllık eğitim veren yükseköğretim kurumlarından mezun olmuş, eğitim alanında yaptığı çalışma ve yayınlarla temayüz etmiş;

a) Eğitim ile ilgili alanlarda öğretim üyeleri,

b) En az on yıl süreyle öğretmenlik veya okul yöneticiliği yapmış olanlar ve,

c) Kamu görevlileri arasından seçilir.

Kurulun başlıca görevleri şunlardır: Evrensel değer ve standartları göz önünde bulundurarak, kalite, eşitlik ve etkililik ilkeleri ile millî ve toplumsal değerlere dayalı bir eğitim sistemi oluşturmak amacıyla; eğitim sistemini, eğitim ve öğretim plan ve programlarını, ders kitaplarını hazırlatmak, hazırlananları incelemek veya inceletmek, araştırmak, geliştirmek; Bakanlık birimlerince hazırlanan eğitim ve öğretim programları, ders kitapları, yardımcı kitaplar ile öğretmen kılavuz kitaplarını incelemek, inceletmek ve nihaî şeklini vermek; yurtdışı eğitim ve öğretim kurumlarından alınmış, ilköğretim ve ortaöğretim diploma ve öğrenim belgelerinin derece ve denkliklerine ilişkin kararlar vermek, bu kararları Bakanın onayına sunmak, eğitim ve öğretimle ilgili konularda Bakanlığın diğer birimleri tarafından oluşturulacak politika ve stratejilerin belirlenmesinde işbirliği yapmak ve Millî Eğitim Şurası çalışmalarının sekreterlik hizmetlerini yürütmek.

Bakanlık Müşavirliği

Bakanlığın görev alanına giren , özel önem ve öncelik taşıyan konularda araştırma, inceleme yaparak Bakana yardımcı olmak üzere ilgili yasaya göre en fazla otuz Bakanlık müşaviri görevlendirilebilir. Bakanlık müşavirleri, doğrudan Bakanlık makamına bağlıdır.

İç Denetim Birimi Başkanlığı

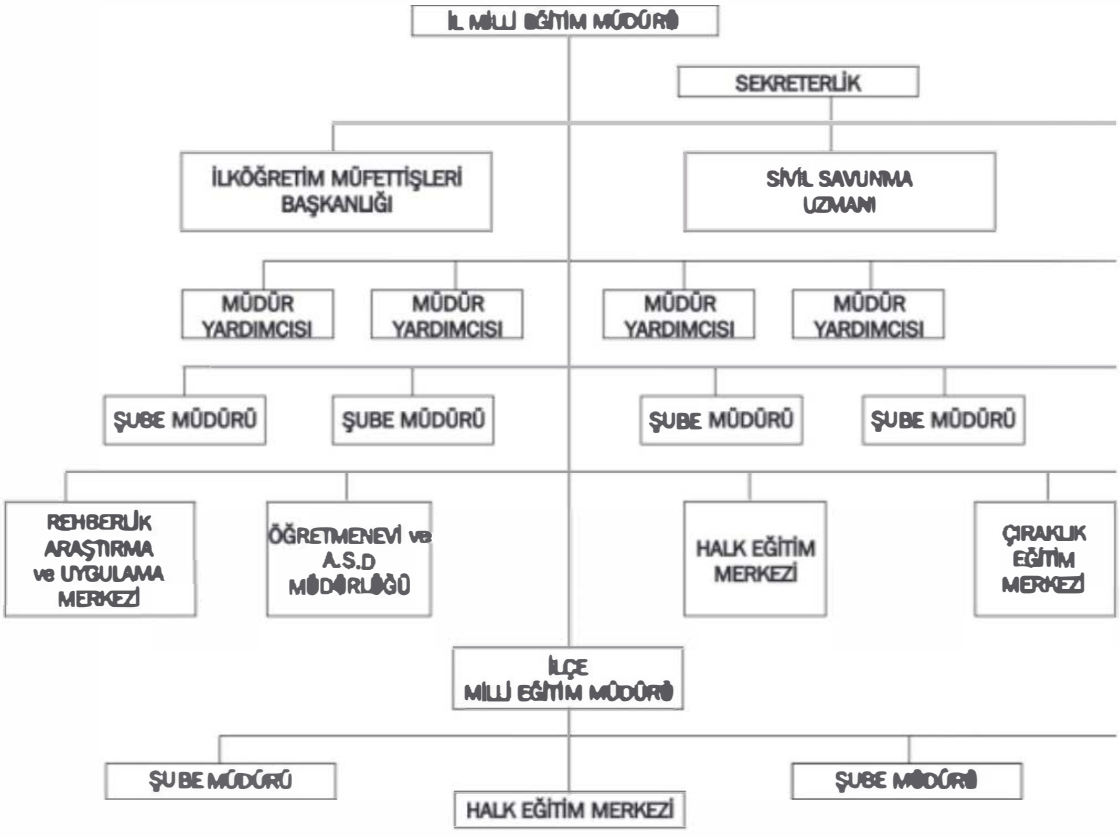
İç denetim, Bakanlığın faaliyet ve çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek için kaynakların ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek amacıyla yapılan bağımsız, tarafsız bir güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetidir. İç Denetim Birimi Başkanlığı, risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinlik ve yeterliliğinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi suretiyle Bakanlığın amaçlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olur. İç denetim faaliyeti; Bakanlık faaliyetlerinin amaç ve politikalara, kalkınma planına, programlara, stratejik planlara, performans programlarına ve mevzuata uygun olarak planlanmasını ve yürütülmesini; kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını; bilgilerin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve zamanında elde edilebilirliğini sağlamayı amaçlar.

Millî Eğitim Şurası

Şura çalışmaları, TTKB bünyesinde oluşturulan Şura Genel Sekreterliği tarafından yürütülür. Türk Millî Eğitimini geliştirerek niteliğinin yükseltilmesi amacıyla, 1933 yılında 2287 sayılı kanunla kurulan Millî Eğitim Bakanlığı'nın en yüksek danışma ve karar organı olan millî eğitim şuraları, demokratik ölçüler çerçevesinde toplumun her kesiminden ve değişik görüşlerden temsilcilerin katıldığı toplantılardır. Bu toplantılarda alınan kararlar, makamca onaylandıktan sonra icra plânına alınmakta ve uygulamaya konulmaktadır. Bu kararlar bağlayıcı olmayıp tavsiye niteliğindedir. Eğitim siteminin çeşitli birimlerinden katılan üyeler dışında eğitim sisteminin dışından çağrılı üyeler de katılmaktadır. Sonuncusu 2010'da olmak üzere bugüne kadar 18 millî eğitim şurası yapılmıştır. Bakan, şuranın doğal üyesi ve başkanı olup şura yönetmeliğine göre Bakanın çağrısıyla şuranın dört yılda bir toplanması öngörülmektedir.

MEB TAŞRA (İL VE İLÇE) ÖRGÜTÜ

Millî Eğitim Müdürlüğü Teşkilat Şeması

MEB İl Örgütü

İl millî eğitim örgütleri, İl ve İlçe Millî Eğitim Müdürlükleri Yönetmeliği'ne göre örgütlenmiştir. Buna göre Millî Eğitim Bakanlığı'nın taşra örgütü, illerde il millî eğitim müdürlükleri ile ilçelerdeki ilçe millî eğitim müdürlükleri'nden oluşmaktadır. İl İdaresi Kanunu'na göre vali, ildeki bütün işleri yürütmekle sorumludur. İl millî eğitim müdürlüğü de il örgütü içinde valiliğe bağlı il müdürlüklerinden biridir. İl millî eğitim müdürlüğü içinde millî eğitim müdürü dışında müdür yardımcılıkları ve şube müdürlükleri, bunlara bağlı şube ve birimler vardır. İl millî eğitim müdürlüğü içinde yer alan başlıca şubeler şunlardır:

- Özlük,
- Atama,
- İnceleme-soruşturma-değerlendirme,
- Kültür,
- Eğitim-öğretim ve öğrenci işleri,
- Program geliştirme,
- Hizmet içi eğitim,
- Bilgisayar ve sınav hizmetleri,
- Okul öncesi eğitim,
- Özel eğitim ve rehberlik,
- Okul içi beden eğitimi spor,
- Öğretmene hizmet ve sosyal işler,
- Burslar ve yurtlar,
- Özel öğretim kurumları,
- Sağlık işleri,
- Yaygın eğitim, çıraklık mesleki ve yaygın eğitim,
- Araştırma planlama istatistik
- Bütçe yatırım ve tesisler
- Eğitim araçları ve donatım
- Arşiv ve idare bölümü
- Sivil savunma hizmetleri
- Basın ve halkla ilişkiler

MEB İlçe Örgütü

İlçe millî eğitim örgütü de il örgütüne benzer biçimde örgütlenmiştir. İlçelerde daha önce 1933'te yayınlanan 2287 sayılı Maarif Vekâleti Hakkındaki Kanun'a göre kurulan ilköğretim müdürlükleri vardı. 1981 yılında, ilçelerdeki ilköğretim müdürlükleri, ilçe millî eğitim müdürlüğüne dönüştürülmüştür. İlçe millî eğitim müdürlükleri de il örgütüne benzer biçimde ilçenin yönetiminden sorumlu olan kaymakamlığa bağlı bir birimdir. İlçe millî eğitim müdürlüğü içinde ilçenin büyüklük ve iş yoğunluğa göre değişmekle birlikte il millî eğitim müdürlüğü yapısında yer alan çoğu birimler yer almaktadır.

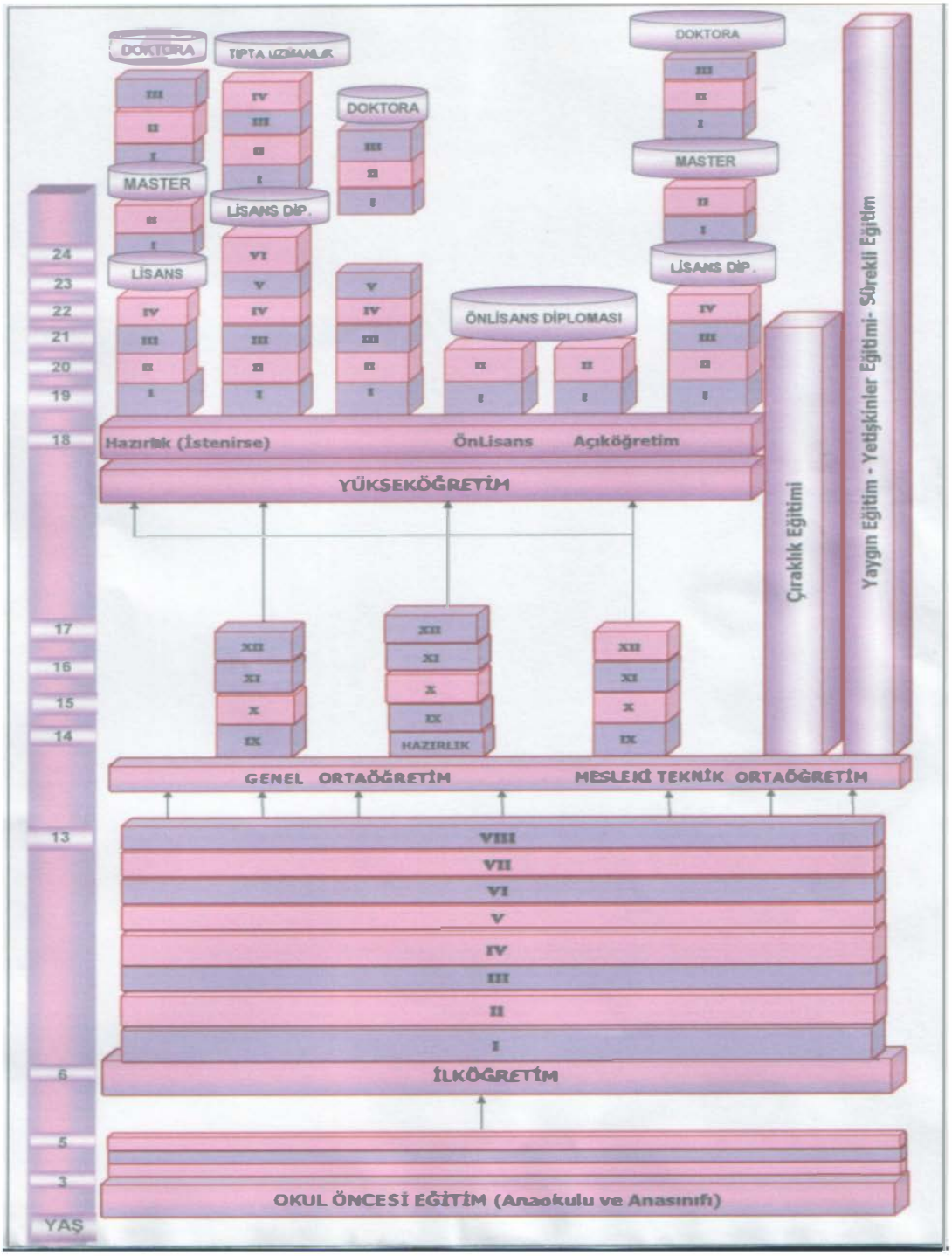
MEB YURT DIŞI ÖRGÜTÜ

Millî Eğitim Bakanlığı'nın yurt dışı örgütü, bazı ülkelerdeki eğitim müşavirlikleri ile eğitim ateşelikleri (eğitim müfettişlikleri)nden oluşur. Bakanlığın, 21 ülkede 38 temsilciliği bulunmaktadır. Bunlardan 21 tanesi müşavirlik, 17 tanesi de ateşelik olarak örgütlenmişitir. Türk işçilerinin yoğun olduğu ve bakanlığa bağlı Türk okullarının bulunduğu bazı ülkelerde büyükelçilikler bünyesinde eğitim müşavirlikleri vardır. Bunlar, söz konusu ülkelerdeki Türk çocuklarının eğitimiyle ilgili konularda bazı görevleri yerine getirmektedirler. Türkiye'den yurt dışına eğitim görmek üzere öğrenci gönderilen bazı ülkelerde de eğitim ateşelikleri vardır. Bunlar da söz konusu öğrencilerin eğitimiyle ilgili bazı hizmetleri yerine getirir. Ayrıca Bakanlığın başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere bazı ülkelerde açmış olduğu okullar da söz konusu bakanlık birimlerinin denetimindedir.

ÖRGÜN EĞİTİM

Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türkiye eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden meydana gelir. Örgün eğitim, belirli yaş gruplarındaki bireylere, önceden belirlenmiş amaç ve programlara bağlı olarak belirli sürelerde, okul adı verilen mekânlarda yürütülen düzenli eğitimi ifade eder. Bu eğitim, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olmak üzere dört kademeden oluşur.

TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMİNDE OKUL YAPISI

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖRGÜN EĞİTİM KADEMELERİ

Örgün eğitim, belirli yaş gruplarındaki bireylere, önceden belirlenmiş amaç ve programlara bağlı olarak belirli sürelerde, 'okul' adı verilen mekânlarda yürütülen düzenli eğitimi ifade etmektedir. Bu eğitim, dört kademeden oluşur:

- *Okul öncesi eğitim,*
- *İlköğretim,*
- *Ortaöğretim,*
- *Yükseköğretim.*

Türkiye'de öğrencilerin eğitim seviyelerine, cinsiyet ve ikamet ettikleri yerlere göre sayıları, tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: 2014-2015 Öğretim Yılı Öğrenci Sayıları

Öğretim Kademeleri	*Şehir*		*Köy*		
	Erkek	**Kız**	**Erkek**	**Kız**	**Toplam**
Okulöncesi eğitim	595 325	540 050	38 024	35 707	1 209 106
İlkokul	2 552 981	2 433 741	190 713	183 268	5 360 703
Ortaokul	2 479 890	2 426 301	155 522	149 793	5 211.506
Ortaöğretim	3 028 089	2 744 639	19 053	15 862	4 271 508
Yükseköğretim	3 621 517	3 067 668	-	-	6 689 185

Not: Bu tablo, MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı Resmi İstatistik Programı Yayını olan Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2015-2016 ve Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi 2015-2016 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistiklerindeki bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır.

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Okulöncesi eğitim, ilköğretim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsamaktadır. Okulöncesi eğitim zorunlu olmayıp isteğe bağlıdır. Ayrıca okulöncesi eğitim kurumları, diğer okul kademelerine göre fazla yaygınlaşmamıştır. Kademeli olarak okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınması planlanmıştır.

Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi

Osmanlı devletinde çocuk eğitimi ve okul öncesi eğitim, bugünkü anlamda kurumsallaşmamıştır. Açılan bazı Sıbyan mektepleri de daha sonra kabul edilen

Geçici İlköğretim Kanunu (1913) ile ilköğretimle birleştirilmiştir. Bu konuda Osmanlı döneminde başlatılan bazı girişimler, Cumhuriyetten sonra gelişerek devam etmiştir. Osmanlı Devleti döneminde, Tanzimat Fermanı (1739) sonrasından başlayarak Batıda gelişen eğitimle ilgili yeni görüşlerin de etkisiyle okulöncesi eğitim konusu gündeme gelmiş, izleyen dönemlerde bazı okulöncesi eğitim kurumları açılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise ağırlık ilköğretime verildiğinden okulöncesi eğitim kurumları sınırlı kalmıştır.

Okulöncesi eğitimin geliştirilmesi, çeşitli millî eğitim şuralarında, kalkınma planlarında ve hükümet programlarında sürekli yer almıştır. V. Millî Eğitim Şurası (1957) ve XIV. Millî Eğitim Şurasında (1993) okul öncesi eğitim, temel gündem maddeleri arasında yer almış; IX. X. ve XV. Millî Eğitim Şuralarında da bu okul kademesiyle ilgili bazı kararlar alınmıştır.

Okulöncesi eğitim, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (1961) ile Millî Eğitim Temel Kanunu'nda (1973) aynı başlık altında yer almıştır. Daha sonra Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'da (1992) Millî Eğitim Bakanlığı yapısı içinde Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü kurularak okulöncesi eğitim kurumları bu genel müdürlüğe bağlanmıştır. Daha önce bu okul kademesiyle ilgili hizmetler İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekteydi. Okulöncesi eğitimle ilgili hazırlanan ilk kapsamlı program, 1989'da uygulanmaya başlanmış, daha sonra geliştirilmiştir. 1996 yılında da bu okul kademesiyle ilgili Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği hazırlanmıştır.

Okul Öncesi Eğitimin Amaçları

Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre okul öncesi eğitim, isteğe bağlı olup zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş (48-66 ay) yani, 0-5,5 yaş grubundaki çocukların eğitimini kapsamaktadır. Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak şunları gerçekleştirmektir:

- Çocukların bedensel, zihinsel ve duygusal yönlerden gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak,
- Onları ilköğretime hazırlamak,
- Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı oluşturmak,
- Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır.

Okul Öncesi Eğitim Kurumları

Okul öncesi eğitim kurumları,

- 0-36 aylık çocuklara bakım ve eğitim vermek üzere kreşler,
- 37-66 aylık çocukların eğitimini amaçlayan anaokulları veya uygulama sınıfları,
- 48-66 aylık çocuklarının eğitimini amaçlayan örgün eğitim kurumları bünyesinde açılan ana sınıflarından oluşmaktadır.

Okul öncesi eğitim hizmetlerinin yaklaşık %90'ı MEB'ce, %10'u SHÇEK ve 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 191. maddesine göre açılan kurum ve kuruluşlarca verilmektedir. Buna göre başlıca okulöncesi eğitim kurumları içinde şunlardır:

- Bağımsız Anaokulları,
- Çocuk yuvaları,
- Kreşler,
- Anasınıfları.

Bunlar içinde en yaygın olanı anasınıflarıdır. Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre, okul öncesi eğitim kurumları, bağımsız anaokulları olarak kurulabileceği gibi, gerekli görülen yerlerde ilköğretime bağlı anasınıfları veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak da açılabilmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarının nerelerde ve hangi önceliklere göre açılacağı, MEB tarafından hazırlanan bir yönetmelikle düzenlenmiştir. MEB dışında, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak Çocuk Yuvaları ve Gündüz Bakımevleri açılabilmektedir.

MEB'e bağlı okul öncesi eğitim kurumları dışında gerek kamu, gerekse özel sektör işletmelerinde MEB ile koordinasyon ve işbirliği halinde okulöncesi eğitim kurumları olarak şunlar açılabilmektedir:

- Kreş,
- Yuva,
- Çocuk bakımevi,
- Gündüz bakımevi,
- Emzirme odaları.

Okul Öncesi Eğitimin Önemi

Giderek dünyada çocuğun eğitiminde başlangıç yaşı aşağıya çekilmekte, hatta eğitimin ana rahminden itibaren başladığı ifade edilmektedir. Böylece okulöncesi eğitim, aile eğitimi konusunu da gündeme getirmektedir. Okulöncesi eğitim, diğer öğretim kademelerine hazırlık olması yönüyle önem taşımakta, çocuğun sonraki okul başarısını da etkilemektedir. Türkiye'de giderek köyden kente göç ve şehirleşmeyle birlikte, çekirdek ailelerin yaygınlaşması, kadınların ekonomik yaşamda artan biçimde rol almaya başlamaları, bu kademe eğitiminin yaygınlaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. 2005-2006 öğretim yılında okullaşma oranı % 19,9 iken, IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 2007-2013 döneminde okulöncesi eğitimde okullaşma hedefi % 50 olarak hedeflenmiştir. 2015-2016 öğretim yılı itibariyle 27 793 okul öncesi eğitim kurumunda 72 228 öğretmen görev yapmakta, 1 209 106 çocuk eğitim görmektedir.

İLKÖĞRETİM

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre mecburi ilköğretim, 6-13 yaşlarındaki çocukların eğitim-öğretimini kapsar. Türkiye'de ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması, ilk kez 1946'da III. Millî Eğitim Şurası'nda tartışılmıştır. Daha sonra, 1961'de çıkarılan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda da zorunlu ilköğretim sekiz yıl olarak yer almıştır. Ancak yasada sekiz yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına kademeli bir geçiş öngörülmüştür.

Zorunlu ilköğretim, Türkiye'de bundan yaklaşık elli yıl önce sekiz yıl olarak düşünülmüş ise de uygulama beş yıl olarak sürdürülmüş, bazı okullar ilköğretim okulu adı altında sekiz yıllık eğitim vermişlerdir. Millî Eğitim Temel Kanunu'na bağlı olarak ilköğretim sekiz yıla çıkarılmış, ancak uygulama tedricen başlatılmış, 1997-1998 eğitim-öğretim yılından itibaren de bütün yurtta uygulanmaya başlanmıştır. Böylece daha önce beş yıllık eğitim veren ilkokullar ile üç yıllık eğitim veren ortaokullar birleştirilerek ilköğretim okulu adını almıştır.

Başlangıçta Millî Eğitim Temel Kanunu'nda bu kademe için temel eğitim ifadesi kullanılmış olmasına rağmen 1983'te yapılan değişiklikle ilköğretim ifadesi tercih edilmiştir. Temel eğitim okulu adı altında daha önce sekiz yıllık eğitim veren okulların adı da ilköğretim okulu olarak değiştirilmiştir. Buna göre zaman içinde bu okul kademesindeki okullar için kullanılan adlar şunlar olmuştur:

- İlkokul
- Temel eğitim okulu
- İlköğretim okulu

Ülkemizde "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" hükümleri çerçevesinde eğitimle ilgili köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre zorunlu eğitim on iki yıla çıkarılmıştır. Zorunlu eğitim 4 yıl süreli ilkokul (1, 2, 3, 4. sınıflar), 4 yıl süreli ortaokul (5, 6, 7, 8. sınıflar) ve 4 yıl süreli lise (9, 10, 11, 12. sınıflar) eğitimini kapsamaktadır. İlk sekiz yılı kapsayan ilköğretim, dört yıl süreli ve zorunlu ilkokul ile dört yıl süreli ve zorunlu ortaokuldan oluşan bir millî eğitim ve öğretim kurumudur. Düzenlemeyle ilköğretim kurumlarının ilkokul ve ortaokul olarak bağımsız okullar halinde kurulması esası getirilmiş; ancak imkan ve şartlara göre ortaokulların ilkokullar ve liselerle birlikte de kurulabileceği belirtilmiştir. İlkokula başlama yaşı 66 aydır. 60-66 ay arasındaki çocukların ise velisinin yazılı isteği ile gelişim yönünden hazır olduğu anlaşılanların ilkokula devamları sağlanacaktır. İlköğretim süresini tamamlayan öğrencilere diploma verilmeyecek, 12 yıllık zorunlu eğitim sonunda ortaöğretim diploması verilecektir.

İlköğretimin Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde II. Mahmut tarafından bir fermanla ilk defa herkes için ilköğretim zorunluluğu getirilmiş ise de yaygınlaştırılamamıştır. Cumhuriyetten sonra üzerinde en çok durulan konulardan biri ilköğretim olmuş, ilkokullar başlangıçta beş yıl olarak düzenlenmiştir. Köylerde ise üç yıllık eğitmenli okullar açılmışsa da 1946'da bu okullar da beş yıla çıkarılmıştır.

Bu okul kademesiyle ilgili, çeşitli yıllarda programlar hazırlanmış ise de bunlar içinde en kapsamlı programlardan biri 1968 yılında hazırlanan program olup 1988 tarihinde hazırlanan İlkokul Programı uygulanıncaya kadar yürürlükte kalmıştır. Daha sonra da ilkokul programı ile ortaokul programı (İlköğretim II. Kademe) birleştirilerek İlköğretim Programı yayımlanmıştır. Daha yakın zamanlarda da bu programlar yeniden hazırlanmış, 2004-2005 öğretim yılından itibaren de yeni ilköğretim programları uygulanmaya başlanmıştır.

İlköğretimin Amaçları

Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre ilköğretim, 6-13 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsamakta olup kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. İlköğretimin amaç ve görevleri, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak şöyle ifade edilmiştir:

- Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onları millî ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek,
- Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.

İlköğretim Kurumları

İlköğretim okulları, sekiz yıllık zorunlu temel eğitim veren okullardan oluşmaktadır. Bu okul kademesi içinde yer alan okullar, şunlardan meydana gelmektedir:

- İlköğretim Okulları
- Yatılı İlköğretim Bölge Okulları (YİBO),
- Pansiyonlu İlköğretim Okulları (PİO),
- İmam-Hatip Ortaokulları
- İşitme Engelliler İlköğretim Okulları,
- Görme Engelliler İlköğretim Okulları,
- Ortopedik Engelliler İlköğretim Okulları,
- Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulları,
- Özel Türk, Yabancı, Azınlık Uluslararası İlköğretim Okulları.

Nüfusun az ve dağınık olduğu yerleşim birimlerindeki öğrenciler, zorunlu sekiz yıllık eğitime geçildikten sonra taşımalı ilköğretim adı altında belirli merkezlere taşınmaya başlanmış, böylece kaynakların daha rasyonel kullanılması, eğitimde kalitenin yükseltilmesi, birleştirilmiş sınıf uygulamasının da en aza indirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsama alınamayan öğrenciler de yatılı ilköğretim bölge okullarında (YİBO) ve pansiyonlu ilköğretim okullarında (PİO) öğrenime devam etmektedir. Yatılı ilköğretim bölge okullarının yatılı kısımlarında sadece ortaokul (5, 6, 7, 8. sınıf) öğrencileri yatılı olarak kalabilirler.

2015-2016 öğretim yılı itibariyle 26 522 ilkokulda 302 961 öğretmen görev yapmakta, 5 360 703 öğrenci öğrenime devam etmektedir. Aynı öğretim yılı için 17 343 ortaokulda 322 680 öğretmen görev yapmakta, 5 211 506 öğrenci öğrenim görmektedir.

ORTAÖĞRETİM

Ortaöğretim zorunlu sekiz yıllık ilköğretim sonunda yer alan ve dört yıllık okullardan oluşan zorunlu bir öğretim kademesidir. Okul tür ve sayısı yönünden ortaöğretim oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu kademedeki okul türlerinin sayıca azaltılması, çok amaçlı ve çok programlı okullara dönüştürülmesi konusunda çalışmalar sürdürülmektedir.

Ortaöğretimin Gelişimi

Türkiye'de halen ortaöğretim, lise ve dengi diğer okullardan oluşmaktadır. Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre ortaöğretim, ilköğretime dayalı, en az üç yıllık eğitim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının hepsini kapsamaktadır. Yasaya göre, ilköğretimi tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış olan her öğrenci, ortaöğretime devam etmek ve ortaöğretim imkânlarından ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanmak hakkına sahiptir.

Ortaöğretimin Amaçları

Ortaöğretimin amaç ve görevleri, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak şunları kapsamaktadır:

- Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanıtmak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,
- Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yüksek öğretime veya hem mesleğe hem de yüksek öğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır. Bu görevler yerine getirilirken öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplum ihtiyaçları arasında denge sağlanması esastır.

Ortaöğretim Kurumları

İlgili yasaya göre, ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan ve değişik adlar altında açılan liselerden meydana gelmekte olup belli bir programa ağırlık veren okullara, teknik lise, Anadolu lisesi, tarım meslek lisesi gibi adlar verilmektedir. Nüfusu az ve dağınık olduğu yerlerde ortaöğretimin, genel, mesleki ve teknik öğretim programlarını bir yönetim altında uygulayan çok programlı liseler kurulabilmektedir. 2015-2016 öğretim yılı itibariyle bu kademede yer alan 10 550 ortaöğretim kurumunda 5 807 643 öğrenci öğrenim görmekte ve 335 690 öğretmen görev yapmaktadır.

GENEL ORTAÖĞRETİM

Ortaöğretim, ilköğretim üzerine en az dört yıllık mecburi eğitim veren okullardan meydana gelir. Ortaöğretimi oluşturan okulların çoğunluğu liselerden oluşur. Liseler, 2005-2006 öğretim yılından itibaren dört yıla çıkarılmıştır. Bu okulların amaçları da şöyle ifade edilmiştir:

- *Öğrencileri ortaöğretim düzeyinde asgari genel kültür sahibi yapmak,*
- *Toplumun sorunlarını tanıyan, ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik yönlerden kalkınmasına katkıda bulunan insanlar olarak yetiştirmek,*
- *Böylece onları hem hayata hem de yükseköğrenime hazırlamaktır.*

Genel ortaöğretim başlığı altında yer alan okullar şunlardır:

- Genel lise,
- Anadolu lisesi,
- Fen lisesi,
- Anadolu öğretmen lisesi,
- Sosyal bilimler lisesi,
- Spor lisesi,
- Anadolu güzel sanatlar lisesi

Açık öğretim lisesinin açılmasıyla birlikte akşam liselerinin kademeli olarak kapatılması planlanmıştır. 2015-2016 öğretim yılı itibariyle 5 311 genel ortaöğretim kurumunda yaklaşık 3 047 503 öğrenci öğrenim görmekte, 151 458 öğretmen görev yapmaktadır.

MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM

Bu kapsamda yer alan okullar, öğrencileri, genel ortaöğretimin amaçları ile birlikte bir taraftan iş ve meslek alanlarına, diğer taraftan yüksek öğretime hazırlayan okullardır. Bu okullar şunlardır:

- Endüstri Meslek Liseleri,
- Teknik Liseler,
- Anadolu Teknik Liseleri,
- Anadolu Meslek Liseleri,
- Kız Meslek Liseleri,
- Kız Teknik Liseleri,
- Anadolu Kız Meslek Liseleri,
- Anadolu Kız Teknik Liseleri,
- Anadolu Ticaret Meslek Liseleri,
- Anadolu İletişim Meslek Liseleri,
- Anadolu Otelcilik Ve Turizm Meslek Liseleri,
- Ticaret Meslek Liseleri,
- İmam Hatip Liseleri,

- Anadolu İmam Hatip Liseleri,
- İşitme Engelliler Çok Programlı Liseler,
- Ortopedik Engelliler Meslek Liseleri,
- Çok Programlı Liseler,
- Sağlık Meslek Liseleri,
- Anadolu Sağlık Meslek Liseleri.

2015-2016 öğretim yılı itibariyle toplam 5 239 mesleki ve teknik ortaöğretim kurumu bulunmaktadır. Bu okullarda yaklaşık 2 760 140 öğrenci öğrenim görmekte ve 184 232 öğretmen görev yapmaktadır

Ortaöğretimdeki Öğrenci Sayılarında Gözlenen Değişim

Öğretim Yılı	Genel Ortaöğretim %	Mesleki Eğitim %	Toplam %
2004-2005	63.7	36.3	100
2005-2006	63.7	36.3	100
2006-2007	63.2	36.8	100
2007-2008	61.0	39.0	100
2008-2009	59.2	40.8	100
2009-2010	57.0	43.0	100
2010-2011	56.3	43.6	100
2012-2013	56.4	43.6	100
2013-2014	53.6	46.4	100
2014-2015	51	49	100
2015-2016	50,3	49,7	100

Not: Bu tablo, MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı Resmi İstatistik Programı Yayını olan *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitimde yer alan bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur.*

Erkek Teknik Öğretim Okulları: Bu okullar, ülkemiz endüstrisinin ihtiyaç duyduğu iş alanlarına orta kademede teknik ara eleman yetiştirmeye dönük eğitim vermekte, bir yandan da öğrencileri yükseköğretime hazırlamaktadır. Erkek teknik ortaöğretim kurumları şu okullardan oluşmaktadır:

- *Teknik Liseler,*
- *Anadolu Teknik Liseleri,*
- *Anadolu Meslek Liseleri,*
- *Endüstri Meslek Liseleri,*
- *Çok Programlı Liseler.*

Kız Teknik Öğretim Okulları: Bu okullar, ülkemizin gerek endüstrisine gerekse aile ekonomisine katkıda bulunacak şekilde meslek elemanları yetiştiren ve bir yanda da mezunlarını yüksek öğretime hazırlayan ortaöğretim kurumlarıdır. Kız teknik öğretim okulları şu okullardan oluşmaktadır:

- *Anadolu Kız Teknik Liseleri,*
- *Kız Teknik Liseleri,*
- *Anadolu Kız Meslek Liseleri,*
- *Kız Meslek Liseleri ve*
- *Çok Programlı Liseler.*

Ticaret ve Turizm Öğretimi Okulları: Bu okullar, ticaret, turizm, muhasebe, maliye, planlama, pazarlama, bilgisayar, iletişim, bankacılık, kooperatifçilik, sekreterlik, sigortacılık, borsa hizmetleri, emlak komisyonculuğu, mahalli yönetimler gibi alanlarda kamu ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştiren okullardır. Böylece öğrencilerini hem iş ve çalışma yaşamına, hem de yükseköğretime hazırlamaktadır. Bu başlık altında toplanan okullar da şunlardır:

- *Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri,*
- *Anadolu Dış Ticaret Meslek Liseleri,*
- *Anadolu Ticaret Meslek Liseleri,*
- *Anadolu Sekreterlik Meslek Liseleri,*
- *Anadolu Aşçılık Meslek Liseleri,*
- *Ticaret Meslek Liseleri,*
- *Akşam Ticaret Meslek Liseleri,*
- *Anadolu Mahalli İdareler Meslek Liseleri,*
- *Anadolu İletişim Meslek Liseleri,*
- *Çok Programlı Liseler.*

Din Öğretimi Okulları: Bu okullar, Tevhid-i Tedrisat Yasası'nın dördüncü maddesi ve Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 32. maddesi hükümlerine bağlı olarak, imamlık, hatiplik, Kuran kursu öğretmenliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesine dönük elemanlar yetiştirmektedir. Bir yandan da bu okullar yükseköğretime öğrenci hazırlamaktadır. Bu okullar, şunlardan meydana gelmektedir:

- *İmam-Hatip Liseleri,*
- *Anadolu İmam-Hatip Liseleri,*
- *Çok Amaçlı Liseler.*

Yukarıdaki mesleki ve teknik okulların dışında Millî Savunma, Sağlık, Tarım, Maliye Bakanlığı gibi çeşitli bakanlıklara bağlı mesleki ve teknik okullar da vardır.

ÖZEL EĞİTİM

Özel eğitim, Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, özel eğitim gerektiren bireylerin, toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen, üretici ve mutlu bir vatandaş olarak yetişmelerini, kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmeleri için temel yaşam becerilerini geliştirmeye dönük olarak verilen eğitimi ifade eder.

Bir başka ifadeyle özel eğitim, özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ve sosyal gereksinimlerini karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların bireysel yeterliliklerine dayalı, gelişim özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi ifade eder. Özel eğitim gerektiren birey, çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenilen düzeyden anlamlı farklılık gösteren bireyi ifade etmektedir.

Özel Eğitime Muhtaç Bireyler

Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre hazırlanan *MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*'ne göre, özel eğitime muhtaç bireyler, şöyle sınıflandırılmıştır:

- Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Hafif, Orta, Ağır Düzeyde)
- Klinik Bakıma Gereksinim Nedeniyle Öğrenme Yetersizliği,
- İşitme Yetersizliği,
- Görme Yetersizliği,
- Ortopedik Yetersizlik,
- Sinir Sisteminin Zedelenmesi İle Ortaya Çıkan Dil ve Konuşma Güçlüğü,
- Özel Öğrenme Güçlüğü,
- Birden Fazla Alanda Yetersizlik,
- Duygusal Uyum Güçlüğü,
- Süreğen Hastalık, Otizm, Sosyal Uyum Güçlüğü,
- Üstün veya Özel Yetenek Grupları.

Özel Eğitimin Gelişimi

Türkiye'de özel eğitimin ve özel eğitim kurumlarının gelişmesi oldukça yenidir. Tarihte bu amaçla açılmış ilk kurumlar olarak Kızılay (Hilal-i Ahmer), Yetimlerevi (Darüleytam) ve Düşkünlerevi (Darülaceze), Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-yi Etfal Cemiyeti) gibi kurumlardan söz edilebilir. Cumhuriyetin ilanından daha önce İzmir'de açılan ilk özel eğitim kurumu ise, Sağır, Dilsiz ve Körler Okulu'dur. Daha sonraki yıllarda bu konuda bir takım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Çeşitli yönlerden özel durumlara sahip çocuklar için açılan eğitim kurumlarının sayısında artış olmuştur. Bu bağlamda üniversitelerde bu alanda öğretmen yetiştirme programları açılmıştır. Bugün özel eğitime muhtaç çocuklar için ailelere devletçe parasal olarak eğitim desteği sağlanmaktadır. Özel eğitim hizmetleri çeşitli kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

- Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim genel Müdürlüğü,
- Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu,
- Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı,
- Rehberlik Araştırma Merkezleri,
- Sivil Toplum Örgütleri,
- Özel Eğitim Kurumları.

Özel Eğitim Kurumları

Özel eğitim kurumları denildiğinde bu amaçla eğitim veren kurumlar akla gelmektedir. Ancak bu eğitim, bazı uygulamalarda kaynaştırma eğitimi biçiminde de yürütülür. Kaynaştırma, özel eğitim gerektiren bireylerin, yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte eğitim ve öğretimlerini resmî ve özel, okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan destek eğitim hizmetlerinin sağlandığı özel eğitim uygulamalarını ifade etmektedir. Bununla birlikte kaynaştırma uygulaması yapılan okullarda, özel eğitim gerektiren öğrencilerin eğitimi için özel olarak düzenlenmiş kaynak oda desteği de sağlanmaktadır. İlköğretimlerini tamamlayarak bir üst öğrenim kurumuna yöneltilen özel eğitim gerektiren öğrenciler hakkında, başvurdukları kurumların kayıt-kabul şartlarını taşımaları durumunda akranları gibi işlem yapılmaktadır.

Eğitim-öğretim kurumlarındaki özel eğitim hizmetlerini düzenlemek, eşgüdümlü bir şekilde yürütülmesini sağlamak, izlemek ve değerlendirmek üzere millî eğitim müdürlüklerinde *özel eğitim hizmetleri kurulu* oluşturulur. Özel eğitim hizmetleri kurulundan sorumlu millî eğitim müdür yardımcısı veya şube müdürü, il

ve ilçe genelindeki özel eğitim hizmetleriyle ilgili etkinliklerin bütünlük içerisinde plânlanması, eşgüdümü ve yürütülmesinden millî eğitim müdürü adına yetkili ve sorumludur.

Özel eğitim hizmetleri kurulu; millî eğitim müdür yardımcısı veya görevlendireceği bir şube müdürü yanında, eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi başkanı, özel eğitim kurumu müdürleri, özel eğitim öğretmenleri, gezerek özel eğitim görevi verilen öğretmenler, rehber öğretmen-psikolojik danışman üyelerinden oluşur. Özel eğitim hizmetleri kuruluna gerektiğinde kaynaştırma okulu müdürü, kaynaştırma okulundan seçilen sınıf öğretmenleri, psikologlar, aile hekimleri, odyologlar, fizyoterapistler, veli, gönüllü kuruluş yetkilileri, bu alanda yetişmiş ilköğretim müfettişleri, özel eğitim gerektiren bireylerin çalıştığı kurumlardaki iş yeri temsilcisi de çağrılabilir. Özel eğitim kurumları şöyle sınıflandırılmaktadır:

- Genel Olarak Görme Engelliler İlköğretim Okulları,
- İşitme Engelliler İlköğretim Okulları,
- İşitme Engelliler Çok Programlı Lisesi,
- Ortopedik Engelliler İlköğretim Okulu,
- Hastane İlköğretim Okulu,
- Eğitim ve Uygulama Okulu (Öğretilebilir Zihinsel Engelliler İçin),
- Mesleki Eğitim Merkezi (Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İçin),
- İş Eğitim Merkezi (Zihinsel Engelli Yetişkinler İçin),
- Görme Engelliler Basım Evi Ve Akşam Sanat Okulu Özel Eğitim Sınıfları,
- Bilim Ve Sanat Merkezi (Üstün Veya Özel Yetenekli Çocuklar İçin).
- Rehabilitasyon Merkezleri

YÜKSEKÖĞRETİM

Yükseköğretimin Gelişimi

Türkiye'de ilk üniversite olarak *Darülfünun-i Osmani (Osmanlı Üniversitesi)* 1870'te İstanbul'da açıldı. İzleyen yıllarda çeşitli yükseköğretim kurumları açılmaya devam edildi. Cumhuriyetten sonra *Darülfünun-i Osmani*, *İstanbul Darülfünunu* adıyla yeniden açıldı. 1933'te çıkarılan yasaya bağlı olarak *İstanbul Üniversitesi* adını aldı. Üniversitenin özerkliği kaldırılarak *Millî Eğitim Bakanlığı*'na bağlandı.

İzleyen yıllarda Ankara ve İstanbul'da bazı fakülteler açıldı. 1946'da yeniden bir üniversite reformu yapıldı. Üniversiteye tekrar özerklik verildi ve başka üniversitelerin kurulması amaçlandı. Üniversitelerin özerk olması, hükümetleri başka arayışlara sevk etti, *iktisadi ve ticari ilimler akademisi, mühendislik ve mimarlık akademisi* gibi okullar açıldı. 1981'de YÖK'ün kuruluşundan sonra diğer yüksek öğretim kurumlarıyla birlikte bunlar da üniversite çatısı altında toplandı.

1950'li yıllardan başlayarak 1973'e kadar İstanbul, Ankara ve İstanbul Teknik Üniversiteleri'nin yanı sıra Karadeniz Teknik, Ortadoğu Teknik, Atatürk, Hacettepe, Boğaziçi Üniversiteleri kuruldu. 1970'li yıllarda Adana, Eskişehir, Malatya, Elazığ, Sivas, Samsun, Konya, Bursa illerinde üniversiteler açıldı.

1973'te 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkarıldı, 1981'de bu kanun uygulamadan kaldırılarak halen geçerlikte olan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu çıkarıldı. 1982'de üniversite sayısı 27'ye ulaştı. 1992'den sonra ise üniversite sayısında yeniden bir artış oldu ve özel üniversiteler açılmaya başlandı. Üniversite eğitimine olan talepteki artışa bağlı olarak üniversite sayısı sürekli artmıştır. 2015-2016 öğretim yılı itibariyle 6 689 185 öğrenci yükseköğrenim görmekte, 146 124 öğretim üyesi bulunmaktadır. (İlgili veriller, Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sisteminden alınmıştır.)

Türkiye'de üniversitelere öğrenci seçimi, *Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi* tarafından gerçekleştirilen sınavların sonucuna göre olmaktadır. Üniversiteler dışında Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Teşkilatına bağlı yükseköğretim programları da kendi özel yasalarına bağlı olarak öğrenci seçmektedir.

Yükseköğretimin Amaçları

Türkiye'de yükseköğretim kurumları, orta öğretime dayalı olarak en az iki yıllık öğrenim veren her kademedeki eğitim kurumlarını kapsamaktadır. Yükseköğretimin amacı, millî eğitim temel kanununda yer alan millî eğitimin genel amaçlarına bağlı olarak şöyle ifade edilmiştir:

- Ülkenin bilim politikasına, toplumun yüksek düzeyde ve çeşitli kademelerde insan gücü ihtiyacına göre öğrencileri ilgi ve yeteneklerine göre yetiştirmek,
- Bilimsel araştırmalar yapmak, araştırma sonuçlarını yayınlamak,
- İstenildiğinde yapılacak araştırma sonuçlarını hükümete bildirmek,
- Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici, kamuoyunu aydınlatıcı bilimsel verileri söz ve yazı ile halka yaymak ve yaygın eğitim hizmetinde bulunmaktır.

Yükseköğretim Kurumları

Türkiye'de yüksek öğretim kurumları, en az iki yıllık yüksek eğitim veren aşağıdaki yüksek öğretim kurumlarını kapsamaktadır:

- Fakülteler,
- Enstitüler,
- Yüksek Okullar,
- Meslek Yüksek Okulları,
- Konservatuarlar,
- Uygulama ve Araştırma Merkezleri,
- Yüksek Teknoloji Enstitüleri.

YAYGIN EĞİTİM

Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden çıkmış bireylere; gerekli bilgi, beceri ve davranışları kazandırmak için, örgün eğitimin yanında veya dışında onların ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte, çeşitli süre ve düzeylerde yaşam boyu yapılan eğitim-üretim-rehberlik ve uygulama etkinliklerini kapsar.

Günümüzde yaşam boyu eğitim ve öğrenme önem kazanmıştır. Okul dışında gerçekleşen bu eğitim, *halk eğitimi, yetişkin eğitimi* gibi adlarla da anılır. Bunların yanında işyerlerinde gerçekleştirilen eğitim etkinlikleri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Bugün bütün dünyada okul dışı eğitim uygulamaları önem kazanmakta, hatta eğitimin merkezi, okuldan okul dışına kaymaktadır.

Yaygın eğitiminde hedef grup, örgün eğitim kurumlarına tam zamanlı devam eden belli yaş grubundaki çocuk ve gençler (bazen bunlar da dâhil edilmekte) dışında kalan herkestir. Yetişkin eğitimi, diploma ve sertifikaya dönük ya da herhangi bir belgeye bağlı olmaksızın hedef grubu belli, amaçlı, planlı bir faaliyettir. Programların kapsamını, birey ve toplumun ihtiyaçları belirler. Öğrenme ihtiyacı duyulan her konu, yaygın eğitimin konusu olabilir. Yaygın eğitim, kuralları esnek olan bir eğitimdir.

Yaygın Eğitimin Gelişimi

Yaygın eğitim çalışmalarına hemen her devirde rastlamak mümkündür. Eski çağlardan itibaren yetişkin eğitimi çalışmaları vardır. Toplumların tarihinde ortaya çıkan bazı önderler ve peygamberler, öncelikle yetişkinlere hitap etmişlerdir.

Destanlar da birer yaygın eğitim aracıdır. Türklerde Selçuklu ve Osmanlı döneminde yaygın eğitimle ilgili faaliyetler gerçekleştiren çeşitli kurumlar vardır.

Özellikle dünyada 1960 yıllardan sonra yetişkin eğitimi çalışmaları daha çok gelişmeye başlamıştır. Devletler, bu konuya daha çok önem vermeye başlamışlardır. Halk eğitimi, toplumsal değişme ve kalkınmayı hızlandıran, uluslaşmayı sağlayan bir araç olarak görülmektedir. Geçen on yıllarda dünyada bu konuda uluslararası düzeyde birçok toplantı yapılmıştır. Avrupa Birliği eğitim programlarının bir boyutunu da yetişkin eğitimi konusu oluşturmaktadır. Dünyada örgün ve yaygın eğitim arasındaki yapay ayırım da giderek ortadan kalkmaya başlamaktadır. Okulların, bireylerin yaşam boyu eğitim ihtiyacını karşılamada yetersiz kalması, sürekli öğrenme ihtiyaçlarını karşılayamaması, yetişkin eğitimine olan ilgiyi artırmıştır.

Türkiye'de Yaygın Eğitimin Gelişimi

Cumhuriyetten Önce Yaygın Eğitim: Osmanlı Devletinde okul dışında, bugünkü anlamda yaygın eğitim veren kurumlardan söz etmek mümkün değildir. Ancak genelde dini eğitim veren camiler, tekkeler, zaviyeler, aynı zamanda birer yaygın eğitim veren yerler olarak nitelendirilebilir. Osmanlı Darülfünunu'nun ilk açılış yıllarında halka dönük verilen konferanslar da bu bağlamda düşünülebilir. Cumhuriyete kadar Osmanlı dönemine ait yaygın eğitim kurumları kapsamında şunlardan söz edilebilir:

- Medreseler
- Tekkeler
- Zaviyeler
- Ahi örgütleri
- Medreseler
- Enderun mektebi
- Ordu içindeki eğitimler
- Gönüllü çalışmalar
- Kütüphaneler
- Bakımevleri
- Hastaneler
- Terbiye ocakları
- Devşirme ocakları
- Çıraklık mektebi
- Türk ocakları

Cumhuriyetten Sonra Yaygın Eğitim: Türkiye'de yaygın eğitim çalışmaları, özellikle cumhuriyet sonrası dönemden başlayarak önem kazanmaya başlamıştır. Cumhuriyetten sonra Başöğretmen Atatürk'ün önderliğinde ilk planda bir *okuma-yazma seferberliği* başlatılmış, yaygın eğitim çalışmaları, farklı kurumsal yapılar içinde sürdürülmüştür. Bunlar arasında şunlar sayılabilir:

- Millet mektepleri
- Halk derslikleri
- Halk okuma odaları
- Halk evleri
- Köy eğitmen kursları
- Köy enstitüleri
- Köy erkek ve kadın kursları
- Akşam sanat ve ticaret okulları
- Ordu içinde okuma yazma kursları

Millet mektepleri, halka yeni harfleri ve okuma yazmayı öğretme amacına dönük kurslar niteliğindedir. *Halk Evleri* ise 1933'lerden başlayarak 1951 yılında kapatılıncaya kadar kentlerde halka dönük olarak çeşitli konularda yaygın eğitim etkinlikleri gerçekleştiren yerlerdi. Bunların sayısı, kapatılmadan önce 478'e ulaşmıştır. Köylerde ise yine 1936'dan başlayarak *Halk Odaları* açılmış, buralarda başta okuma ve yazma öğretimi olmak üzere çeşitli konularda kurslar ve yayın etkinlikleri gerçekleştirmişlerdir. Bunların yanında gezici kurslar düzenlenmiştir. *Olgunlaşma Enstitüleri, Pratik Sanat Okulları* da yaygın eğitim veren kurumlar arasında yer almaktadır.

Yaygın Eğitimin Amaçları ve İşlevleri

İlgili yasal metinlere göre yaygın eğitimin amaç ve işlevleri, Anayasa ve millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, planlı kalkınma amaçları, toplumun yapısal özellikleri ve gereksinimleri doğrultusunda bütün bireylere aşağıdaki hizmetleri sunmaktır:

- Okuma yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim imkânları hazırlamak,
- Çağın bilimsel, teknolojik, iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı eğitim imkânları hazırlamak,
- Millî kültür değerlerini koruyucu, tanıtıcı, geliştirici, benimsetici nitelikte eğitimler gerçekleştirmek,

- Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmak,
- İktisadi gücün artırılması için gerekli beslenme ve sağlıklı yaşama şekil ve usullerini benimsetmek,
- Boş zamanlarını iyi bir şekilde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak,
- Kısa süreli ve kademeli eğitim uygulayarak ekonominin gelişmesi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslekleri edinmelerini sağlayıcı imkanları hazırlamak,
- Çeşitli mesleklerde çalışmakta olanları, hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaktır.

Yaygın eğitimin amaç ve işlevleri şöyle gruplanabilir:

- Bireylerin kişisel gelişimlerini sağlamak
- Bireylere mesleki ve teknik bilgi ve beceriler kazandırmak
- Bireylerin sahip oldukları mesleki bilgi ve becerileri geliştirmek
- Bireylerin hayat standardını ve yaşama sevincini yükseltmek.
- Bireyleri yararlı vatandaşlar durumuna getirmektir.

Yaygın Eğitim Veren Kurumlar

Başlıca yaygın eğitim kurumları şunlardan oluşmaktadır:

- Halk eğitim merkezleri
  - Okuma yazma kursları
  - Meslek kursları
  - Sosyal-kültürel kurslar
- Özel Öğretim Kurumları
  - Özel Kurslar
  - Özel Dershaneler
  - Özel Motorlu Taşıt Kursları
  - Özel Öğrenci Etüt Eğitim Merkezleri
  - Meslek Kursları
- Uzaktan Öğretim Kurumları
  - Açık İlköğretim Okulu
  - Açık Öğretim Lisesi
  - Mesleki Teknik Açık Öğretim Okulu

- Mesleki eğitim merkezleri
  - Pratik kız sanat okulları,
  - Olgunlaşma enstitüleri,
  - Mesleki ve teknik eğitim merkezleri,
  - Yetişkinler teknik eğitim merkezleri
  - Endüstri pratik sanat okulları
  - Bilim ve sanat merkezleri
  - Rehberlik ve Araştırma Merkezleri

İlköğretim mezunu olup 14-18 yaş grubundakiler çıraklık eğitim merkezlerine devam edebilmektedir. Bu merkezlerdeki eğitim süresi 2-4 yıldır. Bu eğitimi tamamlayanlara kalfalık belgesi verilmektedir. Kalfalık belgesi alanlar, ustalık eğitimine devam etmektedir. Bu eğitimin süresi üç yıldır. 1977'de 2029 sayılı *Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu* çıkarılmış, daha sonra 1986'da 3308 sayılı *Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu* çıkarılmıştır. Böylece bu kapsamda yapılan çalışmalar, yasal bir çerçeveye oturtulmuştur. 3308 sayılı yasa hükümlerine göre ustalık belgesi alamayanlar işyeri açamamaktadır. Çıraklık eğitim merkezlerinde verilen eğitim süresince çıraklar haftada bir gün teorik eğitim görmektedirler. *Çıraklık ve Meslek Eğitimi Yasası* kapsamında bir işyerinde çalışanlar ve çıraklık sözleşmesi yapanlar, öğrencilik haklarından yararlanabilmekte, öğrencilik süresince sigorta primleri MEB tarafından karşılanmaktadır.

Yukarıdaki yaygın eğitim faaliyetlerinin yanında ayrıca diğer bakanlıklar tarafından bu kapsamda yürütülen eğitim faaliyetleri bulunmaktadır. Bunlar arasında *Adalet Bakanlığı*'nca ceza ve ıslah evlerinde açılan kurslar, *Tarım, Orman ve Köy İşleri, Sağlık Bakanlığınca* yürütülen eğitim faaliyetleri sayılabilir. Bunların yanında yerel yönetimler, dernekler, vakıflar gibi gönüllü ve sivil toplum kuruluşları da çeşitli yaygın eğitim faaliyetleri düzenleyebilmektedir.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Türkiye eğitim sistemini diğer ülkelerin eğitim sistemleri ile karşılaştırınız.
2. Eğitim sisteminin merkezi ya da merkezi olmayan biçimde örgütlenmesinin yarar ve sakıncalarını tartışınız.
3. Ortaöğretim kademesinde yer alan okul türlerinin çeşitliliğinin sakıncaları neler olabilir? Tartışınız.
4. Türkiye'de yaygın eğitimin sorunlarını tartışınız.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Bugünkü Türkiye Eğitim Sistemi, hangisine göre kurulmuştur?

A) 1739 sayılı kanun
B) 222 sayılı kanun
C) 652 sayılı KHK
D) Tevhid-i Tedrisat Kanunu
E) Türkiye Cumhuriyet Anayasası

2. Ülkemizde halen zorunlu eğitim kaç yıldır?

A) 8 yıl
B) 9 yıl
C) 10 yıl
D) 11 yıl
E) 12 yıl

3. İlgili mevzuatta Millî Eğitim Şurasının kaç yılda bir toplanması öngörülmüştür?

A) 3 yılda
B) 4 yılda
C) 5 yılda
D) 6 yılda
E) 7 yılda

4. Aşağıdakilerden hangisi MEB merkez örgütünde yer alan hizmet birimlerinden biridir?

A) Rehberlik ve Denetim Başkanlığı
B) Personel Genel Müdürlüğü
C) Hizmetiçi Eğitim Daire Başkanlığı
D) İdari ve Mali işler Daire Başkanlığı
E) Teftiş Kurulu Daire Başkanlığı

5. Aşağıdakilerden hangisi Millî Eğitim Bakanlığı yapısı içinde yer alan sürekli komisyon ve kurullardan biri değildir?

A) Müdürler Kurulu
B) Bakanlık Müşavirleri Kurulu
C) Mesleki Eğitim Kurulu
D) Öğrenci Disiplin Kurulları
E) Özel İhtisas Komisyonları

6. Aşağıdakilerden hangisi Türk Eğitim Sisteminde yer alan örgün eğitim kademelerinden biri değildir?

A) Okul öncesi eğitim
B) İlköğretim
C) Ortaöğretim
D) Yüksek öğretim
E) Yaygın ve açıktan eğitim

7. Hangisi okul öncesi eğitimin temel amaçlarından biri değildir?

A) Çocukların beden, zihin, duygu yönünden gelişmesini sağlamak
B) Onların ilköğretime hazırlamak
C) Elverişsiz çevrelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı sağlamak
D) Çocukları toplum ve iş hayatına hazırlamak
E) Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmasını sağlamak

8. Hangisi okul öncesi eğitim kurumları kapsamında yer almaz?

A) Anaokulları
B) Etüt merkezleri
C) Anasınıfları
D) Çocuk yuvaları
E) Kreşler

9. T.C.Anayasası ve Millî Eğitim Temel Kanununa göre ilköğretim, hangi yaş gruplarını kapsamaktadır?

A) 6–13 yaş
B) 5–13 yaş
C) 7–15 yaş
D) 4–12 yaş
E) 3–11 yaş

10. Türkiye'de ilköğretim hangi öğretim yılından itibaren kesintisiz 8 yıl olarak uygulanmaya başlanmıştır?

A) 1993–1994
B) 1994–1995
C) 1997–1998
D) 1995–1996
E) 1996–1997

11. Aşağıdakilerden hangisi ortaöğretim kapsamında yer alan mesleki ve teknik okullardan değildir?

A) Erkek Teknik Öğretim Okulları
B) Kız Teknik Öğretim Okulları
C) Ticaret ve Turizm Öğretimi Okulları
D) Din Öğretimi Okulları
E) Anadolu Liseleri

12. Özel eğitim ne demektir?

A) Özel öğretmenlerden alınan eğitim
B) Özel okullardan alınan eğitim
C) Bireyselleştirilmiş eğitim
D) Çeşitli yönlerden akranlarından farklılık gösterenlere verilen eğitim
E) Özel dershanelerde alınan eğitim

13. Hangisi Yükseköğretimi oluşturan kurumlar kapsamında yer almaz?

A) Fakülteler
B) Teknik Okullar
C) Enstitüler
D) Yüksek Okullar
E) Meslek Yüksek Okulları

14. Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyetten sonra başlatılan yaygın eğitim faaliyetleri kapsamında değildir?

A) Halk eğitim merkezleri
B) Millet mektepleri
C) Halk okuma odaları
D) Halk evleri
E) Ordu içinde okuma yazma kursları

15. Hangisi özel öğretim kurumları kapsamında yer almaz?

A) Özel dershaneler
B) Özel motorlu taşıt kursları
C) Rehberlik ve araştırma merkezleri
D) Özel öğrenci etüt merkezleri
E) Özel okullar

Cevaplar									
1. C	2. E	3. A	4. D	5. B	6. E	7. D	8. B	9. A	10. C
11. E	12. D	13. B	14. A	15. C					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Başaran, İ. E. (1994). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara.

Başaran, İ. E. (1998). *Eğitim yönetimi*. Ankara.

Bursalıoğlu, Z. (1991). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Yayınları,

Bursalıoğlu, Z. (1997). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*. Ankara: Pegem Yayınları.

Çetin, K. ve Gülseren, H. Ö. (2003). Cumhuriyet dönemi eğitim stratejileri. *Millî Eğitim*, S. 160.

DPT. (1995). *Yedinci beş yıllık kalkınma planı (1996-2000)*. Ankara: DPT Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı.

DPT. (2001). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005)*. Ankara: DPT.

MEB. (1999). *2000 yılında millî eğitim*. Ankara: MEB APK Kurulu Başkanlığı Yayınları.

MEB. (2001). *2002 yılı başında eğitim*. Ankara: MEB. APK Kurulu Başkanlığı Yayınları.

MEB. (1998). *Cumhuriyet'in 75. yılında gelişme ve hedefler: Millî Eğitim*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

MEB. (2000). *Millî eğitimle ilgili mevzuat*. (1, 2, 3) İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

MEB. (2009). *Millî eğitim istatistikleri*, Ankara, MEB Yayınları.

MEB. (2014). Milli eğitim istatistikleri örgün eğitim 2013/'14. Ankara: MEB Yayınları.

MEB. (2015). Milli eğitim istatistikleri örgün eğitim 2014/'15. Ankara: MEB Yayınları.

MEB. (2016). Milli eğitim istatistikleri örgün eğitim 2015/'16. Ankara: MEB Yayınları.

Kaya, Y. K. (1986). *Eğitim yönetimi: Kuram ve Türkiye'deki uygulama*. Ankara: Bilim Yayınları.

Kaya, Y. K. (1984). *İnsan yetiştirme düzenimiz*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Resmi Gazete (2011). MEB Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (652 S. KHK.)

SHÇEK. (1999). *Birleşmiş milletler çocuk haklarına dair sözleşme*-Ulusal İlk Rapor-, Ankara.

Şişman, M. (2002). *Öğretim liderliği*. Ankara: Pegema Yayınları.

Şişman. M. (2003). *Öğretmenliğe giriş*. Ankara: Pegema Yayınları.

Şişman, M. ve Turan S. (2001). *Eğitimde toplam kalite yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayınları.

Taymaz. H. (1995). *Okul yönetimi*. Ankara: Saypa.

Türk Eğitim Sen (1999). *Türk millî eğitimi*. Ankara: Ocak Yayınları.

Türkiye İş Bankası (1999). *75. yılda eğitim (Ed. F. Gök)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

UNICEF. (1998). (United Nations Children's Fund). *Çocuk haklarına dair sözleşme*-Uygulama Elkitabı. Ankara: Ajans–Türk Basın ve Basım A.Ş.

YÖK (2015). 2014-2015 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri

13. BÖLÜM

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA EĞİTİMDE YENİ YÖNELİMLER

Öğrenme Amaçları

Bu bölüm sonunda;

- bilim ve eğitim alanında gelişen yeni görüşleri kavrayacak,
- eğitim alanında gelişen eski ve yeni değerleri tanıyacak,
- eğitim ve öğrenmeyle ilgili bazı yeni yaklaşımları bilecek,
- küreselleşmenin eğitim üzerindeki etkilerini kavrayacak,
- bilgi toplumunun özelliklerini çözümleyebileceksiniz.

Bölümün İçindekiler

- Yirmi Birinci Yüzyılda İnsan ve Toplum
- Bilim Anlayışındaki Değişmeler ve Eğitim Bilimi
- Eğitim Biliminde Yeni Değerler
- Eğitim ve Öğrenmede Yapılandırmacılık
- Öğrenmeyle İlgili Yeni Yaklaşımlar
  - Çoklu Zekâ Kuramı
  - Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme
- Küreselleşme ve Eğitim

- Bilgi Toplumunda Eğitim
- Hayat Boyu Öğrenme
- Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumu Eğitimi
- Türkiye Eğitim Sistemi Yönünden Sonuçlar
- Tartışma ve Araştırma Soruları
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Yararlanılabilecek Kaynaklar

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA İNSAN VE TOPLUM

Son on yıllarda çeşitli konularda yazılanlarda sürekli olarak "yirmi birinci yüzyıl" ifadesine vurgu yapılmakta; bu ifade, toplum, okul, insan, eğitim, yönetim, yönetici, okul müdürü, lider, öğretmen gibi sözcüklerin de başına getirilerek kullanılmaktadır. Bu bağlamda yirmi birinci yüzyılın eğitim sistemini oluşturmak ve insanını yetiştirmekten sıkça söz edilmektedir. Bütün bu kullanımlarla birlikte vurgulanan diğer bazı kavramlar ise değişme, yenileşme, dönüşüm, uyum gibi kavramlardır.

Eğitimin sosyal temellerinden söz ederken toplumlarla ilgili bazı sınıflamalara kısaca değinilmişti. Bu yüzyılın toplumlarıyla ilgili olarak bilgi, bilişim ve ağ toplumu ifadeleriyle birlikte, postmodern, endüstri sonrası, sanayi ötesi toplum gibi nitelendirmeler de sıklıkla kullanılmaktadır. Bunlar, günümüz toplumlarındaki hızlı değişim ve dönüşümlere vurgu yapmaktadır. Topluma ilişkin bu nitelendirmeler, onun temel taşını oluşturan insana ilişkin bakış açılarını da değiştirmektedir. Mekanik toplum ve insan anlayışından karmaşık toplum ve insan; rasyonel toplum ve insan anlayışından duygu toplumu ve duygusal insan; tekil zeka anlayışından çoklu zeka anlayışına doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır.

Çağımızı etkileyen önemli değişmelerin bir kısmı, teknolojik alanda yaşanmaktadır. Söz konusu teknolojiler insanın gündelik yaşamında yaygın olarak kullanılmakta; bu durum, yeni ilişkiler ve yeni değerler sisteminin gelişmesine neden olmaktadır. İnsan yaşamını görece kolaylaştıran söz konusu teknolojiler, bir yandan da bazı riskleri beraberinde getirmekte, günümüz toplumları aynı zamanda "risk toplumları" olarak nitelendirilmektedir. Bütün bu değişimlere karşılık, yirmi birinci yüzyıl, insani sorunların ön planda olacağı, birçok toplumsal sorunun temelinde insan eylemlerinin söz konusu olduğu yüzyıl olarak nitelendirilebilir.

Bilgi ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin farkında olan ülkeler, hep geleceğin eğitim ve okul sistemleri üzerinde senaryolar üretmektedir. Eğitim konusunda yazılanlarda da hep yirmi birinci yüzyılın gerektirdiği niteliklerle donatılmış okul yöneticisi, öğretmen ve insan gücünün yetiştirilmesinden söz edilmektedir. Teknolojik değişmelerle birlikte, eğitim kurumlarının, eğitim programlarının, öğretim yöntemlerinin, öğretmen-öğrenci, öğretmen-veli ilişkilerinin de bundan etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır.

Eğitim kurumu, okullar, sınıf ortamları, bilgi ve bilgi teknolojilerindeki değişmelerden nasıl etkilenecektir? Bu değişmelere nasıl ayak uyduracaktır? Bunun için eğitim sisteminde nasıl bir yapılanmaya gidilecektir? Yeni gelişmeler ışığında okul, öğrenci ve öğretmenin konumlarında ve rollerinde nasıl bir değişme gün-

deme gelecektir? Bu ve benzeri sorular, eğitimin çağın gereklerine uygun olarak yapılandırılmasında, üzerinde durulması ve cevaplanması gereken temel sorular olmaktadır.

BİLİM ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞMELER VE EĞİTİM BİLİMİ

Geçen yüzyılın son çeyreğine kadar bilim alanında egemen paradigma, pozitivizm olup bu paradigma, gerçeğin tekliğine ve değişmezliğine, insanın rasyonel bir varlık olmasına, doğru bilgiye ulaşmada deney ve gözlemin temel araçlar olduğuna vurgu yapmakta idi. Bilim, biricik bilgi edinme kaynağı olarak kutsanmış; alternatif bilgi kaynakları ve bilgi türleri yadsınmıştır. Oysa geçen yüzyılın sonlarından itibaren pozitivizm ötesi, yorumlamacı ve fenemenolojik bakış açıları ön plana çıkmaya başlamış; gerçeğin çoğulcu yapısına, insanın irrasyonel ve kültürel yönüne, alternatif bilgi edinme yöntemlerine ve bilgi türlerine, bilimsel gerçekliğin değişkenliğine ve göreceliliğine vurgu yapılmaya başlanmıştır.

Başlangıçta doğa bilimlerinde gündeme gelen bu dönüşüm, sonuçta sosyal bilimleri ve bu bağlamda eğitim bilimini de etkilemiştir. Eğitim biliminde başta davranışçılık olmak üzere egemen paradigmalar sorgulanmaya başlanmış, bilgi teorisi ve öğrenme teorisi konularında yeni yaklaşımlar geliştirilmeye başlanmıştır. Diğer yandan, başta teknoloji, bilgi ve bilişim alanlarındaki değişimler, okul, sınıf, eğitim, öğrenme, öğretim, öğretmen ve öğrenciye ilişkin egemen bakış açılarını da etkilemiştir.

Yirmi birinci yüzyılda ön planda olması beklenen insani ve toplumsal sorunların çözümü, büyük ölçüde eğitime bağlı görülmektedir. Dolayısıyla, öncelikle eğitim biliminden, insani ve toplumsal sorunları doğru teşhis etmesi, anlaması ve bunların çözümüne katkıda bulunması beklenmektedir. Geçen yüzyılda insanlık, birçok alanda yenilikler gerçekleştirmiş, çeşitli bilimler gelişmiş, bilimsel keşifler yapılmış; ancak bütün bunlar, insani sorunları çözmeye yetmemiş, bilakis söz konusu sorunlarda sürekli bir artış gündeme gelmiştir. Doğa bilimlerinde gözlenen büyük gelişme, sosyal bilimlerde söz konusu olamamıştır. Bu bağlamda eğitim bilimi de insani ve eğitsel sorunları tanımlama ve çözmede yeterince başarılı olamamıştır.

EĞİTİM BİLİMİNDE YENİ DEĞERLER

Eğitim bilimiyle ilgili çağcıl tartışmalar, eğitimin çeşitli alanlarında gündeme gelmekte; eğitimde amaçlar, içerik, yöntem, değerlendirme, öğrenme yaklaşımları, öğrenme ortamları; okul yöneticisi, öğretmen ve öğrenci rolleri gibi çeşitli

boyutları kapsamaktadır. Aşağıda eğitim alanında gündeme gelen yeni yönelimler özetlenmeye çalışılmıştır.

Eğitim ve okul, aynı zamanda değer üretme araçlarıdır. Her eğitim sisteminin temelinde öğrencilere kazandırılması öngörülen bazı değerler vardır. Böylece eğitimin ortak değerler çevresinde bütünleşmiş insanlardan meydana gelen bir toplum ve dünyanın oluşturulmasına katkıda bulunması beklenir. 19. ve 20. yüzyıl eğitiminde daha çok eğitimde ekonomik ve politik değerlere vurgu yapılmış; eğitim ve okul, sosyal, ekonomik ve politik yönlerden gelişmenin ve kalkınmanın bir aracı olarak görülmüştür.

Bu bağlamda bir eğitim kurumu olarak okul, ekonomik bir bakış açısıyla adeta bir işletme olarak görülüp analiz edilmiştir. Böyle bir bakış açısında üzerinde durulan temel kavramlardan biri, üretimdir. Eğitim, toplumsal üretimi, insanın üretim becerilerini geliştirmenin bir aracı olarak görülmüştür. Hala da büyük ölçüde egemen olan bu anlayış, okulun anlam dünyasını göz ardı etmekte; tek boyutlu, ekonomik-rasyonel insan anlayışını öne çıkarmaktadır. Diğer yandan buna bağlı olarak gündeme gelen bir kavram da rekabettir.

Bilgi toplumunda insani değerler ve nitelikler olarak, birörneklik yerine farklılık, çeşitlilik, kendine güven, kendini gerçekleştirme, yaratıcılık, katılımcılık, eşitlik, çok yönlü bakış açısı gibi hususlar öne çıkmaktadır. Postmodern eğitim tartışmalarında da standart program yerine insan, eğitimin merkezinde yer almakta, bireyin özgürlüğüne vurgu yapılmakta ve bireye seçme/tercih hakkı tanınmakta, eğitimde farklı beklentilerin karşılanması gereği öne çıkmaktadır.

Çok kültürlü ve çok kültürcü eğitim kapsamında yapılan tartışmalarda ise farklı ülkelerden, farklı toplum kesimlerinden, farklı kimliklerle okula gelen bireylerin farklı taleplerinin karşılanması tartışılmaktadır. Avrupa Birliğine üye olan ülkeler, gelecekte bu birlik içinde kendi ulusal eğitim sistemlerinin durumunun ne olacağını tartışmaktadırlar. Giderek kitlesel eğitimden bireyselleştirilmiş öğretime, katı ve standart programdan esnek programa, herkese yönelik standart eğitimden, yeteneğe göre eğitime doğru bir dönüşümden söz edilmektedir.

2006 yılında Avustralya'da düzenlenen *14. Uluslararası Demokratik Eğitim Konferansı*'nın eğitimle ilgili ana tartışma temaları şu başlıklardan oluşmuştur (IDEC, 2006):

Eğitimde Eski ve Yeni Değerler

Eğitimde Egemen Değerler	Eğitimde Yeni Yönelimler
Gelişim	Sürdürülebilirlik
Yarışma	İşbirliği
Program merkezli eğitim	Öğrenci merkezli eğitim
Otoriter eğitim	Demokratik eğitim
Sömürgeleştirici eğitim	Özgürleştirici eğitim
Akıl	Akıl/beden/ruh uyumu
Okullaşma	Eğitim
Otokratik davranış	İşbirlikçi davranış
Herkes için her şey aynı	Herkes için bazı şeyler aynı
Edilgen öğrenci	Üst düzey benlik algısına sahip öğrenci
Alternatif eğitim (1960'lar)	Demokratik eğitim (1990'lar)
Öğretmen merkezli öğrenme	Kendi kendine öğrenme
Uyum sağlama	Kendini gerçekleştirme
Çocuk merkezli eğitim	İnsan merkezli eğitim
Çocuklardan ne alabiliriz	Çocuklara ne verebiliriz
Toplumla uyum	Toplumu inşa etme
Öğrencinin sesi	Öğrencinin eylemi
Geleneksel okul	Özerk okul
İşveren ahlakı	Örgüt üyelerinin ahlakı
Topluma hizmet	Toplumla paylaşma
Demokrasi	Karar sürecine katılma
Geleneksel eğitim	Sürdürülebilir eğitim

Çağımızda sürdürülebilir bir kalkınma ve gelişme bağlamında sürdürülebilir bir eğitim ve sürdürülebilir demokratik okullar oluşturma sürecinde, eğitim açısından üzerinde durulması gereken *bazı temel değerler ve kavramlar* da şöyle sıralanmıştır (IDEC, 2006):

- Koruyuculuk
- Mükemmellik
- Sorumluluk
- İşbirliği
- Katılım
- Eleştirel düşünme
- Geleceği düşünme
- Vizyon oluşturma
- Kültürler arası işbirliği
- Değerleri netleştirme
- Diyalog
- Örgütsel değişme
- Değişim için öğrenme
- Bütünsel düşünme
- Esnek öğrenme ortamları
- Aile katılımı
- Toplum katılımı
- Farklı değerlere dayalı bir ortam

EĞİTİM VE ÖĞRENMEDE YAPILANDIRMACILIK

Eğitim ve öğrenme konularıyla ilgili olarak her geçen gün sürekli yeni yaklaşım, teori ve modeller söz konusu olmaktadır. Bunların bir kısmı, geçmişte de gündeme gelen bazı görüşlerin yeni bir yorumu niteliğinde olmakta; bir kısmı, sosyal teoride geliştirilen yaklaşımların eğitim alanına bir yansıması olarak gündeme gelmektedir. Bir kısmı da teknolojik değişme ve yeniliklerle birlikte bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin etkisinde ortaya çıkmaktadır. Aşağıda bunların bir kısmından kısaca söz edilmiştir.

Yapılandırmacı, yapısalcı, oluşumcu veya inşacı yaklaşım olarak nitelendirilen görüş, temelde bilgi teorisiyle ilgili olup bilginin birey tarafından nasıl oluşturulduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bundan önce gündeme gelen davranışçı yaklaşımda bilgi, öğrenme, doğru bilgi konularında genelde pozitivist paradigma etkisinde gelişen görüşler egemendi. Oysa yapılandırmacılık, pozitivizme alternatif olarak gelişen yorumlamacı paradigma etkisinde gelişmektedir. Bu iki farklı eğilim, temelde doğa bilimlerinde birbirine karşıt biçimde gelişen mekanik fizik (Nevtoncu) ve görecelilik/görelilik (Einstein, Heisenberg vb.) teorilerine dayanmaktadır.

Yeni fizik biliminde, eski fiziğin ve pozitivizmin dayandığı gerekircilik (determinizm) ve nedensellik ilkeleri, önemli ölçüde sarsıntıya uğramaktadır. Determinizme göre dünyada her olayın belirli nedeni olduğu gibi buna bağlı bazı sonuçlar söz konusudur. Yani belirli sonuçlar, belirli nedenlere bağlıdır. Nedensellik ilkesi, buna bağlı olarak bir olay ve gerçeğin, niçin öyle gerçekleştiğini açıklamaya çalışmaktır. Bu görüş, olayların belirli ilke ve yasalara dayalı olarak gerçekleştiğini ileri

sürer. Özetle bu görüş, evrende her şeyin belirli nedenlere bağlı olarak zorunlu bir şekilde gerçekleştiğin ileri sürer.

Yeni fizik, doğa bilimlerini olduğu kadar sosyal bilimleri ve eğitim bilimini de etkilemektedir. Bu bağlamda gündeme gelen görecelilik, bilgi teorisine yepyeni bakış açıları getirmektedir. Yapılandırmacılık da bu görüşle yakından ilgilidir. Yapılandırmacılık, sosyolojide gündeme gelen yapısalcılıktan farklı olarak daha çok düşünsel ve felsefi alanda gündeme gelen bir görüştür. Bunlar, birbiriyle karıştırılmamalıdır.

Pozitivist paradigmaya dayanan davranışçı kurama göre bilgi, bireyden bağımsız olarak, bireyin dışında nesnel bir gerçekliktir. Dolayısıyla bu görüş, bilgiyi bilenden, öğrenmeyi öğrenenden ayrı olarak ele almayı savunur. Yapılandırmacılık, yukarıdaki görüşün tersine bilginin birey tarafından oluşturulduğunu, bilgi ve öğrenmenin, öğrenen bireyden ayrı ele alınamayacağını ve gerçeğin öznel nitelikte olduğunu ileri sürer.

Dolayısıyla bu görüş, bilginin ve öğrenmenin özneler (bireyler) arası bir nitelik taşıdığını, bireyin çevresiyle etkileşerek bilgiyi ürettiğini kabul eder. Buna göre bilgi, bireyden bağımsız olmayıp, bağlamsal bir özellik taşır. Şu halde öğrenme süresince öğretmen, bilginin aktarıcısı, öğrenci de bunun edilgin bir alıcısı olarak görülmez.

Yapılandırmacı görüşe bağlı çeşitli teoriler geliştirme çabaları olduğu gibi, öğrenme konusuyla ilgili olarak da bilişsel yapılandırmacılık (Piaget), sosyokültürel yapılandırmacılık (Vygotsky) gibi farklı teoriler gündeme gelmiştir. Bunlar, eğitim programlarına ilişkin farklı bakış açıları gündeme getirmiş; son yıllarda birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de eğitim programları yapılandırmacı felsefe etkisinde yeniden hazırlanmaya başlanmıştır. Bu durum, okul ve sınıf içi süreçlerin yeniden yorumlanmasına ve düzenlenmesine yol açmakta; öğretmen ve öğrenci rollerinde değişikliğe neden olmaktadır.

ÖĞRENMEYLE İLGİLİ YENİ YAKLAŞIMLAR

Son yıllarda *"öğretim" yerine "öğrenme"* kavramına vurgu yapılmakta; bu durum, öğretmen yerine öğrenciyi, öğrenme sürecinin temel öznesi konumuna taşımaktadır. Bu bağlamda, *proje tabanla öğrenme, işbirliğine dayalı öğrenme, tam öğrenme, etkin öğrenme, bilgisayar ve internet tabanlı öğrenme, uzaktan öğretim, hayat boyu öğrenme* gibi yaklaşım ve modellerden söz edilmektedir.

Son yıllarda dünyada okul programı ve öğrenme-öğretme süreçlerine ilişkin geliştirilen yeni yaklaşımlarda "yapılandırmacılık" olarak nitelendirilen kuramın

etkileri gözlenmektedir. Bilgi üretimi ve bilgi teknolojisindeki baş döndürücü gelişmeler, toplumları ve toplumsal kurumları yeniden yapılanmaya zorlamaktadır. Kuşkusuz bu değişimi en çok hisseden ve yaşaması gereken kurumlardan biri de eğitim kurumlarıdır. Eğitim kurumları, bu gelişmeler karşısında kendilerini gelecekteki yeni durumlara uyarlamak zorundadır. Aksi halde toplumun kendisinden beklediği işlevleri yerine getiremeyeceği için yerini başka toplumsal kurumlara devretmek durumunda kalabilecektir.

Bilgi teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak dünyanın her yerinde insanlar, evlerinde, işyerlerinde, okullarda sınırsız bilgi kaynaklarından ve eğitim olanaklarından daha kolay yararlanabilmektedir. Bilgisayar teknolojisinde işitsel ve çok boyutlu görüntülü elemanlar, hareketli resimleri kaydeden videolar, animasyonu sağlayan grafikler gibi çeşitliliğin artması beklenmektedir. Gelecekte belki de bütün iletişim araçları tek bir bilgi ağına dönüşecektir. Network bilgi ağı, bugün okulla ev arasında kablosuz iletişimi sağlayarak evrensel bilginin paylaşımını gerçekleştirmekte, kâğıt, kitap, kalem gibi öğretim araçlarını geçersiz kılmaktadır. Network bilgi ağı sisteminde gelecekte önemli gelişmeler beklenmektedir. Muhtemelen bütün bilgisayar sistemleri birbirine bağlanacak, birçok açılardan dünyamız bilgi paylaşımı yönünden adeta tek bir beyin ve sinir sistemine bağlı olacaktır. Bütün bu gelişmelerin doğal olarak eğitim, çalışma, hatta eğlenme yaşamını etkilemesi beklenmektedir.

Çoklu Zekâ Kuramı

Daha önceleri zekâ ile ilgili tekil bir bakış açısı egemen olup, soyut bir kavram olan zekâyı ölçmeye dönük bir takım testler geliştirilmiştir. Bu bağlamda çeşitli psikologlar tarafından zekâyı açıklamaya dönük farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bunlardan günümüzde çok söz edilenlerden biri, Howard Gardner'in geliştirdiği çoklu zekâ kuramıdır. Buna göre zekâ, bireyin sahip olduğu biyopsikolojik potansiyel olarak tanımlanmış, her bireyde farklı zekâ türlerinin gelişebileceği ileri sürülmüştür.

Howard Gardner ve arkadaşları 1970 ve 1980'li yıllarda yaptıkları bazı araştırmalar sonucu, çeşitli zekâ alanlarından söz etmişlerdir. Bu görüşler, yukarıda ifade edilen pozitivist ve yorumlamacı paradigma eşleştirmesinde daha çok ikincisine ve yapılandırmacı anlayışa dayanmaktadır.

Ona göre bireylerde farklı zekâ türlerinin gelişmesi, onların yaşadığı coğrafya, aile sosyal-kültürel çevre gibi bir takım faktörlere bağlıdır. Ona göre başlıca zekâ alanları, *dil zekâsı, mantıksal-matematiksel zekâ, görsel-uzamsal zekâ, müzik*

zekâsı, bedensel-kinestetik zekâ, sosyal zekâ, öze dönük zekâ, doğacı zekâ olarak sınıflandırılmaktadır. Daha sonra bunlara başkaları eklenmiştir. Zekâ konusundaki bu görüşler, eğitim programlarının ve öğrenme ortamlarının düzenlenmesine farklı bakış açıları getirmiştir. Buna bağlı olarak öğrenci başarısının değerlendirilmesinde de farklı ve çoklu görüşlerin gelişmesini sağlamıştır.

Eleştirel ve Yaratıcı Düşünce

Düşünce kavramıyla ilgili olarak da son yıllarda *eleştirel düşünme, yansıtıcı düşünme, yaratıcı düşünme, bilimsel düşünme, mantıklı düşünme, üst düzey düşünme becerileri* gibi farklı kavramlaştırmalar gelişmektedir. Bunlar da temelde yorumlamacı paradigma etkisinde gelişen görüşler olarak nitelendirilebilir. Diğer yandan bu görüşlerin bir kısmı, sosyolojide gündeme gelen ve eğitim alanını da etkileyen eleştirel teori ile de yakından ilişkilidir. Bu görüş, daha eskilere gidildiğinde felsefedeki şüpheci (septik) düşünme ile de ilişkilendirilebilir.

Yukarıda farklı biçimlerde nitelendirilen düşünme biçimleri, aynı zamanda farklı yazarlar tarafından farklı biçimlerde tanımlanmaktır. Eleştirel düşünme, bilimsel araştırma sürecinin de bir gereği olarak görülür. Eleştirel düşünmeyle ilgili olarak bazı stratejilerden (bilişsel, duyuşsal) ve bunlara bağlı makro düzeyde yeteneklerle mikro düzeyde becerilerden söz edilir.

Davranışçılar, düşünmeyi bir ürün olarak görürken, izleyen dönemlerde buna karşıt olarak gelişen görüşler (geştaltçılar, bilişselciler) düşünmeyi bir süreç olarak görmüşlerdir. Son yıllarda eğitim programlarında öğrencilerde yaratıcılığın ve yaratıcı düşüncenin geliştirilmesine sıkça vurgu yapılmaktadır.

Yaratıcılık, daha kapsamlı bir kavram olarak görülürken yaratıcı düşünme, daha çok zihinsel etkinlikler bağlamında tanımlanmaktadır. Yazarların bu kavramlar üzerinde uzlaştıkları bir tanım da yoktur. Psikolojide gelişen farklı teoriler (davranışçılar, çevreciler, hümanistler, bilişselciler vb.) yaratıcılığı farklı biçimde açıklamaya çalışmışlardır.

Diğer yandan bireylerde yaratıcılığın gelişmesinde zeka, benlik algısı, yetenek, motivasyon gibi faktörlerin etkisine dikkat çekilmiş; yaratıcılıkla ilgili bazı özelliklerden, yaratıcı düşünme sürecinin bazı aşamalarından söz edilmiştir. Bunların yanında yaratıcılığı engelleyen bazı olumsuz etmenler sıralanmıştır. Alan yazında, eğitimde çocuklarda yaratıcılığın ve yaratıcı düşüncenin geliştirilmesine yönelik çeşitli öneriler sıralanmıştır.

KÜRESELLEŞME VE EĞİTİM

Küreselleşme konusu, son zamanlarda, dünyada en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Bu konuda onlarca kitap, yüzlerce makale yazılmakta, toplantı ve konferanslar düzenlenmekte, bazı akademik dergiler özel sayılar ya da dosyalar hazırlamaktadır. Konu, siyasi, iktisadi, kültürel vb. çeşitli açılardan analiz edilmektedir. Yazılan ve söylenenlerde, kimileri küreselleşme sürecini kaçınılmaz bir süreç olarak görüp onu doğal karşılayıp savunurken kimileri de bu sürecin uluslar açısından olumsuz yönlerine dikkati çekmektedir.

Eğer bir tanım vermek gerekirse *küreselleşme*, uluslararasında artan ilişki, iletişim ve etkileşime bağlı olarak bilgi, sermaye, mal, kültür, insan vb. kaynakların dolaşımındaki artışı, insanla ilgili konuların ön planda olduğu bir süreci ifade etmektedir. Konunun, tarihi, coğrafi, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi, hukuki vb. çeşitli boyutları vardır. Eğitim de genel olarak kültürel boyut içinde düşünülebilir.

Birçok alanda söz konusu olan küreselleşme, eğitimi de etki alanına almaktadır. Bilişim sistemindeki gelişmeler, eğitim ve öğretimi okulla sınırlı olmaktan çıkarmakta, her yerde ve her zaman, hayat boyu eğitim ve öğrenme anlayışı gündeme gelmektedir. Dünyada bilgi, fiber optik kablolarla ulusal sınırları ortadan kaldırırken eğitim ve öğrenme sadece okulla sınırlı olmaktan çıkmaktadır. Şimdiden dünyada birçok sanal üniversitenin eğitim vermeye başladığı düşünülüğünde, gelecekte *açık öğretim, uzaktan öğretim, sanal okul, internet a*racılığıyla eğitim gibi kavramların egemenliği söz konusu olabilecektir.

Küreselleşme sürecinde uluslararasında kitap, dergi ve gazeteler; bilgi ve düşünceler; haberler ve imajlar; filmler ve müzikler; değerler ve alışkanlıklar; yiyecek ve içecekler; sermaye ve mallar; teknolojik araçlar, dolaşıma girmektedir. Bütün bunların yanında insanlar da ülkeler arası dolaşımda önemli bir yer tutmaktadır. Devlet adamları, turistler, öğrenciler, öğretim üyeleri, iş adamları, işçiler vb. ülkeler arası dolaşım ve etkileşimde rol almaktadırlar.

Medeniyetler ve uluslararasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşim, birbirini etkileme ve birbirinden etkilenme, yeni bir konu değildir. Her medeniyet ve kültür, karşılaştığı diğer kültür ve medeniyetlerden etkilenmiş, bazı kültür öğelerini almıştır. Kültürler arası etkileşim, doğal bir süreç, hatta bazen de yararlı bir süreç olarak görülebilir. Bugün yeryüzünde saf bir kültürün varlığından söz edebilmek güçtür.

Giderek uluslararasındaki karşılıklı bağımlılık ve etkileşim artmaktadır. Ulus devlet merkezli egemenlik anlayışı da zayıflamaktadır. Uluslararasında yapılan

bazı anlaşma ve sözleşmelere bağlı olarak uluslararası hukuk, ön plana çıkmaktadır. Bazı konular (insan hakları, çevre bilinci vb.) bütün dünyanın ortak ilgi alanına giren konular arasında yer almaya başlamaktadır. Giderek ulus devlet açısından mutlak egemenlikten bağımlı egemenliğe geçişten söz edilmektedir. Milliyetçilik, devletin egemenliği, devletin görevi, kültürel bütünleşme gibi kavramlar da yeniden tanımlanmaktadır.

Görülen o ki küreselleşme sürecine yön veren değerler ve dinamikler, genel olarak Batı kaynaklıdır. Hatta bazılarına göre küreselleşme, bir tür Amerikanlaştırmadır. Yani bu sürecin belirleyicisi Batı ve Batılı değerler sistemi olmaktadır. Her ne kadar insan hakları vb. bağlamında bazı evrensel değerlerin gelişmeye başlamasından söz edilmekle birlikte elbette ki ulusal çıkarlar her zaman ön planda tutulmaktadır. Kısaca küreselleşme, yeni bir olgu ve süreç değil, sadece yeni bir terimdir.

Küreselleşme konusundaki tartışmalarla eşzamanlı olarak ortaya çıkan *yeni dünya düzeni, yerelleşme, neo-liberalizm, postmodernizm* başlıkları altında yapılan tartışmaların birbiriyle ilişkileri ve ortak yanları vardır. Bir bakıma küreselleşme, bu tartışmaların son halkasını oluşturmaktadır. Bugün Batılı toplumların yaşadığı ve içinde bulunduğu süreç, yine batılı birçok toplum bilimci tarafından farklı yönleriyle eleştirilmektedir. Aslında bu eleştiriler, çok da yeni değildir. Kapitalizmin öteki yüzü ve kültürel çelişkileri, çeşitli yazarlar tarafından yüzyıldan beri eleştirilmekte, Batının içinde bulunduğu açmazlardan kurtulabilmesi için bazı reçeteler üretilmektedir.

Kültürel açıdan küreselleşme, daha çok uluslararasındaki kültürel etkileşim sonucu, değer, alışkanlık ve kültürel sembollerdeki değişimleri ifade etmektedir. Küreselleşme sürecinde en çok yapılan tartışmalardan biri, ulusal/milli kültür-evrensel/küresel kültür karşılaştırmasına dayalı tartışmalarıdır. Bir taraftan küreselleşme sürecine bağlı olarak evrensel yaşam biçimlerine doğru bir dönüşümden söz edilirken diğer taraftan da milli ve yerel kimlik ve kültürler, bir savunma refleksi geliştirmektedir. Küreselleşme sürecine ve neo-liberal politikaların gelişmesine bağlı olarak eğitim alanında da özelleşme, uluslararasılaşma, uluslararası nitelikte eğitim kurumları gündeme gelmektedir.

BİLGİ TOPLUMUNDA EĞİTİM

Bilgi toplumu tartışmalarıyla paralel olarak okul ve eğitimle ilgili öne çıkan bazı konular şöyle sıralanabilir:

1. *Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler* (bilgisayar destekli eğitim, bilgisayar ağları)
2. *Öğrenme ortamlarındaki değişmeler* (öğrenmenin okulla sınırlı olmaktan çıkması)
3. *Öğrenme-öğretme süreçlerindeki değişmeler* (öğretme yerine öğrenme)
4. *Okul yöneticisinin rol ve yeterliliklerindeki değişmeler* (öğretim liderliği)
5. *Öğretmenlerin rol ve yeterliliklerindeki değişmeler* (öğrenmeyi öğreten)
6. *Öğrencilerin rol ve yeterliliklerindeki değişmeler* (öğrenmeyi öğrenen)
7. *Eğitimin amaçlarındaki değişmeler* (değişen ilgi ve ihtiyaçlara göre amaçlar)
8. *Eğitim programlarındaki değişmeler* (çok kültürcü ve çok kültürlü eğitim)

Gelişen bilgi teknolojileri, okul eğitimi ve öğrenmeye ilişkin yeni boyutlar getirmekte, aşağıdaki kavramlaştırmalar öne çıkmaktadır:

- ✓ *Uzaktan (açık) öğretim,*
- ✓ *Bilgisayarlı eğitim,*
- ✓ *Bilgisayar destekli öğretim,*
- ✓ *Bilgisayara dayalı öğretim,*
- ✓ *Bilgisayardan öğrenme,*
- ✓ *İnternet tabanlı öğretim,*
- ✓ *Sanal oku .*

Öğrenmeyle ilgili olarak şu kavramlaştırmalar öne çıkmaktadır:

- ✓ *Hayat boyu öğrenme,*
- ✓ *İşbirliğine dayalı (kubaşık) öğrenme,*
- ✓ *Keşfedici öğrenme,*
- ✓ *Proje yöntemiyle öğrenme,*
- ✓ *Doğrudan öğretim,*
- ✓ *Bireyselleştirilmiş öğrenme,*
- ✓ *Yapılaştırılmış öğrenme,*
- ✓ *Birleştirilmiş program,*
- ✓ *Çoklu zekâ kuramı*
- ✓ *Beyin temelli öğrenme vb.*

Bilgi toplumu, üstün niteliklere sahip insan gücü gerektirir. Bu insan, bilgi yüklü insan olmaktan çok gerekli bilgiye gerekli olduğu anda ulaşabilen, bilgiyi sınıflayabilen, çözümleyebilen, bilgiden yararlanabilen, bilgiyi sorun çözmeye uygulayabilen ve yeni bilgiler üretebilen insandır. Bunun için de bilgi çağının insanı, öğrenmeyi bir yaşam biçimi olarak gören, sürekli öğrenme arzusu ve çabası içinde olan insan olacaktır. Dolayısıyla öğrenme, okulla ve okul programıyla sınırlı olmaktan çıkmakta, öğrenmenin merkezi okul dışına kaymakta, yaşamın bütün alanlarını kapsamaktadır.

Eğitimin sosyal ve kültürel boyutunun teknolojik değişmelerden nasıl etkileneceği, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Diğer bir tartışma konusu da teknolojik değişmelerin öğretmenin rolünde ne tür değişmelere neden olabileceğidir. Ancak bu noktada öğretmenin yerini tutabilecek bir aracın söz konusu olamayacağı, belki öğretmene daha çok iş düşebileceği ileri sürülmektedir. Öğretmenlerin yeni eğitim-öğretim teknolojilerini tanıyan ve kullanabilen kişiler olarak yetiştirilmesi gerekmektedir.

Bu gelişmeler karşısında okulun yeniden yapılandırılması söz konusu olabilecektir. Kimilerine göre ise gelecekte okul denilen yapılar bütünüyle ortadan kalkacaktır. Sanal okullar ve sanal sınıflar artık günümüz teknolojileriyle bile kolaylıkla uygulanabilir duruma gelmiştir. Zaman, mekân ve tekil bilgi kaynağı sınırlamalarından eğitim sistemleri hızla sıyrılmaktadır. Günümüzde öğrenen örgütle birlikte öğrenen okuldan da sıkça söz edilmeye başlanmıştır. Yani okullardaki öğrenme-öğretme sürecinin muhatabı sadece öğrenciler olmamakta, okullar bütün yönleriyle kendilerini sürekli yeniden üretmek, değişmelere, yeniliklere hızla uyum sağlamak durumunda olacaktır.

HAYAT BOYU ÖĞRENME

Öğrenilecek bilginin sürekli artış göstermesi, değişmesi ve dönüşümü, "Hayat Boyu Öğrenme" kavramının daha sık dile getirilmesine neden olmuştur. Bilişim çağında bazı bilgiler, kısa sürede işe yaramaz konuma gelmektedir. Her alanda olduğu gibi iş yaşamında da değişim, daha çok kendini hissettirmekte; bazı "uzman" diye tanımlanan kişiler, kısa sürede yetersiz, piyasa koşullarına uymayan çalışanlar olarak sorun kaynağına dönüşmektedir. Bu durum, evrensel ölçekte, UNESCO, AB gibi uluslararası kuruluşların çözmesi gereken öncelikli bir eğitim sorunu olarak görülerek çeşitli önlemler alınmaya başlanmıştır. AB, 1996 yılını, "hayat boyu öğrenme" yılı olarak ilan etmiştir. Ülkemizde benzer bir şekilde Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde hayat boyu öğrenme hedefi belirlenmiştir.

Bilim ve teknolojilerdeki gelişmeler, iletişim imkânlarının artması, eğitim ortamlarının çeşitlenmesi, öğretmenlerin mesleki yeterliklerinin yükselmesi ve öğrenme ortamlarındaki rollerin çeşitlenmesi, "hayat boyu öğrenme" ve "öğrenmeyi öğrenme" gibi kavramların dünyada kabul görmesine neden olmuştur. Hayat boyu öğrenme, bireylerin sürekli yeni bilgi, beceri ve yeterlilikler edinmelerini, var olan bilgi beceri ve yeterliliklerini güncellemelerini, yeni öğrendikleriyle eski öğrendiklerini bütünleştirmelerini hedefleyen öğrenme yaklaşımı olarak tanımlanabilir. Hayat boyu öğrenme, bireyin kendini tanıyarak öğrenme sürecini kontrol etmesini ve kendi kendine öğrenme becerisini geliştirmesini hedeflemektedir.

Eğitim sistemleri, bireylere yoğun bilgi yükleyen ve böylece yaşamda kullanılacak bütün bilgileri depolamalarını sağlayan bir mekanizma olma özelliğini yitirmektedir. Okulların yeni işlevler üstlenmeleri ve yeni durumlara hızla uyum sağlamaları gerekmektedir. Örneğin, temel eğitim, bireyin hayat boyunca kullanacağı temel bilgilerin kazandırıldığı bir kurum olmaktan çıkmalı, bunun yerine bireyin hayat boyunca öğrenme sürecini canlı tutması için gerekli becerilerin kazanıldığı bir kurum olmalıdır.

Öğrenme sürecinin etkililiği ve sürekliliği, bireyin bu süreçte ne düzeyde bağımsız hareket ettiğine bağlıdır. Bir öğreticiye bağımlı öğrenme, bireyi dışsal kontrol ve güdümlü bir yaşamla yüzeysel öğrenmeye doğru götürmektedir. Kendi kendine öğrenme becerisi, hayat boyu öğrenmenin vurguladığı bir durumdur. Kendi kendine öğrenen birey, iç kontrol süreçlerini etkin kullanarak bağımsız düşünme ve karar verme yetisi kazanmaktadır. Bu beceri, bireysel ve sosyal gelişim açısından bağımlılığı azalttığı için üzerinde durulması gereken bir faktördür. Demokratik toplum hedefinin gerçekleşmesi için bu becerinin toplumun bütün fertlerince kazanılması gerekmektir. Bağımsız karar verme, bireyin kendi kendisini tanıması, kendi yetilerinin farkına varması ve birey olarak yaşamdaki yerini görebilmesi için de önemli işlevler üstlenmektedir.

SANAYİ TOPLUMU VE BİLGİ TOPLUMU EĞİTİMİ

Sanayi toplumu eğitim modeli ile bilgi toplumu eğitim modelleri arasında bir karşılaştırma vermek gerekirse bazı farklılıklar özetle şöyle gösterilebilir:

	Sanayi Toplumu	Bilgi Toplumu
Öğretmen	Bilen, uzman, bilgiyi aktaran	Yönlendiren, rehberlik eden
Öğrenci	Dinleyen	Katılımcı
Başarı türü	Bireysel başarı	Takım başarısı
Yönetici	Kuralları uygulayan	Öğretim lideri
Öğretim şekli	Bireysel çalışma	Takım çalışması
Program	Standart içerik	Esnek içerik
Amaç	Standart amaçlar	Değişen amaçlar
Eğitimin işlevi	İnsan gücü yetiştirme	Bireyi çok yönlü geliştirme
Başarı ölçütü	Bilgiyi aktarma	Konuları çok boyutlu analiz etme

TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMİ YÖNÜNDEN SONUÇLAR

Dünyada hemen bütün ülkelerde eğitim sistemlerinde sürekli yeni arayışlar gündemdedir. Dünyada çeşitli alanlarda meydana gelen hızlı değişmeler karşısında ülkeler, eğitim sistemlerini sürekli olarak bu değişmelere uyarlama çabası içindedir. Ancak özel sektörde daha çabuk gerçekleşen bu uyarlama durumu, kamu sektöründe pek de kolay ve hızlı olmamaktadır. Türkiye'de eğitim, ağırlıklı olarak bir kamu kurumu ve hizmeti olarak görülmektedir. Bu nedenle de değişim oldukça yavaş gerçekleşmektedir.

Eğitim ve okul, ülkeler için stratejik bir kurumdur. Türkiye, hızla değişen dünyaya liderlik edebilmek ve gelecek yüzyıllarda süper bir devlet olarak varlığını sürdürmek istiyorsa, AB dışındaki oluşum ve söylemlerde söz sahibi olacak alternatif stratejilere sahip olmalıdır. Ülke için nasıl bir gelecek kurgulanıyorsa, eğitim ve okul da o geleceğin inşasına hizmet edecek bir yapı ve anlayışla ele alınmalıdır. Türkiye, geleceğini başka ülkelere göre planlayamaz. Türkiye, kendi geleceğini, tarihi birikiminden yola çıkarak kurgulamalıdır.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından eğitim sistemini geliştirmeye ve iyileştirmeye dönük çeşitli çabalar görülmektedir. Gerek örgüt yapısı, gerekse programlar ve alt yapı yönünden çağın gereklerine uygun olarak eğitim sistemini yeniden yapılandırma çalışmaları sürdürülmektedir.

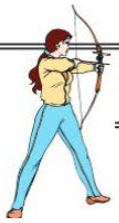
Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) eğitimle ilgili yer alan bazı hedefler şunlardır:

- Toplumsal gelişmenin sağlanması amacıyla; düşünme, algılama ve sorun çözme yeteneği gelişmiş, Atatürk ilkelerine bağlı, demokratik, özgürlükçü, milli ve manevi değerleri özümsemiş, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji kullanımına ve üretimine yatkın, sanata değer veren, beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı, bilgi çağı insanı yetiştirilecektir.
- Eğitim sistemi, insan kaynaklarının geliştirilmesini desteklemek üzere, hayat boyu eğitim yaklaşımıyla ve bütüncül olarak ele alınacak; sistemin etkinliği, erişilebilirliği ve fırsat eşitliğine dayalı yapısı güçlendirilecektir.
- Okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla öğretmen ve fiziki altyapı ihtiyacı karşılanacak, eğitim hizmetleri çeşitlendirilecek, toplumsal farkındalık düzeyi yükseltilecek, erken çocukluk ve ebeveyn eğitimleri artırılacaktır.
- İlköğretimde okul terklerinin azaltılması için başta kırsal kesime ve kız çocuklarına yönelik olmak üzere gerekli tedbirler alınacak ve ortaöğretime geçiş oranları yükseltilecektir.
- Öğretmen açığı bulunan alanlarda ihtiyacın karşılanması için üniversite kontenjanları artırılacak, öğretmenlerin bölgelere ve yerleşim yerlerine göre dengeli dağılımı sağlanacak, özlük haklarında hizmet yaptıkları yerleşim yerleri ve hizmet şartları itibarıyla farklılaşmaya gidilebilmesine imkân sağlanacaktır.
- Eğitimin yaygınlaştırılmasında merkezi idarenin yanı sıra mahalli idareler, gönüllü kuruluşlar ve özel sektörün katkısı artırılacaktır.
- Ortaöğretim; program türünü esas alan, yatay ve dikey geçişlere imkân veren, etkin bir rehberlik ve yönlendirme hizmetini içeren esnek bir yapıya kavuşturulacaktır. Programlar geniş tabanlı ve modüler esasa göre düzenlenecektir.
- Eğitimde kalitenin artırılması amacıyla, yenilikçiliği ve araştırıcılığı esas alan müfredat programları ülke geneline yaygınlaştırılacak, öğrenciler bilimsel araştırmaya ve girişimciliğe teşvik edilecektir.
- Kalabalık sınıf mevcutları düşürülecek, ikili eğitim uygulaması azaltılacaktır. Her kademedeki eğitim tesislerinin etkin kullanılabilmesi için standartlar ve ortak kullanım imkânları geliştirilecektir. Okulların bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısı, eğitim yazılımları öncelikli olmak üzere güçlendirilecek, yenilenen müfredatın gerektirdiği ortamlar ve donanım sağlanacaktır.

- Eğitim Programlarında ve eğitim yöntemlerindeki değişiklikler dikkate alınarak öğretmen yeterlilikleri sürekli olarak geliştirilecek, gereken yeterliliklerin kazandırılabilmesi için hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimde etkin yöntemler uygulanacaktır.
- Bilgi toplumuna geçiş sürecinde ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilebilmesi için yabancı dil öğretimi etkinleştirilecek, bilgi ve iletişim teknolojilerinin derslerde kullanılmasını sağlayacak yöntemler geliştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır.
- Toplumda hayat boyu eğitim anlayışının benimsenmesi amacıyla e-öğrenme dâhil, yaygın eğitim imkânları geliştirilecek, eğitim çağı dışına çıkmış kişilerin açık öğretim fırsatlarından yararlanmaları teşvik edilecek, beceri kazandırma ve meslek edindirme faaliyetleri artırılacaktır.
- Özel eğitim gerektiren öğrencilerin eğitiminde kaynaştırma yöntemine öncelik verilecek ve mevcut okulların fiziki koşulları uygun hale getirilecektir.
- Yükseköğretim kurumlarında finansman kaynakları geliştirilecek ve çeşitlendirilecek; öğrenci katkı paylarının, mali gücü olmayan başarılı öğrencilere burs ve kredi sağlanması şartıyla yükseköğretimin finansmanındaki payının artırılmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.
- Eğitime ayrılan özel kaynaklar eğitimde fırsat eşitliğine imkân sağlayacak şekilde yönlendirilecektir. Bütün eğitim kademelerinde özel sektörün payı artırılacak, kamu kaynaklarının en fazla ihtiyaç duyan kesimlere yönlendirilmesi sağlanacaktır. Etkin bir kalite değerlendirme ve denetim sistemi kurulması koşuluyla özel yükseköğretim kurumlarının açılabilmesine imkân sağlanacaktır.
- Eğitim sisteminin etkinliğinin artırılması, eğitime ayrılan kaynakların daha verimli kullanılması, öğrenciler ve aileleri üzerindeki mali, sosyal ve psikolojik yüklerin hafifletilmesi amacıyla eğitim sistemi, sınav odaklı yapıdan kurtarılacaktır.
- Yükseköğretime giriş sistemi; öğrencileri programlar hakkında yeterli düzeyde bilgilendiren, ilgi ve yeteneklerini ortaöğretim boyunca çok yönlü bir süreçle değerlendiren, okul başarısına dayalı ve müfredat programlarıyla daha uyumlu bir yapıya kavuşturulacaktır.
- Ortaöğretim ve yükseköğretime hazırlık dershanelerinin özel okullara dönüştürülmesine yönelik teşvikler sağlanacaktır.

- Milli Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatında hizmet esasına dayalı bir yapılanmaya gidilecek, kurumsal kapasite güçlendirilecek, taşra teşkilatlarına ve eğitim kurumlarına yetki ve sorumluluk devredilmesi sağlanacaktır.
- Yükseköğretim Kurulu, standart belirleme, koordinasyon ve planlamadan sorumlu olacak şekilde yeniden yapılandırılacaktır. Yükseköğretim kurumlarının, şeffaflık, hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda idari ve mali özerkliğe sahip olmaları ve yerel özelliklere uygun şekilde uzmanlaşmaları sağlanarak, sistemin rekabetçi bir yapıya kavuşması desteklenecektir.
- Kaliteli eğitim imkânlarının yaygınlaştırılması amacıyla eğitim kurumlarında kalite güvence sistemi kurulacak, kalite standartları belirlenerek yaygınlaştırılacak, eğitim kurumlarının yetkileri ve kurumsal kapasiteleri artırılacak, performans ölçümüne dayalı bir model geliştirilecektir.

Bu hedeflere bakıldığında, genel olarak yeni anlayışlar çerçevesinde eğitimde yenileşme ve gelişmeye yön verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Eğitim niteliğinin geliştirilmesi amacıyla, yaratıcılık, eleştirel düşünme becerisi, hayat boyu öğrenme gibi çağcıl anlayışlar ön plana çıkarılmaktadır. Bilgi toplumu vurgusu ile gelişen teknolojiye ayak uydurabilecek bir toplum oluşturma hedefi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca eğitim hizmetinin yaygınlaştırılması ve niteliğinin yükseltilmesinde farklı ve alternatif kaynak arayışları gündeme gelmektedir.

Tartışma ve Araştırma Soruları

1. Eğitimle ilgili gelişen yeni değerlerin Türk eğitim sistemine etkilerini tartışınız.
2. Bilim ve eğitim alanında gelişen yeni yaklaşımların Türk eğitim sistemine etkilerini tartışınız.
3. Küreselleşme sürecinde ulusal eğitim sistemlerinin konumunu tartışınız.
4. Bilgi toplumu tartışmalarını Türkiye eğitim sistemi yönünden değerlendiriniz.
5. Avrupa Birliği sürecinin Türk eğitim sistemine etkilerini tartışınız.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdaki ifadelerden hangisi, toplumlarla ilgili bir sınıflama olarak ifadenin kapsamı yönünden diğerlerinden farklıdır?

A) İnformasyon toplumu
B) Bilgi toplumu
C) Bilişim toplumu
D) Ağ (Network) toplumu
E) Sanayi toplumu

2. Geçmişten bugüne toplumların sınıflanmasıyla ilgili en uygun sıralama hangisidir?

A) İlkel + geleneksel + modern + postmodern
B) Geleneksel + ilkel + modern +postmodern
C) İlkel + modern + geleneksel +postmodern
D) Geleneksel + ilkel + postmodern +modern
E) Modern öncesi+ilkel+ geleneksel+postmodern

3. Aşağıdakilerden hangisi, "postmodern eğitim" kapsamında yapılan tartışmalarda yer almaz?

A) Çok kültürlü eğitim
B) Standart eğitim programı
C) Bireysel özgürlük
D) Bireysel tercihler
E) Eğitimde farklı beklentiler

4. Aşağıdakilerden hangisi eğitimde yeni yönelimler kapsamında yer almaz?

A) Öğrenci merkezli eğitim
B) Demokratik eğitim
C) Özgürleştirici eğitim
D) Konu merkezli eğitim
E) İnsan merkezli eğitim

5. Aşağıdakilerden hangisi eğitimde yeni yükselen değerler kapsamında yer almaz?

A) Eleştirel düşünme
B) İşbirliği ve sorumluluk
C) Program merkezli eğitim
D) Aile ve toplum katılımı
E) Kültürlerarası işbirliği

6. Doğa bilimlerinde gündeme gelen izafiyet/görecelilik teorisi, bilgi teorisi yönünden eğitim alanında hangisinin gelişmesine neden olmuştur?

A) Yapılandırmacılık
B) Pozitivizm
C) Realizm
D) Mekanizm
E) Newtonizm

7. **Hangisi H.Gardner'in çoklu zekâ kuramında yer alan zekâ türlerinden biri değildir?**

A) Mantıksal–matematiksel zekâ
B) Dil zekâsı
C) Müzik zekâsı
D) Sosyal zekâ
E) Bireysel zekâ

8. **Son yıllarda aşağıdakilerden hangisi, düşünmeyle ilgili olarak gelişen yeni kavramlaştırmalardan biri değildir?**

A) Bilimsel ve mantıklı düşünme
B) Eleştirel düşünme
C) Yaratıcı düşünme
D) Diyalektik düşünme
E) Yansıtıcı düşünme

9. **Küreselleşme konusunda yapılan tartışmalarda eğitim, daha çok hangi boyuttaki tartışmalar içinde yer alır?**

A) Ekonomik
B) Politik
C) Kültürel
D) Hukuki
E) Coğrafi

10. **Aşağıdakilerden hangisi küreselleşme kavramıyla birlikte gelişen yeni kavramlaştırmalardan biri değildir?**

A) Yenidünya düzeni
B) Uluslaşma ve milliyetçilik
C) Postmodern toplum
D) Neoliberalizm
E) Yerelleşme ve yerinde yönetim

11. **Sanayi toplumu ve bilgi toplumu, eğitim anlayış ve uygulamaları yönünden karşılaştırıldığında bilgi toplumunda öğretmen yönünden hangisi öne çıkmaktadır?**

A) Uzman kişi
B) Çok bilen kişi
C) Bilgiyi iyi aktaran kişi
D) Yönlendiren ve rehberlik eden kişi
E) İyi öğreten kişi

12. **Aşağıdakilerden hangisi, 21.yüzyıl eğitiminde öne çıkan bir konudur?**

A) Birey merkezli eğitim
B) Davranışçı öğrenme kuramı
C) Öğretmen merkezli eğitim
D) Program merkezli eğitim
E) Okul merkezli eğitim

13. Aşağıdakilerden hangisi 21.yüzyılda eğitim ve öğrenme kapsamında öne çıkan bir kavram değildir?

A) İşbirliğine dayalı öğrenme
B) Proje tabanlı öğrenme
C) Beyin temelli öğrenme
D) Yaşam boyu öğrenme
E) Hizmet içinde öğrenme

14. Gelişen bilgi teknolojisine bağlı olarak hangisi eğitim ve okulla ilgili yeni kavramlaştırmalardan biri değildir?

A) Sanal okul
B) Okula dayalı eğitim
C) e-eğitim
D) e-okul
E) İnternet tabanlı eğitim

15. Aşağıdakilerden hangisi bilgi toplumunun insanını niteleyen özellikler arasında yer almaz?

A) Bilgiye gerekli olduğunda ulaşabilen
B) Bilgiyi sınıflayabilen
C) Çok bilen ve bilgileri hafızasında saklayabilen
D) Bilgiyi analiz edebilen
E) Bilgiyi problem çözmeye uygulayabilen

Cevaplar									
1. E	2. A	3. B	4. D	5. C	6. A	7. E	8. D	9. C	10. B
11. D	12. A	13. E	14. B	15. C					

YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

Acat M. B. (2006). *Hayat boyu öğrenme anlayışı içinde yeterliliğe dayalı okul modeli", Eğitimde Yeni Paradigma Arayışları,* Ankara:Eğitim-Bir-Sen.

Avcı, N. ve Diğ. (1993). *Enformasyon toplumu ve eğitim sistemlerine etkileri.* Ankara: MEB.

Castells, M. (2005). *Ağ toplumunun yükselişi.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınevi.

Doğu Batı Dergisi. (2002).*Küreselleşme özel sayısı,* Yıl 5, S. 18.

DPT (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı* (2001-2005). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

DPT (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı* (2007-2013). Ankara: Başbakanlık Matbaası.

Eğitim Araştırmaları Dergisi. (2002). *Küreselleşme ve eğitim özel sayısı.* S. 6.

Enslin, P. (2006). Democracy, Social Justice and Education: Feminist Strategies in a Globalising World. *Educational philosophy and theory,* 38 (1), 57-67.

Gewirtz, S. (2006). Towards a Contextualized Analysis of Social Justice in Education. *Educational philosophy and theory.*38, (1), 69-81.

Giddens, A. (1994).Modernliğin sonuçları (Çev: E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

IDEC (2006). *14th Annual International Democratic Education Conference,* July, 10-16, Sydney.

Lyotard, F. (1992). *Postmodern durum* (Çev: A. Çiğdem). Ankara. Vadi Yayınları.

Marginson, S. (2006). Engaging Democratic Education in the Neoliberal Age. *Educational Theory,* 56, (2).

Özden, Y. (1999). *Eğitimde yeni değerler.* Ankara: Pegem A Yayınları.

SIDA (2005). Education, Democracy and Human Rights. Department for Democracy and Social Development.

Şişman, M. (2010). *Eğitim bilimine giriş.* Ankara: Pegem A.

Yeni Türkiye Dergisi. (1998). *21. yüzyıl özel sayısı I.* Ocak -Şubat, Yıl 4, Sayı 19.

Yeni Türkiye Dergisi. (1998). *21. yüzyıl özel sayısı II.* Mart-Nisan, Yıl 4, Sayı 20.

DİZİN

A

Ahilik 51, 52, 62
Ahlak Gelişimi 186, 192, 198, 199, 213
Ahmet Yesevi 51
Alan Bilgisi 223, 224, 225, 226, 227, 228, 234, 248
Anaokulu 258
Anayasa 91, 94, 102, 232, 318
Araştırma Modeli 266, 276
Araştırma Yöntemi 265, 267, 268, 276, 288

B

Bacon 48
Baker 127, 128, 131, 132
Bebeklik Dönemi 185, 192, 193
Bedensel Gelişim 148, 185, 189, 192, 193, 194, 213
Berkeley 166
Beşeri Sermaye 133, 136, 137, 139, 140, 143, 144, 154, 155, 157, 158, 159, 160
Bilgi Felsefesi 25, 163, 180
Bilgi Toplumu 69, 78, 117, 122, 123, 325, 326, 338, 340, 342, 343, 344, 345, 346
Bilimsel Araştırma 99, 117, 125, 265, 269, 272, 284, 285, 288, 315, 334, 341
Bilimsel Bilgi 164, 265, 268, 269, 270, 271
Bilimsellik 99, 106, 178
Bilimsel Yöntem 166, 197, 230, 265, 270, 271
Bilişsel Gelişim 125, 186, 194, 195, 196, 197
Büyüme 135, 139, 157, 185, 188, 191, 193

C

Cari Harcamalar 143, 152, 159
Comensky 47, 61
Çocukluk Dönemi 185, 193

D

Daimicilik 161, 171, 175, 180, 181, 182
Darülfünun 59, 59, 96, 314, 317
Darülmuallimat 258, 259, 262
Darülmuallimin 236, 241, 259, 262, 263
Darülmuallimin-i Ali 236, 241, 259, 262, 263
Değerler Felsefesi 25, 163, 164, 180
Demokrasi Eğitimi 99, 114
Ders Programı 12, 21
Descartes 7, 48, 166, 169
Devlet Planlama Teşkilatı 80, 94, 116, 130, 131, 261
Dewey 3, 38, 58, 64, 114, 168, 178, 180
Doğum Öncesi Dönem 185, 192
Duyusal-Motor Dönemi 186, 195

E

Eğitim Arzı 134, 143, 148, 150, 158
Eğitim Bilimi 5, 267, 325, 328
Eğitim Durumu 11, 21
Eğitim Enstitüsü 262
Eğitim Hakkı 98
Eğitim Harcamaları 133
Eğitim Politikaları 109, 113, 132
Eğitim Programı 1, 10, 11
Eğitim Talebi 134
Eğitim Yurtları 259
Ekonomi 86, 133, 158, 160
Ekonomik Büyüme 133
Eleştirel Teori 10
Erasmus 47, 61, 80, 81
Ergenlik Dönemi 186, 194
Erikson 200, 201, 214
Esasicilik 161, 171, 175, 180, 181, 182
Eşitlik 98
Etnopedagoji 5, 22, 267
Evrensellik 105

F

Farabi 3, 51
Fatih 52, 54, 62, 63, 236
Felsefi Akımlar 161

Feyerabend 125, 131, 132, 288
Freire 126, 127, 131, 132
Freud 200, 201, 214
Friedman 154

G

Genel Amaçlar 27, 97
Genel Kültür 224, 227, 248
Genellik 98, 105, 106

H

Her Yerde Eğitim 100
Hizmet İçi Eğitim 233, 234

I

İdealist Felsefe 161, 166
İdealizm 39, 166, 180, 181
İlerlemecilik 161, 172, 175, 180, 181, 182
İllich 125
İnsan Hakları 89, 91, 92, 104, 107
İşgücü Planlaması 133
İşlem Öncesi Dönem 186, 195, 197

J

Jaspers 170

K

Kalıtım 190, 191, 213
Kant 7, 48, 163, 166, 181
Kanun-i Esasi 94, 106
Karl Marx 38, 177
Karma Eğitim 99
Kierkegaard 170
Kişilik Gelişimi 186
Kır Eğitim Yurdu Akımı 37
Kohlberg 198, 199, 213
Küreselleşme 81, 87, 325, 335, 336, 343, 345, 347

L

Laiklik 99, 105
Liberalizm 177, 178, 181
Liderlik 231, 240

M

Marksizm 177, 181
Meslek Bilgisi 217
Meslek Örgütleri 218
Millet Mektepleri 58, 237, 241
Milli Eğitim Şuraları 109, 115
Millî Eğitim Temel Kanunu 27, 89, 96, 101, 102, 105, 106, 107, 219, 221, 222, 233, 241, 242, 291, 300, 303, 304, 305, 306, 308, 311, 323
Modern 85, 110, 344
Moore 170
Muallim 62, 258, 259, 260, 262, 263
Mustafa Necati 58, 258

N

Neil 127

O

Öğrenme Teorileri 2
Öğretim Programı 12
Öğretim Stratejileri 2
Öğretim Teknikleri 2
Öğretim Yöntemleri 2
Öğretmenin Rolleri 218
Öğretmenlik Mesleği 100, 106, 217, 257
Okul-Aile Birliği 101
Olgunlaşma 185, 186, 188, 211, 213, 215
Örgün Eğitim 100, 289, 290, 302, 310
Ortaöğretim 36, 93, 105, 117, 118, 158, 238, 263, 290, 302, 307, 308, 310, 321, 322, 341, 342
Ortaokul 262, 302
Osmanlı Devleti 45, 52, 53, 54, 56, 62, 77, 91, 94, 106, 178, 219, 236, 237, 258, 262, 303, 317
Özel Öğretim Kurumları 242, 295, 319

P

Paradigma 265, 269, 285, 286, 288, 347
Pascal 170
Pedagoji 5, 40, 267

Pestalozzi 48, 168, 178
Politik Sistemler 109, 112
Pozitivist 270, 332
Pozitivizm 204, 344
Pragmatik Felsefe 161, 168, 172
Pragmatizm 39, 168, 169, 180, 181

R

Realist Felsefe 161, 167
Reform 47, 104, 115
Rönesans 26, 39, 47, 61, 104, 115, 165
Rousseau 7, 48, 61, 127, 168, 178
Russel, 170, 180, 183
Rüştiye 54, 55, 63, 236, 259, 262

S

Sanat Eğitimi 37
Sanayi Toplumu 326, 340
Satı Bey 259
Selçuklu Devleti 45, 51, 236
Sistem Teorisi 10
Sıbyan 53, 54, 63, 236, 258, 259, 302
Sınıf Öğretmenliği 236, 261, 262
Somut İşlemler Dönemi 186, 195, 197
Sosyal Bütünleşme 66, 74
Sosyal Değişme 66, 75, 76, 77, 78, 79
Sosyalleşme 1, 5, 19, 65, 70, 84
Sosyal Tabakalaşma 65, 71
Sosyal Yapı 65, 69
Soyut İşlemler Dönemi 186, 195, 197

T

Tanzimat 50, 54, 55, 56, 63, 64, 77, 94, 178, 182, 303
Terbiye 6, 7, 22, 49, 54, 115, 183, 236, 241, 262, 289, 293, 296, 317
Tevhid-i Tedrisat 58, 89, 96, 105, 107, 219, 291, 311, 322
Thomas Aquinas 167
Thomism 167
Tolstoy 48, 127

U

Üretim Okulu Akımı 38

V

Varlık Felsefesi 163

W

Weber 28

Y

Yatırım Harcamaları 143
Yaygın Eğitim 9, 100, 290, 316, 317, 318, 319
Yeniden Kurmacılık 162, 173
Yeterlilik 223, 225
Yöneltme 98
Yükseköğretim 80, 90, 92, 102, 104, 107, 118, 119, 158, 235, 241, 244, 290, 292, 302, 314, 315, 323, 324, 342, 343
Yüksek Öğretmen Okulu 236, 241, 258, 259, 263, 264

Z

Ziya Gökalp 87, 178